

Replacement copy

ఆంధ్రక్రమాల్యద

(విష్ణుచక్రీయము)

శ్రీకృష్ణదేవరాయ ప్రణీతము

సంపాదయిత

శ్రీమాన్ నేలటూరు రామదాసయ్యం గారు

ఎమ్.ఏ.(డబుల్) ఎల్.టి.

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

నాంపల్లి, పబ్లిక్ గార్డెన్స్
హైదరాబాద్

"Amuktha Malyada" A Telugu Classic by
Sri Krishna Deva Rayalu.
Edited by Sri Nelaturu Ramadasa Ayyangar
M.a.(Double) L.T.

© తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

హైదరాబాద్

TP
81
S31A

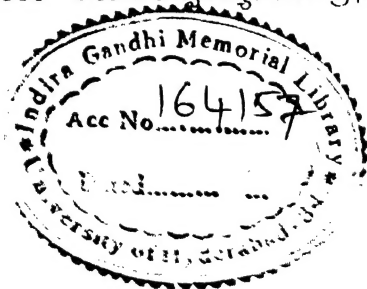
ప్రచురణ : 172

ప్రథమ ముద్రణ : 1966 - ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి

ద్వితీయ ముద్రణ : 1995 - తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం ప్రథమముద్రణ

ప్రతులు : 2000

వెల : రూ. 25/-

ప్రతులకు : రిజిస్ట్రార్

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

నాంపల్లి, పబ్లిక్ గార్డెన్స్

హైదరాబాద్ - 500 004

ముద్రణ :

భారత భార్గవి ఆఫ్సెట్ ప్రింటర్స్

ISBN : 81-86073-05-1

ఆ ము క్త మా ల్య ద

(విష్ణు చి త్తీ య ము)

ఉ పో ధ్వా త ము

కృతి : కృతికర్త

కృతి గుణవిశేషములకు కృతికర్త ప్రతిభా పాండిత్యాదులవలననే తట్టివితవిధానమును అప్పటి దేశకాలపరిస్థితులును కొంత కారణ మని విమర్శకనిష్ఠులు చెప్పుదురు. 'Periclean age' 'Augustan age' 'Elizabethian age' 'Victorian age' 'Gupta golden age' అని మిట్టి పేరులు పెనుబడుచుండును. అవి దేశకాలపరిస్థితి జ్ఞాపకములె. అట్లే అష్టవిగ్గజములం బ్రభావము అని కృష్ణదేవరాయల కాలమునకును గొప్ప పేరు ప్రసిద్ధులు గలవు. మఱయు దై వికముగను ఒక్కొక్కప్పుడు గొప్ప కవులు పుట్టుదురు. నాటి చరిత్రచర్చ నేడు వలదు కాని, తేలిక విషయమును ఇట్లు ఉదాహరింపవలెను.

వంశవరంపరగా విజయనగరమునకు నరసింహప్రభుని యనంతరము అతని పెద్ద కొమారుడు పీఠనరసింహుడు కొంతకాల మేరి చనిపోగా తదనంతరము చిన్నకొమారుడు కృష్ణదేవరాయుడు మువ్వయైదేండ్లవాడు మంచి యనుభవశాలి క్రి. శ. 1502 లో రాజ్యపట్టాభిషిక్తుడాయెను. పెండ్లావిద్యుడు నన్నెబోడగును నెల్లారి దొర మనుమనిధియు తాము సూర్యవంశమువారు అను నభిమానము వహించి నట్లు 'కంశపాథోరాశి గర్భపీచిమతల్లి కడపార నెవ్వని గన్నతల్లి' అని యాచంద్రుని వంశమువాడు తాను అని కృష్ణదేవరాయుడును అభిమానము వహించినవాడు. పటాభిషేకము కాగానే అతడు తొడంగి కడంగి దిగ్విజయము చేసి దక్షిణభారత మందు క్రి. శ. 1520 నాటికి తన ప్రభావమును సుప్రతిష్ఠితము గావించి, ఉత్తరభారతమున సైతము తోడి సుల్తానులను తనకు అరిగావులు గావించుకొని అభ్యుదయ వరమొచ్చితింటింటింబెను. అట్టి యభ్యుదయకాలము దేశమున నిజముగా గొప్ప కవులయు కావ్యములయు కాలముగా నుండును. కళలును శిల్పములును విశేష వికాసము పొందును. అన్నింటికిని విజయోత్సాహి యగు రాజు నాదరము పోషణ

యుండును. అట్లే గదా, వీరుడును జేతయు నగు కృష్ణదేవరాయుడు తాను గొప్ప వండితుడును మహావ్రతిభాళియు మహాకవియు, వీణావాదనాది కళలందును అరితేజిన వాడు కవిబోషకుడు కాకుండునా? అన్నిభాషల కవుల కివాళిజ్ఞులను బోషించుటయు కాక, అష్టదిగ్గజములు అను ఎనమందుగురు ఆంధ్రమహాకవులను, వారికి తన యాస్థానమున పేర్వేల స్థానానములు ఏర్పఱిచి నిత్యకవిభాగోష్ఠులు నమకూర్చుచు ఆనందించుచుండెను. వీనిచేత రాయల లోకానుభవము లోకవిజ్ఞానమును సాగరగంభీరమును అగుననుటకు నందియ మేమి? ఎటు గన్నను ఆరాజ్యమున ఒక తృప్తి ఒక యుత్సాహము ఒక పొంగు మిన్నుండి వెలుంగుచుండెను.

మఱియొక విషయము. కృష్ణదేవరాయుడు మతమున వీరవైష్ణవుఁ డాయెను. ఆయన ప్రియమిత్రులు ఆస్థానకవిచక్రవర్తియు నగు పద్మనయు వీరవైష్ణవుఁ డాయెను. ఆమతావేశమును ఒక యసాధారణ మహోత్సాహమును పెంపొందించును. అది యట్టి మతావేశకాల మని కృష్ణదేవరాయుడు తన గ్రంథాంతమున ప్రస్తావము తెచ్చి ఒక శతకోపయతిని వర్ణించుచు నూటిగాను వింక్షణముగాను నూచించినాడు (చూ VI-౬౬). “అతంధయిటమీద యాదవగిరి దెంకణంబు పాషండనంకులంబు గావచ్చినఁ, దద్యుతికి శతకోపనమాఖ్య నందచించి సీరంధ్ర వాదంబున నంధ్రాదివిషయ విద్యజ్ఞులంబుల నదోక్షజవిషయవాద భిక్ష వేడి దిగ్విజయంబు నేని గరుడకుఠర గుహకుంఠ నృకంఠీ రవంబు కుహరాత్రివండియై బ్రుసీకుసుఖాంబరాంభుకుండిక లొనంగ నంగీకృతాంతమా శ్రమందై, ఫణిప కణభుగక్షపాద బాదలాయణ కపిల జైమిని శాసనంబులు మతమహా నన మహీనురులు మున్నుగా నెంతే వాని నంతేవాసులకుఁ దెలివివలువం బరమహంసాను స్థిని వరకావ్యయై, వచయుగప్రసన్న భువనప్రపంచ వంచజన హృదయభవంబులం బద్మావద్భావులు వల్లెర్లు దుడిచి పాడెక్క భక్తి బోధించి భూతలంబుఁ బావంబు నేయగలవాడు” అని. క్రీస్తు శకము 1200 నాటికే శ్రీరామానుజాచార్యుల మత దిగ్విజయము ముగిసి, వైష్ణవమతమునకు నకలాభ్యుదయములు గూడి దక్షిణభారత శైత్రములకు దేవతములకు జనులకు వ్యాపించి బలము గొనుచుండెను. తరువాతను అప్పరవృద్ధు గొప్పగొప్ప యాచార్యులు ప్రభవితములు దాని బలమును వ్యాప్తిని పెంపొందించుచుండిరి. అహర్లమున రాయవిజ్ఞానమును ఒక క్రొత్త యశోశ్రుతుడు శతకోపముని అనాబలమును మతముస్థాపించి విశేషముగా ‘వీరంధ్రవాదమున’ ఆంధ్రాది విషయ విద్యజ్ఞులములను తన మతమున కలుపుకొని రాజుల నందఱిని

ముందుమాట

తెలుగులో ప్రాచీన కావ్యప్రబంధాలు సామాన్యంగా పాఠకులకు లభించడంలేదు. గ్రంథాలయాలలో వున్నవి తప్ప కొనడానికి ఇవి లభ్యం కావడం లేదు. ప్రాచీన సాహిత్యంపై పాఠకులకు మక్కువ తగ్గలేదు. గతంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ ప్రాచీన కావ్యాలను చక్కని క్యాలికో బైండింగ్ తో ఒక రూపాయకి అందజేసింది. అవి అచ్చయిన మరుక్షణంలో అమ్ముడవాయేవి. ఈ కావ్యాలను ఆంధ్రప్రదేశ్, కేంద్రప్రభుత్వము ఇచ్చిన సబ్సిడీ సామ్ముతో సాహిత్య అకాడమీ ముద్రించి తెలుగు పాఠకులకు అందించింది. ఈనాడు ఆ సాకర్యములేదు. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ తెలుగు విశ్వవిద్యాలయంలో విలీనం అయినప్పటి నుండి మళ్ళీ ఆ ప్రాచీన కావ్యాల పునర్ముద్రణ జరగలేదు. పాఠకలోకం ఈ కావ్య ప్రబంధాలకోసం అగ్రులు చాస్తున్నది. వాటికోసం ప్రజలు వేయికళ్లతో ఎదురు చూస్తున్నారు. ముఖ్యంగా కళాశాలలోని, విశ్వవిద్యాలయాలలోని విద్యార్థులకు, అధ్యాపకులకు ఇవి ఎంతైనా ఉపయుక్తంగా ఉంటవి. ఇవి లభ్యం కానందున వారి అధ్యయనానికి పరిశోధనకు, బోధనకు అంతరాయం ఏర్పడుతున్నది. సాహిత్య అభిమానుల పిపాస దినదినం పెరుగుతున్నది. ఈ అవసరాలను తీర్చవలసిన బాధ్యత తెలుగు విశ్వవిద్యాలయంపై ఉన్నది.

ఈ అవసరాన్ని గుర్తించి తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం సాహిత్య అకాడమీ పూర్వం ప్రచురించిన కావ్యప్రబంధాలను పునర్ముద్రించి పాఠకలోకానికి అందించాలని నిర్ణయించింది. ఆ ప్రయత్నంలోని భాగమే ఈ ప్రచురణ. పూర్వం శ్రీ నేలూరి రామదాసయ్యంగారు ఎమ్.ఎ(డబుల్)ఎల్.టి. గారు ఈ ఆముక్తమాల్యదకు చక్కని పీఠికను సంతరించి వున్నారు. దానిని మళ్ళీ మేమిప్పుడు పునర్ముద్రించి పాఠకలోకానికి అందిస్తున్నాం.

తెలుగు సాహిత్యాభిమానులు ఎప్పటివలనే ఇప్పుడు కూడా ఈ
కావ్యప్రబంధాలను సమాదరించి మా ఈ కృషిని ప్రోత్సహిస్తారని ఆశిస్తున్నాము.
కానీ ధనాభావం వల్ల చౌకరేటుకు అందించలేకపోతున్నందుకు మా అశక్తతను
వ్యక్తపరుస్తున్నాము. అయితే తెలుగు ప్రజల సాహిత్య పిపాస మాకు కొండంత
బలాన్ని ఇస్తుందని విశ్వసిస్తున్నాము. దీనికి సంపాదక బాధ్యత వహించిన
శ్రీ నేలమూరు రామదాసయ్యంగారు ఎమ్.ఎ(డబ్ల్యుల్) ఎల్.టి. గారికి మా హృదయ
పూర్వక ధన్యవాదాలు.

తేది : 18-7-1995

(పేర్వారం జగన్నాథం)

విషయసూచిక

విషయము

పుట

శివోద్ధారవరణిక

శివోద్ధారము

కృతి - కృతికర్త - దేశకాలములు

1

కృష్ణరాయఁడు రా జుగఁడు

,,

రాయల దిగ్విజయము

,,

రాయల యభ్యుదయము

,,

అది యొక నూతన మతావేశకాలము

2

దాని మహిమ

,,

రాయఁడు దిగ్విజయ ప్రయాణమున కల గని ఆముద్రి

మాల్యద చెప్ప మన్న దేవుని యాదేశముం గొని

చెప్పఁ గడంగుట

2

ఆముక్తమాల్యద - కథాసంగ్రహము

విల్లుబిత్తురు

4

విష్ణుచిత్తుఁడు

,,

మధుర పాండ్యరాజుదాని

,,

పాండ్యరాజుకు వైరభాగ్యము వుట్టుట

5

అతనికి విష్ణుచిత్తుఁడు తత్త్వనిర్ణయము చేసి బోధించుట

6

విష్ణుచిత్తుని జయము, ఈరేగింపు; తన యూరు చేరుట

,,

ఉదజ్జహాలయ వ్రథపు యాముని చరితము జెప్పుట

7

యామునుని జయము, రాజ్యప్రాప్తి, పరిపాలన

8

యామునునికి రామమిత్రుఁడు ఉపదేశించి సన్న్యాసిం జేయుట

,,

విష్ణుచిత్తునికి తోటలో శిశువు దొరకి ఎదిగి

ఆముక్తమాల్యద యగఁడు

9

విషయము	పుట
విష్ణుచిత్తుడు దేవునివలన ఆమె భూదేవియవతార మని	
యెఱుంగుట	10
ఆమెం గొని యాయన శ్రీరంగయాత్ర	11
రింగనాథుడు ఆమెను అంగీకరించుట	..
గోదా రంగేళుల పెండ్లి	12
కృష్ణరాయని కవిలా సామగ్రి	..
కృష్ణరాయని క్రొత్త యిష్టదేవతాభజన పక్కి	18
కృష్ణరాయని కావ్యపుఁ బదకము	15
అందు అవస్తుత ప్రవేశము - రనదోషము	..
అందుల నమాధానము	..
పేమచంద్రుడు	..
మల్లినాథుడు	16
మామ భారవులు	..
దానిపై శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిని సంజీవని	..
మఱియు కొన్ని కథావయవముల ప్రసక్తము అనుభావతకు	
ఎచ్చరికలు	18
కృష్ణరాయడు వీరవైష్ణవుడు, గోదాకల్యాణ కావ్య రరనావకాశమున	
వైష్ణవమత సాంప్రదాయక రహస్యముల జెప్పుట	..
వాద వర్జనము, నారాయణుడ పరతత్త్వ మను నిశ్చయము	18
ఆ నారాయణ సాక్షాత్కారోపాయముగా ఆష్టాంగయోగ వివరణమునకై	
విష్ణుపురాణాధ్యాయ ద్వయాంధ్రానువాదము	
అందు ఖండికకృత కేశిధ్వజోపాఖ్యానము	19
రాయని యనువాద కవన ప్రశంస, దాని యుదాహరణము	..
రాయడు విష్ణుచిత్తు కథ నేరి విస్తరించెను ?	22
రాయడు గోదకథ నేరి విస్తరించెను ?	11
(ఆమె విరక్షణ శృంగారము)	
రాయడు యామునకథ నేరి విస్తరించెను ?	26
గోదకథలో మూలదాసరి కథకు అవకాశము	28

విషయము	పుట
ఋతువులను రాజనీతిని ఏల విస్తరించెను ?	28
'దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స'	28
లెస్సందనము-శ్రీశైవ-అనగా పౌఢి-దానికి	
ఆముక్త మార్యదయే ఉదాహరణము	,,
అంధలి కావ్య గుణములు	30
కవి గుణములు	31
'ఇది అది.' - (ప్రకీర్ణకము.)	38
(ఆముక్త మార్యదయందలి లోకమును కాలమును)	,,
ఆముక్త మార్యద రచయిత ఎవరు ?	
కృష్ణదేవరాయుడే (పెద్దనయ్యంగారి సహకారముతో).	48

ప్రథమమున

64, 65, 67, 70, 72, 73, 74, 79, 84,

ద్వితీయమున

16, 25, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42

విషయ సూచిక

విషయము

పుట

ప్రథమాశ్వాసము

ఇష్టదేవతా స్తుత్యాదికము	1
కృతివత్తిప్రశంస	4
కృతికర్త వంశ వర్ణన	5
పద్యంతములు	11
కథాప్రారంభము	12
విల్లుబుత్తూరు	"
విల్లుబుత్తూరి వర్ణన	"
భాగవతులు	17
ష్ఠచిత్తుడు	"
ఆశ్వాసాంతము	19

ద్వితీయాశ్వాసము

దక్షిణమధుర	
మధురాపురవర్ణనము	21
పాండ్యరాజు మత్స్యధ్వజుడు	28
గ్రీష్మము	80
పాండ్యరాజు వైరాగ్యము	
వరదేశివిప్రుడు	"
రాజు భోగినికడకుం బోవుట	86
పాండ్యరాజునకు తటాలున వైరాగ్యము	87
శాస్త్రప్రశంస	88
విష్ణుపారమ్యస్థావనకు మన్ననారు విష్ణుచిత్తు వియమించుట.	
విష్ణుచిత్తుడు	88

విషయము	పుట
మన్ననారు విష్ణుచిత్తు ననుగ్రహించుట	89
విష్ణుచిత్తుడు మధుర కేగుట	89
ద్వితీయాశ్వాసాంతము	40
తృతీయాశ్వాసము	
విష్ణుచిత్తుడు రాజనభ కేగుట	42
విశిష్టాద్విత ప్రతిష్ఠాపనము	
విష్ణుచిత్తుని వాదము	38
అన్యమత ఖండనము	„
న్యమతస్థాపనము	44
ఖండిత్య కేళిద్యుజ నంవాదము	45
పాండుని వైష్ణవుంగా సంస్కరించుట	61
తృతీయాశ్వాసాంతము	„
చతుర్థాశ్వాసము	
విష్ణుచిత్తుని విజయము	
వరాహాలె తెగి కిందఁబడుట	68
విష్ణుచిత్తు నూరేగింపు	64
విష్ణుచిత్తునికి గరుడవాహనుడు ప్రత్యక్షమగుట	„
విష్ణుచిత్తుడు స్వామిని స్తుతించుట	66
దశావతారస్తోత్రము	„
విష్ణుచిత్తుం న్యపుర ప్రవేశోత్సవము	69
యామునాచార్య చరిత్రము	78
యామునాచార్యుడు పాంచల్యసభం జేరుట	77
అన్యమత ఖండనము	79
యామునాచార్యుని విజయము	80
వర్షాకాల వర్షనము	„
శరద్భతువు	90

విషయము	పుట
యామున ప్రభుని దిగ్విజయము	98
అలర్కాకము	100
యామున ప్రభుని జ్ఞానోదయము	101
యామున ప్రభు రాజనీతి	102
యామున ప్రభువు తపస్సున రేచుట	115
చతుర్థాశ్వాసారము	..
పంచమాశ్వాసము	
గోదాదేవి	118
జననము	118
వయఃసంధి	..
గోదాదేవి యాశించి పాదపర్జన	119
గోదాదేవి చురతోడి యయోగపు వేదన	122
హరి యుపాలంభము	124
మదనదశలు	126
న్యగరములు	127
ఉదజ్ఞానాయ రాభుని కొలుచుచుండుట	131
వసంతము	138
గోద మదనతాపభరము	141
విష్ణుపీఠుడు కూతుం గూర్చి న్నామితో మొఱియిడుట	143
వందమాశ్వాసారము	144
షష్ఠాశ్వాసము	
మాలదాసరి కథ	145
మాలదాసరి	145
దారితప్పి మట్టిమీది బ్రహ్మరక్షస్సుకు వట్టువడుట	147
వారి వెనగలాట	148
దాసరి గోలగగైర త్రోయఁబడుట	150

విషయ సూచిక

విషయము	పుట
దాసరి యొట్టు పెట్టి తప్పించుకొని తెలిక సేవకు పోవుట	152
దాసరి మరలుట	154
దాసరి బ్రహ్మరాక్షస్సు ననుగ్రహించుట	158
షష్ఠాశ్వాసాంతము	
సప్తమాశ్వాసము	
బ్రహ్మరాక్షసుని పూర్వజన్మ వృత్తాంతము	161
శ్రీరంగయాత్ర	
గోదాదేవి శ్రీరంగమున రంగనాథుని సేవించుట	167
గోదాదేవి శ్రీరంగనాథుల వినాహము	174
సప్తమాశ్వాససాంతము	188

గ్రంథసమాప్తి

ఆ ము క్త మా ల్య ద

'పా వ్యు లర్' ము ద్ర ణ ము

ఉ పో ధ్వా తా వ త ర ణ క

అముక్తమాల్యదకు ప్రాచీనకాలము (నూర్థయేండ్ల) నుండి వ్యాఖ్య ఉండనే యున్నది.

అందు చాలమియు తప్పలకలిమియు కలగనియ, దానిచేత అది మూర్ఖితయై యుండెననియు, దానికి నమగ్ర సాధు వ్యాఖ్యచేసి వివరము వలయు ననియు నన్నట్లుగా కీ. శే. కళావహర్ష వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు తమ వ్యాఖ్యను, మల్లినాథనూరి సంజీవనీ జీవాతుజ్ఞాపకముగా, సంజీవనీ యని పేరిడి 1927 వ సంవత్సరమున ప్రకటించిరి. కావున అది యిప్పటికి నలువదేండ్లుగా పండితులకును విద్యార్థులకును తత్పరితలకును కామధేనువుగా వలయుచున్నది. అవ్యాఖ్య అతిశేషులమును ప్రోహమును. దానితోడి గ్రంథము ఎక్కువ వెలగలది యైనందున జనసామాన్యమునకు అందుబాటులో నుండునది కాదు. ఆకావ్యము కథయు తరహాయు సౌరస్యమును జనసామాన్యము అందుకొనగలయట్లును చొకగా నుండనట్లును ప్రకటించుటకు ఇపు డీప్రయత్నము. నర్వంకషమగు సంజీవనీకి నుదీర్ఘమగు సుపోద్ఘాతము రాయల్ ఆక్ట్వలో (ఇంగ్లీషుబాడి) నన్నని యక్షరములతో దెబ్బది పుటలకన్నను విస్తృతము గలదు. శాస్త్రీలవారి శైలియు పేరా మాటగా మట్టితమైనంత యిమిడిక గలది. దానినెల్ల జనసామాన్యమునకు సుబోధముగా నందింపవలయు నన్న రెండుపందల యట్టి పుటలు వట్టును. అప్పుడును అందుగల వ్యాకరణాది శాస్త్రవిషయములు ఆక్షేపనసూదానములు, దీని రచయిత కృష్ణదేవరాయుడే యగునా అను ప్రశ్నకు సంపూర్ణవిమర్శతోడి నిర్ణయమార్గములు ఇప్పుడు దీని యుపోద్ఘాతమునకు ఎక్కింపఁదగినవి కావు. శబ్దశాస్త్ర విషయములే నలుబది యేబది శీర్షికలతో ఒక వినూతన ప్రౌఢవ్యాకరణమునకు సామగ్రి కాఁదగినంత యున్నది. అది యైనను వ్యాఖ్యాతృనీధాంతము కాదు. తప్పులున్నవి కావున ఇది

రాయల రచన, పెద్దన్నది కాదు అన్న వాదమనకు ఆవి తప్పులు గావనియు అట్టివి పెద్దన్న తిమ్మన్న సూరన్న లింగన్న ఎఱ్ఱన్న మొదలగు అందఱున్నరి రచనలందును కలవియే, మరియు కాల భాషాపరిణతియు పరికింపఁ దగినను అను ఎచ్చరిక నేత మాత్రమే. కవిచరితము కావ్యచరితము దేశకాలవర్ణితియు గ్రంథ ప్రౌఢి సౌభాగ్య సారస్య ప్రస్తావములు మాత్రము ఇందు జనసామాన్యమునకు కుతూహలమును ప్రీతియు కలిగించునవి ఉండఁదగినను. ఇందుక అట్టి వ్రాతకు యత్నించెద.

సంపాదయిత.

సామంతులను సార్వభౌముని తత్ప్రవణులం జేసెను. మఱియు కిలాసాసహాయకరముల వలన తెలియవచ్చునట్లు అది మహామాధ్వమతాచార్య సార్వభౌమ వ్యాసరాయల విభవకాలమును. మాధ్వమతమును నాకర్షకముగు ఒక గొప్ప వైష్ణవమతము. వ్యాసరాయ మహిమయు 'వాదామగోచరము.' కావున ఆకాలము, యారపులో 'రినేనన్స్' 'రిఫర్మేషన్' అను మహాసంస్కృతులు వ్యాపించిన కాలమును ఒకంత పోలినది క్రొత్త మతాల పద్ధతవలన పూర్వపు శైవమునకును తన్ను చక్క-బెట్టుకొను పోదీ యుత్సాహమును కొంత పర్చిల్లును. ఇందును అందునుం గూడ కవివీరుల రచనలు పుట్టగలదా?

శ్రీకృష్ణదేవరాయఁడు మనసు కరగిన మహాభక్తుడు. పీఠయాత్రలు గావించినవాఁడు. దక్షిణభారతమున పెక్కు దేవాలయములలో గోపురమంతవ ప్రాకారాదికములు కట్టించినవాఁడు. ఆభరణములు సమర్పించినవాఁడు. నిత్యోత్సవ విశేషోత్సవములకు ఏర్పాట్లు గావించినవాఁడు. అన్నింటికిని చాలునట్లు, ఎప్పుడీకిని నిలువర అస్తియు జరుగఁగలయట్లు కూడానాదికము లొసంగినవాఁడు. నిత్యో ఆప్యాకాన ఘోషములం బాదించు సనాతన ధర్మశీలుఁడు. క్రొత్తవైష్ణవపు గణకు గలవాఁడు. వహఃవి. కావున ఆయనకు "మున్నే గరింగదేశ విజిగీషా మనీషం దండెత్తబోయి, విజయవాదీం గొన్ని వాసరంబు లుండి శ్రీకాకుళ నికేతనుండగు నాంధ్రమధుమతను నేవించం బోయి సారివాసరోపవాసం బచ్చటఁ గావించఁ నవ్యుల్కారాత్ర చతుర్థయామంబును" గరిలో ఆదేవుఁడు వశవశవశ ప్రత్యక్షమై తనకు—అనఁగా తానే యైన విశేష్టదేవత యగు వేంకటేశుని - అంకితముగా దేశభాష లందు రెన్నయైన తెనుంగన అముక్తమాల్యద పెండ్లికథం జెప్పి తనకు మలాకార సుదాన దత్త మలాదారణ జగవృం బాపు మన్న స్వప్నవృత్తాంతము విశ్వసనీయము కాని పట్టికల్పనగాదని తలంపఁదగినను.

కావున కడు భక్తిపురస్కరముగాను దేవుని చెప్పఁగోరు వినూతనోత్సాహముతోను అష్టదిగ్గజముల మించు పూనికతోను, వస్తువు క్రొత్తమార్గమున క్రొత్త మెఱుంగతో నుండవలయు నను తత్ప్రరతతోను రాయఁడు ఇందులకు కడంగినాఁడనుటకు నందియము లేదు. అట్లే క్రొత్తమార్గమున ప్రకాశించునదిగానే తనకు మఱి సాదెమీ లేనదిగానే తోరైయున్న భగవదనుగ్రహమున అది కుదిరినది.

ఇదే ఆ కథ - సంగ్రహము

పాండ్యదేశమున శ్రీవిలుబుత్తూ రను నగరంబు నెలంగు. అందలి మేకలు అఁన నుంటును. పిథులు మగరానెంకట్టురై పార్శ్వముం కొబ్బరిచెట్లలో సూత్ర

వట్టివట్టు వంపులు లేక అందముగా నుండును. అందు ద్రవిదాంగనలు దీగ్గియం
స్నానము చేసి దివ్యప్రబంధ మనునందించు గృహదేవతపూజకు అంబుజములు కోసి
చేతఁగాని మంచినిబి బిందెలతో ఇల్లు చేరుచుందురు. ఆ పీఠి యరంగుంఘోద
అటవెందులు పాచికలతో జూద మారుచుందురు. వారు ఎంతో నాగరక్షలు,
విలాసవతులు. అదటి పూఁదోటలలో అన్ని పూవులు పూచుచుండును. చేలలో అన్ని
వరులును వండచుండును. అందు సుగంధి యరఁది తోఁటలలో పెద్దగెంబు నేల దాక
వ్రేలుచుండును. చెఱకుతోఁటలును. పైకి తములపూదీగలు ప్రాకిన పోకమాకులును
ఎంతో అందముగా నుండును. మామిడితోపులుం గలవు. ఆ యూరిలో మన్నారు
కృష్ణుని దేవళము గలదు. దాని చెఱ లక్ష్మికి ఒక రథమును మన్నారు స్వామికి
ఒక రథమును, మేరుమందరములలోనివి కలవు. అడఁ బాగవతులు ఆతిథ్యాగతుక
బాగవతులకు మిక్కిలి భక్తతో భోజనాది సత్కారముల గావించురు. అందు
ఉత్తమోత్తముఁడుగా విష్ణుచిత్తుఁడు ఎచఁడవు లేకయే పూర్వజన్మ కృత పుణ్యఫలముగా
అదార్యకృపచే తన శేషత్వము నెఱింగి మిక్కిలి కుతూహలముతో అదటి దేవునికి
తులసి పూలమాలలు కట్టి సమర్పించు కైంకర్యము నేయుదు నిరంతరము బాగవత
సవర్యతో కాలక్షేపము నేయుచుండెను.

అనమయంబున పాంశ్యదేశమునకు రాజుదాని మధురాపురి. దాచి కోట ఆకాశ
మంటును, అగర్త పాతాళము దాచును. మేదలు నక్షత్రమండం మతిక్రమించును.
అందలి కాంతరి పొలయలుకను మేడలందు సప్తరులు తీర్చి కాంతులం గూర్తురు.
పుష్పలావికలు విటులతో మిక్కిలి సరసోక్తలాడుచు పూవు లమ్ముదురు. సాయంకా
లము నగరవీధుల తిన్నెలవై గట్టివాల్సతులు పరిమళ ద్రవ్యములను కన్యరము
జవ్వాద లోనగువానిని అమ్ముచుందురు. ఏనుఁగులు మడించి మాటవిననివై మావడిలచే
వెలకువతో ఏధులం ద్రిప్పఁబడుచుండును. ఆజానేయములును అతి వేగవంతములు
ఎంతో సుందరములై ఒప్పారుచుండును. ఆయాగి వెలయాండ్రు మిక్కిలి యందగ తెల్లై
సుకతవై యాత్యనిధులై చెలువొందుదురు. అంగళ్ళు నవరత్నరాసులతో మెఱయు
చుండును. బ్రాహ్మణులు జవయజ్ఞీలురు. క్షత్రియులు 'వజ్రదోహరిఘలు'.
వైశ్యులు కోటకు వదగ రైతైనవారు. శూద్రులు కొండలుగ దాన్యరాసులను పండింతురు.
తోటలలో అన్ని జాతుల పూలు పూచును, అన్నివిధాల వండ్లు వండును.

అందు చంద్రవంశమువారు మత్స్యంజుఁడను రాజు పాలించుచుండెను.
అతఁడు భక్తులపాఠ్యుఁడై, పాఠ్యులపక్షవర్తి. ఇంద్రు నై నను ఓడింపగల విలు

కాదు. గొప్ప దాత. తన రాజ్యమును ఈదాద లేక రక్షించువాడు. ఆతని విభవకాంక్షను ఎప్పుడెప్పుడో యేక గ్రీష్మర్తువు వచ్చినది. అంతట సెయ్యేళ్లలో నీళ్లు ఇగిరినవి. దున్నలు వంచులు తాపమునకు బుర్రలో పొరలఁజొచ్చినవి. వేడి నుడిగాదులు! దావా వూలు! నూగ్యుడు ఎంతసేపటికిని క్రుంకఁడు. చెరువులో నీరు మోకాటిబండి యయ్యెను. తోటలలో ఏతాంతో నీరు పాటించుచుండిరి. మల్లెలు పూచినవి. చలిపందిళ్లలో బాచసారులు ఎండవడకు అమ్మఅక్క అని చేతుల్లోగ్గియు, మరసేటును తినుచు అవడి తరుణులు పొయు నీరు త్రాగుచుండిరి. శ్రీమంతులగు ధన్యులు పోలు దిగ్గియలో ఈదురాది రాత్రి దబవివెన్నెలయల్ల ప్రియం గూడి రతులఁ దేలుచుండిరి.

ఆపేసవిలో రాజు ఒక రాత్రి యిట్లు వెళ్లి మఱియొక ఏటలోని తన భోగిని యింటికి నవలాసముగఁ బోవుచుండి దారి యరఁగుపై వెన్నెలలో పడుండి ఉబుసుపుచ్చుచున్న బ్రాహ్మణులలో నొకఁడు చెప్పు సుభాషితమును —

“వినియె నెల ల్పర్యుత్థయిని వృష్టిదినాళికి, రాత్రికై దివం
బున, జరకై వయస్సునన, బావి పరంబున కిప్పు, దుర్లభమిం
బనుపుగఁ జెయఁగా వయసు సంచు బురోహితధర్మ మాత్మ గి
లోగ్గన నల విప్రుఁ దాడ్విజులలోన సుభాషితము నృతినవఁగఁ.
విని, తద్గంధార్థము నె
మృతమున నూహించి, తెలిసి, మ్రాన్పడి, కడకుం
దన మోసమునకు ధయపడి,
జనవతి యటు చనక నిలిచి, సంలాపమునఁ.
ఎక్కడి రాజ్యవైభవము? లెక్కడి భోగము? లేటి సంధ్రమం?
బక్కట! బుద్ధుఁడప్రతిమమైన శరీరము నమ్మి మోక్షపుం
జక్కి గడింపకుంటి; యుగసంధుల నిల్చియుఁ గాలచేటి బల్
త్రోక్కుం నమ్మనుప్రభృతులుఁ దుది రూపల కుండనేర్పిరే!
ఉన్నట్ల యుండ నద్దరి
కి న్నరులను నావ చేర్చు త్రియ వెనఁ దాఁ బో
కున్నట్ల యుండి కాలం
బు న్నరులకు వయసుఁ బుచ్చి మోసముఁ దెచ్చుఁ.
కానఁ దడిచ్చలమగు రా
జ్యానందము మరఁగి యింద్రియాఘాతముడనై

పో : నింతనుండి పరలో

కానందంబునకె యత్న మాపాదింతుఁ,

అని నిజపూర్వపుణ్యపాకమున తటాలున మంచి తలంపు కలిగి అట్లు నిశ్చయము చేసికొని, ఓరగమున నానామతసిద్ధాంతముల వండితులం గూర్చి, వాదించి తత్త్వముం దెలుపుఁ దని కోరెను. అంతట వాదము ప్రవర్తిల్లుచుండగా, నాఁడు విల్లుపుత్తూరిలో మన్నూరుస్వామి ఆవిష్టచిత్తుఁడు తన్ను సేవింప వచ్చినప్పుడు ఆయనతో సీపు మధురకు త్వరగా పోయి రాజనభలో ఒడుచున్న వంతత్త్వ వాదములోచేరి, అందు నా మహిమను ప్రకటించి స్థాపించి ఆరాజును వైష్ణవుంగావెంపుము, వాదమున నీకు జయము నేను సేకూర్చెదను అని చెప్పి భయముతీర్చి ఒప్పించి పంపెను. విష్టచిత్తుఁడును అట్లు మధురకుం బోయి రాజనభ చొచ్చి, అన్నిమతాలవారిని ధీరముగా నెదిరించి, 'గురుముఖ మనధీర్య ప్రాహ వేదా నశేషాః' అన్నట్లు నేరుపుతో వాదించి గెలిచి, రాజు ఏర్పడిన కులమును ఒడిచికొనెను. అంతట ఆయన అమృత్యుర్వజునితో 'తెలిసినది గదా, ముముక్షువునకు ఉపాశ్రయఁజియుఁడు శ్రీమన్నారాయణుండు. నీవు ఈ భక్తియోగము సాధింపుము' అనియు, మరల 'నంతకన్న సుఖవారి సుపాయము భగవద్గీతలో అర్జునునకు భగవంతుఁ డుపదేశించిన

సర్వధర్మాః పరిత్యజ్య, మా మేకం శరణం ప్రజ

అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి, మా శుభః.

అను శరణాగత ధర్మము కలదు.' అనియుం జరికి అతని చిత్తపరిపాకము గ్రహించి 'అతనికి మూలపంక్తమును ద్వయమును ఉపదేశించి అతనిని భాగవత ప్రధానం గావించెను.

అంతట అట్లు తనకు గరువైన ఆవాదజేతను విష్టచిత్తుని ఆరాజు మిక్కిలి సత్కరించి ఏనుఁగుమీద మహావిభవముతో ఊరేగించెను. అప్పుడు ఆయనకు గరుడ వాహనుఁడు వ్రత్యక్షమై ఆయన 'జయజయ' యని పాడిన తెరువల్లాండును దళాళార స్తోత్రమును చిత్తగించి అనుగ్రహించి, విశ్వకర్మతో విల్లుబుత్తురులో ఆయన యిండిని మణిమయమును సర్వవస్తుసమృద్ధమును గావింపుమని ఆనందించి అంతర్నితూడయ్యెను.

విష్టచిత్తుఁడు విల్లుబుత్తురికి నురిలి అచటి దేవాలయ ధర్మాధికారులు ఎదుర్కొని తన్ను బ్రహ్మరథమున ఆతి పరిరథముతో నూరేగిండ్ల దేవళము సేర్ప, ఆయన

స్వామిని సేవించి, నెంపుగాని, తన యిల్లు సేరవచ్చి, రత్నకాంచనమయమయి యున్న దానిని, ఆశ్చర్యముతో దేవుని మహిమను తలపోసికొని ప్రవేశించి, 'తొంటికంటె' శత గుణంబుగా భాగవతపూజాప్రవణుండై మాలాసమర్పణ కైంకర్యరతుండై కాంము పుచ్చుచుండెను.

అంతట నొక్కనాడు మధ్యాహ్నమయ మాలికానమారోవణానంతరమున మండిరంబునకుఁ బోవు నాతనిం జూచి మన్నారుస్వామి తన ప్రేయసితోననెను. 'మునుపు యామునాద్యునివలె నేడు ఈమహాత్ముడు మన దర్శనం బుద్ధరించినాడు గదా.' అని. అంత ఆమె తా నెఱుంగని యామున చరిత్రముం జెప్పమనెను. అంతట స్వామి చెప్పం దొడంగెను.

పరమభక్తుడైన నాథముని మనుమడు ఆ యామునాద్యుడు బాల్యమందె గురు కులమున వేదశాస్త్రముఖ్యవిద్య లభ్యునించుచుండ, మధురలో ఈ మత్స్యధ్వజుని పూర్వదే ఒకఁడు రాజ్య మేలుదుండి, వెట్టితైవము ముదిరి విష్ణుస్తోత్రము చెవి బెట్టక తద్విగ్రహమునకు మ్రొక్కక, హరుఁడె పరతత్త్వము అని, వైదిక బ్రాహ్మణుల బూషింపక, జంగమదేవరంపు పూజించుచు, విష్ణులయములను పాదువెట్టి జంగాం మతములు కట్టించెను. రాజ్యమున దండన నగ్రాంశములందును వైష్ణవద్యేషమున శైవ వక్షపాతమును బాహుళముగా అవలంబించెను. మఱి అతని భార్య రాణి తాను మిక్కిలి విష్ణుభక్తురాలై, తన విభుడు ఇట్లాయెనే యని ఆపారమనోవ్యథకు పాలాయెను. ఆమె హరివాసర ద్వాదశీ వ్రతములను కడువిష్ణుతో జరిపియు పాత్రవత్యమును వీడక పతి చిత్తమును చూఱకొనుచుండును. ఆమె రహస్యముగా అంతఃపుర వశ్మిమ ద్వారమున యాచకులకు తన నొకరులచే దానము లిప్పించి కౌరికలు తీర్చుచుండును. శ్రీయోవతి ఆభక్తును అనుగ్రహింపఁగోరి, యామునపండితునికి ఆరాజునాస్థానమునకుం బోయి రాజు నెదుట వాదముచేసి శైవమును ఖండించి విష్ణుపరతత్త్వమును స్థాపింపవలయునను తలంపు పుట్టించెను. ఆయనయు ఆ వశ్మిమద్వారము సొచ్చి, రాణిం గాన్పించుకొని ఆమెతో విష్ణు తత్త్వంబై పరతత్త్వమని వాదించి గెలిపెద, నీవిభుండు నీయం దనురక్తుండు, నీకు విధేయుండు, విన్నవించి నన్ను రప్పించి వాదము సేయించ నోపుజేసి వాదించి గెలిచి నీశర్రకు భగవద్వక్త్రబుద్ధించి కృతార్థుఁ గావించెదనని విన్నవించెను. ఆమెయు భర్తకుం జెప్పి అట్లె యేర్పాటు గావించెను. భర్త భార్యతో వాదమునకు ఇట్లు పందెము నిబంధించెను.

“అన్యన్యతస్యః దోషిన

భన్యము రుద్రాక్షములును బాని యితనిచే

విన్యయముగ సా ప్రము ముర

ఘన్యర చక్రాంకితుండఁ గాఁగలవాఁడ౯.

ఉవిద యీ నీదు విద్వాంసుఁ డోడెనెని

నీకు నితనికి నన్న వూనికయ” యన్న,

నొప్పితిమి దేని రానతి దప్పకున్నఁ

జాలు మఱి, పంచభూతము ల్పాక్షి గాఁగ.

అని. అంతట వాదంబునకుం దొడంగి యాముసుఁడు అందఱు లెలిచెను. విష్ణుదేవుఁడె వరతత్త్వం బనియు. విశిష్టాద్వైతంబు మతంబు నగుటయుం బ్రతిష్ఠించిన, ఆసమయమున ఎదుటి రావితెట్టునుండి ‘ఓహో, యిది నిక్కము, నృప, నారాయణుండె వరంబు, కొల్లుమతని,’ నని యొక పలుకు పిననయ్యెను. అవ్వలుకులు వినిభిన్నులై వ్రతివాది పాషండులు వెడలిపోగా, రాజు మిక్కిలి నంకోషించి, ఆజేతకు సాష్టాంగ మెఱఁగి విష్ణు భక్తి పొడమి, అతనికి తన చెల్లెలిని పెండ్లిచేసి, ఆరణంబుగా అర్ధరాజ్యమును ఇచ్చి యువరాజుం జేసి, దివ్యాస్త్రమంత్రజ్ఞుఁడగు నమ్మనాత్ముని దిగ్విజయంబునకుం బనిపెను. అతఁడును అప్పుడు వర్ష యగఁడు, శరదాగమనమునకు వేచి, అది రాఁగానే దిగ్విజయము నెఱవేర్చి యజ్ఞములు చేసి బ్రాహ్మణులకు దానములిచ్చి తనివీ, బహుభోగోన్నతముగా విభయములేక, నిర్విచారముగా రాజ్యము పాలించుచుండెను.

ఇటుండ ఆయనతాతకు ప్రశిష్యుఁడు, శ్రీరామమిత్రుఁడు ఆ పరమగురు పోత్రునికి ఈబంధము నెట్లు మాన్పుచునా అని నమయము వేచి, ఉపాయమున పంటవారిదే అతనికి అతిసాత్త్వికాహారముగా మలుమునైకూర పెట్టించి మనసు త్రిప్పి అతఁడు తన్నుఁ గాన్పించుకొని నమస్కరించి, వచ్చిన ప్రయోజనం బరగఁగా అతఁడు ‘మీ పెద్ద లొక నిశ్చేపమునుగూర్చి పోయినారు. దానిని నీకు రహస్యముగాఁ జూపంగా వచ్చితిని’ అని ఆయనను విలుచుకొని శ్రీరంగమునకు పోయి, అచట అతఁడు స్నాతుఁడై రంగనాథుని సేవించి, మఱి యెచునున్నది ఆ నిశ్చేప మని యడుగఁగా, ‘ఇదిగో’ అని అతనికి శ్రీరంగనాథుని వచయుగ్మమంజూపి, ఇదియే అనిశ్చేపము అనెను. అంత యాముసునికి

రటాలున భ్రమకొంగి తన పూర్వదళ స్ఫుటికివచ్చెను, వరమ నిర్వేదముకలిగెను. అంత నాతనికి ఆ రామపిళ్ళుడు, తన గురునానతి యట్లవి తెలిపిన, అతడు సాష్టాంగముగా ప్రణమిల్లి, ఆయనచేత మంచనంస్కారములు పొంది, అప్పుడ పరివ్రజింపఁ గోరి, మరలి పోయి కుమారునికి రాజనీతి సర్వము, సరహస్యముగా నుపదేశించి, వట్టాభిషేకము గావించి, రాజ్య మారనీకి అప్పగించి, తాను నన్నానీయై పోయెను. ఇది అతని కథ అని యానతిచ్చెను.

అట్లు విష్ణుదత్తుడు విట్టుబుత్తుడిలో భగవద్భాగవత కైంకర్యము సేయుచుండ, ఒక నాడు తన తోటిలో ఒక పుష్కరిణి సమీపమున తులినవనమందు తాను తులసి గిట్టకొనఁ జోఁగా, అట అతికోమల కుళాంగియైన ఒక చిన్న యాదవనినుఁగూఁ గాంచి, అనవత్యునకు తనకు ఆ ముకుందుడే చీని నిచ్చినాడు అని ఆశ్చర్యపడియు సంతోషించియు, దానిం గొనిపోయి తన భార్యచేతి కిచ్చెను. ఆమెకును సంతోషము పొంగి చచ్చులు చేసినవి. ఆ చనుభారతోనే ఆ బిడ్డను ఆమె కడు గారాటముగా పెంచినది. క్రమముగా అమ్మాయికి భార్యము గడచి యౌవన ముకురించినది. సర్వార్థముల వర్తింప నందినాని కాలత పెట్టరాని కొత్త యందము పొందినవి. ఆమె భూదేవి యవతారమట! పూర్వజన్మముని నవతివై ఈ నెత్తి ఆమెకు దొరకిన పూవుమాత్రకై వంతగించి కాంతునచే ఆ చెట్టే తెప్పించి, పెరఁదిలో నాటించుకొన్న నత్యభామ తాను అప్పుటి తన చెలులయిన నాగకిన్యలు ఇట్లు ఇరుగుపొరుగు భాగవతుల యిందలలో మరొక ఏకావళి హరిణి మనోజ్ఞ స్రగిణి అను పేరులతో పుట్టి ఆమెకు అనుంగు చెలులైనారు. అందఱు కూడి యాదవకొనుచు గుజ్జనగుళ్ళు బొమ్మ పెండ్లిండ్లు చేయుదురు. అప్పుడు ఆ చెలులు పాదులక్ష్మీకిర్యాణ గీతములను విని, ఆమె అందలి శ్రీమన్నారాయణుని కల్యాణగుణములు మనసును కరింపఁగా, పూర్వజన్మ సంస్కారముచే ఆయనం బెండ్లి కావలయు నని కోర్కె వహించినది.

విష్ణుదత్తుడు భగవదంగ్రహమున తన కెంత సంపదకలిగియున్నను తాను గర్హింపక దేవునికి ఘోరము కట్టి సమర్పించు కైంకర్యమును వదలక చేయుచు ఆ వాచ విజయమువలన దేవుఁడనుగ్రహించిన సకలశాస్త్రపాండిత్యో విష్ణుని పురాణముల వ్యాఖ్యానము చేయుచు కాలము పుచ్చుచుండెను. ఆ యమ్మాయి భగవంతునకై తండ్రి కట్టిబుట్టలో పెట్టిన మాలినను, ఆయనను కనుమొఱంగి, తాను తరిదువ్వకొని యాచమ రట్టుకు పాలిన గొండని కొప్పు పెట్టకొని దానిక్రింద ధరించి కొండెము నెవు దించుకొని, భహస్యముగా బాధినిదీలో తన నీడను చూచుకొని

తనని తీసి మరల ఆ బుట్టలోనే పెట్టుచుండినది. దానిచే ఆమె క్రమముగా ఆ వ్రీయు ని వియోగపు బాధను ఓర్వలేనిచే చెబులతో ఆయన పూర్వావతారములో తన్ను వలచిన ముగుదలను వలవంతపాలుసేయటను న్మరించి చెప్పి ఆయనను దెప్పం జూచినది. “వామనుడై లక్ష్మీదేవిని, పరశురాముడై భూదేవిని, శ్రీరాముడై రాజ్యంశ్మిని కూర్మణుని అయోముఖిని, తన్ను వలచి శ్రీత్యముగోరి మునిబృందము తరువాతి జన్మమున వల్లవలు కాగా, తాగృష్ణుడై వారిం గూడియు అంతలో పాసి మధురకుఁ బోయి అట్లు విరహాణలం జేసి వారిని, అయింపలేదా? గోవికలు అందఱును తనకుఁ గూర్చినవారై నను తాను రాధ నొక్కతెం గూడి, తక్కినవాఁని ఉడికింపలేదా.” అని ఇట్లు వియోగ వేదనాభరమున ఆమె నానాఁటికి కృశించుచున్నది. రాత్రులు నిదుర లేక చింతలం బొగలుచున్నది. అప్పుడు ఉన్నతయై తనలో “ముఖంద, నాడు వేణువు ఊది ఆ మందసతుల నట్లు మరుగొలిపి ఇండిసుండి లేచి వచ్చునట్లు చేసితివి గదా! రాధా, నీకు దగవ గోవికావని పొక్కించి అట్లు నందనందన భోగము గుత్తగ నీవ కైకొనుట? అమ్మా, యమునా, నీవు విజముగా యమునవేనే. నీయినుకదిన్నెలపై విరహాగ్నిలో గోవికలను అట్లు పొరలించి ప్రేల్చితివి?” అని పలికిన ప్రలాపములు విని, చెబులు ‘నీవు పోయినవానినాన సత్యభామవే!’ అనగా, అంతట ఆ పూర్వాను తవంబెల్ల, ఒక్కొక్కటి న్మృతికి రాగా, తాళలేక సోలినది. తెలిసి కనుదెఱచి, తన్ను నాయన మదెప్పకేసి ఇచ్చునో యని తలరి, తత్క్షణంబు తాను యోగంబున ప్రాణ త్యాగము సేయఁబూనినది. చెనులు వలదని వారించి, ‘ఎందఁల కంత? ఆ కృష్ణుఁడు కప్పుడు శ్రీరంగము మందలేదా? ఆయనకోనము ఇక్కడి దేవుని భజింపుము; నీకోరిక తీయు.’ అని వారు ఉపాయము నెప్పగా అట్ల సేయ నారంభించెను. మఱియు విరహావిరోధమునకై విరుల పాన్పున పడుండియు, వ్రీయు చిత్తరువు వ్రాసియు, నఖంబు వన్నీటి చిలుకరింపులఁ దడిసియు, మృణాలవలయంబులు దాల్చియు, ఆయనమీద వీడెపాట వాయించియు, తంబుర మీటుచు నోటఁ బాడియు, ఎట్లును ఊహించు గనదాయెను.

నాయన విష్ణుఁడై యున్నాఁడు కూతురువస్థలను, ఆమె మిక్కిలి కృశించుటను చూచి అది మదనసీతార మని ఊహింపలేక, ఏదియో తపోవిశేషం బని యనుకొనుచు ఆమెను తేర్చలేక ఒకనాడు దేవళములో దేవునితో మొఱవెట్టుకొనెను. అప్పుడు ఆయన ఆ భక్తునికి అమ్మాయి కలరూపు ఇట్లు చెప్పెను.

మునుపు పరాహవతారమున ఆ దేవుఁడు నముద్రము నుండి భూదేవిని కాపాడు టకు ఆమెను కోఱకో నెత్తి దానిపై నిలిపినప్పటి విలాసపు ముచ్చటలలో అసె

యదుగఁగా ప్రాజులకు మోక్షమునకైన యూపాయములు చెప్పదు, అన్నింటికన్నను
శామ్యమైన వని.

“జాగ రే తు వికాలాక్షి, జానతో వా వ్యజానతః
యో మే వ్రగాయతే గీతం మమ భక్త్యా వ్యవస్థితః

ప్రయుక్తః సర్వసంసారాత్ మమ లోకం చ గచ్ఛతి.”

అని చెప్పెను. దానికి ఉదాహరణముగా ఈ మాందానరి బ్రహ్మరాక్షసుల కథనుం
గూడ చెప్పెను. ఆ యూపాయమును తాను అనుష్ఠించి లోకమునకు ఉపదేశించు కుతూ
హలమున లీలం గోరియే, ఆ భూదేవి ఇట్లు కూతురై అయోగమిషచేరి గంధీరార్థంపుఁ
టాటలను పాడుచు ఇట్లు వియోగతవస్సు నడించుచున్నది. అంతకన్న వేఱుగాదు.
ఆమెను శ్రీరంగమునకు రంగేళు సేవింపం దోడుకొనిపోయిరమ్ము అని ఆనతిచెప్పెను.
అట్లే విష్ణుచిత్తుడు తగిన సన్నాహముతో వరిధవముతో కుహరీరత్నమును పసిండి
వల్లకిలో ఉంచుకొని పోయి శ్రీరంగముం జేరి తాను మార్గహింకాదిని తీర్చుకొని
గోదాదేవికిని స్నానాలంకారములు చేయించి అనుచర భాగవతాతో పోయి శ్రీరంగనాథుని
సేవించి స్తోత్రముచేసెను. అప్పుడు రంగనాథుడు భూదేవి యవతారమగు ఆ కల్యాణిని,
తాను చిరము బాసిన తన ప్రేయసినే, ఆ క్రొత్తవేసాన అతిహనోహరిణిగా నున్నదానిం
గాంచి ఆ యందమునకు కై పెక్కినట్లు మరులు ఆపుకొన లేక ఆమెను తన కుద్ధాంతము
నకు తార్చుకొని, ఆమెరూపాన ఒక మాయవిల్లను ఆచోట నుంచెను. ఆక్కడ తీర్థ
ప్రసాదవినియోగమై స్వామిని వీడ్కొని అందఱును విడిదికి రాగా వల్లకిలో ఆకుథాంగి
అగవతక పోయెను. అంతట విష్ణుచిత్తుడు దుఃఖసముద్రమున మునింగి. చేతులెత్తి
అయ్యో! మా విల్లను ఇట్లు హరించినాడే అని మొఱబెట్టగా శ్రీరంగనాథుడు
ఆయనకుం దోచి యెలనవ్వి నీకూతును ఇంటఁ బెట్టుకొనియే నామీద వట్టి నింద
వలుకుచున్నావు అనెను. అంతట ఆయన పరువున ఇట్లు సేరగా కూతురు త న్నెదు
ర్కొని మ్రొక్కినది. ఆయనకు ఎంత యూటట! ఆ దెంత సంతోషము!

తరువాత రంగవతి బ్రహ్మరుద్రులను సరస్వతీ పార్వతులను పంపి బిల్లు
బుత్తూరున విష్ణుచిత్తుని విల్ల నిమ్మని అడిగిచిన. వారును అట్లే పోయి యదుగ,
విష్ణుచిత్తుడు భక్తివినయముతో అంగీకరించి, తన వరువు నిల్పుటకు పెండ్లికొడుకు
తన యింటికి వచ్చి పెండ్లిచేసికొని కూతురు స్వీకరింపవలయును అనెను.

శ్రీరంగనాథుడును గరుడు నెక్కి, బ్రహ్మచినురలును తమ తమ తల్లరుల నెక్కి, ఐంసీ కొలిచి రాగ, తన సకలపరివారముతో విల్లుబుత్తుడు చేరి, విశ్వకర్మ కట్టిన మణిమయపు విడిదిపట్టున విడిసెను, అక్కడ ఆయన యథావిధిగా మంశ స్నానము గావించుకొని సర్వాభరణముల నలంకృతుడై నిర్దవడెను. విష్ణుచిత్తునిండు అమ్మయికిని మంగళాభ్యంగాలంకరణములు ఐనవి. అంతట వన్నిద్దరు సూర్యులును దివటీలుగా నక్షత్రాలజాలంతో చంద్రుడు గొడుగుగా అగ్నిదేవుడు పెట్టు రూపముతో మేఘం మేలుకట్టుకొని పీనుగైన గరుడుని ఎక్కి, వేదములు వేదములు పఠించు చుండుగా, నారదాదులు సంగీతము పాడుచుండుగా, ఆధ్వనులతో పెండ్లికొడుకు విష్ణుచిత్తు నిండికి వేంచేసెను.

విష్ణుచిత్తుండును తగిన విధమున నెడర్కొని ఆయనకు పాదప్రక్షాళనలు చేసి లోపలికి గొనిపోయి ఐంగారుపీటపై కూర్చుండబెట్టి షోడశోపచారంబులం బూజించి మధువర్కంబు సమర్పించి, తాను, భార్య దారవోయగా, కన్యకారత్నమును దానము చేసెను. రంగనాథుడును పరిగ్రహించెను. తరువాత యథావిధిగా ఒండొరులు ముత్రైవుత్రాలు పోసికొనుటయు కంకణములు కట్టుటయునై మంగళసూత్రధారణమును నెఱవేఱినది. అనంతరము రాజహోమమును, అంతట సర్వమంగళాశాసముతో పెండిలి పూర్తియాయెను.

ఇట్లు తెలుగురాయని యానతిని కన్నతరాయడు కృష్ణదేవుడు 'ఏమునుఁ దాల్చిన మూల్యమిచ్చు నప్పిన్నది రంగమం దయిన పెండిలి నెప్పుడు' అన్న తెలుగు రాయని స్వప్నాదేశమును జరిపి 'మున్నుఁ గొంటి నేవ* నృనవందయొక్క మగవాఁ డిడ' అన్న ఎవను ఆయనకు తుడిచి ప్రయావరిభుక్తభాకకథా ఆకొడువ గప్పినాడు.

కృష్ణరాయని కవిత

కవిగా రాయడు భగవంతునిచేత ఎట్టి ప్రశంస గన్నాడు, 'వలికి తుక్కేర్చి షోడమలు జాతి పెంపెక్క, రసికు లొనన' (1-18) ఇత్యాది సత్యావధువు నుండియు రసమంజరినుండియు ఉద్ధారములుగ ప్రపంచదర్శనము నొక గ్రంథ మున దొరికినవట. ఆ గ్రంథములును తక్కినవియు ఎట్లు మాయమైవో ఆవరిత

* ఆ మాలాకార సుదాసప్రస్తావమున విష్ణుపురాణమున (1-1) శ్రీ భాగవతమున (1-1) గాని హరివంశమున (1-1) గాని ఈ 'ఏవ' ప్రస్తావము గానరాదు. "మాలాకారాయకృష్ణోఽపి ప్రసన్నః ప్రదదౌ వరా." విష్ణువు. మఱి దానిని కృష్ణుడు మనసులోనే దాచుకొన్నాడు గావలయు, సమయాన అపునితో ఈ భక్తునితో జెప్పుటకు.

దశలో రాయడు ఈయాంధ్రకావ్యమును అసదృశముగా చెప్పినాడు వ్యుత్పత్త్యభ్యాస సంస్కృత యగు వ్రతిభ కావ్యమువకు కారణ మని ఆచార్యులు చెప్పినారు. నవనవోల్లేఖ (స్మేష) కాలిని యగు వ్రజ్జ ఆ వ్రతిభ అన్నారు. లోకవృత్త జ్ఞానము, శాస్త్రపాండితి, శబ్దశాస్త్రము, చందస్సు, నిమంటి, స్మృతి పురాణేతిహాసాగమ తర్క నాట్యార్థ కామ యోగాది గ్రంథములయు కళిదాసాని మితాకపుం కావ్యములయు తత్త్వమున ఎత్తును అడుగును తాడిన పరిచయము వ్యుత్పత్తి అభ్యాసముచేతను వ్యుత్పత్తిచేతను నిండు సంస్కారము పొందినట్టిది రాయని ప్రవృత్తి. ఇందులకు ఆముక్తలో వ్రతి వాక్యమును వ్రతిపదమును తార్కాణయే.

ఇందు గ్రంథారంభమున వాడుకగా ఏర్పడియున్న ఇష్ట దేవతాభజన స్థానమున వాడుకగా చెప్పు దేవతలం దలంపక, కృష్ణదేవరాయడు తన క్రొత్త పీఠ వైష్ణవమునకుం దగిన యొక్క క్రొత్త మార్గమును త్రొక్కినాడు. ఆస్థానాగ్రతవి, పెద్దస మహాచరిత్ర వ్రాయునప్పటికి వైష్ణవం గయ్యెను, కాని అది క్రొత్త. అర్చిత్యాది నానాదేవతాభజనకడ పూర్వసంప్రదాయమును మానజాలక, నారాయణనితో గూడ శివుని పార్వతినీ వినాయకుని సరస్వతినీ బ్రహ్మను స్తోత్ర పాత్రము చేసెను. మఱియు తన యాచార్యుని శతకోపయంతిం గూడ కొలిచెను. అటం గొలుచుట చూత్రముగాక ఆశ్వాసముల యంతమున అన్ని గద్యాలయందును 'శత కోపతాపన ప్రసాదాసాదిత చతుర్విధ కవితామతల్లిక' అని గొప్ప నిర్దేశించుకొనెను. అట్లు నిర్దేశించుకొనుచును 'పంకజాక్ష పాదాంబుజాభీగ మానసిందిరి' అనియుం జెప్పుకొనెను. కృష్ణరాయడును ఆ శతకోపతాపననికే శిష్యుడని ఉపాసించుచున్నాడు. అయినను పూర్వోక్తక్రమమున గ్రంథాంతమున ప్రస్తావనమున అంత గొప్ప గురువుగా ఆంధ్రమునను తక్కిన దేశమునను అతి ప్రసిద్ధునిగా దర్శన ప్రవర్తక లక్ష్మణయోగికిం దీటుగా, అయినయొక్కయే అవతారాంతరమో యన స్తోత్రమును వ్యాజమునం బలికినాడు. మఱి ఆముక్తమాల్యదలో అట్టి నానా దేవతా భజన స్థానమున ఆ దేవతలను మాని సర్వ విలక్షణముగా శుద్ధ వైష్ణవి దేవతలకు మళ్ళి శ్రీ వేంకటపతిని అనంత గరుడ విష్ణుకృపాది నిత్యసూరులను పాంచజన్య నందక కొమోదకీ కాజ్ఞా మదిర్భరములను వంచాయుధములను ఇల పన్నిద్దగు నూరులను పన్నిద్దతాళ్యారులను స్తోత్రము చేసి కావ్యావతారమును చెప్పందొడంగెను. అశ్వాసాంత గద్యస్థానమున వటుపగు నొక పద్యమును ప్రత్యాశ్వాస ఓన్నముగా నిజవరాక్రమ విజయవర్ణనతో చెప్పెను. పెద్దన యొకడు వైష్ణవము ముదిరి పెద్దన్నయ్యంగారు అను అతిగౌరవముతోడి శ్రీ వైష్ణవనామ వ్యవహారముం గాంచిన

దినారలో కావ్యము మతాచార్య ప్రస్తావమునకు తావుగాదు, ఆయాచార్య స్మరణకు తావు నమయము వేటు అని తలంచి యుండునేమో. పోతే అముక్తమాల్యదకు సంజీవని యను వ్యాఖ్య వ్రాసిన శ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిగారు కవి యీ గ్రంథమున నెచ్చటను తన గురువు పేరు చెప్పలేదు, అని వాస్తవము నైనను సౌధుంబోలె తోచునట్లు వలెకొనారు. రాయగారు అముక్తమాల్యద వ్రాయునప్పటికి తన వైష్ణవము ముదిరి పండినందుననే గణవతి శివాదులను చెప్పగూడ దని మాని ఆ సంప్రదాయమును గల ఆం నిత్యసూరులను ఇం నిత్య సూరులను పంచాయథములను స్తుతించుట. మఱి వైష్ణవము ముదిరియే వ్రాసిన ఏవేకశాలి పాండురంగ విజయకవి కృష్ణుని ఆదిలక్ష్మిని బ్రహ్మను శారదను శివుని పార్వతిని సేన మొదలియారిన గురుడుని శేషుని పూర్వ కవులను స్తోత్రము చేయుచునే అట్లు గ్రంథారంభమున సకల దేవతల భజించు సంప్రదాయమును పాటించుచునే, వైష్ణవమునకు వెలితి రాసిన, అనిత్యసూరులతోడ కీరమునకు విష్ణు సహస్రనామము నేర్చు పార్వతి యను మొదలగు విధంబుల తక్కిన యందఱిని వైష్ణవులం గావించెను. మఱి తన గురువునుం గూడ -

“వాక్యాంతాశ్రయ భట్టరు

చిక్కాచార్యుల మహాత్ము శ్రీ గురుమూర్తి

నిక్కపుభక్తి భజించెద

నిక్కావ్య కళా కలాప మీదేరుటకు.”

అని భజించెను. మఱి ఆశ్వాసాంతగద్యముల నాయనఁడొక ‘శ్రీ మత్సూరపద నాథ నిరవధిక కృపా పరిపాక పరిపాత’ అని చెప్పుకొనెను. కవికర్తరసాయన కారుడును భట్టరు నాశ్రయించిన శ్రీ వైష్ణవుడయ్యు. ఆయనచేట ఆయనను భజించి, తన కావ్యారంభమున శ్రీ రంగేశునితోడ బ్రహ్మను శివుని పార్వతిని వినాయకని నంజన్యతని యథాగారముగా స్తోత్రముచేసి, “అభిష్ట ఫలప్రద పరమ పురుష ప్రార్థనంబును, కావ్య సాధారణ లక్షణోపస్థాప నాభిప్రాయంబున సితరోదిత దేవతా నిరూపణంబును గావించి.” అని చెప్పి, తాను రంగేశు నొక్కనే భక్తి తాత్పర్యముతో మ్రొక్కి తక్కినవారిని హిరక! “కావ్య సాధారణ లక్షణోపస్థాప నాభిప్రాయంబున నిరూపించిత” నన్నాడు. అట్లునుట ఆ వద్యంబుల భక్తి యను రసప్రాణమును తన నోటితో కొఱికివేయుటయే కదా. ‘ఈ పురః (?)’ అనియు ‘సంధించురక’ అనియు, ‘ఇచ్చుక’ అనియు ‘హిరకారక’ అనియు, పలికిన ప్రయోజన మేమి ? తత్పరత లేక ఆ మాటలు పలికిన ఆ దేవతలు తన మొగము

జాతురా ? దీనిని గాంచి శ్రీ వేదము వేదకరాయ శాస్త్రునివారు తమ కవికర్త
రసాయన ప్రతియందు "Foot note" గా "ఇది యేమి సమాధానము, తెలివి లేదా?"
అని వ్రాసియుంచినారు. ఆశ్చర్యకరముగా గద్యములందును "వరాళరదేశిక్కేంద్ర చరణ
సంసీదహ సేక్తోపసేవక" అని చెప్పుకొన్నాడు. శ్రీ రామాయణ మహాభారత రఘు
వంశాదులందు గాని, చైష్టవాదాదులె నంస్కృతమున రచించినవాన గాని ఇట్టి బహు
దేశతాస్తుతి గాని గురుస్తుతిగాని నియతిముగా లేదు. కావున ఆముక్తమాల్యద యందలి
యా ఫక్కిక క్రొత్తది, దానియందు మాత్రము శలది. రాయోపజ్ఞము, దాని గుర్తితెంగక,
యితరులు నరిగా అనుకరింపవలెనను చాలక పోయినది. గురువుం బేర్కనలే దని తప్పు
చెప్పదగినది కాదు. అది వట్టి వస్తుకథనమైన సరే. ఇది దాని తత్త్వము. ఈ క్రొత్త
వైష్ణవ వైవరంబులం గుర్తుటయు ఆ మహావీ కావించిన ఒక నూతన కల్పనయే
యగును.

1

కృష్ణరాయని కావ్యపుర బదకము

దేవుని యానతిని గోదాదేవి రంగమర్నాయకు పెండ్లియైన కథం జెప్పవలెను.
అందులకు పెల్లుబిత్తురిలో విష్ణుచిత్తుడు ఆమెకు నాయన కాదగిన యసాధారణ
భక్తుడుగా నన్న తెలుంగును. ఆయనయొక్క పునరీతం జెప్పుట ప్రాప్తించినది. కావున
గ్రంథమునకు అణేదాశ్వానములదానికి విష్ణుచిత్తీయమనియు పేరు రాదగినట్లు
మూడునుంబరక యాశ్వానములు — 270 పద్యములు — గ్రంథమున మూడవ
భాగము ఆ కథ యైనది. గోద జనన వర్తన పరిణయములకు ఆముక్తమాల్యద యను
పేరునకు తగినట్లు 200 పద్యములు — గ్రంథమున మఱి యొక మూడవభాగము
నకు చెందినది. ఆనువంగికములకు యామునకథ వర్నా శరద్రాజనీతులకు 280
పద్యములు, గ్రంథమున మఱియొక మూడవభాగము ఐనది. తక్కిన లేకము
ప్రకీర్ణకముగా కవి కావ్య ప్రస్తావనాదికమునకు ఐనది.

కావున ఇందు కొంత కావ్యరసదోషములలో చెప్పిన

"అజ్ఞినోఽననుసన్ధాన మనన్దన్య చ కీ ర్తనమ్

అతివిస్తృతి రజన్య....."

సా. ద.

"అజ్ఞాతివిస్త రాజ్ఞననుసన్ధా నానజ్ఞాభిధాన."

హైమ కావ్యానుశాసన.

అనునవి కలిగినవి. అందు “అజ్ఞ స్వాప్రధానస్య అతివిస్తరేణ వర్తనమ్ -” యథా - అని హేముడు వృత్తి వ్రాయుచు హమ్మగ్రియవథ హరవిజయ కాదంబరి హర్ష చరితామలనుండి ఉదాహరించుములం జెప్పి, శిశుపాలవధను కైకొని “.....శిశుపాల వధాదౌ చాదితః ప్రకృత ప్రపజ్ఞి విజయ భీజోవక్షే పామాధ వ్యాప్తిమ ద్వీర రసానుబంధేషి, త దనజిత శృంగారాజ్జీహృత తత్తదృ తూపవనవిహర పుష్పావచాయ మజ్జనాది వర్తనాను ఆత్మాన క్తిః త దిభ్యమ్ అప్రస్తుత వస్తు విస్తృతిః ప్రస్తుత రసప్రతీతి వ్యవధానకారి జ్యేషి మహాకవిం క్షేపమ భూయసా దృశ్యతే ఇతి తత్త్వం త ఏవ విదన్తి.” అని ఆ విషయమును త వ్యసదోయి మామభారవ్యాధులకు జగన్ని రూతమైన మహాకవి కీర్తిం దించి అనజారక విడిచివెట్టినాడు. “వీర రస ప్రధాన మైన శిశుపాలవధ కావ్యమున వీరరసానుబంధమున్నను, దానితో అనుంగతమై ఆట నప్రధాన మగు శృంగారమునకు అంగమగు ఋతువులయు ఉపవన విహారము యొక్కయు పుష్పావచాయము యొక్కయు జలక్రిడ మొదలగు వానియు వర్తన మెందుకొన్నది- ఇట్లు అప్రస్తుతవస్తువిస్తరము ప్రస్తుత రసప్రతీతికి అర్థము కలిగించున దె నను అది మహాకవుల లక్ష్యములందు మెండుగా నగవడుచున్నది. మఱి యందుల తత్త్వ మేమో, అది వారికే ఎఱుక”, అని ఆ తప్పు తేలిపోవునట్లు పలికినాడు. అప్రస్తుతముల పెక్కువ గల మామభారవులం గూర్చి వ్యాఖ్యాతృ చక్రవర్తి యనియే కాక అలంకారిక చక్రవర్తియు ననదగిన మల్లినాథనూరి నర్స ప్రశంసగా ఇట్లు చెప్పి నాడు. ‘పూర్ణావర్ణ నా’ అనియు ‘తైలాద్వాని బహుళో ప్లితాని’ అనియు ఉత్కర్ష చెప్పినాడు — మామమున

“నే తాస్మి యదునన్దనః న భగవాన్ వీరః ప్రధానో రసః
శృంగారాదిభి రజ్గవా నిజయతే పూర్ణా పున ర్వర్ణనా
ఇన్ద్రప్రస్థగమా ద్యుపాయవిషయ త్రైద్యావసాదః పలం
ధన్యో మామకవి ర్వయం తు కృతిన న్తత్సూక్తిసంసేవనాత్”

మఱియు .....

“మృగ్యద్వావతరణ్ణితే రససుధాపూరే మిమజ్జన్తి యే
తేషా మేవ కృతే కళోమి వివృతిం మామస్య నర్వజ్కషామ్.”

భారవి యందును —

“నారికేళవల నమ్మితం వచో భారవే నవది త ద్విభజ్యతే
స్వాదయుస్తు రసగర్భనిర్భరం సార మస్య రసికా యథేష్ఠితమ్.

నేతా మధ్యమపాణవో భగవతో నారాయణ స్వాంశజ-
 న స్తోత్కర్షకృతే త్వవర్ణ్యతతరాం దివ్యః కిరాతః పునః
 శృఙ్గాదిర సోఽగ్ల మత్ర విజయీ వీరః ప్రధానో రసః
 కైలాద్యాని చ వర్ణితాని బహుశో దివ్యాస్త్రలాభః ఫలమ్."

కావునన ఈ విషయములం గూర్చిన సమాధానప్రయత్నముగా ఆముక్తమాల్యద
 వ్యాఖ్యయగు సంజీవసియందు తత్కర్త కవిసహృదయ చక్రవర్తి శ్రీ వేదము వేంకట
 రాయశాస్త్రిలవారు తదుపోద్ఘాతమున ఆనందించినారు. "ఇందు ప్రసక్తము దీందై
 ఆప్రసక్తము మొందె నదన్నమాట ఒప్పుకొనవలసినదే. ఈతీరు మనువు నందునుంగలదు.
 సంస్కృతములో కావ్యతల్లజమైన శిశుపాలవధ మందును మిక్కుటము. అయినను 'నాఁ
 నృషిః కురురే కావ్యమ్.' అని యున్నది. మఱి ఋషులు ఉపదేశహీనముగా కావ్యము
 చేయరు.

కావ్యం యశనేఽర్థకృతే
 వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే
 సద్యః పరనిర్వృతయే
 కాన్తానమ్మితత యోవదేశయుజే.

అని ఆలంకారిక నమయమందును ఉపదేశమే అంతమున నర్థోత్కృష్టముగా జెప్పఁ
 బడినది. కావున కవి ఉపదేశవ్యవహారములం కతంబున భక్తిపారవశ్యమున విష్ణుచిత్ర
 యాహున కైశికగానలంపటుల కతలం గూర్చినారు. వ్యవహారబోధకై రాజనీతిని
 సద్యఃపరనిర్వృతకై బుతువులను, అశివక్షతకై అమృతవారి చరితమును, ఉపదేశమునకై
 ఆహారోక్తములతోడి హరిస్తవరూపమును వర్ణించినారు, మఱియు నిటంబ్రతిపాద్యమాన
 మైన విశిష్టాద్వైతము ఉల్లాసనరంబున విష్ణుచిత్తులవారు మాత్రమే కల్పించుకొన్నట్టివిగాదు.
 ఇది అనాదిసూరిపరంపరా సంప్రదాయాగతము అని హెచ్చరిక నేతచేత దాని పరమ
 నిధాతమును నిరూఢిగాపించువాడై మహాకవి వృక్కతులైన విష్ణుచిత్తులవారి పాపన
 చరిత్రమే గాక, శ్రీ కైశికగాత్ర యామునముసుం తాచ్యుచరిత్రమునుగూడ విస్తరించి
 నాడు. సంప్రదాయమునకు క్రమము కుమరులకై విష్ణుచిత్తమొగింపన్న ఇవలివారైన
 యామునా చార్యులను ఈయవరంబులం బూర్వరంగ ప్రతిపాదించుట. మఱి దాసరి
 ఎవరికి ఉపదేశించినారు. అని యాక్షేప మేని, బ్రహ్మరాక్షసులకు అని ఉత్తరము. భూశ

పూర్వునిగా లక్ష్మణాఖ్యయోగింద్రుని అతనికన్న చిరకాలపూర్వుడైన బ్రహ్మరాక్షసుడు ప్రస్తావించుచు అట్టి యేష్యంబులు తన దివ్యజ్ఞానంబుచే నెఱింగినవని చెప్పినాడు. యామునాచార్య కాలవ్యర్థానమునకును ఈ దివ్యజ్ఞాన సమాధానమునే చెప్పదగినను.

ఋతురాజనీతివిస్తరము లప్రసక్తంబు లన్నందులకు సమాధానము-అఱేడు వై రాగ్యోత్పత్తికై విప్రవతిత శ్లోకమును వినవలయును; అందులకై అవిప్రుడు దానిని వీధితిన్నెవై గోష్ఠిలోఁ బాపవలయును; వీధితిన్నెగోష్ఠికి వేసవి యనుకూలతరము; అట్లు వేసవివర్జిత ప్రసక్తమైనది. విద్వాంసుడును ధార్మికుడును అగు (క్రొత్త) దొర యేలుబడిలో సుఖిమతవృదు. అందుకు సువృద్ధి వలయును. అట్లు వర్షాశరతులు ప్రసక్తించినవి శరతులో జైత్రయాత్ర సార్యభౌమ ఫర్వము. అందుకై రాజనీతి ప్రసక్తము. కథ వివాహాంతరము. వివాహమునకై ఆయోగవిప్రలంభము వలయును. అందుకై వసంతమును మించిన ఋతువు లేదు. ఇవి యెల్ల విట్లు ప్రసక్తములైనవి. అని (ఈ ప్రసక్తితా నిర్ణయము వ్యాఖ్యాత కవిహృదయములో దూఱి కనుగొన్నట్లు టున్నవి!)

క్రొత్త మతాభినివేశాతిశయముతో నున్న తన్ను రసజ్ఞుని గోదాకల్యాణముం జెప్పుమని దేవుడు ప్రత్యక్షముగా ఆనతిచ్చినందున, రాయడు ఆయవకాశమున ఆంధ్రమున కావ్యమార్గముననే తన్నుతవిధానహన్యములం బ్రకటించు తలంపుఁగోనుటయు న్యాయము. దానిని అత్యద్భుతముగా నెఱవేర్చినాడు. గొప్ప విద్వాంసుడు సభలో చేయు వాదక్రమమును, తన సభలో అట్టి యెన్ని వాదములో ప్రవర్తిల్లఁగాఁ జూచి యెఱిగిన ప్రగల్భుడు 'అందులో నొక మేటి కభిముఖుండై ....III-6, 'నీ వేమంటివి' రమ్మంటు....' III. 7. అని జయశాలి ధర్మించు ధీరతను, ఓడినవారు 'నెలవులు నాకుచు' IV-17 అని నిర్గమించి ఇండ్లకు చేరిన దేవతనమును నివృణముగా వర్ణించి కన్నులకుఁ బ్రత్యక్షమున నెట్లు నిరూపించినాడు. వాదపు వివరమును జయమును చెప్పినారాయణుండు పరతత్త్వమని మఱి చెనక రాకుండ నిర్ణయించి ఆ పరమేశ్వరుం గనుటకుఁ దగిన యోగంబుఁ జెప్పెదనని—

“తత్త్వేన యశ్చిదచిదీశ్వర తత్స్వభావ-

భో గాపవర్గ తదుపాయ గతి రుచారః

సస్థిత్యయ స్మరముమిత పురాణరత్నం

తస్మై నమో మునివరాయ పరాశరాయ.”

అని యామునాదార్యుల మెప్పుగన్న పురాణరత్నమునుండి ఖండిక్యకేళిద్యుఁ
సంవాదమును విపులముగా నుదాహరించుట తన్మర్మజ్ఞత యగును.

ఆ సంవాదము III-14 మొదలు 39 వఱకును 75 పద్యములు విష్ణుపురాణ
షష్ఠాంశ షష్ఠన ప్రమాధ్యాయములకు నూటయేబది శ్లోకములకు అనువాదము. పస్త
పునకుం దగిన యుదాత్తకైలిలో నున్న యా యార్థవాక్కును తెనుఁగున నెంత ప్రౌఢము
గాను సుబోధముగాను అనువాదమని తోపక తన సొంత యుపన్యాసమని తోచునట్లును
రచించినాఁడు! ఇది అనువాదకవనమునకు, శృంగారనైషధానుకారి మర్గదర్శకము.
నాలుగుశ్లోకాల యుదాహరణము—

(11) అనాత్మ న్యాత్మబుద్ధి ర్భా
దాన్యై న్య మితి యా మతిః
అవిద్యా తరు సంభూతి-
బీజ మేత ద్విధా స్థితమ్.

(16) ఆత్మకాని మేన నాత్మబుద్ధియును, న-
న్యంబునందు మిగుల న్యత్యమతియు.
నవనివర, యవిద్య యను మహాతరుపు ను-
త్పత్తి కీద్యయంబు పిత్తుమొదలు.

(19,20) అనేక జన్మ సాహస్రిం సంసారపదవీం వ్రజన్
మోహశ్రవం వ్రయా తోఽసౌ వాసనా రేణు కుణ్ఠితః
వ్రజాశ్యలే యదా సోఽన్య రేణు జ్ఞానోష్ఠవారిణా
తదా సంసారిపాన్తన్య యాశి మోహశ్రవః శనఃమ్.

(70) జని సాహస్ర బహు వ్రయాణ మగు సంసారంపుఁ ద్రోవన్ నదా
చనుచుండు స్థనమోహభేద మలమన్ సంసారిపాంతుండు, వా-
నన లన్ ధూళి మునుంగు గాఁగ, నెపుఁడే జ్ఞానంపు ట్టుష్టోదకం-
బునఁడట్లాశన నేయు, వాని కపు డమోహశ్రవంబున్ జనున్.

(23) మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం బన్ధమోషయోః
బన్ధాయ విజయానన్తే, ముక్త్యై నిర్విషయం మనః

- (78) ప్రాణికోటి కెల్ల బంధంబు మోక్షంబు
చేరుటకును మనమ కారణంబు;
విషయనంగి యైన, విను. బంధకారి;
నిర్విషయ మైన, ముక్తివిధవారి.
- (79) యచ్చ మూర్తం హరే రూపం, యాదృ క్షిప్రత్యం సరాధిప,
త ద్రూపయతా, మనాధారా ధారణా నోవపద్యతే.
- (80) ప్రసన్నవదనం చారు, పద్మవత్రోపమేక్షణం
సుకపోలం ' సువిస్తీర్ణం లలాటఫల కోజ్జ్వలమ్.
- (81) సమకర్తాస్త విన్యస్త చారు క్షణల భూషణమ్
కమ్పుగ్రీవం సువిస్తీర్ణం శ్రీపత్నాక్షిత వక్షసమ్.
- (82) వశిత్రిభక్తీనా మగ్నా నాభినా హ్యవరేణ చ
వ్రలమ్నాస్తభుజం విష్ట మథ వావి చతుర్భుజమ్.
- (83) సమస్థితోరు జజ్ఞం చ సుస్థితాక్ష్యేవ రామ్భుజమ్
చిత్తయే ద్రుహ్యభూతం తం వీతసర్మలవాసనమ్.
- (84) కీటి హార కేయూర కటకాది విభూషితమ్.
- (85) శాల్క శక్తి గదా భగ్గ చ క్రాంతవల యన్వితమ్.
వరదాభయహస్తం చ ముద్రికా రత్న భూషితమ్.
- (86) చిత్తయే తస్యయో యోగీ నమాదా యాత్యమాసనమ్.
తావ ద్యావ ద్భూమీభూతా త త్రైవ నృప, ధారణా.
- (87) వ్రజత స్తిషతోఽన్య ద్వా స్వేచ్ఛయా కర్మ కుర్వతః
నావయాతి యదా చిత్తాత్ నిర్ధాం మన్యేత తాం తదా.
- (88) మతి నిరవలంబి ద్యానంబు పొందువదదు గాఢస, ధారణా
ద్యాన విషయంబై శుద్ధంబగు స్థూలరూపాంతరం లయ్యనంబు
నకుల గలదు, దాని నవిస్తరంబుగా జెప్పెద, సాకర్షింపుము -

(85) శరదీందు చకచక న్మయవ త్రునన్నాస్య,
 దొడ్డ కెన్దమ్మి కన్దోయివాని,
 సతికమ్ర గల్లభా గాబోగ పారాధ్యు,
 మకరాంక రత్న కర్ణికలవానిఁ
 గాంబి వోద్య చ్చీవిడంబి వృత్త శిరోధి,
 నీరి పొల్పు మచ్చ పేరురమువానిఁ,
 నతనాభి యుత వశిత్రితయ కాతోదరు,
 జానులంబి చతుర్ముఖములవానిఁ

గరివరకరోడు, రుచిరజంఘామనోజ్ఞా.
 నమత బొందిన పదవల్లవములవాని,
 ప్రైమవనను, గిరీటహారాంగదాది
 కలితు, శంఖరథాంగాదు లలరువాని,

(86) శ్రీవిష్ణు నీగతి చింతింపవలయుఁ ద-
 న్మయుఁడయి యోగి క్రమంబుతోడ;
 నొక్క యుంగము మున్ను చిక్క లో బావించి,
 యది దృఢం బగుటయు, నవలి యంగ-
 కము మఱి చింతింపగాఁ దగు, నట్టి య-
 భ్యానంబువలన నయ్యవయవి మఱి
 నడచిన నున్న మానక యెద్దియేనియుఁ
 జేయుచున్నను మదిఁ బాయఁ దేని
 యతని సామ్యంబు గని ముక్తుఁ డగు; సురాది
 భేద సంజిన కాజ్ఞాన మేదఁ బిదవ
 నలము కల్యాణగుణముల హరికిఁ దనకు
 లేని భేద మెవ్వారు కల్పింపఁగలఁడు?

ఇంత వివరముగా దత్తియోగముఁ జెప్పి, అట్లు తటాకాన ఒక్క రాత్రిలో
 ముముక్షువైన ఆ పాంధ్యరాజుసకు "మఱి దీనియం దొక్క కౌఠర గలదు. అంత

రాయంబు నొందిన బునర్పవంబు బొంబించి మఱి ముక్తి జేర్చు. అట్లుగట నింత కంటె సులభోపాయం బాయోధనంబున నయ్యుర్పజుండు గాఁడివి కువదేశించిన శంజాగత దర్మంబు నిరపాయ దర్మంబు"ని వైష్ణవమత రహస్యోపదేశమును సమగ్రము చేసి విరమించెను.

విష్ణుచిత్తయోగి "ఇతపు రావతిక కాశ్మగ్రంథ జాత్యంధు" ధైర్యము పురాకృత పుష్కరకమున పుట్టు ప్రసవ్వుండై భగవద్భాగవత కైంకర్యైకపరుడుగా నున్నవాడు అట్లు ఆకస్మాత్త్వానియై దివ్యసూతులలో మఱివొరికి లేని 'పెరియాళ్వార్' అని 'పెద్ద' అను సుపదమును పొందినాడను. తనకు సాక్షాత్కరించిన దేవుని ప్రేమమీఱ, నాయన కొమారుని బోలె, దృష్టిదోషపరిహారముగా ఆర్యునింపవలయు నను తలంపు తనంతట చిత్తమున మొలకెత్తినాయన. అదేపుడు పెండ్లికాగోరిన 'అపన్నదానికి' నాయన. తనకు మామగారును కాబోవువాడు, రాను పాడిన 'వల్లంతు' - జుబుజయ - వేదమునకు ఓంకారమువలె ద్రావితవేగమునకు ప్రథమమం శగీతము కాగన్నవాడు. అట్టి ఆయన చరితముం జెప్పుటకు రాయ దీప నవకాశము సంపాదించుకొని అదెంత చక్కగా చెప్పినాడు!

అట్లే గోదాదేవి భక్తిహారిక శృంగారము మఱియును కావ్యముల గన్నది పెన్నది కాదు. కాళిదాసు కుమారసంభవములోని పార్వత పెండ్లికథ తనకు సాటిలేనిదే ఐనను వేఱు తెఱంగుది.

"క్లిష్టచన్ద్రో మదయైః కచగ్రహై రుత్పభార్పితనఖం సమత్సరమ్

తస్య తచ్చిదుర మేఖలాగుణం పార్వతీరత మభూ దవృప్తయే."

అని ముగిసివేడితి, ఈ మడి రచనకుం బ్రక్కను జేర్కొనదగినది కాదు.

"..... ఎమక్కాగ

వస్తో వి జ్ఞాణ్ణా శవదరిత్రాళ్; కున్దాద

వాఱ్ఱవాన వైగున్దవా పోగ వ్తన్నై యిగ్గున్దు.

ఆఱ్ఱవార్ తిరుమగళారాయ్."

"మనకోసము గదా ఇక్కడ ఆంధ్రాళమ్మ అనతరించినది, ఇంచుకయు కొడువలేక (పరిపూర్ణ మగు) సుఖము గలిగియుండు శ్రీవైకుంఠమందలి నాథుని తొడియట్టి భోగములను విడిచి విష్ణుచిత్తుని కూతురై!" - అని తనయవతారమునకు ప్రశంసగన్నట్లై పుట్టి, "పిఱ్ఱాయ్ పగ్గులై." "పిందోనే (జ్ఞానదక్త్యాదుల) పందె నట్టిది ఆమె, మఱియు ఆమెంగార్చిన

వానిని ఆదార్థులు ఆనతితురు- “వట్టి దేహార్థాభిహనులకును, అత్మన్వయాపజ్ఞానము గల ఋషులకును వరమాణు పర్యతముల వాని. ఋషులకును ఆశ్వాదులకునుం గూడ వరమాణు పర్యతముల వానియే. ఆశ్వాదులకును పెరియాశ్వాదులకును అంతయే. ఆ పెరియాశ్వాదునకును ఆయనకూరుడు గోద-అముక్తమార్బుద-కునుం గూడ ఆ పరమాణు పర్యతముల వానియే కలదు” అని. ఈ పిందె వందె నమాట మనస్సున నాదినందునం గాఁబోలు-ఆ శిశువు దొరకేనది, అమ్మ గో మెప్ప పెండినది యని యాదరాధారర దెప్పి రాయఁడు తద్వయఃసందిని వట్టింప దొంగుట. ‘పతి సంయోగనులభ’ మగు నా వయః సంది అంకురించినది మొదలు ఆమె నిరంతరమును ఉన్మాద ‘వర్యంతమైన ఉత్కటాయోగ విప్రలంభమును ఆనభవింపుచుండినట్లే యున్నది ఆమె చరితము. భక్తి ప్రవర్తలు దేవుని శేషమును దేవుని సొత్తును ఐన జీవుని ప్రేమచే తత్కైంకర్యమునకు వందును. ఆప్రేమ వలు తెఱంగుగది, స్వామినౌకరులది, మిత్రులది, పితృపితృరిది ఇత్యాది. అందు కాంతకు కాంతుని యందుగఁగది, ఈ యన్నివిధములయు మొత్త మనందగినది మాధుర్యరూప పరిణతింజొందినది క్లామ్యతమ మగును. మగవారి చిత్తమున ఆ భావము కలుగుటకన్నను స్త్రీ చిత్తమునం గలుగుట స్వాభావికతరమును రమణీయ తరమును అగును.

“Women are more fortunate than men having quicker hearts than they. Psychic science puts them as more mediumistic and quicker vehicles of spiritual influence than men. Psychology discovers greater sympathetic and responsive character in them than in men. Biology recognises more impulsive sacrifice and anabolic tendencies in them than in men, thus explaining to us why Nature wisely ordained them rather than men to the office of child-bearing by long long selection and evolution.....World - forgetting and world-forgot, self forgetting and self forgot, the Gopis moved irresistably where the Music of Krishna's flute drew them.”

కావున గోపచిత్తమందలి ప్రగాఢతమమైనట్టి యది ప్రకృష్టతమమైనది. ఆమె ప్రేమ పరవశయై, తా బ్రాహ్మణీయే సిండు గొల్లతయైపోయెను. ఎవ్వడును ఆమె ఆ పాపలలోనే మునిగి ఒళ్ళు తెలియక యుండెను. అట్టి యామె పెండ్లి తెప్పమని దేవుఁ డనుట రాయని భాగ్యము. రాయఁడు సంప్రదాయముగా నెఱింగినదానికి భంగ్యంతరము గల్పించి ఆమెచే ఆ హరి యెప్పుడును తన్నుఁ గామింపినవానిని అన్వేషించేసి వేధించుటకాని వేఱెఱుంగఁ దన్ను చూర్ణమున భగవద్విష యాద్యంత

రహస్యమును ఇరువది వద్యముల తడుపాంభమును రసము చిప్పించి, జెప్పించి, తాదవై తాను జెంది "గోవికాకికా బొక్కగఁ జేసి తద్రుచిరభోగము గుత్తగ నీవ కై కొనఁ." అని చెప్పించి, గోవికల విరహబాధలకు చోటును సాక్షియైన నయమునను 'వేడి వెలుగు కూతురువు నీవు యమున చెల్లెలవేనే' అని లిట్టింది, ఆమెతీటు నెల్లచూచుచును వలుకు రెల్ల వినుచును ఉన్న చెలులు నీవు పోయిన జన్మాన సత్యభామవు గావా యన్న జ్ఞాపికకు తజ్జన్మాంతరపుఁ గ్రీడా ప్రపంచము చిత్తమునఁ దోఁపఁగా తాను ఏడిచి ప్రాణత్యాగము సేయ సంకల్పించి చెలుల మాటలకు ఊఱిడి ఆయాది దేవునిఁ గొలిచి తత్పరముగా ఆయనచే వ్రతి బోధితుడై యచ్చకు తగినట్లు నాయన నమకూర్చుగా పెండ్లియైనది. దీనిని రాయఁడు మిక్కిలి భక్తి తాత్పర్యముతోనే చెప్పినాఁడు.

'రంగమందు పెండిలియైన యప్పిన్నది' ద్రావిడి. ఆమెకు 'కోద' యని పెట్టిన పేరైనను తద్వరితముంబట్టి 'చూడి కొదుర దెవి' యను ద్రావిడనామము కలిగినది. దానికి సంస్కృతపర్యాయము ఆముక్త (= 'చూడిన' = తాల్చిన) మాల్యద (మాల్యమును [కొదుర =] ఒంగొనినట్టినది-దేవి). నాయన యాయూరి యుదజ్ఞహరియ నాథునికోసము కట్టి బుట్టలో సుంచిన మాలను, ఆయనను కనుమొఱుంగి, తాను ధరించి ఆ తనయందమును తావినది నీడలో చూచుకొని తాను తన మనసులోని నాథునికి తగుచునని తనిసి తివిచి మరిం బుట్టలో యథాపూర్వముగా పెట్టుచుండినది. అది యెఱుంగక ఆకువారునాయన ఆ మాలను అట్లే కొనిపోయి స్వామికి నమర్పించుచుండెను. అట్లు నిజకాంతాముక్త పూర్వము ప్రవృద్ధి వరిమఱాది గుణము అసి పెరిగిన యానతో అదేవుఁడు దానిం దాల్చి వేమడఁగులుగా సంతసించుచుండెను. ఆమె తాను మాలను మును దాల్చుట అట్లు చేయగూడదను అజ్ఞానము చేతనా! చేసిన నేమి యను అవినయము చేతనా? విష్ణుచిత్త స్వామియిం బెరుఁగుచున్న యామెకు ఆపాదీ యుక్తాయుక్తవివేకి విసీతులు లేకయుండునా? తాను భూదేవి యవతారమగుటచే ఆ వాననాబలమున తనకు దానిని ఎత్తి తాల్చు ధీత తనంతట కలిగినది. కూడదను నిషేధము తోపలేదు. నాయనను కనుమొఱుంగుట నద్యస్తదప్రీతి వారణ మాత్రిమునకు. తా దాల్చుటయు నీడలో తన సొబగుం జూచుకొని తనియుండు బాలికానుంభ సౌభాగ్యాభినివేశ మత్యరమున. ఆమాలను నమర్పింపఁగా, స్వామికి నంతోష ముత్యయిండుట ఆయనకును

“తదజ్ఞ స్పృష్టానా ముపనతవతాం స్పర్శన మపి

వ్రతీకా రోఽనన్యవ్యతిత మనసాం కోఽపి గదితః”

“ఆరిక్ష్ణ నై గుణవతి మయా తే తుషారాద్రివారాః

పూర్వం నృప్తం యది కిం భవే దజ్ఞ మేభి న్న వేతి”

“దయితయా గ్రథితా స్ర గియం మయా

హృదయదామని నిత్యనియోజితా

గలతి శుష్కత యాపి సుధారసం

పిరహదాహరుజాం వరిహరకమ్.”

ఇత్యాదిన్యాయమున దానివలన తద్విహరవిసోదము కలుగుటచేత. ‘ఒక్కొక్క సంకేతము గా కతఁడ రస న్నే గానే’ అని తెలుగువల్లభదేవుఁ డన్నాఁడు గదా.

ఆ దినమువఱకు ఆమె ‘అముక్తమాల్యద’ కాదు. ఏలన దానిని స్వామికి తానీయ లేదు. తాను ముందు తాల్చి మరల బుట్టలోపెట్టుట ఎఱుంగక దానిని నాయన స్వామికి నమర్పించుచుండెను. ఒకనాఁడు ఆమె మాటను తలఁచాల్పుట తటాదన వచ్చిన నాయన చూచి అవదార శంకఁ జెంది, నాఁడు దానిని స్వామికి కొని పోవోగా, స్వామి తేదపడి ఆయనను న్యవ్న మనఁగ్రహించి, తనకు నిత్యము అట్లు అమ్మాయి తాల్చి తీసిన చూంసే, తచ్చిరః నృర్భచే వదిలుకాద్యతి-యము గల దానిని నమర్పించి తన్ను నంతోషపెట్టు మని ఆనతియఁగా ఆ మఱునడిదినము నుండి ఆయన నెట్లు చేయజొచ్చి. “అమ్మ, దీనిని నీతలలో ఉంచుకొని ఈవే. స్వామికి అది భోగ్యతరమగునట” అని చెప్పి, స్వామికి అట్లును సేవచేయఁ దే తనకు ప్రేమము అని అవినయఁగాలిని గోపికా న్యాయమున కా దనక అట్లే తలనుంచుకొని తీసి యాజొచ్చి, దాన తాను స్వామికి ‘అముక్త మాల్యద’ అయినది. ఆకువారు నాయనయు నాడినుండి ఆమెయందు తన్ను కాపాడ తనకు కూఁతురై వచ్చిన లోకజనని తన దొరసాని (= అండా) యను భావముతోనే ఆమెకు తాను నాయన యైతినిగదా అని భక్తిప్రవర్తన నమ్మకము దృఢతరమాయెను. అనుంగుకూఁతురు పామరత్వమును ‘ఈబుడు రెంత !’ ‘ఈ నెట్టికళిం’ అని వాగారంభము పొందుచు యశోద జనకులకుంబోరె వీరకయింజెను.

ఈ యాముక్తమాల్యద శృంగారచరితము సాహిత్యప్రపంచమున అనన్యా దృశ్యము. తనకు తాన సాడియైనది. ఆమె అయోగభరమున సంయోగసౌరసకై ప్రీత్యాగదశలో ‘మదర ఏరాద’ (= కాదిమట్ట యొక్క) దానికి వైదై న యున్మాద

దళిల్ జాతిలో తా బ్రాహ్మణియగుట మఱచి, భావమున గొల్లతయ యై అపూర్ణాభివేశమున గోపాలకృష్ణ సంశ్లేషముం జెందుటకు వారినోము నోచినదని దివ్యప్రబంధమునం జెప్పఁబడినది. మఱి యందన్ననో 'నత్య నీ వహహ, కావా భామినీ!' యని యన్నట్లు నత్యభామయను పూర్ణాభివేశమున పూర్వావతారములయు కృష్ణనియు రాధాయమునాదులయు ఉపాలంభము మొదలైనవి చెప్పఁబడినవి. ఇవియు దివ్యప్రబంధ సంప్రదాయమునకు ఎడయనివే. 'తాటిమట్ట యేక్కుట' యనఁగా లజ్జిపోనాడి తల విరజోనికొని తాటిమట్టపై కూరుచుండి పీఠుల లాగించుకొనుచు 'చూడరమ్మా. నాకాంతుడ. నన్ను ఏదశకు తెచ్చినాడో! మీరైన తగఁజెప్పి కూర్చరమ్మ' అని ఆగాత్యముచేయుట అట్టిది యటవసాపాత్యమున తఱచును ప్రసీద్ధమును. మఱి యీ యున్మాదమును ఇట్టి యుపాలంభమును రసవత్తరముని గ్రహింపఁబడినవి.

అట్లే యామునచరితమందును, పండ్రెండేండ్ల బాలుడు ఆయామునుడు.

“న వయం కవయ స్తు కేవలమ్

న వయం కేవల తంత్ర పారగాః

అవి తు ప్రతిపాది వారణ

ప్రకటాటోప విపాటన క్షమాః”

అనియు,

“ఆతైలా దద్రుకన్యా చరణానిలయ న్యాస ధన్యోపకణ్ఠా

దారక్షో నీత నీతా ముఖకమల సముచ్చాన్యనహేతోశ్చనేతోః

ఆ చ ప్రాచ్య ప్రతీచ్య క్షితిధరయుగళాదర్క సోమావతంసాత్

మీమాంసా శాస్త్రయగ్మ శ్రమ మృదితమనా మృగ్యతాం మాదృశోఽన్యః”

అనియు అత్యౌద్ధత్యముతో ఆతఁడు రాజనభకు పోయి వాడించి గెడిచి తన మతిమును స్థాపించినవాడు. విశిష్టాద్వైతమును శ్రీరాష్యమువీధి ఆచంద్ర నిశ్చలముగా స్థాపించిన రామానుజాచార్యుల ప్రాచార్యులు తద్వేగ్గిరకుఁడు మహస్థానాగ్రాసనాధిపతి యగు రాయని చిత్తమును చూడకొని యుండెను,

“సంగతియె యోయి, యిసుమంత తింగణాపు,

తత్త్వ నిర్ణయ వాదంబు దరమె నీకు ?”

అని చమత్కారముగా లాపవము తోపఁ ఆ రాజుచే పలికించి, ఆ కథను రసము మీఱ నావృత్తిచేయు కఠూసాలమును అపుకొనలేకపోయెను. కావున దానిని అతిచమత్కారముగా రచించి తీర్చుకొనెను.

మఱి గోదయవతారమునకు కారణము దేవుని యారాధనకు తత్కథం గానము అత్యంతసులభోపాయ మని ఆయన సొంతముగా తన వరాహదంష్ట్రమీద నవిలాసముగ నిలపిన భూదేవికిం జెప్పుటయు, ఆమె “అట్లుగా !” అని ఆశ్చర్యవదీ బోకోవదేశమునక కాక, తాను సొంతముగా అది చేసి చూతమను కఠూహలముం గొనుటయు ప్రకరణవశమున ఆయుఁజ్యహంయవ్రభువును అభవారుతో ‘అహరహంబును విప్ర లంఘదం భేరి తాగాధ గాథార్థ సమేత గీత రసంబునం బ్రౌద్ధపుచ్చుటకంటెను పరమ తపం బున్నదే.’ అని అట్టి పాఁశ్చిప్రభుదమగు గొప్ప తపస్సు అని రాయఁడు దానిని గ్రహించి తాను చిత్తమున నాటుకొను నవకాశముగొనుటకు కైశికపురాణమును ఏదేట కార్తికశుక్లద్వాదశియందు విసుడుండువాఁడు ఎకాదశివరనిఘఁడు తాను దేవుఁడు అవెండిలిం జెప్పుమన్నందున ఇట్లు గ్రంథమున విస్తరింప దమకవదీనాఁడు.

కుందరదాగ్ర నెన్నొసల గుమ్మడిగింజ తెఱంగు పాండు మృ
ద్విందువుఁ దీర్చి, చెందిరము పేచకశీర్షముపైబలె న్గడిం
జందుర కావిజీ బమరఁ జల్లని రేయిటి తట్టు పు న్గళి
న్విందులఁ దేల్చి. నూనెముడి వెంట్రుకలుఁ తడి తాపు లీనఁగఁ

బోటి గట్టిన చెంగల్పపూవు తెత్తుఁ
దరు వరిణ తోరు కదళమంజరియు గొనుచుఁ
బోయి గుడినంబి విజనంబుఁ జేయఁ జొచ్చి
మ్రొక్కి వేదికఁ బలువన్నె మ్రుగ్గు వెట్టు.”

చున్నదేని చిత్తమున భావింప రాయఁడు విజముగా మ్రొక్కులిడినాఁడని తోఁచుచున్నది.

బుతువర్జనము, మనోహర ప్రకృతి వర్జనము నద్యః పరనిష్ఠ=తి పదము, మహాపుగు అత్యంతప్రియము. వాల్మీకిరామాయణమునందలి ఆయుతురసవర్జనంకు మైమఱచి కాదాను తన తొలి ప్రయత్నముగా బుతుసంహరమునే తన వైదర్భ విపంచితో పాడినాడుగదా. రఘువంశ కుమారసంభవములందును కథాభోరణిని మాని అంతగా ఇటు నటు పోవనిపాడు వనంతగ్రీష్మాదుల కడ నాగు విరంజమును మానఁ జాలదాయెను. మాళవికావిక్రమోద్వసులలో అదుకు తెలియనీక ఆతఁ డదికిన వసంత వర్షలు రామణీయకమున మఱి యిలలో సాదిలేనివి. కేవల మాముతు ప్రకృతి ప్రీతికే మేఘదూతమును రచించెను. మహాకవుల కది మానరాని చావలము. కృష్ణదేవరాయఁ డును అందులకై గొప్ప యవకాశములం గల్పించుకొనక ఉండఁజాలఁదాయెను. మఱియు అవి తన లోకానుభవమును ఆయా సాకులచే రాశిగా పోయ నిర్మించున్న కొటారులు.

కృష్ణరాయఁడు యామునాదాహ్యులచే తత్పుత్తుని కువదేశింపించిన రాజసీతి ఇట్టి పుస్తకపాఠము గాదు. తాను అనుభవమున ఎఱింగిన రహస్యములు గలది. అం దినేక ములు నీతిశాస్త్ర భారతకాంధ్యనుకాసన వర్ణాదులయం దున్నవైనను వానిం జెప్పిన తెలుగు అని వట్టి యనువాదములుగా తోపక స్వానుభవమును మనకు వట్టియిచ్చునట్లే ఉన్నవి.

మఱియు వరాహమూర్తి సౌతముగా చెప్పిన దృష్టిాంతమును ఆచందాం బ్రహ్మరక్షః కథను విస్తరించు చావలమును మానఁజాలఁదాయెను.

కన్నడరాయఁ డగు కృష్ణరాయనిఁ దెలుగు వర్ణకుఁడు తెలుగున తనకుఁ గృతి నెప్పుమన్నాడు. తాను తెలుగు వర్ణకుఁడ నని తాన చెప్పుదున్నాడు. “తెలుగొ కంద, ఎల్లనృపులు గొలువ నెఱుగవే బాసాడి, దేశభాషలందు తెలుగు లెప్ప.” అని. రాయనికిని తక్కిన యన్నింటి మీదికన్నను తెలుగువై వక్షపాఠము. దాని చవి యెఱుం గును, ‘కంద’ - పులకంధము - మార్గుర్యభరితము అని. ‘దేశభాషలందుఁ దెలుగు లెన్న’ యను సూక్తి రాయం కల్పితము గాదు. అంతకు చాలఁ బూర్వమే వర్ణభ రాయఁడు తన క్రిడాభిరామవీధియందు,

జనని సంస్కృతంబు నకలభాషలకును

దేశభాషలందుఁ దెలుగు లెన్న

జగతిఁ దల్లికంచె సౌభాగ్యసంపద

మెచ్చు టాడుబిడ్డ మేలు గాదె.

అని చెప్పియుండెను. అతనికిని అది సంతము గాక పూర్వమునుండియే కలిగిన నూత్నిగా దోచును. సన్నయభిప్రాయమునకు నకలం తాపావాగనుకాననుడు

స్వస్థాన వేష భా పాభిమతః

సన్తోరన ప్రలుబ్ధి ధియః

లోకే బహుమన్యనే వై కృత

కావ్యాని చాన్య దపహాయ.

అని రసప్రలుబ్ధి దీక్షాలులు అన్యములు (= సంస్కృతమును) మాని వైకృత (= తెలుగు) కావ్యముల బహుమనములను చింతించి, ఉభయకవి మిత్రుడు తిక్కన ఆంధ్రమున భారతము చించుచున్నప్పుడు, ఉత్తర రామాయణమున "ఒవైసను జాత్యము గామిచే ఎయ్యెరను సంస్కృతమున చిన్త" నకుటయుం ఇత్యాదింబట్టి మాత్ర 'దేశభాషలందుఁ దెలుగు తెన్' యనునది సంప్రదాయముగా 'నానుడి'వలె 'దేశమున నెంతయు నానినఁ గుడిగా జూపట్టించున్నది. కన్నడరాయఁడు తెలుగుపై మమత గొనుట కీ. శే. వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రులవారు తాము పుదురి ద్రావిడులు అటవలు-అయ్యు తెలుగుపై స్థులతెలుగులకన్నను వేయింతం పక్షపాతము గొని తమ యెల్ల నరస్పృతిసేవయు తెలుగునకే కావించుటను జ్ఞప్తిసేయును. 'అమితం పాశత కల్పం పక్షిం సోశంత' అనియు. 'పరుసా నక్షితి బన్ధా పాశత బన్ధో వి హోజ సు ఉమారో పురుస మహిళాం జేత్రి అభిహ స్రవం తేత్రితమిమాణం.' అను ప్రాకృత ప్రళంసయు దీనికి దిక్కుచూపునదే అగును. ఆ 'తెన్' యగు 'కంఠ' కు ఉదాహరణముగాను సమర్థనముగాను రచింపఁబడినది, ఆముక్తమాల్యద. ఆంధ్రమున ఇంత కంటెను ప్రౌఢమగు కావ్యము లేదు. సంస్కృతమున మురారి యనర్థరామమహర్షి ఎట్టి ప్రౌఢి సాధింపఁగోరెనో తెలుగున అట్టి ప్రౌఢి సాధింపఁబడినది. ఆ ప్రయత్నమున సంస్కృతమురాలికంటెను తెలుగుకృష్ణరాయఁడు క్లామ్యతరవిజయమును సంపాదించిరా దని కవి సమీక్షయరక్తవర్తి శ్రీకేశవు పేకటరాయశాస్త్రుల యభిప్రాయము. వాక్పౌరియ కాక కల్పనప్రౌఢియు అసవ్యకము. ఇది వ్యవ్యంశాశ్వాసాం తర్జననల యందు నిరూపమై యున్నది. పాక్షిత్వ వైదగ్ధ్య సంస్కృత ప్రతిభా నమతన్న వాక్కు ప్రాథోక మగు సు భవహృద వృహత్త మురాలు వావిల్లి రెప్పినారు. 'మామే గతం వయః' అనియు 'నాకేకే పు సమ్మితం వచో భారమే సపది త ద్విత

జ్యోతే' అనియు మామ బారివుల నిర్దేశించి మల్లినాథుడు బాని ప్రాధినే నూచించి వాక్కు రస నిర్భరము రసితాస్వాద్యము అన్నాడు. తన యాశ్వాసాంతపద్యముచే అనుక్రమము దగు సర్గాంతస్తోకాల 'విద్యబౌషధ' మగు నైషధము చెప్పిన కవి శ్రీహర్షుడు తన కబ్బము 'మధువర్షి' యనియు 'సుధ' యనియుం జెప్పినాడు.

ఇట్టి మెప్పుతోడనే రాయని పూర్వగీర్వాణరచనలంగూర్చిన భగవద్వాక్యమున ఆయాకావ్యమును విశేషించిన తెలుగుచలన రాయనికి కవనమున ఏ గుణములు ఇవ్వములో తెలియును.

వలికి తు త్రేక్షోవములు జాతి పెంపెక్క
రసికు లొనన మదాలన చరిత్ర,
భావ ధ్వని వ్యంగ్య నేవధి గాగ జె
ప్పితిని సత్యావధూ ప్రీణనంబు,
శ్రుతిపురాణోపసంహిత లేచిఁ కూచిఁ-తి
నకలకథాసారసంగ్రహంబు,
శ్రోత్రఘచ్చటలు విచ్చుగ రచించితి సూక్తి,
నైపుణీ జ్ఞానచింతామణి కృతి

గ్లాఱియు రసమంజరీముఖ్య మధురకావ్య
రచన మెప్పించుకొంటి గీర్వాణభాష
సంద్రభాష యసాధ్యంబె ? యందు నొక్క
కృతి వినిర్మింపు మిఁక మాకుఁ బ్రియముగాగ.

ఉల్లేఖలు ఉపమలు జాతి భావవ్యసనవ్యంగ్యనేవధిత కథాకథన నైపుణియు అని. దావతారస్తోత్రము, అంగాష్టకయోగము, యామునశ్రీరంగము, గోదావిష్ణుచిత్తం శ్రీరంగము, అమ్మవారి పెండ్లి సదస్సు-ఇవన్నియు, విన్నమాత్రన, అమచ్చటల విప్లవవే. అమ్మవారి వయఃసంధి, రూపసౌభాగ్యము, అయోగవేదన, ప్రయో హిలంఘము, అనంగదళలు, కృష్ణగోపికల స్మరణ, గుడికి పోయిముచ్చటలు - ఇవన్నియు ఎంతయు మాధుర్యమునకు నెలవులు. శ్లేష అత్యంతవిరళము. అది అజోలియే పెట్టుకొనని కాళిదాసునందు నయితము నూటి కొకటి కోటి కొకటిగా నుండును. ఉన్నంతమాత్రన అత్యంతముగను అత్యంతహృదయంగమముగను ఉండును.

ఇందును అట్టిది పుష్పరావికా విట ప్రిథః నరనవవిహాసోక్తులంతోని యెడల రవంత కలదు. అది అత్యంతలలితము. భవభూట మాలతీమాధవ శృంగారమున కథావస్తు వశముననే కృత్వానీభరత్మును చెప్పి అందులకు ఎంతయో పేరుగన్నాడు. అలంకారికా దార్యు లంతటి బీభత్సోదాహరణములకును అదే 'అన్తి' రాయడు దొమ్మరాకాని మట్టి చెట్టుల బీభత్సమున అతనితో నివలేకమైనను న్యూనత లేక తులతూగినాడు. ఇందలి నగరవర్జనలలోను ఋతువర్జనలలోను సిద్ధికిందిన ఉత్తమాదారములును అర్హానములును తా నెఱింగిన వసుదాయ కాక తన యశస్థానమున కిలిగినవియు కాదగును. రెండు నగరములు విల్లుబుత్తురును మధురయు పటికాంచిన, ఒక్కదాన పుణ్యక్షేత్రసదృశతను ఒక్కదాన రాజుదాని సదృశతను నిరూపించినాడు. విష్ణుచిత్రియ యామునీయ చరితములకు కైతిక ద్వందిశీవ్రతానుష్ఠాన మహిమను గొదను ఆకర్షణమును తాను చెప్పగదగి అట్లు తాత్పర్యముతో నిర్వహించుటచేత రాయని వైష్ణవంపు నైశిత్యము శీలసంపత్తి భక్తి వ్రవత్తులును ఊహించదగిన. అట్లే ఇందలి రాజవీతి యుపన్యాసము నుండి రాయని గుణావళియములు కొన్ని ఊహించదగినను. తాను రాజై అనుషించుకుండునా ?

అట్లేగదా :—

కృష్ణరాయడు మిక్కిలి నాగరక్షుడు. విల్లివుత్తూరి వేళ్ళం నాగరకతను ఎంతయో సుమారముగా చెప్పినాడు. రాయడు మహాదాత.

"పాత్రతూతు లెప్పు బరికించి యతఁ డదు

గకయు నొకఁడు నెప్పకయు.....

ఒసఁగి వెఱఁగుపలుచు దొవ్వు."

అని దానవైఖరిం చెప్పినాడు. దీనిని వాఙ్మూర్తిమధునూజింపనియందు 'ఈ యుపదేశము కృతయుగధర్మాతీతముగా నున్నది. 'అభిగమ్య కృతే దానం' 'కృతే ప్రదీయతే గత్వా' అని ప్రతిగ్రహితమ దాత తా జేరఁబోయి యుచ్చుట అని మృతము లెప్పుబడినది. ఆ యభిగమనమున దాగిన రహస్యముం గాఢోలు 'అతఁ డడుగకయు ఒకరు నెప్పకయు' అనియు అకన్మికముగాను అతివృష్కంముగాను అనియు రాయడు నిజోదార్పముతో ఇండు వాఙ్మూర్తినిచ్చినాడు. మఱి కలియుగాన 'సేవయా దీయతే కలౌ' అని యేదేని పని చేయుచుకొని దానికి ప్రతిఫలముగా-కూరిగా-ఇచ్చుట దానక్రమము

అని న్మరించినాడు. ఈ పాత్రభూత్యాదిలో చెప్పిన ప్రకారము ఎంత ఉత్కృష్టముగా హృదయంగమముగా నున్నది! రాయఁడు అట్లు ఆకర్షణము గొల్పునట్లు దానములు చేసిన వాడుగా నున్నాడు. తాను మెచ్చినదానినే కాదా గ్రంథస్థము చేయును. రాయఁడు మహాపీరుడు, జేత. విజయనగరరాజ్యము ఏ యుద్ధేశముతో నెలకొల్పబడినదో, తురకం ప్రాథవమును అదంటి హిందువులకు అవదలేవి యొగ క్షేమ ప్రతిష్ఠ గూర్చుట యగు నాయుద్ధేశమును కృష్ణరాయలవలె సాధించినవారు మఱిలేరు. అంగాష్టాక్షయోగమును జనుకుడు ఉపదేశించినదానిని గ్రంథమున తాను జొనుపుట అసాక్షాత్కారానందమును తా ననుభవించినవాఁ డగుటచేతనే ఆ' భావింపదలెను. ఒక్క యంధివాక్యమున "ఇంతకంటె నుంభోపాయం బాయోధనమున నయ్యుధోక్షజుడు గాండివి భవదేశించిన శరణాగత ధర్మంబు నికపాయ ధర్మంబు' అని చెప్పినను, ఆయోగోపదేశంపు విరివిచే తనకు అంద తాత్పర్యమని నూటించి తన యనుష్ఠానమును ఊహింపజేసినవాఁ డని తలంపదగినను. ఆయోగ్యానము ముగియఁగానే ఆశ్వాసాంతవద్యమున వేంకటేశునికి తొలి విశేషణంబుగా 'వకుళాంకృతయోగిహృన్నిలయ' డన్నాడు. - ఆయోగి జన్మాది ప్రయాణపర్యంతము ఒక చిట్టయోగముననే ఉన్నవాడు, తా నున్నచోటినుండి కదంకయే అవేంకటేశుఁ డయ్యెనుననే నేపించినవాడు, తన్ను వదలుచుచేసి నాశాత్కరించుకొన్న మహామోగి యొక్క నాశమునికి మోక్షవశయందే సర్వవాపిడవేడమును ఉపదేశించినవాడు. ఇట్లు ఆయోగిని ఉపాయములును ఉపవర్తియు. రాయఁడు వరమ భాగవతుఁడును శిష్యుఁడును పితాదత్తప్రతాపపూతయు, అధినము అనుచితం గన్నవాడు, తన యనుష్ఠానమునే పాంశ్యమహిమియంచు

"దశమిదాఁ దేకభుక్తము నేసి, యవలినాఁ

దోర్చి జాగరముతో నుండు నిద్రు,

బారసి పోనీదు, వైసిద్రఁ బాటుట-

క్కలు పాడు మత్తుజ్యకధల-ద్రోయు."

అని తాత వివరముగా చెప్పినాడు. సత్యావధూక్షిణానమును రసమంజరిని తన రిదనలుగా పెట్టువాడు తా నెంత రసమండ! "అంతఃపురవ్యవహారమున తాను ఎట్టిదో విశృతిగని, పారిజాతాపహరణమున "వామపాదంబునగా దొంగగండ్రోలింకాంగి" యని వివి ప్రకృతిం గన్నాఁ డని తన్నుంకూర్చిన యొక్క 'పుక్కటి పూణ' వ్యాప్తి

గంవాడు ఆ నత్యావదూప్రీతిని మును విప్పింగి వ్రాసెనో! వికృతిమాట మును
కాటోలు.

“వవరెల్ల దీర్ఘికాంబువు చల్లు పోరాట

నలసి, మృతాశికా జడమునైన

బాహువులు.... ఇత్యాది...

ప్రియం వేకువఁ డొడ నెవ్వరించి కలసి

రెలమి ధన్యులు దఱివెన్నెల బయళ్ళ - (II-81)

అనుటయందును హృదయములు తాకని వెకకొగిలింతుతోడియు మేలుకార్యముంకు
చోటని సల్పావ చమత్కారముతోడియు దంపతుల పొందు (III-82) అనుటయందును
తాయాడు తన సొంత వృత్తమునే తిరగిచి తాని నంజీవనిలో నందేహము
నూచితము. విల్లుబుత్తురిలో విష్ణునితుని తాగవర సేవను అతిథిసవర్యము. ‘తదీయాధా’
ధనను’.

“అనిష్ఠానిదిగేహనీమ నదురే యాలించిన స్మృయు నెం

తే నాగేంద్రశయాను పుణ్యకథలుం దివ్యప్రబంధాను సం

ధానధ్యానము ‘నా నీశాకబహుతా, నాస్త్వస్థతా, నాస్త్వపూ

పో, నాస్త్వోదనసౌధవమ్ చ, కృపయాభోక్తవ్య’ మన్మాటలు..”

అని యిట్టివి వాచించినవాడు, అట్టి తాగవరగృహము సొంతాన కలిగియు, చూడయు,
తాను ఇట్టి జరుగుపాట్లు కలుగనట్లు పుణ్యక్షేత్రమున నందందు తిగిన యవేక్షణతోడి
స్మరములు ఏర్పఱచియుండువా?

ఇది అది

కవికి ఎంత భావనాబంధము గంపానికైనను, ఎంత ప్రతిభాశాలికైనను. తన
పైని తన దేశకాలము మహిమను అతిక్రమింప నంపిగాడు. కృష్ణదేవరాయాడు
అముక్తమాల్యదను చెప్పించువాడు. అమెతాంపు దేశకాల స్థితును ఆ కథలో నిర్దేశించ
నందును తాని తన కాలమువానిని చెప్పంగూడదు. వాల్మీకి వ్యాస కాళిదాసాదులు
యూగాంతర పురుషుల కథలం చెప్పిరారు. వారికి భావనావ్యాపారము ఎక్కువమయ్యెను.
తాయాడు చెప్పిన కథ ఎంత ప్రాతరదైనను ఈ యుగముదే; కాగా వారికన్నను
అందుంకై తనకు పంపు భావమని తక్కువయే. అంతయు కాక, మనారగ్రహితుం

వర్తనమున ప్రకృతి నాడును నేడును, ఎన్నడును ఒక్క తెలుగే యగును, పరదేశమును, మెడిటరేనియన్ వట్ట, కాంగో మినిసిపి అమెజాన్ తీరదేశములు-అను నటువంటిదానిని తన కావ్యమున వస్తువశమున ఆకర్షించు నట్లు ఆ లేఖయున్న, మఱియు మనదేశమున జనులకు ఎంతలైన బాహ్యపు బెను సంస్కృతి కరణములు తగిలినను, అవి ఎంత మార్చ జాలినను, జననంస్కృతి “నివేళః శైలానాం త దిద మితి బుద్ధిం ద్రథయతి” అను నాయమున హిందూసారతన ధర్మప్రభావమున, రామాయణ మహా భారతములం దోచునదే, వైపిరంలో ఎట్లైనను, కంఠలోను మూలకంబానను మార్పు లేనిదే అని తలంపదగును. కావున అముక్తమాల్యద దేశ కాంములను గూర్చి ఇంచుక-

ఈ కథ పాంశ్యమందలమునకు, విశేషముగా విల్లిపుత్తూరు, మధుర, శ్రీరంగము, కురుంగుడి మొదలగు శ్రీవైష్ణవ దివ్యక్షేత్రములకును, విష్ణుచిత్త యామున చండాలగాత్య ప్రభృతి దాక్షిణాత్యులకును చెందివది గావున ఇందు ప్రాయశఃముగా అందలి క్షేత్రారామాదులును ఆ దేశముల జనులును తత్సంస్కృతి ధర్మము ఆచారములును పరామృష్టము లగుచుండును.

ఇండ్లవాకిళ్ళ ద్వారాబంధముల మీద, గృహలక్ష్మిని నింంగారించు భావనతో, గజలక్ష్మియు అమెకు ఇటు నటు శంఖచక్రములును వ్రాయించి యలంకరించు వైష్ణవ గృహాలంకరణప్రక్రియ రాయని మెప్పువకనినదే. నగరిపీఠులు వట్టి మట్టి దొంకలుగాక తెల్ల రాలి కంకరతో మట్టిరములు అగుట కలిగినదే. వానికి ప్రక్కల అలంకర జాతమును నీకకోసమును చెట్లు నాటుటయు, అందు ఫలితులు దప్పి తీర్చుకొనుటకును, గృహోపయోగమునకును కావలసినవారు చేదుకొనుటకును, పీఠులలో కావలసినవృదు సీరు చల్లుటకును ఉపయోగపడుటకును అటునటు బావులుండుటయు పొరుల యారోగ్యాది రక్షణ (Sanitation)కు సౌకర్యమునకును, సంబంధించిన ఏర్పాటు. దేవళములలో అటు పాటలునేర్పిన దేవదానీజనము ఉండెనుట అబ్బురముగాదు, అది యిటీవలి వఱకునున్న దేవళముల యాచారమేగదా. బ్రాహ్మణులు శ్రీవైష్ణవులు అరుణోదయమునకే నదులున్న నదులలో, చెఱువులున్న వానియందు, జలనంమ్మద్దిగల వంటకాలువలయందు నముతమును స్నానముచేసి తమదోవతి యంగవస్త్రములను తామ ఉదికికొని అందముగా సిండి పిడు చల వేసికొని కొంబోవుదురు. అటునటు పోలీసులు - ఆరెకులా - విశేషముగా రాత్రుల, పురరక్షణకై కావలి 'beat' - తరుగుచుండుట. వట్టణవరినరములందును వసదే లుండును. పండ్లయు పూవులయు తమంపాకుంయు తోట లుండును. శ్రీ వైష్ణ

పులు భాగవతులు ఎక్కువ చదువులు చదువుకొననివారును తమ యింటను బయటను నిజమత సంప్రదాయమున ప్రబలి నాటుకొన్న భగవచ్చేషతయు భాగవతి శేషతయు, అన్యోన్య నై ద్యానుసంధానమును స్ఫురించు వరిభాషను, సంస్కృతమునకును ద్రావిడ మునకును చెందినదానిని అప్రయత్న సులభముగా వాడుచుండురు. దాననే విష్ణుద్వైతపురాణ యింట నిశితమందును జరుగు తదీయారాధనలందు “నాన్తి కాక బహుతా, వాన్త్యుష్టతా, నాన్త్యపూటో, నాన్తోద్యన సౌవ్యవంఠ, కృపయా భోక్తవ్యమ్.” అన్మాటలు వినబడుట, [ఇది ‘అతిథి దేవోభవ’ అను వేదానుశాసన విర్వాహము, ‘పంఠ సరియదు వేపురువచ్చి రేసి వన్నపూర్ణకు నుద్దియో నతని గృహిణి, నతిథు లే తేర నడికిరేయైనఁ బెట్టు వరియు ధోజ్యంబు లింట నవ్వారిగాగ — అనుదానికి భంగ్యంతం శ్రీ వైష్ణవ సంస్కారము.] దాననే ఆ విష్ణుద్వైత గెల్పుటత్వమునను ‘అద్ధా’ ‘అహా’ ‘అహా’ ‘అకృతలాం గతః కిలిః’ ‘శ్రీ నూత్తి’ ‘ఇద్దోద్ధత్యమగా ల్లయం హి కుచియాం’ అను కేకలు వినబడు టయు. మాలదానరియు - ‘ఏను ఫలంబెఱుంగ. ఫలంబు వరమేళ ముఖోల్లాసంబ. అజ్ఞా కైంకర్యంబులకు ననుమతి కైంకర్యంబులకు ఫలపరిమాణగణన ప్రవన్నుల కేక్కడి యది? (ఆ. 9-22) ఇత్యాది వేదోక్తయ్యు. భాగవతాధ్యక్షమునకు మంచి సత్తము లేర్పఱువఁబడి యుండునా? రాజదాసులకు అరుం కిభేద్యమంగు మిన్నంటు కోటలు పాతాళము దాకు అగర్తలు ఉండెను. వ్యాపారిమునకు సముద్రయానమును పరిచితము. అందు సముద్రమధ్యమునకు, నేలం దాకకయే ఒక దీవి యోడవారు వెఱిదీవి యోడవారి నధకులను కట్లరి కొనలకు మూటలుగాఁ గట్టి అందిచ్చి మార్పుకొందురు. ఇది రూకలు ఎంతకే వస్తువినిమయరూపవ్యాపారము (barter). పాటమాధురికి ప్రాదం ఊగరింపను తాఁ గడఁగింపను శక్తి కలదు. ఇది వట్టి అతిశయోక్తియైన దానికి ప్రచారమే? దోహదములు చెట్ల నకారపుష్పములు పూయించునట్లు, అందు కొన్ని రాగములు ఆకారవర్ణములు కురియించుట మొదలగు ఆకారకార్యములు సాధించును; అమార్గాన మేఘరంజితాగమనకు వాన కురియును. ఇది దబ్బరయేని దీనికి ప్రతితి ఎట్లు కలుగును. పొగతో కాటుక చేసికొనట, పుసఁగును పూసికొననపుడు దానిని రవంత కాచి కడఁగించుకొనుట. సతి వనిదియు పతిపాదము లొత్తును. [మఱి యేతద్వివర్యయము కదా శృంగారమునఁ బ్రకృతము.] విటులు విలాసినులతో తద్దర్శన మున రేగిన పచ్చి సరసోక్తు లాడుచుండురు. మాదిగవాడలో కాపురము చేయరాదు. తిరుగు మఱుపు చార్చకయే యుద్ధజయము గొనుట ప్రాధ్యక్షితయము. ధనికులు సంగములలో కోట్లకు వడ్డగ రెత్తుదురు.

పిల్లలో పాటలులు పూచును. కాల్యాలను పండి వగలును. బొమ్మలు నేయుటకు బంగారు వెండి రాగి మొదలగునవి కరగించి అచ్చులు బోయెడురు. వేసవిలో ఏళ్లు ఎండగా చెంబులు త్రవ్వికొని ఆ చల్లని నీటిని గొందురు. మొనగ్ల గం యేడిరేవుల వంత నీళ్లు ఇగరగా, ఆ మొనగ్లు రాత్రులు దారిలో తిరుగును, కుక్కలు తలుపుగా బావులలో పడును. పూదోటలకు నీరు ఏతములం బాటించురు. వానిని ద్రొక్కువారు శ్రమవినోదముగా బిగ్గ పాటలు పాడుచుండురు. చరితంబిరులలో వెండులు నరసా లాడుచు బాటసారులకు దాహము తీర్తురు. ఎండకు కాగిన ఏథుల మావటను అవిరులు ఎగయుచుండును. వెన్నెలయు వానిని తగ్గింపలేకండను, వగళ్ల వడకు ఎప్పుడును దిగ్గియలలో ఈడలాడుచునే యుండురు. 'నదావగాహ క్షత వారిసజ్జయః'. రాత్రుల వెన్నెల బయళ్ళ నిద్రింతురు. వట్టివేళ్ల ఏవనల ఏచుకొందురు. మఱి వేలు చల్లగాలి యుండిదు. చెఱకు తోడిం కది నలుకుడు కాలము. బావుల నీరు లోతునకు క్రుంగి పోయి, వగళ్ళు మిక్కిలి చల్లగా నుండును. పొడుగు త్రాళ్లలో చేదుకొనవలయును. వాననకైన కొప్పులోని మల్లెలు వెండ్రుకల కొనల చిట్టించును; అప్పుడు పాటలములు దానిని మాన్పి వెండ్రుకలఁ బోషించును. దోర మామిడిముక్కలతోడి చేపవేపుడు దారుదిగా నుండును. కావి తరువాత కనరు త్రేన్పులు వచ్చును. దానిని చల్లని యనుకలో నుంచిన యెరిసిడికాయల నీటితో తీర్చుకొందురు. వేసవిలో తెప్ప తిరునాళ్ళ చేయడురు. అందు చంచనము తావహర ఫలాదులు వడపప్పు పానకములు వినియోగము చేసే సదు యాత్రికలు వీధి యరంగుల పరుండుదురు. దానినేపు డబునువుచ్చి నిద్రింతురు.

కేవలము లౌకికసుఖదీంతావరుడగా సన్నవారికి తటాటన దైవికముగా మనస్సు మాటి మోక్షపరత కలుగుట మానసికశాస్త్ర నమ్మకమే అగును. దానిని 'Conversion' (మార్పు) అందురు. వానిని 'Convert' అందురు. నాటి పాండిత రాజులు అట్టి 'Convert' లు, రాజు ఆస్థానమున నభి గూర్చి వాదములు చేయించి తత్త్వనిర్ణయ చేసి తాము దానిని ఆవలంబించుట లోకాన ఆమతపు బలమునకు వ్యాప్తికి గొప్ప చేయూత 'యథా రాజా తథా ప్రజా'. అట్లే ఒకడు చదువులే ఎఱుంగనివాడు దేవుని యనగ్రహము ఆకస్మికముగా తటాటన గొప్ప పండితుఁ డగుటయు, చిన్నప్పుడు మొట్టలని పేర్గన్న యెండితో పిదప అసాధారణ పండితులైన కథలు మన యనభవంపు నిజములు అనియో. కృష్ణరాయఁడు వైష్ణవమతమునకు 'Convert', క్రొత్తగా ప్రవేశిండు. అట్టివానికి నడమంత్రపు

ప్రజ్ఞమునకు నామాలు మెండు అన్న సాపేతగా మఠాధినివేళ నెక్కువ. దేవళములకు దేవుళ్ళకు అచార్యులకు విరివిగా ఇచ్చి పోషించినవాడు. ఇ దెల్ల అతని పాండ్యరాజ కథాధిరుచితనము యామునుడు రాజై పాలించిన కథచేతనం గూడ ఊహించదగును. చారిత్రకముగాను అది సత్యమే.

వరాహితరాజు అదవికి వలసపోయి తన హితులం గూర్చుకొని యందుండి మరల తన బానిసి జయించుకొనడకు స్వల్పమైన వేచియుండను. కేళిధ్వజుడు ప్రాయశ్చిత్తమువదలించినందులకు ఖండిక్యునకు గుఱుదక్షిణ యిచ్చి గోరి వచ్చెను. ఖండిక్యుడును కేళిధ్వజునకు తనకు వరతర్త్యమును దానిం జేరు యోగమును చెప్పినందులకు అర్పణ గావించెను. సౌజన్య మన శబ్దం! గొప్ప వండితులు అందఱంబుల రాకపోకలు గావించురు. కూడ పరిజనము పాదూవాహుంబోనిదియు నుండును. అది ఆచారము. చాడ జయ రూఢికి జేతను ఊరేగించుటయు. వాహన భగరాజు రెక్కం మ్రోత నేడి వాయువిమానముల మ్రోతలు జ్ఞప్తి నేయును. మాననీయులకు మ్రొక్కు నప్పుడు గొడుగు విప్పుకొని యుండగూడదు. అది యవచారము. మూయుట మర్యాద. వరికళ్యాన తరకలు పోవుటకు చేటలతో తూర్వాక్షుల బట్టుదురు. సాధ్య సాధ్యైక ఫలో యమవరమున పునర్జాతుడైన సత్యవతునిం గూడి తన మహారాజ సౌధమును జూచెను, కుచేలుడు కృష్ణం జూడవచ్చిన వాడు అదట నాతిథ్యము గొని యింటికి మోరగా అట సంతయు. తనకు గలుగు శైలియనట్లుగా తన యిల్లు ఇంటిస్థితి కోటిశత్రునివి అననట్లు మఱియుండెను. ఇవి యంగంతర పురాణ ప్రస్తావములు. మఱి విష్ణుచిత్తుడు వాదమా గెలిచి తన యింటికి మరలినపుడు "నానారంభారసహితంబును రత్నకాంచనమయంబును అగు నాస్మీయభవనంబుం గాంచి స్మితుడై పుండరీకాక్ష మహిమాలిఖ వైభవంబుగా దెలిసి ప్రవేశించి, కొంటికంటె శతగుణంబుగా భాగవతపూజా ప్రవణుడై యుండెను." ఇది ఈ యుగాన జరిగిన కథయే, అవిశ్వాసనీయమగునా? ఐనను ఇది భావించిబట్టి రాయకల్పితంబుగా కన్పట్టును. ఆ కరమలయందు మృగ్యము.

ఊరేగింపునకు చెవులు గింగురుమననట్లుగా నానావిధవాద్యములు ఒక్కుమ్మడి మ్రోగింపబడును. దేనిమట్టుకు అది నిపుణముగానే వాయింపబడుచున్నను అన్నియుం గెలసి పెద్ద హెచ్చగా నుండును. ఏది యిష్టమైనవారు దానిచుట్టును మూగి వినుచు సాగించుదురు. అందు అటనట ఊరేగింపు కొంత కొంత నేపు నిలిచి, నట్లు

వెలెలువలు ఎదు రెదురుగా తిరిగి అన్య మారుడును మరల ఊరేగింపు సాగమను ఉండును. వీధి నెండిన జనము. పొడుగన్నను ఇటువటు సామంతులు రాజకుమారులు అధికారులు ఏనుగలమీదను గజాంమీదను బఠని నడుచుచుందురు. ఇతర పట్టణాలయ వల్లెలయ జనము వరూహముతో అందు కనికొని నడుచుచుందురు. చేళ్ళ మేళములు అనేకములు వచ్చియుండను. నవబి గాయకు లందఱు సమాగతులై యుందురు. అందఱు పూర్వ పరిచితులు మిత్రులు ఒండొరుల గాంచి ఎచ్చరికలు చేసికొనుచు ఎగతాళు లాడుచు ఇట్లు అతి కోలాహలముగా నుండురు. ఇట్లు దక్షిణ దేశమున గొప్ప విడతాళ్ళ యుత్సవములు ఊరేగింపులు ఇవ్వటికిని ఇరుమించుగా ఈ విధముగానే జరుగుచుండును. బయటి యూళ్ళ నుండి వచ్చినవారు ఆ పూజ జంధులయ మిత్రులయ నిండ్ల గొప్ప యాతిత్వమును అంగీకరించి తమ యూళ్ళకు తరలుదురు.

‘యథా రాజా తథా ప్రజా’ అనునది మత విషయమున చాల పాదీంపు గలది. రాజవలంబించిన మతమువారికి అన్యమున అదరగొరవములు. రాజవలన అడ్డివి కోరి దాంబికలును ఇచ్చకలును అందు చొచ్చుటయు కందు. ఇతర మతముల వారి రాజ దేవో వైశ్యా నంకోదములం బట్టి అదరానాదరములు.

జనులకు జ్యోతిషముందు విశ్వాసము గలదు. ‘జన్మరాశి మూడవరాశియం దుండు సూర్యుడు శ్రేయఃప్రదఁడు. కూతులు అత్రగాడింటనే కాపురము చేయుచుండి గర్భిణులై నపుడు కాన్యనకు పుట్టింటికి వచ్చు నాదారము గలదు [మత కాకుంతలమున కణ్ణముని గర్భిణిని లేతవూలు దానిని శకుంతలను మగవెంటికి వంచివేసెను. ‘మరల నేనెపుడు ఇక్కడికి వచ్చు’ యని యడుగగా, ‘ముసలితనాన వానప్రస్థా శ్రమమున చొచ్చు భర్తం గూడ’ అని తామ బదులు చెప్పెను కాని, కాన్యనకు విలిపింతునులే అని యనలేదు. మత వార్మికి వివాహిత సీతను కళోర గర్భను రక్షించినపుడు, ‘జనకుడు నాకు పరమమిత్రము, నాయాశ్రమమును నీ పుట్టినిల్లుగానే తావింపుము’ అన్నాడు. ‘తన్నా వ్యధిస్తా విషయాన్తస్థం ప్రాప్తానీ వైదేహీ పిరు ర్ని కేతమ్.’ ఇది భర్తవలని దెప్పరిమున రక్షణకు పుట్టినిల్లు అశ్రయించుటయు కాన్పును.]. దొంగతనముం గూర్చి రాజుతో పొమ్మడచేసిన, రాజు దొంగను వెదకించి పట్టింప జతనవతగా, దొంగ దండనాదికము తప్పించుకొనుటకై సొత్తుగలవారింటికి అట్లుట రా నగవడకుండ నోరితమును నేర్పుటయు గలదు. పూర్వము మంచి రాజ్యమున పోలీసులు ధార్మికులై యున్నంతజనుల దొంగ తనము పట్టవడుచునా, పోరితము పునర్లభ్యమగుచునుండెను గాని నేడు వారు

దొంగలకు పరీక్షను వారితో రహస్య భాగస్థులును ప్రేరకులును గూడను బహియన
 తరువాత ఇక చొరితపునర్లబ్ధి యుండునా? మార్దంగికులు తమ వాద్యమునకు
 అక్కటతో ఎట్టుకచ్చులు వేలాడు తెల్లజారదలతోడి బుర్రులు తొడుగుదురు. తిరుణాళ్లం
 జూడ వచ్చినవారు ద్వజారోహణనయమున ఆయతారిలోనున్న అవరోహణమునకు
 ముందు ఆ యారిని వదలి పోగూడదు. అక్షేమకరము - అవి ఇనులకు నమ్మక
 ముండెను. అనమ్మకము ఇప్పుడను కలదు. ప్రాయికముగా తోటకందెలలో గేదంగు
 లను నాటుదురు. అవి ముండ్డుకలవగుట తోటకు మంచి రక్షకము. అవి వానాకాలమున
 పూచును. ఆ పొదలలో నాగులు పరిమళలుబులు కాపురముండు ననుటయు ప్రసిద్ధము.
 ఇప్పుడును అట్లే. చెఱకును వేసవిలో నాటుదురు. అది వర్షర్తువునకు నిడుపుగదగా
 ఎదిగి అన్ని రంగం నిండుకొనును. శరత్తులో పండివ్రాలును. వర్షలో నూర్పుని
 చుట్టును గాలి గుడికట్టుట ప్రకృతిలో కలిగినదే కదా. తాలివానలో పడగండ్లు
 రాలుట కంటే ఐనను, ఇప్పుడది విరళముగానే యన్పడి మఱి రాయఁడు వర్షలో
 వానిని మాటిమాటికి బ్రస్తావించుట ఆకాంక్షున ఆయనరాజ్యాన ప్రాయికమగుటను
 సూచించును కాబోలు, వానకు నేలలో-బీళ్ళలో-వచ్చిక గట్టముగా మొలనును. పాయలు
 ఎండిన నదులలో చెల్లువలు లేచి వడివడిగా, భయంకరము లగుచునే, రమణీయములునై
 నముద్రముం జేదును. అడవులలో నెమళ్ళు కూయును. ఇంద్రలో పెంపుడువియు కూసి
 ఆడుచుండును. పాముల సందారము ఉండు. బండ్రజాలికులు ఐనుమము గరిక
 నెమలికుంచె అనువానిని తమ యాట బరికరముగా వాడుచుండురు. దక్షిణాపథమున
 ఇప్పటికిని అడవులు, దండకమిగుళ్లు, గలపు. కృష్ణరాయని కాలమున అవి ఇంకను
 విస్తారముగనే యుండును. రాయఁడు తన పయనములలో వర్షలో అక్కడి ప్రకృతిని
 తెల్లపూలను కాయలను నెమళ్ళను చూచియే, కేవలము గ్రంథపఠనమునుబట్టి కాక,
 ఈ వర్షవర్షన చేసియుండును. ఆటల ప్రేక్షాగృహంబులును అందు వరదాలును పాత్ర
 లాడునపుడు వానిని పట్టుటయు తొలగించుటయు మధ్యెల మోగించుటయు వరిచిరములే.
 పడగండ్లు రాలిన వానిని నోట వేసికొను దావలమును అప్పుకొనలేదు. మఱి దాన
 చలివండ్లు వడును. దారుల బురదకు వెఱచి మృగములు కొండలపీఠనే గుంపులుగా
 నుండును. వక్షులు గూళ్ళలో మిక్కిలి ముడుచుకొని వడఁకుచు కదలక మెదలక
 ఉండును. బెగ్గరు లన్ననో మేఘముల దావున ఆడుచుండును. చాల సంతోషకారణము
 కలిగినపుడు ఆకలిదప్పలు తెలియవు. సంతోషకార్యమే సాగెను. దుర్జినములు
 పుట్టిల్లగా నూర్పుం జూడక తినని ప్రతముగలవారికి ఆతనిం గనిపెట్టదే పని.

సంద్యావేళ యెవ్వడో డ్యూటలకు తలెయిరారు. సేద్యగాండ్రు అనకూలించిన యాకాం
మున చల్లకము చేయుదురు. అడవిమల్లెలు పూచును, సంతలు చెదరిపోవును. అడిగులు
ఎక్కడికిని పోలేక వస్త్రుండవలయును. ఆకాలమున ఇంకను దేశాన మట్టిమిడ్డలు
మెండుగా నుండినవి. అవి వానలో ఉరియును. ఇతర పాంథులబాధ చెప్పవలయునా?
సేద్యమునకు దున్నులను ఎడ్లను నమానముగానే పూన్పుచుండిరి. ప్రజలకు కట్టెలు నాని
మండనందున వంటవని చాలా క్షేత్రకారి యయెను. తెరొసేను నూనెయు అగ్గివుల్లలు లేని
ఆకాలమున వానమునురుల నివృత్తి చేసికొనుట వినివిందు వని. అందును విశేషముగా
అనాథ్యులకు. ఇల్లిల్లు తిరిగి ఒక నివృత్తికే సంపాదించుకొని దానిని ఉపాయముల
నూడి మండించి ఎట్లో వంటచేసిన, ఆవండిన యన్నము ముందు తినువారికే ఐపోవును
శ్రీలు మఱి ప్రయత్నము చేసి అది యెంత సేపటికి ముగియక పడుకొంటిల్లు చేరబోరు
అక్కడ వీరికై కాంతులు కౌగిట్టుగై కనుపెట్టుకొని వేగించుచు విసుక కోనుచు ఉండురు
పూరింద్రవారు గడపకడనే కంచాలు కడిగికొందురు. పెద్ద జల్లులో గాలి గొడుగును
పడిగొట్టును. బావిసారులు తడియచునే నడువవలయును. అట్లు వారు వియోగబాధను
కొంటి టిరుక్కుకొందురు. రచ్చలు దొరకిన అందు చేరుదురు. అంతలోనే లేసిపోని
వాదములు తీవ్రముగానే చేయుదురు. ఇంతలో జల్లు తగ్గిన, ఎక్కడివా రిక్కడికి చెదరి
పోవుదురు. కాకులు వీధిచెట్లపై గూళ్ళుకట్టుకొనును. వానయైనందున కావులు సేద్యపుబాధ
లకై పంట చేనియడే గుడిసెలో కాపురిముందురు. వారికి ఇండ్ల నుండి భార్యలు గూతలు
చాల్చి అంబళ్ళు మోసికొనిపోవుదురు. చుట్టను వాన, వాటికి గూడ మూత, గుడి
సెలో ఆ దంపతులకు చలికి వెచ్చని యొంటిపాటు. వారు ఆ వసులనడుమనే కామని
యడలను కొంత యాడుదురు. ఆ వానకారులో సంపన్నులగు రెడ్లు అప్పుడు సులభము
లగు పలు ఆస్తిల మిశ్రపుల గూరను చింతచెగురుతో చేర్చి పొండి ఆసాధకముతోనే
వెడివేడి పిన్నురుగిలియ్యి పన్నమును కలుపుకొని దండ్రిగా నూనె పోసికొని గొంతుదాకి
తినెదురు. చలివినోదముగా మంచముక్రింద మేకెరువు కుంపటి అంటించి పెట్టుకొం
దురు. ప్రక్కనే కట్టివేసియున్న దూడలచే హితవుగా దేహమును నాకించుకొందురు.
అనుగా సంపన్నులయ్యి, అనాగరిపు ధోజుమును పడుకయు ఉలుగును కలిగియుండురు.
సంపన్నులయ్యి వీనినితనమును వాటివాడుకలను మానరు. మఱి రాజులన్ననో భోగలు,
ప్రోక్షి మేలుకొందురు. వారు నెమళ్లను పెంచుదురు. అనెమళ్లను బంగారు రతనాలవన
యెప్పులు. వానివైన ఉండి అవి కుయలు వారికి మేలుకొలుపు. అంతట మరలినవానకలతో

నలుగు పెట్టించుకొని చాలనేపు వేన్నీళ్లతో స్నానము నేయదురు. తళతళని నన్నని దోవతి కట్టుకొని మణిహారము వేసికొని వాసనగల మొగలితేకును తుఱుముకొని జామైన తరువాత కొలువొంగుదురు. తరువాత అదవి జంతువుల క్లాఘ్యంపు మాంసముతో రాజునాం యన్నమును దండిగా నేయి పోసికొని ఆరగింతురు. కస్తూరి యెక్కువగా వేసి గమాయించు తమ్ములము సేసి ఆగరు చెక్కలు రాజు ఇనువ బండికుంవటి పెట్టుకొని మేడకిటికిరివద్ద బ్రయలంకూడి ఉఱుముల వాన చూచుచు హాయిగ కాలము గడుపుదురు. ఒక్కొక్క విషయమునను రెడ్లకిన్నను రాజుల నాగరికత రసీకత ఎక్కువగా చెప్పబడినది. రెడ్లు అట్లయితన్న రాయఁడు అట్లేల కల్పించును? హేళన చేయనేల? అది నాటి వస్తుస్థితియే యన తలంపఁదగినను. ఇట్టివం గూడ రెడ్లు వట్టి యొడలును తలకఁ పలుబారల పెనుమోపు తలగడ్డయు తమకు ఏక లక్షణముగా చుట్టుకొని యుండిరి కదా.

శరత్తున తామరలును కలువలును పూసి సరస్సులు కనువిందు లగును. ఆకసము నలుపెక్కును. సూర్యచంద్రవక్షత్రములు కాంచయెక్కును. వెన్నెల అతిరమణీయము. పరులు వందను. దోనలును, చెఱకు పండి వ్రాలును. నల్లని మింట తెల్లని మేఘ ఖండములు. ఏడాకులయర్రులు పూచును ఇండ్లపుగింజగండము వండునీటిని తేర్చు నకుట ఎఱిగినవిషయమే. మబ్బువిడిచిన యెండల వేడి!

నీచకులజులు గాక ఉత్తమకులజులగు బ్రాహ్మణోత్తములను దుర్గాధిపతులు చేయుట రాజ్యమునకు ప్రేమకరము. వారు విశ్వసనీయులు, ఎప్పుడును రాజునకు తిరుగఁబడరు, నీతిశాస్త్ర మెఱిగి అధ్యము చేయ వెఱుచు : యనుమల్లిన బ్రాహ్మణులను ఏఁబడిఏండ్లు దాటి దెబ్బడికీ తోనకవారిని మంత్రులుగా నుంచుకొనుట శ్రేయము. అట్టి యుత్తములు దొరికికున్న, గుణహీనులు అవకారు లగుదురు గాన వారిని మాని, సొంతముగానే తోఁచినట్లుచు చేత వచ్చినట్లును పనులు చేసికొనట శ్రేయము. గొప్ప కార్యములకు ఒక్కనినే ఆధికారిగా పెట్టక పలువురిని నియమించుట శ్రేయము. బ్రాహ్మణునే గొప్ప యధికారమున నియమించుట శ్రేయము. అతఁడు క్షత్రియ. శూద్రుల పరిహాసమునకు వెఱచి కార్యసాధకుఁడగును. మఱియు అతఁడు రాజును చక్కగాఁ గొలిచి బ్రదుకుట తన ధర్మమని యెఱుఁగును. దేవాలయముల ధనమును పొరపాటునైనను దొక్కనమునకు రానీకూడదు. ఏలన అది రాజుం జెఱుచును. రాజు రాజ్యమునకు తొలుత బయటి శత్రువుల తొలగించుకొని తరువాత

లోపలి ఖుద్రుల నడంపవలయును. కొందెగానిని తటాలున తఱిమివేయఁగూడదు. ఒక పాటిగా ఉంచుకొనియే యుండవలయును. కొందల నడవులనుండు ఎఱుకుల పొరుగుఁగ్లను కుదురుగా నొక చోటనుండి సేవచేయని శూరుల కిచ్చిన వారొందరుంపై వ్యావృతులగుట తక్కిన రాజ్యమునకు క్షేమము. పార్వతీయులు స్వల్పమునకే అతిమిత్రు లగుదురు. అది తెలిసి మెలఁగవలయును. [ఇట్లు రాయఁడు యామునాదాత్యులచే ఉపదేశించెడిన రాజ నీతియెల్ల ఆ రాజ్యాన అనుష్ఠానరూఢ మని ఎన్నఁదగును.]

గొద్రాటికి అనుంగు దిద్ద అదృష్టవశమున దొరకి చిత్తమున వాత్సల్య మేపారిన' న్నన్యంబు తానై పుట్టుటయుఁ గలదు. యంత్రకారుఁడు లోహనాశమున అశ్మముల నేయుట అనఁగా ఫిరంగివాడు కోటఁగూర్చి గుండ్లను వజ్రపుటం జెప్పటచే, తాయని కాలమున ఫిరంగులు యుద్ధాయుధములలో నుండెననియు వానిని కోటం గూర్చి నువయో గింతురనియు తెలియచున్నది. లోకాన తల్లిపోలిక కూతునకు చెట్ట, కొడుకునకు గుఱము అనియు, తండ్రిపోలిక కూతునకు గుఱము, కొడుకునకు చెట్ట యనియు సాముద్రికమునఁబోని విశ్వాసము అప్పుడును కలిగి యుండినది. దోహదములు గ్రంథ ప్రసిద్ధములే కాని అనుభవప్రసిద్ధములు కానట్లుతోచును. దోహదములు యథావిధిగా అనుష్ఠించి చూచినం గదా? రాయఁడైనను చూచియుండునా? మాళవికలో కాలాన పూరిత వెనుజ్జగ్గిన యశోకము మాళవికతన్నుతో నిందార పుష్పించిన దని కాళిదాసు చెప్పినాడు. మఱి యవి గ్రంథముల కెట్లెక్కెనో!

ఆ కాలమున దేవళములందలి యర్చలు తాము నోరు విప్పి తక్కులతో మాటలాడుట విశ్వసనీయముగానే యుండెను. స్వల్పమున తెలుగు వల్లభుఁడు కృష్ణదేవ రాయనితో ఆముక్తమాల్యదం జెప్పు మని నోరువిప్పి ఆదేశించెను. విష్ణుచిత్తవితో వడ పెరుంగోయిలోడయఁడు మధురరాజు నాస్థానికిం బోయి వాడించి గెలుపుమని ఆనతిచ్చెను. మఱియు తన కూతు వ్యాధిఁగూర్చి ఆయనలో మొఱయిద, దాని కలరూపును తద్వారణోపాయమును తాను నోరు విప్పి - అర్చకముఖముగాఁ గాదు - ఆనతిచ్చెను. శ్రీరంగమున రంగనాథుఁడును విష్ణుచిత్తుఁడు తన కూతు రగవడమికి దుఃఖించి తన యేదుర నాగాత్యము చేయఁగా ఆయనతో ఎలనప్పుడు వాచిచ్చి నీయిండుం జూచుకొమ్ము, నీకూతు రందే ఉన్నది యని ఫలితెను. ఆమె అట్లే అందు అగపడినది.

ఆ కల్యాణ విధవమంతయు రాయఁడు పూర్వవిశ్వాసముతోను భక్తివరాకాశ్వుతోను చెప్పినదే.

భక్తిప్రవర్తులకును దేవుని యనుగ్రహమునకును చదువుతో పనిలేదు. జాతితోను పనిలేదు. విష్ణుఁడైతఁడు చదువు వుట్టుగఁగియైన బ్రాహ్మణ వైష్ణవ భక్తి ప్రవర్ణుఁడు. దాసరి మాల, భక్తితత్పరుఁడు పాటతో చెక్కుల నానందాత్రులు ప్రవాహముగా పాటు వాడు. వుట్టుప్రవర్ణుఁడు. వినుకలిసాంగత్యాదులచేత జ్ఞాని, బ్రహ్మరాక్షస్సుకు ఎంతయో ఉపన్యసింది 'చంపకు చదువుల' నని యవిపించుకొన్నవాడు. "విష్ణుతో నివ్వల నొక్క వేల్పు గణించిన పాతకీనాడు" ననుటచేతను "ఏనుఁఁడు బెఱుంగ ; పలంబు వరమేత ముతోల్లాసంబు; యజ్ఞాకైంకర్యంబులకును అనుమతి కైంకర్యంబులకు పరిపరిమాణగణన ప్రవర్ణుల కెక్కడియది ? కాన బంధకం బగుట పరిం బింతంత, యందుఁగొంతఁ గొ మ్మన వెఱుతు. భగవంతుండ రక్షించు" ననుటచేతను బాగవతప్రవ న్నానుష్ఠాన నరమ రహస్యమును అనుష్ఠానపర్యంత మెఱిగినవాడు. (దీన రాయఁడును ఈ పరమ రహస్యములను బానును నిజానుష్ఠానపర్యంత మెఱుంగు ననుట నిర్దము.) బ్రహ్మరాక్షసుని పూర్వజన్మవృత్తాంత విశరదమున లెన్నగా చదివిన బ్రాహ్మణులు, పౌరోహిత్యవృత్తులు, అందందు వైదికవేషంబుననే ఎంత నీచవృత్తుకును, అతి భయంక రానంతర జన్మముం దెచ్చుదానిని, బ్రదుకుచుండిరో ఉదాహరింపఁబడినది. అతఁడు అదీతిబోధంబులు ప్రపన్నరహస్యపర్యంతము ఎఱింగి, "విష్ణువుతో నివ్వల నొక్క వేల్పు" ఇత్యాది యొప్పు ప్రవర్ణుని నోట ఎంతటిదో ఎఱింగి దాని గణనచేసి వానిని విడిపించినవాడు. అతఁడు మరల రాగానే అతని ప్రపన్నత నిజమని చిత్తమున కెక్కి అతని పాట చరణ మైనను తన్నుం గావగల మహిమకాలి యని యెఱింగి, ఇప్పుడు నన్నుకము పొడమి, వాని పాదములం బట్టుకొన్నవాడు.

ఆ కాలపు దారి దోపిళ్ళ విధమును ఆ దొంగల వన్నగతలను పాంథులు వారికి బలియగు విధమును వారిని తప్పించుకొను విధములును ఆకారమున అందందు జరుగునవి రాజై తాను ఎలుంగఁగలిగినవి, రాయఁడు దీన సుదాహరించెగావలయు.

ఆముక్తమాల్యద రచయిత ?

ఆముక్తమాల్యదను కృష్ణదేవరాయఁడు కలలోని దేవుని యాదేశముబడి తా రచించితి నని అందు తన స్వప్నవృత్తాంతమును దాని తన యనుష్ఠానమును చెప్పి

యన్నాడు. ప్రతి ఆశ్వాసాంతమున 'కృష్ణరాయవసుదాధ్యక్షోదిత..... ఆశ్వాస మాద్యంబు' 'కృష్ణరాయ మహాభున్నా మాస్మత్... ఆశ్వాసము ద్వితీయంబు...' 'కృష్ణరాయమహా న్యుత్పాదిత.... ఆశ్వాసము సప్తమంబు....' అని విన్నవముగా పీడింటి యవసానమునను చెప్పకొనియున్నాడు. శ్రీహర్షుడు తన నైషధమున విలక్షణముగా ప్రతి సర్గకును కడవలు ఇన్నవ సర్గ ముగిసినది అని "....దశమ స్తన్య వ్యరంసీ నృహ కావ్యే చారుణీ నైషధీయచరితే సర్గో నిసర్గోజ్వరాః" అనియు, "....మహా కావ్యే తద్భువి నైషధీయచరితే సర్గోఽగమత్ షోడశః" అనియు, "ద్యావింశో నవసాహసాజ్ఞ-చరితే చమ్పాకృతోఽయం మహా కావ్యే తస్య కృతౌ నలీయ చరితే సర్గో నిసర్గోజ్వరాః" అనియు అందలి యరువదిరెండు సర్గలయు కడపట అద్భుత ప్రౌఢస్వగ్ధరలు చెప్పినాడు. శ్రీ రాయఁడును ఇందు అట్లే అతులితమత్రేభములం జెప్పి ఆ మహాకవిని అనుకరించినాడు. ఇట్లు షటి యెండండ నో, ఇతను "రచయిత ఎవరు" అను విప్రతిపత్తి ఎడము ఎక్కడనున్నది? కవి తన పేరును ఇంత సుఘటితము చేసియుండగ ఇత నేమి?

దనను రాయనికాలమువాడైన తెలలి రామకృష్ణకవి ఒక బాటువున "అల్లసాని పెద్దన తెల్పె ముది మది దప్పి యాముక్తమాల్యద" అని చెప్పినట్లు కొంత జన విశ్వాస ముడుటచేతను, ఆపుకవియు "ఆంధ్రకవితావితామహుడు. 'కొనియె' ననుటకు 'కొని' నని చెప్పె.... విష్ణుదిత్రీయమునందు" అని చెప్పి యుండుటచేతను, అట్లే పూర్వ వ్యాఖ్యాతలు దీనిని పెద్దనకృతం బుడుచేతను, నిజముగా ఆముక్తమాల్యద రచయిత యెవరు అని విప్రతిపత్తి పొడమి దానిని నిష్ఠయింపవలసి ఏర్పడినది. "కావ్యం యశనేఽర్థకృతే వ్యవహరవిదే" అని యిత్యాదిగా కావ్యప్రయోజనములం జెప్పుచు కావ్యప్రకాశమున మమ్మటార్యుడు 'అర్థకృతే' అన్నందులకు "శ్రీహర్షాదేః ధావకాదీనా మివ ధనమ్." అని వివరించినాడు. దీనింబట్టి కొందఱు ధావకుడనువాడు శ్రీహర్షునివలన ధనముగాని, తన పేరుం జెప్పక, హర్షుని పేరనే ప్రియదర్శికాఽత్నా వశ్యాది నాటకాదులను రచించినాడు, "శ్రీహర్షో విపుణాకవః" అనుట ఉత్తమాట యనిరి. అదియైనను ఎంత సత్యమో ఎవ రెఱుంగదురు? రుజువు ఏమి? అట్లే రాయఁడు పెద్దనకు థన మొనంగి, మడిమాన్యము లిచ్చి, తన పేర ఆముక్తమాల్యదను వ్రాయించు కొనెను.-అని. "అర్థకృతే" అను శాస్త్రమునకు దీని నొక యుధాహరణముగా

కొందఱు గ్రహించునట్లున్నది. అంతట రచయిత రాయడగునా పెద్దన. యగునా. అవి ఇప్పుడు వాదములు సేయఁబడుచున్నవి.

రాయఁదేమో పుట్టాండుఁడు కాఁడు తెనుఁగు ఆతని తల్లిభాష గాదు. ఆతఁడు కర్ణాటకఁడై నృపురితో 'బాసాడి', ఆంధ్ర మెఱింగినవాఁడు. అట్టివాఁడు ఇంత ప్రౌఢ కావ్యము వ్రాయఁగలడా ? — అని ఒకటి. మఱి బృహదాంధ్ర నిమిత్తము నిర్మాత, నరలాంధ్ర కావ్యములను వ్యాఖ్యానింపించి అచ్చు పేయించినవాఁడు, ఆంధ్రతత్త్వ వేది, ఆంధ్రుఁడు బ్రౌఢుడొర ఎట్టి యాంధ్రమును వ్రాసియుండునో, మాటాడియుండునో. ఉదాహరణము మృగ్యము గాని, అతఁడు ఆ భాషనిగూడ రహస్యములతో ఈ యముక్త పర్యంతము లా నెఱింగినవాఁడు. పుదురు ద్రావిడులు, అటవలు శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారు. మఱి వారికన్నను ఆంధ్ర కవియు పండితుఁడును ఉండునా? వారివి ఎన్ని పద్యములతో అచ్చము కృష్ణరాయనివే పెద్దనవే అను భ్రమగొల్పునవి తన్నాటకములం గలవు. కావున ఇది నిలుచు వాదము గాదు. రాయఁడు తన గీర్వాణ కృతులుగా ప్రస్తావించిన మదాలనచరిత్రామాలతో కొన్నింటినుండి ప్రపంచదర్పణ మను నొక యప్రాశిత లిఖిత పుస్తకమునుండి రసమంజరి సత్యాపధువులవి అని శ్లోకములు ఒక్కెడ ఉదాహరింపఁబడినవి. మఱి కొన్నియు అల్లాసాని పెద్దన పేరనే ఉన్నవి. దానిం బట్టి రాయఁడు చెప్పిన సంస్కృత గ్రంథము లన్నియు ఉత్తవి కావు నిజములే అనియు, లోకాన ఏకాగ్రణముక్షేత్రో అనియు నిశాశ్రీకుండల పెద్దన మహాకవి పేరనే వ్యసహృతము అనియు ఎట్లో భింమైపోయె ననియు ఉపాపదంబును. నకల భాషావాగనుకారక నర్మయము, ఉభయ కవిమిత్ర తిక్కనయు దిండిమజేత శ్రీరామఁడును పెద్దనయు సంస్కృత రచనలును ఏవేని చేసియుండరా? అవి ఉత్త రిలుచులా ? మఱి తెలుఁగునూ సంస్కృతయుగము రాణిపోయినది. కావున వానికి ప్రవారము సంపాదించుట సుబుధకా పోయినది. ఆ రచననున్నచో రచయితృ ప్రీతికి లాత్కారిక పండితగోష్ఠి మెప్పునకును కొంత రాజసమ్మానమునకును పర్యాప్తమై మఱి క్రిందికి ఇవలికి దిగదాయెను. అది యుండనీ. రాయవాచకము లందు రాయని యుండలి లాత్కర్యముతోనే వ్రాయఁబడినవానియందు, ఈ కృతిం గూర్చిన ప్రస్తావము లేదే అని యనుచున్నారు. మఱి స్వల్ప వృత్తాంత కావ్యరచనా ప్రతిజ్ఞతోను అల్లాసాంత పద్యములతోను ఇట్టిది యొకటి దీపించుచుండగా, ఇది యుండుట మన కన్నను ఎంతో సర్వహేతులుగా వా రెఱుంగరా ? వారు ఎప్పుంగినైన, ఇట్లో ఆటో, దానిని సూచింప

కయే ఏం విడుతుడు ? తెనాలిరామకృష్ణుడు ఒక తట్టనకు మ్రొగ్గియు నుండెను. కాపున అందు లేకపోవుట ఏ కోటికివి బలము గూర్చుడు. ఇక చిరకాలమునకు తడవార వ్రాయబడిన వ్యాఖ్యాతలమూల ఇట్లు నూటిగా లేపబడిన విప్రవత్తి కలిగినపుడు నాయమునకు సాయవడదు. వ్యాకరణ దోషాదుల కలిమిలేములును ఏకాంతమగు నిర్ణయమునకు ఒడవవు. దోషమా అను నిశ్చయమే తొలుత లేదు. కృష్ణరాయని యస్థాని శ్రీనాథుడు విరాజిల్లిన యస్థానంను, వాని యనుషంగమున వేదాద్రిమంతి యస్థాని తలచుకొని సొరిది నన్నింటిందలపోసికొన్న "ఇట్టి కవులకు నేను వాకట్టుకొంటెప్పినాడ.....పాండురంగ విజయ"మను రామకృష్ణునియా 'వాకట్టు', దీ! అదిద్దో! అబ్బ ! మఱియు 'కృష్ణరాయ'దే యైన ఉపనిషదాదులను ఎఱిగి చెప్పు పెద్దనయే యైన చేవ వేపుడు మొదలైనవి ఎఱిగి చెప్పనా, అను విచారము మందః ప్రతిభకు అన్నింటి యెఱుకకు దాడులుండును. నామిత్ర మొకడు నాతో ఊడుపి తిరుగుచుండువాడు ఎన్నడును అంతగా వ్రాయనివాడు ఒకప్పుడు నాకన్నను. మే! దగిన వ్రాతలను సొంతముగా, నా తెఱుక లేకయే ప్రకటింపగా అన్మదుభయవరి: లెంతతో అవి యాతనిపేరి నావ్రాతలే యగును అతనివిం గావన్న యవిశ్వాసమ ఎంతయో పఱుకుచుండి రనుట విశ్వాసభవవిదితము. మఱియు రాయని నాటి చార్మి విషయములందు, నందేహముల యెడ, ఇట్లే అట్లు గాదను నిర్ణయమును రూఢిసేయు: ఇంకను ఎంత సామగ్రి వలయునో ఎంత విచారము వలయునో. మన దిపు డ సామరన్యయుగము, అన్ని మతములకు చోటుగలిగి, నమాధానములు సులువయిన కాపున ఈ విప్రవత్తియందు గ్రంథములో పొందినదానిని అటులే అంగీకరింప శ్రేయము. అదియు శ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిలవారి సంజీవనియందు ఆ కృతము, డాక్టర్ సి. ఆర్. రెడ్డి ప్రభృతులచే ఆనుగృహీతము.

మనుచరిత్రయందలి రాయలవంశావళి అట్లే తుద తప్పక ఆముక్తలోను ఉండు మూక్షమే కాదు, అది కారణములచే మర్షణీయ మగును, అంతయ కాక మనువునందలి దశావతారాది యితరవద్యములును అట్లే వదసాదాంక భేదములతో ఆముక్తలో నున్నవి. మఱియు మనువునందలి పెక్కు పద్యముల ప్రౌఢ మనోహరాసాదారణపు డెత్తు గణలును పోకడలును, అతిశ్లాఘ్యములు. మాలతీమథవములోనివి ఉత్తర చరిత్రలోను,

ఉత్తరచరితవి మహావీర చరితమునను తన్నయట్లు, అమృతక్షమన నున్నవి. అక్కడనో భవకూతి యొక్కదే, ఇక్కడనో ఇరువురు పెద్దనయు రాయఁడును కలసికొని కూర్చినారు మార్చినారు పేర్చినారు, ఏకవక్తృక అని యనఁపించినారు— అని యెన్నందగును. — ఒక యుదాహరణము— ఇది మనువుతో సాయంతారపుఁ జక్రవాకి—

“క్రుంకె వంకజబంధుఁడు, ఆ సమయంబున—

ఏవిహంగముఁ గన్న నెలుఁగించుచును సారె—

తును నైకతంబులఁ గూడఁ దాడఁ :

దారి కన్గొని యది తన జోడు గాకున్న

మెడ యెత్తి కలయంగ మింట నరయు ;

నరసి కన్నీటితో మరలి తామర యెక్కి

వదన మెండఁగ నరోవారి నద్ద ;

నద్ది త్రావఁగ నైప కట్టిట్టు గన్గొని

వ్రతిబింబ మిషించి బ్రమసి యులుకు ;

నుఱికి యెఱకలు దడియ, వేరొక్క తమ్మి

కరుగు, నరిగి రవంబుతోఁ దిరుగు తేట్లఁ

బొడుచు ముక్కున మఱియును బోవు వెదక

సంజ వ్రియుఁ బాసి వగ నొక్క చక్రవాకి.”

ఇతి యాముక్తమున శరత్ కేకి—

అర్కమండలి కభ్ర మడ్డమైనంతనె,

యెఱ మాని మోము బిద్దెత్తి చూచి ;

ఘమఘమధ్వని గాలి గుహ జొరఁ, బురి యొకిం

చుక యెత్తి కని తలించుకొని వంచి ;

నిష్కున్న శతకీ నేత్రాణు వొత్తి, భే
 కన్యదెరికి పడియచో గణా మొగ్గి,
 శతకుఁ ధ్యేవనశగ్రివమై రాక యొ
 క్కిం శార్పి, వాత నేమేమొ కమిచి ;
 వెదలు దీతెందకును శరద్యృక్ష మీగి
 వార్షికమె యెక్కి, త్రోది నిర్వంకఁ బక్ష
 భుజిను నివుతుడు, వెట్టిచూపుల నురంబు
 తెలఁకులఁ గనుంగొనుచుఁ గానఁ గేతులుండె.

రంగనాయకులపేట

నెల్లూరు

1-12-1966

భాగవతశ్రీపాదరేఖ

నే. రామదాసు

ఆ ముక్తమా ల్య ద

శ్రీరస్తు

ఆముక్తమాల్యద

ప్రథమాశ్వాసము

ఇష్టదేవతాస్తుర్యాదికము

శ్రీకమనీయ హర మణిః

జెన్నుగఁ దానును, గొస్తుభంబునం

దాకమలా వధూదీయు ను

దారతఁ దోవఁ, బరన్నరాత్మలం

దాకలితంబు లైన తమ

యాకృతు లచ్చతఁ బైకిఁ దోచి. య

స్తోత నందుఁ దోచె నన.

శోభిలు వేంకటధర్తఁ గొల్పెదన్.

మ. సిరి నొక్కప్పుడు కన్నొంటిగి. హరి ద నేర న్నహర్నిచు ను
ర్వరకు న్వంచనఁ గూడఁగాఁ గలుగు భాస్వచ్ఛందశాలా పరం
వర లయ్యె న్పట పైన యెవ్వని ఫణా పంతు ల్పఱింతు న్నిరం
తరముం దాంతుని నయ్యునంతుని నతీతబ్రహ్మకల్పాంతునిన్.

సీ. ఖ నట తృయోబ్ధి వీక్ష్య రసాతలాన్యోన్య

విండికృ తాంగ భీ తాండజములు,

ధృత కులాయార్థ ఖండిత సమి ల్లవరూప

చరణాతికథ్రమ త్రరువరములు.

మన గుహా మదిత ఝాంకరణ లోకైక ద్వి

దుంమభీకృత మేరు మందరములు,

చటుం ఝంపా తర స్వ్య నగరీ విపరీత

పాతితాళాకోళ వర్తిబ్ధములు.

తే. శ్రవణతర బాణదీప్తరేరమ్మదములు,
 తాన్వరేరమ్మదీకృత బాణములు
 వతగ సప్రమాదృతత్ర ప్రభంజనములు,
 పృజినతూలౌఘములఁ దూరి వినదుఁగార.

3

విష్యక్తేనుని బైత్రమునకు వందనము నల్పుట

ఉ. పూని ముకుందు నాజ్ఞఁ గనుబొమ్మనె కాంచి యజాంతఖండము
 ల్వాసను మీదఁ బోవ నడువ న్నొనఁ దన్నన నగ్రనిశ్చల
 త్వానచలత్వవిషలె సమస్త జగఁబుల జాడ్యచేతన
 ల్గానుతికెక్కు సైన్యవతి కాంచనవేతము నాశ్రయించెదన్.

4

పాంచజన్య వర్ణనము

మ. హరి పూరింపఁ దదాస్య మారుత సుగం దాకృష్టమై నాభివం
 కరుహక్రోధమిళింపబుంద మెదు రెక్కం దుష్ప్రియావంక సం
 కర లైత్యాను వరంవరం గముచు రేఖం బొల్పు రాకా నిశా
 కరగౌరవ్యుతి పాంచజన్య మొసఁగుం గళ్యాణ సాకల్యమున్.

5

నందక వర్ణనము

మ. ప్రతతోర్ధ్వధరభాగ వీర యుగళ తాన్వత్త న్నరు స్తంభ సం
 స్థితిఁ దీంద్రించెడు జాబువా మొనలివా దీప్తార్పిగాఁ గజ్జలా
 నివృత ధూమానిత రేఖ పై యలుఁగుగా విజ్ఞాన దీపాంకురా
 కృతి నందం బగు నందకం బమంతాశ్రేణి చ్చిదం జేయతన్.

6

కౌమోదకీ వర్ణనము

ఉ. యావపసార్వభౌమ భయదామత బాహునియుక్తిఁ జేసి యెం
 దే దరుజేంద్ర సాశ్వపుర పేమమణివరణంబు నంగరం
 బై దివి నాత్మకంకణము లం దొకె కంకణ మయ్యె నట్టి కౌ
 మోదకీ మోదకీలిత సముజ్జ్వల కల్పకమాల్యఁ గొల్పెదన్.

7

శాస్త్ర వర్ణనము

చ. విడికెడు తొనుఁ గొప్పఁ గని ప్రేమఁ ద్రివక్ర సమాంగి జేసి, తేఱ
బిడికెడు తొనుఁ గొప్పఁ బయిఁ బెచ్చ గుణంబును గంటి నంచు, నే
ర్పడఁగ నిజప్రవక్తయఁ బావఁగ మ్రొక్కెడు నా, నుమాలివైఁ
బడిగొన నమ్ములీను హరి శాస్త్రధనుర్దత గాచుఁ గావుతన్.

౮

సుదర్శన వర్ణన

చ. ఆడరు గళానధారలు మహాముఖ వాంత సుధాంబు ధారలు
నౌతవగు వహ్నికీరములుఁ బొంగును గాఁ, బెఱవై త్యకోటికి
నైదిదవుఁ గిన్నతో నెసరు వెట్టి పద్దపనందీబోలె, నె
క్కుడు వెన రాహు మస్తకముఁ గొన్న సుదర్శన దేవుఁ గొల్పెదన్.

౯

పన్నిద్దఱు సూరులం దలంచుట

మ. అం పన్నిద్దఱు సూరులందును నమద్యల్లింఁ గా వున్న వె
గ్గంపుం దాపముఁ బాప నా, నిజమనః కంజాత నంజాత పు
ష్కలమాధీక్యరూరి న్మూరారి సౌగియంగాఁ జొక్కి ధన్యాత్ము లౌ
నిం పన్నిద్దఱుసూరులం దలఁతు మో క్షేచ్ఛామహిం దివ్యుం.

౧౦

వ. అని యిష్టదేవతావందనంబుఁ జేసి మున్నేఁ గళింగదేశ విజిగీషా మనీషం
దందెత్తిపోయి విజయవాటిం గొన్నివానరంబు లుండి శ్రీ కాకుళ నికేతనంధగు
నాంధ్రమధుమథను సేవింపం బోయి హరివాసరోపవానం బచ్చటఁ గావింప
నవృణ్యరాత్ర చతుర్థయామంబున.

౧౧

కలలో వ్రత్యక్షమైన తెనుఁగు వల్లభరాయని వర్ణన

సీ. నీంమేఘముదాలు దీలు సేయఁగఁ జాలు
మెఱుంగఁ జామనదాయ మేనితోడ,
నరవిందముంకచ్చు లడఁగించుజిగి హెచ్చు
నాయతం బగు కన్నుదోయి తోడఁ,
బులుంగులాయనిపట్టవంపన్నె నొరవెట్టు
హంబట్టుజిలుగు రెంబెంబుతోడ,

నుదయార్కఁబింబంబు నొఱపు విశంబులు

దొరలంగనాడు కౌస్తుభముతోడఁ,

తే. దమ్మికే బుండఁ బెఱకేల దండ యిచ్చు

లేము బుడిపెడు లేఱుపులేమతోడఁ

దొంకుదయఁ దెల్పు చిఱునవ్వుతోడఁ గలఁ ద

దండ్ర జరిజాక్షుఁ డి ట్టని యాన తిచ్చె.

౧౨

భ గ వ ద్వా క్య ము

సీ. వలికి తుల్యేక్షోపమలు జాతి పెం పెక్క

రసికు లౌ నన మదానచరిత్ర,

భావ ధ్వని వ్యంగ్య సేవది గాఁగఁ జె

ప్పితివి సత్యావదూ ప్రీణనంబు.

క్రతి పురాణోపసంహిత లేర్పి కూర్చితి

సకలకథాసారసంగ్రహంబు,

శ్రోతఘచ్చటలు విచ్చుగ రచించిత నూ క్తి

నైపుణి జ్ఞానచింతామణికృతి,

తే. మణియు రసమంజరీ ముఖ్య మధురకావ్య

రచన మెప్పించికొంటి గీర్వాణభాష,

నంద్రభాష యసాధ్యంబె యందు నొక్క.

కృతి వివిర్మింపు మిఁక మాకుఁ డ్రియము గాఁగ.

౧౩

ఉ. ఎన్నిఁడ గూర్తునన్న, విను, మే మును దాల్చినమూర్తి మిచ్చు న

ప్పిన్నది రంగమం దయిన పెండిలి సెప్పుము; మున్ను గొంటి నే

వ న్ననదండ యొక్క మగవారి డిడ, నేను దెలుంగురాయఁడ,

నన్నదరాయ, యక్కొదువఁ గిప్పు ప్రియాపరిభుక్తభాక్కుఁడన్.

౧౪

ఆ. తెలుఁ గ దేల యన్న, దేశంబు దెలుఁ, గేను

దెలుఁగు వల్లభుండఁ, దెలుఁగొ కిండ,

యెల్లనృపులు గొలువ నెఱుంగవే బాసాడి,

దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు తెన్న.

౧౫

క. అంకితమో యనఁ నీ కం

వేంకటపతి యిష్ట తైన వే ల్కొండ దదీ
యాంకితము సేయు; మొక్కొక
సంకేతముగా కరద రస న్నే గానే.

౧౬

తే. పొత్త మిటు సేయ నీ కుత్తరోత్తరాభి

వృద్ధి, యని పోవ, మేట్కొని, వెఱుగుతోడి
భక్తి ద ద్ధహగోవుర ప్రణతి జేసి
వేగుటయుఁ గల్గకరిణీయ విధులు దీర్చి.

౧౭

వ. నిం దొలగం బుండి దండనాథ సామంత సందోహంబులం బిలిపించి బెందం
కదన మందిరంబుల కనిపి వివిధ వేదాగమ విదులగు విద్యజ్ఞనంబులఁ గాని
పించికొని నమస్కరించి యాశుభస్వప్నంబు వినిపించిన హర్షించి వారును
సవిస్మయస్థాంతులై 'దేవా, దేవదేవుండు విజయంబు చేసిన యాస్వప్నం
బనేక శోభనవరంపరలం దెలుపుచున్న యది. ఎట్లనిన, ప్రథమ మ వృత్తేక్షణ
స్వప్నసాక్షాత్కారం బితోధికభక్తియు, నతండు ప్రబంధనిబంధనంబు
గావింపు మనుట యితోధికాగాఢసారస్వతో దోధంబును, నతని దేవీసమాగమం
బితోధికాఽందఱాండాగారసమృద్ధియు, నతని యాసతిదేతి విశదశతచ్చదం
బితోధికాద్వితీయనిలచ త్త్రితయు, నతం డశేషస్వపనేపం ద త్తద్వాష లేఱుం
గవె యనుట యితోధిక సమస్త సామంత సమాజ సమాకర్షణంబును
ప్రియోపభోగ పరిశిష్టభోగం బింపనుట యితోధిక బహుప్రేయసిప్రాప్తియు
కృతిచెప్ప సుత్తరోత్తరాభివృద్ధియగుననుట యితోధికావత్య పరమాయుర
వాప్తియు, నగు. నఖర్వమహిమాతిదూర్వహుఁడగు తుర్వసువంశంబునం
బుద్ధినట్టి నీతిద్ది శోభనవరంపర లేమద్భుతంబు, లవధరింపుము.

౧౮

నీ. కంశపాథోరాశిగర్భ వీచిమతల్లి

గడుపార నెవ్వనిఁ గన్నతల్లి,
యనలావు ఘనజటా వనవాది కెవ్వఁడు
వన్నెవెట్టు ననార్తవంపుఁ బువ్వు,
సకంఠైవత బుభుక్షుపూర్తి కెవ్వఁడు
పుట్టు కామని లేని మెట్టవంట,

కటికి చీకటితిండి కరముల గిలిగింత

నెవ్వఁడు తొగకన్నె నవ్వజేయు,

లే. నతఁడు వొగదొందు మధుకైటవారిమఱిది,

కళం నెలవగువాఁడు చుక్కంకు జేఁడు,

మిసిమివరసీమ వంరాజు మేనమామ,

వేవెలుంగుందొరజోడు రేవెలుంగు.

౧౯

లే. అనుదారాశు విభవ మహాంబురికి

కుబ్బు మీఱంగ నందనుఁ డుదయ మయ్యె

వేదవేదాంగశాస్త్రార్థ విశదవాన

నాత్రదివశాదురంధరుం దైన బుధుఁడు.

౨౦

క. జానికిఁ బురుగువుఁడు వ్ర

జ్ఞానిది జనియించె సింహనదృకుఁడు తద్బు

జానికి నాయువు తనయుం

దాన్యవతికి తనయుడై యయాతి జనించెన్.

౨౧

క. అతనికి యదు దుర్యనులను

సుతు బుద్ధవమండి రహితనూదనులు కళా

న్యితమతులు వారిలో వి

క్రతు కీర్తి వహించెఁ దుర్యనుఁడు గజనిధియై.

౨౨

లే. వానివంశంబు తుకువాన్యవాయ మయ్యె,

నండు జెక్కెండ్రు నృపు బుదయంబు నొంది

నిఖిల కువన వ్రహ్మార్థ నిర్విద్రకిర్తి

నదికు లైరి. తదీయాన్యయమునఁ బుట్టి.

౨౩

మ హా వ్ర న గ్ధ ర

మనఁదై తిమ్మ క్షితిశాగ్రణి శతకమత్రగ్రావ సంఘతవాతా

కనరా దాశాంతదంతి స్థవిరకిరుం బంజాటము ల్మాస్తి యిమ్మే

దిని దోర్లందై క పీఠిన్ దిరమువఱిచి కీర్తిదుర్మతుల్ రోదసిన్ బ

ర్వ నరాకు ల్నిమ్రులై పార్వములఁ గొలువఁ దీవ్రప్రకాశంబు నూపెన్,

క. విరజితనియత్రిమ్మ

క్షితిపగ్రామణికి దేవకీదేవికి నం

చితమూర్తి యీశ్వరప్రభు

దతివృష్టుడు పుట్టె సజ్జనావనపరుడై.

౨౫

చ. బలమదమత్తదుష్ట పురభంజనుడై పరిపాలితారుడై

యిలవయి దొండియీశ్వరుడై యీశ్వరుడై జనియింప రూపతెన్

జలహనీత్రులన్ దొంగె శైలవనంబుల భీతచిత్తులై

మెలగెడు శత్రుభూపరులు మేనుల రాల్చిన మన్మథాంకముల్.

౨౬

సీ. నిజభూక్రిత రారుణి వజ్రకవచంబు

దుష్ట భుజంగాహితుండికుండు,

వనజేశికా మనోధన పశ్యరోహరుం

దరిహంసనంన ద్రాగమంబు.

మార్గజగణవిక మధుమాన దివనంబు

గుణరత్నరోహణ శోభిధరము,

బాంధవసందోహ పద్మవనీ హేళి

కారుణ్యరస నిమ్మగాకశత్రు.

తే. ధన జగంబుల మిగుల బ్రహ్మాతి గాంచె

ధరణిధవరత్త వివిధోపదా విరాస

మూర్తిత శ్రీవినిర్జిత నిర్జరాం

యేశ్వరుడు తిమ్మభూపతి యీశ్వరుండు.

౨౭

క. ఆయీశ్వర నృపతికిఁ బు

జ్ఞాయతమతియైన బుక్కమాంబకుఁ దేజ

స్తోయజహితు బుద్ధియించిరి

ధీయుతు లగు నారసింహ తమ్మనరేంద్రుల్.

౨౮

క. లంఘ నరసప్రభుడు హరి

చందన మందార కుండ చంద్రాంశు నిభా

న్యంద యశస్తుందిరి చి

క్కుందరుడై తాత్రి యేలే గణపము లభగన్.

౨౯

సీ. అంభోధి వసన విశ్వంభరావలయంబు
 మనదాహపురి మరకతముఁ జేసె;
 కటువంత నిఖిల రాణ్ణికరంబుఁ జరణ మం
 జీరంపు సారిధంజికలఁ జేసెఁ
 మహనీయ నిజ వినిర్మల యశస్వరసీకి
 గగనంబుఁ కంపానకంబుఁ జేసె;
 సక్రాంత పీఠాణ నాసారలక్ష్మికే
 గవికధంబుఁ జాతకములఁ జేసె;

తే. నతిశయ కృపాణ కృత మత్తారివీర
 మందలేశ నకుండల మకుటసూత్ర
 మస్తమాల్య వరంవరా మంతనార్చి
 తేజ్యరుంధను నారసింహేశ్వరుండు.

30

తే. ఆ నృసింహప్రభుండు తిప్పాంబవలన
 నాగఃసూరిక వలన నందనులఁ గాంచె,
 నీరసరసింహరాయభూవిభుని నద్య
 తాయతాంశజ శ్రీకృష్ణరాయ నిష్ఠు.

31

క. వీరనృసింహుండు నిజభుజ
 దారుణ కరచాల పరుష దారాహత వీ
 రారి యగుచు నేకాతప
 వారణముగ నేలె ధర నవారణమహిమన్.

32

క. ఆవిభుననంతరంబు త
 రావలయముఁ బూని తీవు రహిమై దిరుమ
 లేవియును నన్నపూర్ణ
 దేవియుఁ గమలాంబుముఖియు దేవేరులుగాఁ

33

సీ. తొలఁగెను ధూమకేతుక్షోభ జనులకు,
 నతివృష్టి దోషభయంబు వాసెఁ,
 గంటకాగమభీతి గడచె, సుధృత భూమి
 భృతకటకంబెల్ల నెత్తువడియె

మానె నమస్కృతి, మరుభూములందును
నెల మూడు వానలు నిండఁ గురినె,
నాదాం గోపాల మఖిల సద్రజమును
నానందముగ మన్ని నరకయిల్లెఁ,

తే. బ్రహ్మ తెల్లను గడు తామరాజ్యమయ్యెఁ,
జారునత్తాద్యై, యీశ్వర నారసింహ
భూవిభుని కృష్ణరాయ యభ్యుదయమొంది
పెంపుతో నీవు భాతిఁ బాలింపఁగాను.

34

క. తునియలు తొమ్మిది యట! పదు
నెనమండ్రట మోచువా రనేకప కిది కూ
ర్మ నగానా! లేది లావరు!
లని తావకబాహు వొకటి యవని భరించెన్.

35

నీ. తాలుదొర్ల నుదయాద్రికిం దాఁకి తెరలు నీ
యని లోహమున వెచ్చనై జనించె;
మఱి కొండవీ డెక్కి మాక్కొని నలియెన
యం కనవాపాత్రు నంది రాజె;
నట సాగి జమ్మిలోయఁ బడి*వేగ దహించెఁ,
గోన విచ్చేర్చె; గొట్టానఁ దగిలె;
కనకగిరి స్ఫూర్తిఁ గరచె; గౌతమి గ్రాచె;
నపుల నాపొట్నార రవులుకొనియె;

తే. మాదెములు వ్రేర్చె; నొడ్డాది మనీ యొనర్చె;
గటకపురిఁ గార్చె గజరాజు గలఁగి పఱవఁ
దోఁక చిచ్చన; నొర నీ దురవగాహ
భేరిదుగ్రప్రతాపాగ్ని కృష్ణరాయ.

36

ఉ. చిత్రము, కృష్ణరాయనృపశేఖర నీదగు రాది కోడి న
ర్వత్ర నిలింప కామినుల వాడకుఁ గావులు వోయి, రుక్కల

క్షిప్తియపాత్రులెల్లఁ గనుగందని మేనుఁ దొంటిపెద్ద లే
నూత్రముఁ బన్నినారొ బంపదనువీటికిఁ గాంపివీటికిన్!

౩౭

ఉ. కూరిమిఁ గృష్ణరాయ నృపకుంజర భేరఁ గళింగ రాజ్యం
క్షీరమణి లలామ నిను మిన్నలు ముట్టిన మోహనాంతోఁ.
గారణ మట్ల. లక్షి గనుగందని వేడుకఁ గృష్ణరాయవిం
జేరునకాక, చావి నెడఁ, తెందునె సోదరుడైన రుద్రునిన్?

౩౮

సి. కచనక్త ఫణికంచుకము మోళి వీరకే
చారంపుఁ బాగ చందంబు నొందఁ,
గలయ నంగమున మర్కటకీటకృత వైన
మగ్గంబు నేత్రనంపద పహింప,
ధ్యాంత గహ్వర శిలాతాడితాళికిక
జానవంకము చంద్రవై పొనంగఁ,
దను భృశ క్రాంతవేష్టన లగ్న బర్హిణ
ర్హంబు మువ్వన్నె చుంగై చెలంగ,

తే. విద్ర మేల్కాంచి, నెలయేట నీడఁ గాంచి,
గోపవేష్టంబు నెడి, తొంటి భూపవేష్ట
మగుట యవ్వనమహిమగా నలికి యచట
విడుచు గజరాజు వీధాటి వింధ్యవాటి.

౩౯

చ. అలిరతిఁ గృష్ణరాయ విజయాంకము లీవు లిఖించి తాళన
న్నిభముగఁ బొట్టునూరికడ నిల్చిన కంబము సింహభూథర
ప్రభుతిరునాళ్ళకుం దిగు సురప్రకరంబు కళింగమేదివీ
విభు నవకీర్తి కజ్జలము వేమలు పెట్టి వలించు నిచ్చలున్.

౪౦

సి. సనకాది దివిజ మన్మరి పాం గోవి చం
దనవుండ్రవల్లిక ల్పాకి నాకి,
సెంపి హాహూహూవుం దండియల తంత్ర
ద్రెవ్వ సింగిలులుగాఁ దివిచి తివిచి,
సప్త కృతవియజ్జర వాయుకాలింగ
సమితి ముద్వైరితాళ్ళఁ జమరి భనుఁ,

రంతాప్రదానావృతఃస్వధూరోజకుం

భంబు లెచ్చటఁ గన్నఁ బట్టి పట్టి,

శ్రీ. తిరుగు హరివ్రతి సురతరు సురల మరగి

విమాళ హళహళి భృత కలవిరిగినగర

సగర పురవర వరిబృథ జవన యవన

పృథన ధవ దసి ననిఁ దెగి కృష్ణరాయ.

40

మ. అలుక న్నోటక థదీకా ఖరవుడి హల్గి న్నరాసాని వ

చృలు వో: దుస్సి తలచృమూ గజ మదాసార వృతి నీరి ప

మూల నమూనా విడి, యేకరాది విశిష్టా కట్టించి తో దృష్టి తే

దుంభా నోగ్ర కపాల మర్మప హరి ద్భూ శాంగం శ్రేణిన్!

۲۰

చ. సుమతిః జునఃపునా రచిత షోడశదాన వరంపరా వసం

తమూరి ననంత విత్తము ననంత ననంత మహానారాయణం

దమును నొసంగు విన్నోరసి తారెన రాక కదా నిలింప తూ

జములు వహించు దుర్యోగము వచ్చుద తోటిం కై తవంబునన్.

43

తే. | వయల రాజాధిరాజు వీరవతాప

రాజవరమేశ్వ తార్దదుర్గానదేశ

సాహితీనమరాంగణసార్వభౌమ

కృష్ణరాయేంద్ర కృతి వినిర్మింపు' మనిరి.

☹☹

ప. అంతః బ్రహ్మస్థాంతరంగుండ నై .

43

ప ప్త్యం త ము లు

క. అంబోధి కన్యకా కుచ

కుంభోంతిత ఘున్మణమన్మణ గురువక్షునకుఁ

జంధారి ముఖావ్యక్తున

కంఠోజాక్షునకు సామి హర్యక్షునకున్.

43

క. మృతకాశియనబడితి గ

వర్త త్త ద్ద నిఘిరాద్భవదనఖమ్మటికి.

అముక్తమాల్యద ఆ. ౧

దోర్దండ శార్ఙ్గకిణి కమ
కర్దమదినమణికి దనుజకరివగన్మణికిన్.

౪౭

క. గుహపుష్కరిణీతట మన
గహనగుహఫేటవందక వుశిందునకుఁ
ద్రుహివాండతుందున కయా
వహదీర్వాపాంగద్యక్ కృపాస్యందునకున్.

౪౮

క. బంధురరథాంగధారా
గంథవహ ప్రజ్వలచ్చిభావటరపున
స్సంధుక్షణమృతరాహుప
లాందోన్మక్ష్మృతిః వేంకటాచలపరికిన్.

౪౯

క థా ప్రా రం భ ము

వ. నా విన్నవింపఁ జూను నాము నీ మాల్యదా మహాప్రబంధమునకుఁ గథాక్రమం
బెట్టి దెసిన.

౫౦

వి లు బు త్తూ రి వ ర్త న

శ్రామ. లలితాద్యాన వరంపరా ఏక శుకాలాప వ్రతిద్వానము
ర్వంబి నీం హరిన్మణి ఏకశుక స్వానశ్రవణం బూన్మ మి
న్నులతో రాయు నువర్ణ సౌధమల నెందుం జూడఁ జెన్నొంది శ్రీ
విలుబుత్తూరు సెలంగఁ బొంద్య నగరోర్వి రత్నసీమంతమై.

౫౦౫

చ. మలిచి వయోజ కోశముం చూడ్కి నొనర్చిన పద్మరాగవుం
గంజపు చెట్టదా ల్పొమిడికంబులతో నవరంజి యోడుచి
ల్లం నల వై జయంతమాఁ జరింబున గెల్వంగ దంశితంబు లై
విలిచిన యట్లు మాడువు లనేకము లుల్ల నీలు స్ఫురంబునన్.

౫౦౬

నీ. పాథోధి జలయుక్తిఁ బ్రాచీపట్టిన దిశా
కరులు నాఁ గను మరకతవుఁ గరులఁ,
గరులఁ దొండము నీక్కుఁ గబిరించి మింగిన
హరులు నాఁ దొండ మొవ్వగుఁ భద్రశృ

హరులు, పొదిగ తాప లమర నేనుగుదోయి

నీరార్పు నవరంజి నీటి వ్రాత

శ్రీలు, దత్తార్పణ చిత్రిత శంఖచక్రముల

రత్నంపు దిన్నెలఁ బ్రతిఫలించఁ,

తే. బెలు వురాళి గృహశ్రీలఁ బెండ్లిహత

భవన రాజులు గట్టిన బానిక మనఁ

దనరు మదితోరణములతో ద్వారవిరతిఁ

బరఁగు విధులు పురి నూత్ర వట్టినట్లు.

౫౩

చ. వగడవుఁ జాయ చెందిరముఁ బ్రామిన పాండ్య వధూ కుచంబులు

నగు నరుణంపు బొందలముల నారికెడంబులు వజ్రకుట్టిమం

బగు పథముం జెలంగు భవనాహృత శేషిత రత్న రషి క

భగతరు సంతతిం బ్రథమ భార్యఁ బుత్ర గిణి పుంచె వార్తి నాఁ.

౫౪

క. కోరకిత నారికేళ

జ్ఞాదుహములు రత్నకుట్టిమంబులఁ దోచు

ద్వారము లయత్న కృత శృం

గారముగను నలికి మ్రొగ్గు పుడియించి ననఁ.

౫౫

మ. శయ పూజాంబుజమల్ మదిలోదతఁబడఁ, జన్మోయి లేఁగొనువై

దయఁ దప్పఁ బనుపాడి, పాగడపుఁ జంబొప్పఁ, జెంగల్పి

గ్గియ నీ రచ్యుత మజ్జనార్థము గడిం గోతచి, దివ్య ప్రణం

థయుగాన్యోర ద్రవిదాంగనత్ నడుతు ప్రద్యానంపు లోత్రోవలఁ.

౫౬ *

మ. కలయ నీలమయంపుఁ దల్లియొలు చాతీం దేటనీ రొప్పు ర.

ధ్యలకూపంబుల మీలఁ జూచి వలలివ్యాసంగితుంగ ద్రుతా

ఖలలోనుండి గఱాలునఁ లకుముకురీ తంబై వడుఁ లేడు ముగి

బ్బిలి గెహేందిర బ్రావిడి పరిచితిం జెందాడు చందంబునఁ.

౫౭ *

మ హా ప్ర గ ర

స్వ విలింపావాన ద త్యాశన వతం మిత ప్రారతమ్యంబు లీ రెం

డును * దీను ల్లాంచ నమ్మాడువులన యమగం దోగు నుద్యోదతోన్నే

* పా. మిన్నుల్.

శన నీర్థ ద్వంద్వ బృందాయ చింతట కల్యాణమంతాద్రులో నా
మహాస్వందనద్వంద్వము లితిత నరావాప్త చాంపత్య మొప్పుకా. ౫౮

సీ. నవలయధ్వని గాగ సారె వ్రేయు నదల్పు
యతినైన గొండె జల్లన గలంప,
నుడిసిన మొగమెత్తి చూడకుండు పరాకు
కుసుమబాణుని నైన గువిటు శేయ,
శ్రీశార్య పరుల గాంచిన లేచి మొక్కు నం
జలికి నిండుండు నక్కొలుపు గోర,
హరిగృహవనశంఖాకర్షనకు ద్రిప్పు
గడగంటి బిగి వ్రజ గాడి పాట,

తే. గవళి లుంకించి వ్రేయు గొప్పవియ నవలి
కరమున నమర్చు బైటలో మరుని బటువు
బిల్వక్రియఁ బట్టంగంచెల బిగువుఁజన్ను
నిక్కఁ దిన్నెల బాత్రాళి నెత్తమాడు ౫౯

సీ. ఏడెంపు బలుకెంపు విరిసి వెన్నెం గాయ,
వరిగింజ నొకటఁ బల్వరున దోమ,
నొరసి యెత్తిన మణుం గొందిక మ్రేనె ని
గులు దేరఁ బను విడి జలక మాద,
ముదుక గాకుండఁ బయ్యెదలోనె గేలార్చి,
కలయఁ జంటను నొట్ట గంప మంద,
రత్నరయబిన్న నూత్రమునఁ జిక్కక ముతై
ములు రాం గరగరికలు వహింప,

తే. తొంపిన్న యిట్టివరునైన గుంఘఁ దెలియఁ
బ్రథుత నెడి వల్లపుడు శ్రేష్ఠ వడిన నేద,
స్థవతివెలియంతివురముగా నెన్న మెంగ,
బాస గృతి నెప్ప వలెను రవ్వద్వములు. ౬౦

ఉ. అంచిత హారవల్లి వలయాభరణంబుల తక్కు ద్రోయుఁ జి
ర్కంచుఁ బసిండి, యేణుమద మంగముఁ జెప్పుట తక్కు రోయు జి

ధండు జవాది, ధూనితమ యందుట తక్క విదుర్పుఁ బావుఁ జే
మ్మందు, జిలుంగెదక్క నగుయోవల మొత్తు నటంచు నన్యముఁ. ౬౦

ఉ. వేవివ మేదఁబై వంబి వేటికఁ జంట వహించి విప్రుఁగాఁ
బావులు గోట మీటుతఱిఁ బోయెడు తేఱుల మ్రోత కామి శం
కావహ మో గృతాభ్యున్న లౌటను దంతపు మెట్ల వెంబడిం
జే వడి వీణ మీటుటయుఁ జి క్కెడలించుటయు న్నరింబడఁ. ౬౧

క. అశివః కార్యణ్యం
వా లేమల చెవులు సోక దధనూన్యయ జీ
ర్ణాలవణ్యం వీలుపున
తై లాభముఁ దెలిపెనేని నవి శ్రీలగుటన్. ౬౩

64) చ. ద్రవిడ కుటుంబిను బ్రసన్ను రాచిన రత్నపుఁ దావక్రింద నం
బువు దెరవాఱఁగా నిదురవోయి గరుత్తత వచ్చబాణినఁ
భవననరోమరాశములు భర్మమయద్బద గుచ్చవిస్సుర
ద్విజదువీ మరాశ విరతి భ్రమఁ బూన్పుఁ బరి స్సమించుచుఁ. ౬౪

65) మ. తలఁ బక్షచ్ఛట గ్రుచ్చి బాతువులు కేదారంపుఁ గుల్యాంతర
స్థలి నిద్రించఁగఁ జూచి యార్జెకు బుష్ స్నానప్రయాతద్విజా
వలి పిండిక్కర కాటిక ల్పాదదావాసంబు జేర్చంగ రే
పుం దిగ్గ న్నెను బాటువాని గని నప్పు న్నారిగోప్యోమమూర్. ౬౫

మ. సొరిదిం జేర్చిన తీగమల్లియలు బహుశంబులు న్నవ్వమం
జరులు న్నామిడిగుత్తులు న్ననుమము ల్పంచెంగలు న్నవ్వగ
న్నెరులు న్నాకలు గల్గి రాజనపుఁ గాంతం దాడు ము ల్పావీ జే
రదుదార/న్మగుఁ బావుదోఁటల బలాకానీకదంభంబునఁ. ౬౬

67) చ. బలినన నార్జికచ్చటలపైఁ దమ జంజుముంధు రాయఁగాఁ,
గంధము బుండుఁ బండి యొటగంబడి నీ రెకలింపఁ దృప్త లోఁ
దం కొన, వంగి ముఁ జలముఁ ద్రావడు క్రిందది వ్రేల్చి మీదటగా
నిలిపి, మరంద మాను కరణి న్నికటావనానిలాపాతిన. ౬౭

చ. అదుగును బండి ప్రలి యనలై మధువుట్టఁగఁ, ద్రావఁ దేట్లు ము
ల్లడి గొలి చుట్టు రాఁ, బననల న్నొలుచు న్గుంబల్లతోడ నీ

దృఢు పేనుఁబిండ్లు, తిన్నకట పాంసుత్తి కూరి మదాంబు సేదనా
అదదృఢకృంబులాయుత వసంతవృవ ద్వారాధిపాకృతిక.

౬౮

ఉ. చొం దళంబుగా బృదుల చంపక కీంనఁ బొల్పు బొందుఁ దో
మాలె లనంగఁ బండి మహిమందలిఁ జీటుచు వ్రాలి గంధ మూ
ర్ఖాలస యైన భృంగతతి నాఁ దుదక పృమర వృలామట
ర్వీరి గెం బుగంధికదళి వన వంతుల నొప్పు వప్పరిన్.

౬౯

చ. మన కనుర కి హెచ్చ నీదె మం దని కంఠముఁ గొఁగిలించి ని
క్కిన ఫణిరాజవల్లె యెఱిగింపఁగ నో యను బాగము ల్పరం
బుఁ బడు మట్టచే జెఱకు ముత్తియము ల్పిడిలించి తద్రసం
బనికము వండు నంతిక తలాంతికఁ జూర్చుము జేయు నప్పరిక.

౭౦

ద. అరుఁ బురంబునం దొగం నంతరదామరఁ బ్రాచిఁ గ్రవవుక
వంపులు మీఱ. లో వలుద వాలుగ మొత్తము పోర, నీరుకో
క్కొం కొం మందుఁ బ్రంకుమెత గుంపుల వంపులుదోప, మావికో
పుల విరుల న్నులు న్నుడువ బొల్పు పురాతనతీర్థకుండముల్.

౭౧

* సాయంకాలములం దదీశ మురజి తృద్భన్వనద్ధందులి
స్యాత్కాహికాప్రతిస్వనత దోవ స్సంజగర్భంబు
స్మృతియుం గేళినిం గుఱాయ గమన ప్రోత్తివ దస్తస్వర
స్థాయి శ్చేతగు ధరుత్పటపటాత్కారంబుఁ గ్రేంకారముక.

౭౨

మ. పొయ్యం గాడ్లు బుదబ్బహరియవ దంబోజాక్షవక్షస్తుల
న్యంముస్రవ్యత కందలిందువులఁ బఞ్చారంపు బుజ్జంపుఁ గం
పులఁ తానరయి మీటి నీట న్నటన ప్రోద్యోగ సజ్జీవ
ర్ణంనావర్తిత కైకిక క్షరిత కష్టాని నల్లార్పుచుక.

౭౩

చ. మలయపుగాలి రేలు వనహరివిమానవతాక ఘట్టఘం
చులియు, బసింది మువ్వగమి నొక్కొకమాటు గదల్చి, నుల్కిచి
న్వలము తదీయ హేమ పరణాంచలచంపకకాఖరిందుఁ బ
వులు రొద సేయ, వేగ నని కూడుదు రంబులు దీటి దంపతుల్.

౭౪

ద. కంఠశైలంతుకు ల్లివిదకన్యలు ముంగిట గాఢమండి, త
జులహనాభగోప దురుళము సాతకు బొక్కులాదఁ, గొం

దెలవయి కమ్మ గ్రామ్యతరుణీతతి డించిన పేషగంపం
దం మగుచున్న చెంగలువ దండలఁ దోలుదు రవ్వరంబునఁ.

23

భాగవతులు

సీ. ఎదు రేగి సాష్టాంగ మెరగి పాద్యం బిచ్చి,

నారితేళకటానసముల నునిచి,

నునుఁజొరపొత్తిఁ గట్టిన దొప్పగమితోడ

రంభావిశాలపర్ణములు వటిచి.

శ్యాన్మ నూ పాజ్యకుల్యా బహువ్యంః

న క్షీర దధు లర్పణంబు చేసి,

వార్చివీదవ నంవాహన మంఘ్రుల

కొనరిచి, తాంబూల మొసఁగి, కుశం

తే. మడిగి, పోయెదమన్న ద వ్యనిచి, నీరిక్

దగివనక్కృతి చేసి, భేదమున మగిడి

యర్చ గావింతు రెవుడు ని ట్లతిఘ లైన

భాగవతులకు నవ్పరి భాగవతులు,

24

(77)

విష్ణుచిత్తుడు

౯. అం దుండుం ద్వయసద్మపద్మవదనుం డద్వంద్యఁ ద్రాంతయో *Im*
గాందూబద్ధ మధుద్విషద్ధిర్మరదుఁ డన్వర్థాబిధానుం దుకు
చ్చందోబ్బందతదంతవాగపతనా నంజాతతజ్జన్యని
శ్చందవై ర్తనునంవిదాయుడు నిష నిష్పచిత్తం తనఁ.

22

ప. ఆ మ్మహీసురవరుండు వ్రక్కతికంటెఁ బరుం డగు తన్నును, దనకంటెఁ
బరుం డగు వరమేశ్వరుం, బరమేశ్వర ప్రసాద బహుజనకృత సుకృతఫల
రూప యగు నాచార్యకృత గుప్తదానంబు నిధానంబుఁ దెలిపిన గతిం దెలు
వగా, నాత్మీయ తదీయశేషశేషిత్వ సంబంధం బనాద్యంబుగాఁ దెలిపి; “యీ
తెలివి గలిగి యఖండనిర్వృతిం గాంచి సుఖించు పరమయోగికి బహుశ్రే
దంబు లగు చదువులం బనియేమి? యీ వివేకంబు లేనివాని హేతువాదంబు
ధాతువాదంబు, కాణాదంబు ప్రాణాదంబు, కాపిలంబు చావలంబు, మీమాంస

హింస, వ్యాకరణం మిథ్యం; బటు గాన చదువ గొరకొనిన నరునకుఁ గారంబు
 నారంబు, విష్ణుఁబులు నక లోక్యుఁబులు, రందులకు సామగ్రి గిటగిటన;
 కొంతెఱుంగ నొక మదఁబు వుకొన; చదవఁబు జదివెనేనియు సముత్పన్న
 విజ్ఞానందై త్రైవిజ్యవిషయంబు లగువాని నానీతదాన్యండు నిష్పలం బైన
 పరానింబును లభ్యమగును నిష్కంబును విడుచునడువున విడువవలయు,
 గావున శాంతిదానివరతంత్రత బరహైకాంగి నైన నాకు మొదల నివి యధిగ.
 మింపం దుడ విసర్జింప నేమి ప్రయోజనంబు; వాదభంజనంబు రాజరంజ
 నంబును జేయుదుఁ బురస్కారనంబులకు విసువనిజనంబులకుఁ గానిమ్ము,
 మాద్యమలకుఁ ధర్మయథ్యాఁగియై, లాభంబు షోభంబు, పూజనం బుద్వేజనం
 బని వితర్కించి యుత్పరిఁ బూర్వంబు సౌవీరభూతమజ్జనకు గౌరవం
 బంగీకరించి బోధించి ముక్తి కనిపిన భరత భూమిసువతంసంబునుబోలె
 దుర్విభావ్యబోధుండై పరమపదంబునకు భాగవతుల కప్రాకృతంబు లగు బహు
 భద్రమూర్తులు భరియించి భగవత్పరిచర్య సేయుచు పరమపురుషార్థం
 బగుట యెఱిగి యచటి పథవరపాణిమాతాకరణ కైంకర్యంబున కంకురిత
 కొతూహలం దై చేయుచుండె. మఱియును, 2౮

క. న్యాయార్థిత విస్తంబున

నాయోగీశ్వరుడు వట్టు నన్నం బాప్రా

లేయ వడిరాచల ప

ద్యాయాతాయాత వైష్ణవావలి కెల్లా. 2౯

చ. గగనము నీటిబుగ్గ కెగు జడివట్టిననాళ్ళ భార్య క

న్సొగ సొరకుండ నారితెడవుంటొయి యిగిలించి వంత న

య్యగవల ముంచిపెట్టు గలమాన్మము నొల్పినప్రవృత్తి నాలు గే

న్సొగవినకూరలు న్నడియము ల్పరుగు ల్పెరుగు స్పృతపులి. ౩౦.

చ. తెలియనివెచ్చయోగిరముఁ దియ్యని చాచుఁ దిమ్మనంబులు

బలుచనియంబులు లెఱుకుపా లెననీట్ల రసావళి ల్పలం

బులుకు సుగంధిశీతజలము ల్పకమిందెలు నీరుఁజల్లయు

న్యాయుగఁ బెట్టు భోజకము వేసని జంపనచర్చ మున్నుగఁ ౩౧

మ. పురుషులదావి నవోదనంబు మిరియంపుం బొళ్ళతో జట్టిచు
య్యను నా దానికూరంపు, ముగముం దై యేర్చునానం జిగు
ర్కొనువచ్చట్లును. బాయసాన్వహాల, నూరుంగాయబాద, జేనులు
క్కునునేయుం, జిలుపాలు వెట్టువగ నాహారం బిడు స్పీతునన్. ౮౨

చ. కదళగభిరపుష్పపుటకాచ్ఛం జేతుల నివ్వ గిండివై
గుదురుగ నిల్చి, యోపు గతి గూనల సునియ నింది, త్రాట ము
న్నదికినశాటి ప్రేరి నవి స్కొండ్రి ప్రొంకితి వత్తు రెందదే
వదలక యాతనిండు శనివారమున స్ఫురదేశీవైష్ణవుల్. ౮౩

౯. అనిష్ఠానిధిగేహసీమ నడురే యాలించిన నోర్మియు నెం
లే నాగేంద్రశయానుపుశ్చకథలుం దివ్యప్రబంధానం
దానద్వానము 'నాన్తిశాంబమతా నాన్తిచితా, నాన్తిహృ
పో, నాన్తిదనసాష్టవం చ. కృపయా భక్తవ్య' మన్మాటలున్. ౮౪

దే. ఇతెఱంగిన నవ్వైష్ణ పోత్రముండు
జాగరూకతఁ దైర్థిక భాగవతుల
కితర మెఱుంగక యెవ్వ రేవేమి వేడి
రంయ కవి పెట్టి నంతుష్టి సలుపుచుండె. ౮౫

ఆశ్వాసాంతపద్యములు

౧౦. బాలార్కాంతునిజ్ఞునితానులశరత్పద్మాక్ష పద్మాక్షనూ
నీశాశాంబవతీశ యాశ బలబి స్నీ రేరుహోహృత ది
క్పారామూర్ఖశిరోమణిద్యుతికనత్యాదాబ్జ పాదాబ్జపా
లాంకారకచావలీ మకరదీప్యత్కుండలాంచస్మృతా ౮౬

క. జలచరి కిటి హరి వటు భృగు
మరి రఘుకురి నీరి బుద్ధ ఘోడి ద్రముఖో
జ్జ్వల జనికృత రక్ష
యలమేర్పఁగాభిధేంచిరాలయవషా. ౮౭

అముక్తమాల్యద ఆ. ౧

భుజంగవ్రయాతము.

బలద్విద్వినిర్దిష్టపాథోధరోదూ
పలాసారధారాతపత్రీకృతాదీ
ఫలస్మూర్ధదాఱుర భంగోగ్ర బాహు
కలా క్షిప్రకంసా శిఖిందావతంసా.

౮౮

మ. ఇది కర్ణాటకరాధృతిస్థిరభుజాపావాక లబ్ధభారా
డదయోర్వీధర తత్పితృవ్యకృత నవోపాయనోష్ఠీష ర
త్నదృగ్గంచత్వర కృష్ణరాయ వసుధాధ్యక్షోదియముక్తమా
ల్యదే నాశ్వాసము హృద్యపద్యముల నాద్యంబై మహింబొల్పగున్. ౮౯

వ్రథమాశ్వాసము నమావ్రము

—: ౦ :—

శ్రీరస్తు

ఆ విమలక్తమా ల్య ద

ద్వి తీ యా శ్వా న ము

శ్రీనయన కువలయుగళా

నూన జ్యోత్స్నాన్ని తన్మితోజ్జ్వలముఖ దై

త్యానీతసురశ్రీ పున

రానయన క్రమణ పేంకటాచలరమణా.

౧

వ. అవధరింపు మానమయంబునఁ బాండ్యమండలంబున.

౨

మ దు రా పు ర వ ర్ణ న

సీ. ఏవీట నతుంపాలిండ్లపై గంబూర

నవహారములచిప్పకవుచు మాన్పు,

మలయజం బేవీటఁ దొలుఁజెక్క దఁలిచి మే

దం తిద్దమిగులు భూములకు డిగ్గఁ,

గలఁచు నేవీటి నింహళగజంబులగాలి

చైత్రవేళ నుదగ్ధిశాగజంబుఁ,

దాల్చి రేవీటి ప్రాక్తనభూపనిర్మాణ్య

మరకతంబులు పెరిగెదరణివతులు,

తే. కవివర నియుక్త గిరినదృ గ్గహననియ

గాత్రగాహితకనకముక్తాకవాట

గోపురావేదితోద్భూతాబ్జోద్యవప్ర

దనరు దక్షిణమధుర సాంద్ర ద్రుమ ధుర.

క. శమనరిపుత్రపురణిదో

ద్యమవద్దోర్వర్ణ్యవలయితస్వర్ణగిరి

భ్రమదంబై కాంచనవ

ప్రము దీప్రం బగుచు నవ్వరంబున కొవ్వన్.

౪

తే. సొరిది గనుపట్టు హేమరశ్మిలు నెలంగ

బొడవుకతమున సూక్ష్మమై పొల్పుఁ జూడఁ

బట్టజము కోటకొమ్మలిపం క్తి గగన

మండలశ్రీతి సంపంగిదంబవోలె.

౫

మ. పరిఖం దత్తురకామినీజనము లంభకేశసర్పంగ ద

ద్గురువక్షోరుహ లిప్తసంకుమదకస్తూరీమిశ్రచ్ఛందనా

గురుపంకజంబుల సౌరభంబులఁ జూచి కుంభినసావాస ని

ర్జరకల్లోలిని కందు భోగవతి నా జన్మంజు గల్గె న్దగద.

౬

తే. క్రాదవేయులు భూమియు గైకొనంగ

సురగలోకంబు వెడలి తత్పరిఖనీట

నెగని తోడనె క్రుంకుదు ర్నిలువ లేక

శత్రుటాబద్ధగారుత్పతముల పలికి.

౭

తే. తరుణశైవాల జలజపత్రములు వొడువ

మరకతచ్చాయఁ బొల్పుఁ దత్పరిఖజలము

కోట బంగారు సేయుఁకొలకు మున్న

బ్రహ్మ విడిచిన మందాకు పస రనంగ.

౮

చ. అడుగున నుండియు నృపిలమై చదంబెడఁకోట నొప్పు ప్రో

ల్పైనికడంబ దంచనవుఁ జేతల గంగను గానెఁ బూలుగా

నడుమన యున్నిఁ జేసి యల నాకపురిఁ సరికై పెనంగి లా

వెడలంగఁ బట్టివేయుటకు నెత్తె ననన్దకు మల్లుపోకిలోఁ.

౯

తే. ఉదుటునుబ్బలు గలతల్పుటురము నూచి

గందపద్మెఱ నూచి బంగారు నూచి

వీడివాటిబొడి నే విడవ తెపుడు

సుట్లు వెట్టుదు మందురు సోమరవులు.

౧౦

మ. స్థిరసౌదాగ్రవిహారియవతరచ్చిన్నాచ్ఛహకస్పర

ద్గురుముక్తావళిఁ బేరిక ల్విరులతోఁ గూడంగఁ ద్రోయ. నిజో

దరలగ్నంబగుదాని, నెమ్మొగి లధన్యంబై తటిద రాల్చ, నా
కర మద్రం జని యంద్రుగా పదధి నక్క గుట్టునే ము త్రైముల్. ౧౧

మ. పునసౌదాశి వియధునీజలధి వీర న్నా పరై నీవదో
ప నెంత ల్కణిగా కృలి న్న కకు మార్చు న్నోలల స్తబ్ది యి
చ్చు నిజరీపవిచిత్రవట్టివసనస్తోమంబు నాఁ బోల్చుఁ దె
ల్లనిలానోన్యవిమర్శితన్నగగనాకానేక కేతువృషల్. ౧౨

ఉ. సోరణగండ్ల రాఁ గొదమచక్కలు పట్ట సతు ల్కావడము
లేరుప మో క్తికంబు లని చిల్లలు పురురు ద మృడిండుఁ బో
ల్చారువితానహారమలయం దొగి హరిత ప్రేరే ప్రొద్దు వో
గా రతి డన్సి గాత్తులరుఁగాఁ దెటవ స్తప విప్పి మేవలఁ ౧౩

ఉ. ఆపురి సౌదపిథి సధరాధవభూముల గిర్జ మున్నుగా
నావయికి స్వినంబకనియట్లుగ బ్రాలుపనతి దార్చి లీ
లావరతఁ పుటింపుదురు లాస్యము సేయఁగఁ మేఱి లీలనా
లాపము సేసి పోషితకలాపఁ గలాపితలాపము నిలల్ ౧౪

చ. అనిమిషపట్టంబు పురహర్మ్య భూతాఁలు నిప్పుమోతతో
దనగృహపంక్తిపైఁ గలశతామరినంబులఁ బుర గ్రంథ నం
దును నిజలక్ష్మి చేసరివఁబల్ మొయగఁ దడియలక్ష్మి శం
కను మొగ మెత్తి చూచురటఁ గన్నులు కేళికి మూయుఁగా బలెద. ౧౫

చ. మనగతశంపఁ గంచ మికి కామకఁ దీర్చి, పునుం గినోష్ణ ద
ట్టినది యలంది, కైశికము కేవల బ్రభాతశశంకు మోప వి
చ్చిన నవహల్లకాశఁ గముసేసి, సతు ల్పతితో లమింతు, ద
మ్మునిజరరాంగన ల్కలహము ల్కూలప నేడవర్షఁ దీర్చ మేడలఁ ౧౬

చ. రవి యడవివైఁ గేతువు చెరంగునఁ మూసి దుకోర్కయంత్రవా
రవిరళమర్మ యై కలరవల్పరవోత్తుల వాంఠధూపరా
జివరనిశ స్లసన్మదనచేతుఁ బాతురి నెయ్యిపుంగుండుం
జువిదలు దార్చ విష్ణుపద మెత్తుఁబురిగృహలక్ష్మి నూల్చి నాన్. ౧౭

చ. గిటికొనుగోపురాగ్రపరికీలతపంకజరాగరశ్మిఁ గి
దైట యగుదాయ బొల్చుచివసేంద్రుఁడు సకనమిండు బోవు

మఱచి విధాత పాటలిమ మధ్యమనంద్యకుఁ జేయ లేని యా
కొఱతయుఁ దీర్చుకోఁ దొగరు కొల్పినకై వడిఁ బట్టణంబునఁ.

౧౮

పుష్పలావికలు

సీ. యెట్టి యీనీదండ వెలయెంత? నాదండ

కును వెలఁ బెట్ట నెవ్వనితరంబు ?

కలువఁదావులు గాన మరికదంబక వేడి?

కలువతావులు వాడకయ కలుగునె ?

కడివోదు నాకిమ్ము పడఁతి యీగేదంగి

ననఁ, గడివోమి ముందఱికిఁ జూడు.

జాతు లే వంబుజేఱ ? పక్కినులు నైత

మును నున్నయెడ జాతు బునికి యరుదె ?

తే. యనుచుఁ దొలి నుడి నదిలాష రెనయ మూఁగి

వలుకుతోడనె నర్మగర్భంబు గాఁగ

నుత్తరము పల్లవశ్రేణి కొనఁగు చందు

ంమ్ముదురు పుష్పలావిక లంపురమున.

౧౯

ద. సరసుంనర్మ మింపురి నొసంగఁ గదంబపుదంకఁ గట్టుచోఁ

గరఁగుటఁ దెల్పు దృక్తరకకాంతులు నుత్తర మిచ్చునంతరాం

తరముం నవ్వులు న్గలువతంధము మొల్లలు నంచు మిన్న గ్రు

చ్చి రహిని రిత్తనూ లొనఁగి సిగ్గు వహింతురు పుష్పలావికల్.

౨౦

సీ. వద్దాన్య, పురి ననుభవితకు నీవ యే

త్తులు వెట్టె దనఁగ రావలెనె నిటకుఁ;

దెలుపునూ, జాముండు నం రింపొ మదికాద్య

యం బుండు నం రింపొ కంబుకంతి ?

యే వేడుటకు నీవు ఋతు వేం చెప్పెద ?

పువిద, మే మండాక నోర్వఁగలమె ?

దేరఁగా రాదె. కానికము గేల్పోడివ,

యంతనే చెడునె యేజాయలాక్షి ?

తే. యనుచు, ఐరిభాషఁ దోరఁ ద మ్మాన దొరఁ
నాడ, మోవిఁ జెఱం గిడి, యాఁగు నవ్వు
కంట నిగుత, విరు ల్పాన్పుకరణఁ జల్లు
నరనపుజలంబె జాణం మరులు కొల్పు.

౨౦

సీ. ఇంద మ న్నటి దంతకుందాభఁ గూడి ని
చ్చంపుఁజూపులు మున్న సంత్రమింప,
వెల యొప్ప కవలఁ తో విఱుచుమోవియుఁ గోవ
మొద వెదుచూపు మోమోటఁ ద్రిప్పఁ,
దిరిగిన సన్నితోక్తియుఁ జూపుచొయ్యార
ములు నగుఁ గా దను వలుకు లుడువ,
నవి గాని కానా నీ కను వరసానత్న
సంపాదనం బుల్లు వింపుఁ బెనుపఁ,

తే. జతుభవనవిలాసాంగసౌవ్యవములఁ
ఐసిఁడిఁ దా నిద్దినట్టి యవ్వజఁది మఱవఁ
ఐతిఁ గైదువు లందిచ్చు రతివిభమున
విటల కిత్తురు మఱి వారు విల్లులు పురిని.

౨౧

తే. దం మగు చంద్రభంజములు చారలు, సాంకవ మొప్పపాణిపా
టం ముదంతవుంగరవటంబు శళాంకుఁడు, గుంకుమైన చీ
రలిగి కెంపు, గా ఐయటి రథ్యం నొప్పదు రిందుకాంతవే
దులవయి సంధ్యయే ఐహారఁ దోఁచె నన న్పురి గట్టివాల్యుతుల్.

౨౨

సీ. ఉవరిన్జనవారణోక్తిఁ జెవి చార్చి
యమ్మొగంబై ఐయ ల్పిమ్మి చిమ్మి,
గవను వెన్నోరయ మి న్నవియ దట్టించు తో
త్రతరు ఐందవుచాంట్లఁ దఱిమి తఱిమి,
వలువచే చ్చారవేదు రెఱింగి నిర్విర
జ్జనతిమ్ముక్షుఁ గేలు సాఁచి సాఁచి,
డిండిమంబుల కుల్ప గండాల్పదాన మే
ఱులుగఁ దద్యహం జాల టువ్వి టువ్వి,

తే. వేణకాహతులకు పీడు వెజలి వెజలి,

వరపథగజద్వనికిఁ బోక తిరిగి తిరిగి,
దృక్కుటలు వైదులకుఁ బంపు కృత్తి లన వ
శానుగతిఁ జేరు వెలిఁ గరు లగ్గలికల.

౨౪

డి.) పై ననిశంబు సల్లుకొను పొంనువుపై భగతుండభండితా

లానమహామహిమహాపరిచ్యుతబీజము బుద్ధివ త్కరాం
బోనిదిదాష్టతి న్మొలవఁ బొల్పు నగమ్యతఁ దూలుచు న్నర
ద్యానముల న్మదేభములు ప్రాణముతోడినగంబులో యనన్.

౨౫

కా. మౌనిక్రోధవిదూతపత్త్రముల మౌ మాతో సవత్త్రల్లదా.

కానీ రం దని కేకరాక్షిరుచిమొక్క ల్పైకకం న్నాజ్ఞాతూ
జానర్వాహిపకల్పకాండతతులం దారం బురిం బొల్పు నా
జానేయంబులు ఫేనహాన మిడి కె జామోర ల్లార్చున్.

౨౬

చ. 'చలమున నింగిజీతరకసంబులఁ గట్టక మాన, రంవవె

స్థైరగతి మాత్ర న్మైదుకఁ జిక్కక మానదు, తప్పిదారి వె
న్నొలనినఁ దారు ము న్నెఱుగకుండఁట యెచ్చెము సాదికోటి' కం
చలమినచింతఁ ద్రవ్వెకొను నంప్రితుద న్సృరిలోని వాహముల్.

౨౭

కి. అంజ సమానవాయుగణ మంతయు భంజితఁ జిక్క, నాజవో

వృం జని యుద్ధి చిక్కనినమానపువాయపు లో నొకండు గ
ల్మిం జనియించు దుర్మళము మేల్కొని లేహనవేళ వజ్ర లూ
ర్పం జెడుమాణిమంధముకురంబుల కాళిమపేరఁ గార్కొనున్.

౨౮

మ. ఇలఁ బాదద్వయి రాయ నల్కొనఁగని నెంతేఁ బాటుచో, నంకెన

న్నెలు రెండై లమువం దకీర్తియిడు మున్నే యెక్కుచో, నిండు నెం
దుల కే మౌదు మటంచు సాదు లలియన్, దూర్జోచ్ఛము ల్వాజు లం
దలరున్ బాహికపారసీకశకధట్టారట్ట మోట్టాణముల్.

౨౯

వణ్య యువతులు

నీ. ముడివిప్ప నడుగఁదమ్ములనె వ్రాలుటఁ దేంట్లు

నెఱిగరు లగుట నందియము గలదె ?

కన నెంతవానిలోఁగొనుట నాదర్శంబు

నెమ్మొగంబున నందియము గలదె?

ఇతిగొను మిందిపై వెఱయటఁ జక్రద్వి

తయి చన్ను లగుట నందియము గలదె?

పొలను దొర్లఁగఁ జూచు కలికిచూపులమీలు

దెలిగన్ను లగుట సందియము గలదె?

తే. పొలసిననె తావి బులుకు నందుదీఁగ

తిన్నని శరీర మగుట నందియము గలదె?

యనఁగఁ జెలువొంది సురత వైయాత్య సిధులు

పణ్యయవతులు పొలుతు రవృట్టణమున.

30

మ. ప్రతత ప్రాంత విశంగ కుంకుమ జటాపాళీ కురంగీమదా

నీత విదాళికంస్యనంబు లెనఁగఁ జెన్నారు కర్పూరపుం

జ తతు ల్కొండికి నారదత్వమున మించ న్లామిసీ కామి సం

తతి కేలా యెడతెచ్చు గంతుకం హాన్మాదంబు లాప్రోలునన్.

31

తే. సిం గిటు త్రిశంకుకతన మాతంగవాటి

యయ్యె నొక నుండఁ దగ దవి ముపని కరిగి

నట్టి నక్షత్రతారాగ్రహలి యనఁగఁ

గాంత నవరత్న రాను లంగళ్ళు బొలుచు.

32

చ. చిరసముపార్జితాగ్ని తడిఁ జెంది నశించు నటంచునో, కృతా

ధ్వరతఁ దదగ్ని మై ననికి దాన నొకంగము తాచుచేతనో.

పురదరణీనురు ల్నిగమభూధరము ల్లపయజ్ఞ శీలు రా

హరిధనదాది కైన వంహస్తము సావరు దానధారకున్.

33

చ. ఉరవడిఁ బోరికై కవచ మొల్లరు మంత్రములందుఁ దక్క, ను

స్థిరభుజశక్తి నైదువది సేయరు దత్తిన తక్క, మందీకై

పొరల రదీకుఁ డీ కమలబుద్ధి భూరికఁ దక్క, వృక్షదోః

వరిమహాకృతాన్యనఁపాంకు లప్పరి రాకుమారక్షర్.

34

త. దంబాపేతవిఠ్ఠిలితోయములు రథ్యం బొట్టి హట్టస్థిర

స్తంభంబు ల్విగిరించుచన్నవి యన స్థైర్యకనిత్యార్జనన్

నంధూతం బగువైడికోటి కొకటై నానాటికిన్ హెచ్చుచ
య్యంబోదావళి గవ్వ గేతువులు వైశ్యశేటి పొల్చున్ బురిచు. ౨౫

తే. నృపులపదహారేఖం తెల్ల మాకు
జాగ్రహరేఖలే మూల మనుచుఁ గోటి
కొండలుగ ధాన్యరాసులు వండువీట
సుజనభజనైకవిఖ్యాతి శూద్రజాతి. ౨౬

చ. ఉమియగఁ దన్న నవ్వ నన నొచ్చెము గాంచిన కొన్నిప్రమాకు లా
ప్రమదం నవ్వగింపుఁ దని రండిలు సేతలు గన్న చెట్లకి
దమ్మకళిశృంఖలఁ బెనఁచి నమ్మక ముటైఁ బురంబుఁ గంతునై
న్యముఁ గొని నా వెలిఁచు కవికాదులఁ గేళిపనాళి పొల్చును. ౩౨

సీ. మదగంధతారతమ్యము యామ్యకరికిఁ ద
త్కరులకుం గనబడెఁ గంఠము లొరిసి,
సురతశ్రమజ మౌటఁ జూపొవకయబడెఁ
గామినీమృదుగంధమర్మ ముడిచి,
పరిమళవాహేచ్ఛఁ బ్రాణమీబలఁ జించు
మృగనాభిచర్యతత్త్రికలు దూటి,
అహితపన్నగభేదు లన్నిఁలె గృహవిడుం
కవుఁగలావుల నొయ్య గజులు నిమిరి,

తే. వీటిసామగ్రిఁ గనుగొన వేగవడక,
నడవఁ దనదిక్కు పుష్పదంతద్వివంబు
నెక్కెనో యన జడగతి నెపుడఁ బొలయు
నందుఁ జందనశిఖరిమందానిలుండు. ౩౮

మత్స్యద్వజుఁడు

సీ. ద్విద్వయోపాయ ధీవిద్వద్వతంసంబు,
షాడ్గుణ్యదాతురీ చక్రవర్తి,
క్రిడాదలికృత శ్రీఖండగిరిరాజు.
కనకాద్రిముద్రణ గ్రంథకర్త,

యందూనిబద్ధాశ్రయిండ్వేదించాళి,
వననిధిస్తంభ నాధునికరమువు.
తామవర్ణమలపాథఃకేహంనంబు,
లంకేశమైత్రీప్రియంకరుండు,

తే. స్వస్తికృద్వాస్తవస్తుత్య గన్తి. మమవ
మకుటమోదన శరణోదీ మంత్రభృత్య
భూతభూతాత్తకాంభవ భూమికుండు
దత్తురం బేలుఁ బాండ్య మత్స్యధర్మజుండు.

౩౯

ఉ. ఇందుకులావతంస మతః దేతఱి నేతరిగాఁ; తరిం బ్రజ
ల్కందఁ గొనం; దొరుం దొరుతల నిన్వినిపించినమాట దెందముఁ
జెంద ముదంబు దక్కి జెడఁ జేయఁ దొరు; స్వినతాన్యుఁ దొ నుతిం
వం దనుఁ; బందనుం గొఱఁత వల్కుండు శూరతఁ దాను మించియున్. ౪౦

సీ. పాదీరగిరివసీ జాచిఁ గ్రీడించియు
నహితయం బెఱుంగఁ దావంతయైన;
సత్యంతమితభాష నవికల్పనుం డయ్యుఁ
బరులఁ గేరతమున భంగపఱుచుఁ;
బ్రేమఁ దాఁ దామ్రవర్ణికి నాథుఁ డయ్యును
సద్గోష్ఠిచే ననంజనత మెలఁగుఁ;
మహనీయమహిమఁ దా మధురాస్పదుం డయ్యు
లావణ్యకలన నుల్లాస మొందు;

తే. విషధిలహరిభిదోత్పతత్పృషతజటిల
వలదురుక్రమతిమివర వాలవతన
కులితవరబలక రిశిరస్థలనముత్త
బహుళముక్తావిముక్తానిపాతుఁ డతఁడు.

౪౦

కా. దానత్యాగపత త్త్రమై తొలువత త్త్రం బంబుదార న్నదా
నానం, తత్పితకీర్తిహంసి చను మింటుం: గ్రొత్త నా నేరి, నా
నానిరార్ద్రపత త్త్ర యయ్యు వడి మిగటం బాటు రిజ్జాతి కే
లా నిల్పు న్గతి యన్యవత్త్రిగతిఁ బత్త్రైకవ్రదేశాప్తుతిన్ ?

౪౧

సీ. శుకకదంబము గొలుసులదే నిబద్ధమై
 వారాంగనాగారకారఁ బడఁగ,
 గిరికానికాయంబు లరిశూన్యబహువుల
 హర్మ్యవాటికిఁ జెందాడు చుండఁ,
 గ్రంధుగా నితరేతరంబు రాయిడి సేయు
 రాజులు దననూపురమున నొడుగఁ,
 నెగడు ననావృష్టి నిజబలేథస్పర్శి
 నమవాన్యకరటి గండములఁ జేర,

తే. దానవేశిల నతవృష్టి తనకు హస్త
 గతము గాఁగఁ, బ్రతాపాగ్నిఁ గ్రాగిపోవు
 కింపకులయందు శంభత గలయె నడఁగ.
 నేలు నాపాండ్కుడు మహా నిరీల గాఁగ.

వ. అమ్మహివల్ల భుం డివ్వెదంబున సామ్రాజ్యవై భవంబు లనుభవించుచుండఁ
 గొంతకొలంబున.

౪౪

గ్రీష్మము

45 తే. పాటలవసుంధరాదహ బాగధేయ
 మాతతమరీచికాంబువర్షాగమంబు
 ధరణి బొడనూపె నంత నిరాశునమయ
 మదటతో శాల్మలీభరి వివరణంబు.

౪౫

సీ. నిర్విర్రవెలులవేడిక లింఁగ జట్రాలఁ
 బేరిన ప్రాచి పెన్నేలు లెగినె;
 నెలుకులు పడయగీ రిప్పుల గిప్పెలఁ బడ్డఁ
 బోయుని రాడఁబడి బోలము నెలునె;
 సురగాలి దవదగ్ధ తరుచర్ణతలి రేపఁ
 బావురా లని డేగజచువు దూఱఁ
 నిడితద్రుచ్చాయ నిలువర జరగ వెం
 బడిన యధ్వగ పంక్తి పొరలువెట్టె

తే. శ్రేతహలున కుదికిననీర రాలు

చాకిరేవులగములయ్యె సకలదిశలు
దెలుపులుగఁబోచు నెంతమాపుల బయళ్ళు;
గందె నివి యెంత నను దిబ్బభములు రాఁజె.

౪౬

చ. నరి యగు విట్టిపట్ట నివి నల్లము నం చటమీదిస్పష్టికై
శరదిన ది జ్జరు జ్జ్వలిత చంతరరాకపవన్నఁ గాఁగఁ
గరువు లజుండు వీనివయఁ గట్టె ననన్ గనువట్టె వెచ్చుం
నగ్గి కిరి కాస రాంగములఁ గప్పిన తొంపులు నంద యాఱఁగన్.

౪౭

మ. దవహూమంపుఁదనుయిలోఁ దమ రసద్రవ్యంబు బంకేజిబాం
దవుబానువ్రతకు ల్లరింపఁ గుయివెంట న్నెట్టి కూనోయకుకూ
వనితానం బనఁ జూగఁ జూడఁ యకమి న్నాదీర్తి వై విప్పులై
యవనం బందుం నాకఁగా నెగనె వాఱ్ఱాళి న్రజ్యక్రముల్.

౪౮

చ. పకమర వెట్టి నయ్యుడుకు ప్రాశన మొల్లక కూటిపేరలై
బకలిక నూడు నచ్చిలువ వ్రగ్గముం రవియాజ్ఞ మాటికిన్
ముడియొత్తఁ బిచ్చుగుంట రథము న్నిలువ వృయనంబు సాగమిన్.
జతను వహించె నాఁగ దివసంబులు దీర్ఘము లయ్యె నత్రతీన్.

౪౯

క. తరదీపురకిరణిభి అగ

మెరియింపఁగఁ బొడమి గాలి నెగసిన భనితో
త్కర మనఁగఁ జూల్మలితరు
పరిణతఫలతూం మర్క-పథమున నెరసెన్.

౫౦

చ. భరితనిజాంబుబింబితవిభాకరబింబిజ్యంబితవ్రథాం
కురముల నెద్దనీనకృతహాపక వంతులు వొల్చె నబ్ధిరా
ద్విరహభరంబుల న్నొకమువెచ్చకు కాంతి యొనర్చి వాపిసి
తరుణులు మేన దద్దముగఁ దాల్చినములైపుఁబేరులో యనన్.

౫౧

మ. అతివృష్టి న్మును వార్తిఁ గూర్చునెడకఁ దొంట దమిం గూర్చున
న్మతి లంచంబుగ హేమటంకములు మింటం బొల్పుపరస్పదే
వత కీ నెత్తినకే లనఁ బొలిచె నిర్వారిన్రవంతి న్నయ
క్యతి న్నమ్రచ్చదిదృశ్యకర్ణికములై యున్నాశనాశికముల్.

౫౨

సీ. సులివాదునాచువల్లం గొం తొగర్చి లేఁ
 బొం వల్పుగాలి వే పోక నెఱిగి,
 కడకు వెళ్ళగ నొక్కకడనుండి త్రొక్కుచు
 నులుచలుఁ జిలుతగుల్లం నమలుచు,
 నెండ్రి కా లిటికిన నెగసి యొక్కించుక
 తొలగి శిథితోటిఁ దూటి తినుచు,
 దడి యింకునిలఁ జేమమడివోని తమ్మిగుం
 నొప్పులును జీలుగుం నెందలు గడపుచు.

తే. దనరు బకపంతులకు జానుదమ్ము మయ్యెఁ
 జెరువుగమి; యుడుము లన రే ల్లిరిగెఁ గుక్క-
 వసికి బావులఁ బడుటకు బనులయెరువు
 దెఱుకు మొనఱు; మలుగుమీ న్నొటియఁ దూఱె.

౫౩

ఉ. మీ టగుమీలనెల్ల మును మ్రుంగి క్రమంబున నానె, నెందపె
 న్నిటికవెంటఁ దోచుతొగవేరుబడి న్నొడువై వెలంగఁగా
 ద్రోటికఁ గర్థమద్రవముతో నెనయించిన బొమ్మిచాయ దా
 ట్కుటకులంపురేజెన బకటకులం బజలహదంబులన్.

౫౪

౯౫) ప్రాతర్వేళం నట్టివెట్ట సొగసై పాచిల్లఁ గుంభోంధనో
 ద్భూతాంబుధ్వని వాద్యమై మరుదిధఃపుంజీభవత్పాటల
 వ్రాతామేడితనీ క్రభూసురబిళారామాంబుకుల్యాబహు
 స్రోతస్సంధుల సంధుయంత్రవతికృత్ప్రీతిగేయామమూర్.

౫౫

తే. మెండుమీతిన వగటి బీతెండ దాకి
 యొల్లఁబోయిన లేబొండుమల్లెపొదల
 తుదలఁ జప్పటలై కడుదొడ్ల లగుచుఁ
 బొడమె మొగ్గలగము లగ్గిబొబ్బలట్ల .

౫౬

మ. నుడి నాభిచ్చలన్, వ్యర్థములు చమఃప్రక్రియ, న్నాచు క్రొ
 మ్ముడి దంభంబున, జక్ర పేనవటలంబుల్పన్నులున్నవ్యభాగం
 నుదరంజేసి నిదామబీతినలిలం బాగామిబీజార్థ మై
 కడవం బెట్టిన వారిదేవతలు నాగంఠాః యొప్పున్నవిన్.

౫౭

సి. నెగ కుల్కి ముఱుగుఁ జొచ్చినజహ్నురవిజల
 సరణి మల్లెరతోడిజడలు మెఱుఱు,
 వలిచన్నుకొమరు ముచ్చిలిన ది మృనురెఱుఁ
 గున ముంచుగరిగ కాఁగుల మునుంగ,
 దారలో దోచు కన్దకులు వానితో
 తృంపత్త్రపతననంభ్రాంతి నొసఁగ,
 దెలిమొమువన మెచ్చి తలయూచు దెఱిగి మా
 నక నవ్వునేర్పు దెందములఁ గరఁవఁ

తే. దెఱవ లిటు నీడు వోయుపందిరియ చేరి
 యవలఁ గొఱగాక విచ్చుగం దై యనఁగుఁ
 తనువు గొనఁ జొచ్చె గల్గిగు ట్టమర వారి
 కధ్యగులు లాచి యిడు విడియములపేర.

౫౮

చ. తొడిఁబడ నమ్మ లక్క లని తూలుచు దీనత దోయి లొగుచున్.
 వడ మఱి తేరఁదేర్చ వలనాక్కము లెన్నక, మోము గుబ్బిచున్
 గడుకొనుకడ్డివుల్ నేగాదిగల్గ దన్నొనుచిట్టకంవుఁద్రాఁ
 (ఁగిండుఁ గని సన్నం న్నగిరి క్రొల్పక పాంథుఁ బ్రపాపపాలికన్

౫౯

తే. ఎనుగు కట్టావిక్రియ నావి రెగయఁ బగద
 యెండ యుడుకాఱకుండు భూమండలమునఁ
 తొలిచె మాపడు బండువెన్నెల చకోర
 పోతవిరతికిఁ జావట్టు వోసినట్టు.

౬౦

సి. పవరెల్ల దీర్ఘికాంబువువల్లుపోరాట
 నలసి, మృణాళికాజడము లైన
 బాహువు ల్లనుదుకూర్పరముల కెదురుగా
 మలచి మూపులఁ గరతలము లునిచి,
 ప్రాల్మూడి మిగుల నార్చసి కమ్మ క్రొమ్ముడిఁ
 దనిమొగ్గవిరవాదిదండ విరియ,
 దొరగంధామోచితం ననములు
 వొందఁ గొఱిళ్ళతో తోరగిల్లి,

తే. నారికేళానవపుదీపుటూరు పొలయ,

వలిపెయ్యెంటొల్లెతోనురన్థలులఁ గూర్చు

ప్రియంబేకువఁ దొడ నెచ్చరించి కలసి

రెలమి ధన్యులు దఱవెన్నెలబయళ్ళు.

౬౦

చ. హృదయము తెప్పడు న్నయకే తఱచో వెనకొగిలింతలు

గదిరెడు మేలుకార్యములఁ గల్గక మూలయందె కల్గిపె

స్థమచులు చట్టితైత్యములుఁ జాల మనం బయి మందు వేసవిన్

బొదలఁగ నిల్చె దంపతుల పొందు లనార్యుల పొందుకై వడిన్.

౬౧

ఉ. తీలగు కంతుమెబడినె తెమ్మెరలు న్రవిదీప్తి కల్గి పా

తాళముఁ బట్టుమందఁ దమతావులు మ్రుచ్చిలఁ బట్టి యోషరీ

పాలున కప్పగించె ననుఁ బై సురభిశ్యననంబు నించెఁ గాం

తాంసవత్తగ్రీనీమ విటు లార్చు నుశీరవుఁదాళవృంతముల్.

౬౨

చ. సమసి కథావశిష్టమగు చందనశైలంసమీరణంబుఁ గృ

త్రిమగరి నింద్రజాలమునఁ దేఁ దొడఁగెన్ భువిఁ దావృంతజా

లము; లది మాయ యొటకుఁ దలంపఁ దదీయమయారవింఛిత

భగ్నిమజమె సాక్షిగాదె, నగరంబున నట్టికడిందివేసవిన్.

౬౩

తే. అట్టివేసవి చెడిదంపు వెట్టికతన

హస్తము సెమర్చి సారెకు లస్తకంబు

మసికిలఁగఁ గాదె సవరింప వసము గాక

పుష్పబాణుని చెలకువి ల్పుడమిఁ బడియె !

౬౪

మ. పురుషుల ధర్మములు స్థులంబు లునువం దచ్చైత్యము లీములై

పెరరేపం బుడచెంచెఁగాక ! రవిదీప్తిం గ్రుంగి పాతాళగ

హ్వరముల్ తూటిన వారి నీయదుకుఁద్రాళ్ళా తెచ్చు?'' నా దీర్ఘత

చ్చిరకృష్టిం గనునీదితైత్య మలరించె న్నూతులం దత్తటిన్.

౬౬

మ. స్వ నిదా నోగ్ర నిదామ వై భరినె యాష్మ నృత్తిక ల్కామిని

కనదానీలకచాగ్రవంత్రి నెఱియల్కఁ బావఁగాఁ, బాటల

ల్లనతం దేనియసోనఁ గూర్చె; నది యోగాఁ నాభియు నిర్మిషం

బును బోలుచున్నప్పుడు వేర్వేక గుణంబు లెన్నఁగఁ జూడమే ?

౬౭

(68)

(కా) తామజ్యాతిగ మాత నూత్న ఫలయుక్తైలాభిఘోర స్వన
ద్ధారా ధూవిత శుష్కదంబుహృత మాత్స్య్య చేద పాక్షోద్గతో
ద్ధారంపుం గన రార్చు భోగులకు సంధ్యావేళలం గేళికాం
తారాభ్యంతర వాలుకా స్థిత, హిమాంత ర్నారికే కాంబువుల్

౬౮

క. గ్రామగ్రామంబున నొక
సామంతున కిడినదలువ చవ్వరములు త
న్నై మేడినిఁ గుంపబీతోఁ
దామరలుంబోలె నట్టితటి నొప్పారెనె.

౬౯

తే. తోడుఁ బగ లుండి, మల్లెలు దుటిమి, కావు
లమర మా వైన నిశ్చయంబ్రముల కొయ్యఁ
జేరుప్రజ వొల్చె బావివృష్టికిని గ్రుడ్డు
తో మధురిమేచ్చ డిగునెఱుసేమ లనఁగ.

౭౦

వ ర దే శి వి వ్రు డు

క. అప్పెనువేనవి విభవము
విప్పుగఁ దన్నగరనికలవృషగిరి హరికిం
దెవ్వతిరునాళ్ళ రా ముద
మొవ్వు న్నరదేశివివ్రుఁ డొక్కఁడు భక్తిన్.

౭౧

క. నేవించి పోవుతటి మఱు
రావిభవముఁ జూడ వచ్చి శ్రాంతిమెయిసీ మా
పా వైమనీటఁ గృతనం
ద్యావిధి యై నృపపురోహితానానమునన్.

౭౨

సీ. వరివక్కసురభిరంభాఫలంబులతోడ,
దళమెక్కు- పననపెం దొలలతోడ,
మృతవేండనిభ కర్కరీఖండములతోడ,
బలుదెఱుంగుల మావిపండ్లతోడ,
గోస్తసిమృదుగుఱువచ్చస్తోమములతోడ,
గవ్వలేతిన మదప్రస్పృతోడ,

సుమధురస్థూలదాడిమబీజములతోడ,

దనుపారు రసదాడిగనెలతోడ,

తే. బానకం బతిథుల కిడ్డఁ, దానుఁగ్రోలి,

యర్చనాదత్త చందన చర్చఁ దేలి,

విరులు సిగఁ చాల్చి కర్పూరపీడిఁ జారు

కొట్టుచు ద్విజుఁడు వెన్నెల బిట్టగాయ.

93

తే. మాత్రనంచి తలాడగా, మార్గవేది,

నొక్కఁ దార్యలు, గీత లొండొకఁడు, దా ను

బాషితంబులుగాఁ, దోడి బ్రాహ్మణౌను

ముముసుపోకకుఁ జదువఁ బరున్నవేళ.

24

రాజు భోగినికడకుం బోవుట

నీ. పన్నీటితోఁ గదంబమునేసి పూసిని

మృగనాభివస రావనగరు దెలువఁ,

బాటలానిలము లార్చఁగఁ దపారవుఁజుంగు

లలరుఁదావికి మూఁగు నలులఁ జోవ,

గర్జతోలామౌక్తికచ్ఛాయ లెగఁబ్రాకు

సురుహారరుచులఁ ద్రస్తరికి దన్న,

శశికాంతి చెంగావి దళ మలంచిన కేరి

స్వర్ణతన్నరువు వాడి వాలు మెఱయ,

తే. మెలఁత యడవముఁ దేఁ, జరన్మేరు వనఁగ,

దలవరులు గొంద టొలసి ముంగలఁ జనంగ,

నర్థి రథ్యాంత రాంతఃపురాంతరమున

భోగిసీసంగతికి రాజు వోవుచుండి,

25

చ. వినియె, 'నెల ల్చుతుర్ద యిని వృష్టిదినాళికి, రాత్రికై దివం

బున, జరకై వయస్సునను, బూని, వరంబున కిప్పు, డుద్యమం

బనువుగఁ జేయఁగా వలయు' నంచుఁ బురోహితధర్మ మాతృ గీ

లొక్కిన నలవిప్రుఁ డాద్విజులలోన సుభాషితము స్మరింపగన్.

26

క. విని, తద్గ్రంథార్థము నె
మృనమున నూహించి, తెలిసి, మ్రాన్పడి, కడకుం
దన మోసమునకు భయపడి,
జనపతి యట్లు చనక నిలిచి, నంతాపమునన్.

22

ఉ. 'ఎక్కడి రాజ్యవైభవము ? లేక్కడిభోగము ? లేదినంత్రము ?
ఇక్కడ ! బుద్ధుడవ్రతిమ మైన శరీరము నమ్మి మోక్షవుం
జక్కి గణింపకుంటి. యుగసంధుల నిల్చియుఁ గాలుజేతిబల్
త్రొక్కుల నమ్మనువ్రభృతులున్ దుద రూపజ కుండ నేర్పిరే ?

23

క. ఉన్నట్ట యుంత నద్దరి
శిన్నరులను నావ చేర్చు క్రియ వెనుఁ దాఁ బో
కున్నట్ట యుండి కాలం
బు న్నరులకు వయసు బుచ్చి మోసము దెచ్చున్.

24

చ. సగరు నలుం బురూప (ద్రుశంకుసుతు న్నురుకుత్సుఁ గార్త వీ
ర్య గయుఁ బృథుం భగీరథ సుహృత్తు శిశిం భరతుం దిలీపునిన్
భృగుకుటు యౌవనాశ్వు శశిందు ననంగుని నంబరీషుఁ బూ
రుగుడుని రంతి రాపువు మరుత్తునిఁ గాంము కోలువుచ్చదే ?

25

క. కానఁ దదిచ్చుల మగు రా
జ్యానందము మరగి యింద్రియా రాముఁడ నై
పో; వింతనుండి వరలో
కానందంబునకె యత్న మాపాంతున్.

26

ఉ. వర్గత్రయవరత మహా
స్వర్గజ్ఞామధ్యమాధ్యజ్ఞాంకతా
దుర్గతియు నొల్ల; మఱియప
వర్గదుఁ డేవే లెఱింగి వాని భజింతున్.

27

క. అని తలచి మెచ్చి, యవ్వె
ప్రసక్తు స్వీడిక రండమున ముద్రిత మై
యునిచిన యొక ముడు పార
మనిచే నివ్వించి, నగరు సొచ్చి, చనక.

28

క. కొలువై బహునమయంబుల

మెలగెడ కోడిదులఁ గుర్చి 'మీ మీ శాస్త్రం

బులలో నెవ్వఁడు మోక్షం

బెరియించునో చూచి నిశ్చయింపు' డటంచున్.

౮౪

తే. వాద మొనరించి గెలిచి తత్త్వంబు దెలుగు

వాని కని బీరపువ్వలఁబోని టంక

సాంవాటులు నించి యాస్థానిఁ గట్టఁ

గాలనర్పముగతి వ్రేలుజాలెఁ జూచి.

౮౫

క. హరు నొకఁ డన, సుమ నొకఁ డన

హరి నొకఁ డన, శిఖి నొకఁ డన, నర్దు నొకఁ డనన్,

గరిముఖ నొకఁ డన, రజనీ

శ్వరు నొకఁ డన, నజ నొకఁ డన, వాదై నతఱిన్.

౮౬

తే. విల్లిపుత్తూరిలో నల్ల విష్ణుఁడై

డతులతలనీసంగంధిమాల్యమును మూల

మంత్రమున నక్కు సేర్పఁబో మన్ననా రు

దారమధురోక్తి నవ్విధ మానతిచ్చి.

౮౭

ఉ. 'నేడు, మహామఠీ, మధుర నీవు రయంబున జొచ్చి. యందుఁ బాం

డీడు దివాణము న్నెఱయ నెంచినఁ బ్రేరేడు సుర్మదాంధులన్

బోడిమి మాన్చి, మన్మహిమముం బ్రకటించి హరింపు శుక్రమున్;

వాడును రోసినాఁ డిహము. వైష్ణవుఁగా నొనరింపు సత్కృపన్.

౮౮

తే. ఆనిన వడవడ వడఁకి సాష్టాంగ మెఱుగి.

నన్నుద్రావులు పుంకలు ముమ్మరింప

వినయవినమితగాత్రుడై వివ్రవరుడు

వెన్నునకు భక్తి నిట్లని విన్నవించె.

౮౯

శా. 'స్వామీ, నన్ను, నితఃపురాపతికశాస్త్రగ్రంథశాత్యంధు, వా

రామశ్వాఖననక్రియాఖరఖనిత్ర గాహితోద్యత్కింబ

స్తోమాన్నిగ్ధకరు. నృపదృఢనదాసు, న్వాది గాఁ బంపుచో

భూమీభృతృభ నోభ మైన నంతుశంకల ప్రియ గాకుండునే?

౯౦

(91)

మ) గృహసమ్మార్జనమో, జలాహరణమో, శృంగారపర్యంకితా
మహనంబో, వనమాలికారణమో, వాల్లభ్యలభ్యధ్వజ
గ్రహణంబో, వ్యజనాతపత్రధృతియో, ద్రాగ్ధీపికారోవమో,
నృహరీ వాదము నాకు ? లేరె యితరు ల్ని లీలకుం బాత్రముల్ ?

౯౦

మన్ననారు విష్ణుచిత్తు ననుగ్రహించుట

కే. ఆనిన తదృక్తి కెద మెచ్చి యచ్చుతుండు
మొలకనగ వొప్ప శ్రీదేవి మోము నూచి,
'వా దితనిచేనె గెలిపింతు; నాదుమహిమ
మువిద కను' మని ప్రాభవం బొప్పఁ బలికి.

౯౧

క. 'నీయిచ్చయె ? మిన్నక పో
వోయి; మునివ్రవర, నిన్ను నొప్పింతును భూ
నాయకునభ; నిందులకై
యేయడ్డము వలవ, దవల నే మన్నాడనీ.'

౯౨

ఆ. ఆనిన, మాటు వలుక నలికి యయ్యాపువా
రియ్యకొనియెఁ బోవ; నింతలోనఁ
బద్ధునయనుఁ డతని వయనంబుఁ దూఁగింపు
మనుచు నచిత్తోడ నానతిచ్చె.

౯౩

విష్ణుచిత్తుడు మధుర కేగట

క. ఆనతిఁ బడి, శ్రీభండా
రాన న్నంబకముఁ దనదు ప్రాఁతందలమున్
స్థానికుఁ దొనంగి వసువం
గా, నానతిబడిన నిమితకాండ్రు వహింపన్

౯౪

క. లావు గల యద్దెఱ్ఱపుఁ
జావడములమీద మాత్రసంచులు దూరిన్,
గ్రేవల నేకాంగులు రా,
వీవధముల నతిసె రివనివిధునకు గొనుచున్.

సీ. భక్తిఁ ద్రోవకు సాధ్యి వరికరంబులు వెట్టి
 కట్టిన పొరివిశంగాయ గమ్యము,
 నెనదిపోతలు గాఁగ నేర్పరించిన చిరం
 తనవు కాలిక్షేమతండుంబులు,
 పడిఁబెట్టి లోఁ జెఱకడము సాఁబా లాన్యఁ
 జెలఁగు నంబారంపుఁ జింతవండు,
 పెల్లు లోహండికావళ్ళ కొమ్ములవ్రేలు
 గిడ్డిమొత్తపు నేతిండ్డిగలును,

తే. బెరుగువడియంబులును, బచ్చివరుగు, బేద
 బురుతరాచ్యుత పూజ్జోవకరణపేటి
 కలును, సాత్తిన సాత్రనికులము బలసి
 విధినిషేధము లెఱిఁగి తే మధుర కరిగె.

౯౭

ద్వితీయాశ్వాసాంతము

చ. యమనియమాసింభ్య, ద్రుహిణాది జరన్మరుసిభ్య, నంస్పతి
 శ్రమహరనామకీర్తన, మురప్రవికర్తన, పాతకావలీ
 దమన, రహంగనాకమన, తామరసాయతనేత్ర, భక్త హృ
 ద్యుమితృణద్రాత. భూయవతి రంజన, వర్ణ జితాభ్యంజనా.

౯౮

కి. దోర్ధార్ధ్యతదుర్ధరగో
 వర్ధన, రాధాసురాగ వర్ధన, లీలా
 వార్ధషికా, యిషికాకృత
 వార్ధశ్రవనైకనేత్ర వైకృతినిపుణా.

౯౯

మాలిని.

ద్రుహిణజముఖమోనిస్తోమని న్నంద్రభాస్వ
 ద్దహరవిహరమాణాతామ్రపాదాంబుజాతా,
 బహిరబహిరపారప్రాణికోటి ప్రవూర్ణా,
 మహిమవినుతివాణిమాధురీవేద్యపర్ణా.

౧౦౦

ఉ. ఇది తూమండనకొండవీడుధరణీభృద్ధుర్లహర్షాద్వితా
 ప్పుదిభేళాత్మ ఆవీరభద్రదక్షిణవక్రగహరావళాయమా
 అద్భుతాంబద్ధుఃకృష్ణరాయమహిభిన్నామాస్మదాముక్త మ
 బృద నాశాసము హృద్యవద్యము ద్విశీయం త్త మహిం బొల్పగునీ.

ద్వి తీ యా శ్వాసము నమాప్తము

— :: —

శ్రీరస్తు

ఆ వసుక్త మా ల్య ద

తృ తి యా శ్వా న ము

శ్రీశ్రీతి నీశా వర, దను

జోక్షప్రాజహర, దంష్టికోత్కృతహర

జ్యాక్షపాచర, కృపా

వీషాదృతబాహులేయ, వేంకటరాయా.

౧

వ. అవధరింపు. మ ట్ల రిగి విష్టచిత్తుండు.

౨

విష్టచిత్తుండు రాజనభ కేగుట

శా. నిత్యంబు స్ఫురిహరి వాద మగుట నిజజ్ఞప్తి లే కంవ, దా
నత్యుర్జస్వలుఁ డౌట భూపతియు సద్యవ్రాతము న్సంకమైఁ
ప్రత్యుత్థానముఁ జేసి నిర్మలగ, సభాభాగంబు సొత్తెంచి యా
న్నత్యప్రోజ్ఞుల రాజదత్త వరరత్న స్వర్ణపీఠస్థుడై.

౩

క. ఆతిథ్యము గొని, హరి తన

చేతోగతి నొలయ, రింతు సేయని విద్య

ద్యోతంబుఁ జూచి, 'లాతుల

మా తరవా యుడుగ ? మాట లాడుం' డనుచున్.

౪

తే. కతివయోక్తులతోనె తత్ఫ్రతిభఁ దెలిపిఁ

నగవు దఱుకొత్త రాజు నెమ్మొగముఁ జూచి,

'యీవు మాధ్యస్థ్యమున నున్న నేము గొన్ని

నొడ్డివెదెఱు మాట' లని తదనుజ్ఞ వదని.

౫

విష్ణుచిత్తుల వాదము

- సీ. అందుతో నొకమేటి కభిముఖుం డై యాతఁ
దనిన నన్నియును మున్ననవదించి;
తొడఁగి యన్నిటి కన్ని దూషణఁబులు వేగ
వదక తత్సభ యొడఁబడఁగఁ బల్కి;
ప్రక్కమాటల నెన్న కొక్కొకమాటనె
నిగ్రహస్థాన మనుగ్రహించి;
క్రందుగా రేఁగినం గలఁగ కందఱు దీర్చి
నిలిపి; యమ్మొదలి వానికినె మగిడి;
తే. మఱి శ్రుతి స్మృతి నూత్ర సమాజమునకు
నైకకంఠ్యంబు గల్పించి, యాత్మమతము
జగ మెఱుంగఁగ రాధాంతముగ నొనర్చి;
విజితుఁగావించి దయ వాని విడిచి పెట్టి.

- క. 'నీ వే మంటివి ర' మ్మం
దావలివానికిని మగిడి యట్లనె వానిం
గావించి; యొకఁ డొకఁడు రా
నా విప్రుఁడు వాదసరణి నందఱు గెలిచెన్.

అన్యమత ఖండన

- సీ. 'జగదుద్ధతికిని బీజము ప్రధాన' మన నీ
క్షిత్వాది పీఠ నశబ్దవాదిఁ
బొరి 'పీఠఁ డేన' నా భోగమాత్రేత్యాద్యు
దాహృతిస్ఫూర్తి మాయావివాది,
'ఫలియించు గ్రియయ' నా ఫలమత యత్యాది
సర్వేకుఁ గొనని యపూర్వవాది,
'కాస్త్రయోనిత్వా' ది సరణి 'నీశ్వరునిఁ దె
చ్చెడు ననుమాన', మన్నిలువాది,
తే. 'నిత్యులం దెల్ల నిత్యుఁ, డన్ముక్తురూక్తి
క్షణికసర్వజ్ఞతేషీ సౌగత వివాది,

‘సమవపత్రేర్ష’ యననూత్ర మనో యెన

వాణి స్పవతీశుఁ బ్రత్యక్ష హాది, గెలిచె.

౮

౯. విద్యద్యందితుఁడౌత డిట్లు సుఖ సంవిత్తత్వబోధైకమం
చుద్యైపాయనసూత్రనచ్చుతుల నీకు స్మృ స్మిరూపించి, వై
దద్యిష్టత్వము దాని కన్య ద్యివిషద్యాయవత్తినంబు స్వీ
ష్టావ్యైతంబును దేటగాఁ దెలుప మాటాడె స్పృహణంబులఁ.

౯

సీ. ఆదినారాయణుం డాయె నొక్కఁడ బ్రహ్మ
లేడు, మహేశుండు లేడు. లేదు
రోదసి, లేడు సూర్యుఁడు, లేడు చంద్రుఁడు,
లేవు నక్షత్రము, లేవు నీళ్లు,
లే దగ్ని; యట్లుండ ‘లీల నేకాకిత
చనదు; పెక్కయ్యెద ననుచు నయ్యె
జిదచిద్వయంబు సొచ్చి’ యని ఛాందోగ్యంబు
దెలిపెడు; సంతరాచిత్యవిద్య

తే. నక్కలోఁ బుండరీకాక్షుఁ డతఁడ యగుట
కక్షిణీ యని యష్టదృక్క్రిష్ట దశశ
రాక్ష విధి నుద్ర శక్రాదులందు నొకఁడు
కామి కాశ్రుతియే వింక్షణతఁ దెలిపె.

౧౦

మ. తుల లేకుండు స్వరూప రూప గుణ భూతు ల్లోడు నేతచ్చుతిఁ;
దం మై లో వెలిఁ దానె యున్మిఁ దెలిపె న్నారాయణం; బారుణం
బుల సామాన్యవిశేషరీతి నిఖిలంబు స్పృహణంబు ని
ర్మూనారాయణశబ్దమందునె తుద స్పృహప్త మయ్యె స్పృహిఁ.

౧౧

క. వా ‘దవహతపాప్మా ది
వ్యో దేవ’ యనంగఁ బరఁగు నూక్తులమీదం
బా దగు నారాయణవద
మే దేవాంతరము లేమి కీ శ్రుతఁ డీర్పెఁ,

౧౨

వ. “తొల్లి జామదగ్గ్యభయంబునంబరిత్యక్తరాజ్యం దె వై రాగ్గంబున దివో
దాసాత్మకం కగు ప్రతర్దనుండు జనార్దను నెఱుంగక యపవర్గకాంక్ష నిల్చు

నారాధించిన నతండు నన్నిహతుండై 'మా ము పా న్య' యనుటయు; ముందు గర్భమునందుండియు నఖండిత రపస్థులీత వామదేవుం డగు వామదేవుండు 'సూర్యోఽహం మనురవాంకక్షివానహ'మ్మని శరీరవాచక శబ్దంబు శరీరపత్యం తంబు పోవుటంజేసి చిదచిచ్ఛరీరకుం డగు నప్పకమాత్ముంగూర్చి యను సందించెననియు (దెలిసి; చెతనుండైన తా జగత్కారణంబు గామి విబుధులం దెల్ల విజ్ఞానవృద్ధుం డగు నా వృద్ధశ్రవుండు తదనుసందాన న్యాయంబున నుపదేశించె నని క్రుత్తిసూత్రముఖంబు నిగమాంత శాస్త్రవక్తృకఁ జాల వక్తాఁడొంపవడు; నాత్మయు నవనియు ననల పవన గగన కాం మృత్యు వ్రత్య త్యఖిల చిదచిచ్ఛ్రవంచంబు లతనిశరీరంబు లనియు నందె వినఁబడు; నట్లుగుట నశేష దివిషచ్ఛరీరంబు ల్పారాయణ శరీరంబులే కదా, యని ముముక్షువున కవ్వంపరీతాఘఃకా నేవ్యక్తి నైన సుపాసింపవచ్చునే? విష్ణునకుఁ దత్త్వాల విగ్రహంబు లసంఖ్య బ్రహ్మ రుద్రార్థున వ్యాస భాను భాగ్గ వాచి భజనంబు త్రైవిధికుసుమం గాక యవనర్గ కాంక్షుల కయుక్తిం బసి న్ముతి చెప్ప; నదియునుంగాక, యీశ్వరునకుఁ జేతనునకు విత్యనంబుంధంబు 'మాతా పితా భ్రాతా నివాస శ్వరణం సహృద్గతి ర్హితా యజ' యని సమస్తంబునకుఁ బరాయణంబుగా, వతనిం బ్రతిపాదించు క్రుత్కంతరంబు గల; దట్టి పరమేశ్వరుం గనుటకుం దగిన యోగంబుఁ జెప్పెద; ఖాండిక్య కేశిధ్వజ సంవాదంబు విచారమని యిట్లునియె. ౧౩

ఖాండిక్య కేశిధ్వజ సంవాదము

మ. జనకాభ్యాఖిలరాజ మొప్పు నిమిషంశం; బిందు భర్మభ్వజుం
డను రూఢాని మితభ్వజాఖ్య వసుధాధ్యక్షుం జగద్రక్షిణా
వనజలాఘ్నఁ గృతభ్వజాఖ్యఁ గనియె; న్వారిద్ధులు స్సర్గుతున్
మనవిజ్ఞానుఁ గ్రమంబునం గనిరి తత్ఖాండిక్యుఁ గేశిధ్వజున్. ౧౪

మ. వారిరువుడు దమలోపల

వేరము గొని, రాజ్యకాంక్ష విజిగీషువు లై
హోరాహోరిగఁ బోరిరి

ఖారాదిదినంబు లవని వ్రజలు దలంకన్.

౧౫

త. పంపం వేగ నిచ్చలును బొఱలు దీర్చి యతండు నాతఁడున్
వెలువడి వచ్చి, యిటుమతివేడిక యేవీరిగాఁగ నీగుడున్

దలపడుచుం బెనంగఁగఁ, గృతధ్వజనందన నైనికావళి
హాహాళికిం జెడ న్నిటిగె నార్తి మితధ్వజనందనుం డనిన్.

౧౬

క. చెడ విటిఁగి యడవిఁ బడి, యెక

నెకఁ గట్టలతుదఁ గోటి యిడి, లోఁగడకున్
దడుకు వొడిపించి, యాకుల

గుడిసెం వనియించె మంత్రిగురుభటుముతుఁ దై.

౧౭

౧. ఆ కేశీధ్వజః కంఠ నా నృపునిరాజ్యం జెల్లఁ జేర, నృపం
బాకాక్షింపక 'గెల్తు మృత్యువు నవిద్య. మృష్టకుందుం, దుదన్
జా కుందు న్నడి' నంచ యోగనియతిం జ్ఞానాశ్రయం దై మఖా
సికంబు బ్రచియించు చం దొకటికిం దీక్షించి తా నున్న చోన్.

౧౮

చ. పులు మఖాలికానికటభూముం మేయుచు నేటివెంటఁ బె
ల్లంమెదనీటముం దఱిసి యామృతవాతన మర్మధేను నా
కేశవున నాకువాంఛుజగిం గని గోంధ్రని యంగలార్పుచున్
గళగతమంట్రమోయ నుటుకం బిడుగుం బలెదాఁకి యుద్ధటన్.

౧౯

ఉ. గబ్బు నమక్షికం బయి మొగం బడవ, స్థరుపర్థము లృతన్
ద్రొబ్బుచుఁ, గార్మొగిళ్ళరొదతోఁ జెలలాడెడు బొబ్బరింతగా
దృబ్బి వినంజ్జగాఁగ, జెవు లూడిన, వల్లవుఁ దుర్విఁ గూరిగా,
బెబ్బలి గొంతుక్రో ల్లబవి పెల్లన మార్మిక ద్రెళ్ళ దాటుచున్.

౨౦

అ. తనువుఁ గొమ్ము గొరిజ గొనకుంక మలఁపుచుఁ,
జవ్వు దెనఁగఁ దోడ నవ్వళించి,
శోణితంబు గ్రోలుచునె నేర్పుమై పుర్మ
గవిని గవికి నీడ్చు నవనరమున.

౨౧

చ. పొంతురు లంకి కూత లిక. భూసురు లన్నదిలోన వాచ్చి, మ్రా
కుం కుద లెక్కి, చవ్వుటలు గొట్టి యవల్పఁగ, సాహితీలు మా
వుంఁ బటవంగ, వైచి సెంపు తెన నాకుచుఁ బోయె వృక్షమం
తలికయి లేచుచున్ గురుగుభద్రని సాకె మలంగి చూచుచున్.

౨౨

క. జలుజలుకవి నెత్తురు వెలి

కులుకుచు రొవ నేయ, నటితి యొకవినె యూర్పురే

వఱవ, మిడ్రిగ్గుడ వణవఱు,
గొఱప్రాణముతోడఁ దన్నుకొను నమ్మోదవుఁ.

సీ. విన్నపించుటయు ఋత్విజుఁ బ్రాయశ్చిత్త
మడిగె రాః జడిగిన నడుగు మనిరి
వారు క సేరువుఁ దా రెఱుంగక పోయి;
యతఁడును శునకుని నడుగు మనియె;
నతఁడు దాను నెఱుంగ నని వల్కి, 'నృప, విను;
మా ఋత్విజులవిందు నాక సేరు
మేను నెఱుంగ లేః మిఁక నొక్కయేమె కా,
దిరి మఱి యెవ్వఁడు నెఱుంగఁ; డెవ్వ

తే. డేని నప్రాంగములు నీకు నిచ్చి చెట్టు
వట్టి పెన్దాఱివులు వట్టి తిరుగు
నట్టిభాండిక్కుఁ దొక్కిడ యరయ నెఱిగె
నే నెఱుంగు; మేడు మడి కర్కమేని' యనిన.

౨౪

చ. నరవతి పల్కి, 'మాని వర, నానివు నిష్కృతి వేడఁబోయిన
స్థర హఱు జేసెనేని నవనంపు ఫలం బొడఁగూడుఁ; గా కమ
త్పరగతిఁ జెప్పె నేని మఖతంత్ర మతంత్రము గాక పూర్ణ మాః
నిఱుదెఱుగు న్మదీప్సితమె, యేగెద' నంచు రథాధిహుఁడు డె.

౨౫

క. హరిజాజినోత్త టియుఁడు
నిర్భాయుధుఁడు నగుచు నతని నెఱ వగు నతవిఁ
జొరఁ, గొట్టికాండ్రు డెక్కెఱుఁ
బరికించి, యెఱిగి, కలయఁబడి, కూఱ లిడఁ.

౨౬

ఆ. వంస బెదర, నృపతి కలఁగక ప్రజవగ
లార్చఁ బనిచి, కనుమ లందు నిలువ
వేఱు వేఱు యేర్పి విలుమండిఁ బనిచి, లా
దడుకు పెండె మలుక పొడమ వెకలి.

౨౭

౨౮

క. వచ్చు రివుఁ జూపులనె చుఱ
పుచ్చుచు, నీరిఁ గొనుట మగుఁకఁ బొడముట రుష ము

చ్చిచ్చున లావెచ్చగ వి

ద్యుచ్చరిదాపమునఁ దూపు దొడుగుచుఁ బలికెఁ.

౨౮

మ. 'ధన దాన్య ద్విర దాశ్వ గోగణ నమేతం బెల్ల సామ్రాజ్యముఁ
గొనియుం జాలక తాటకేయ పరిభు క్కూటాకృతిం జింకతో
లున నాచ్చన్నుఁడై ప్రశాంతుగతి మాలోఁ జొచ్చి ప్రాణంబులుఁ
గొన నేతెంచెద? దుర్మతి, తెడపెద స్థూరంపు భల్లంబునఁ.

౨౯

మహాస్థగర.

అనినఁ, జేర్చుచు, "యోహా,

యలుగక విను; కా నాతతాయి: స్వమాదం

యన వై కల్యంబు యాగం

బునకు (బొడమ, నే భూసురశ్రేణి వేఁడఁ,

నిను నావేదించి వంపెఁ:

'స్వవ, యతఁనెఱుఁగు న్నిచ్చుతి; న్నేడు పోపా'

మ్మని, కోప మైన రోప

మ్మయిన విడువు; మె త్తైన మే లింక"స్సనఁ.

౩౦

వ. అనిన, నతండు తరుషంధంబు సొచ్చి, ముత్రి పురోహిత ప్రభృతి సుహృ
జ్జనంబులకుఁ దద్యుత్తాంతం బంతయుం జెప్ప. మంతనంబునకుం జొచ్చిన
మంత్రి లిట్లనిరి.

౩౧

క 'పాలు గల వాడు మన కొక

జాలి యిదక తానె తారసానకు వచ్చెఁ;

వేళ యిదె, తెమ్ము, స్వవ కృప

దాలు, న్నాకు మేలి చంవకు ప్రజలఁ.

౩౨

ఉ. అంటలు గట్టి చెక్కెంకు నాండును బిడ్డలుఁ గూరఁగోయఁ బోఁ,
గంటకము లృదాబ్జములఁ గాడ నొదర్చిన నొప్పిఁ గూయిడఁ,
గంటికినిద్ర గాన కొదుఁగంబడి వేగెద మిందు; నొక్కమా
కంటయ కాదు; నీవు వధునట్టియవస్థ వదిలవ శక్యమే ?

౩౩

తే. స్వా మృమాత్య సుహృ తోక్త జనవద బం
దుర్గములు స్వామి గలిగిన దొలుతఁ గంపు,

అంగి నుఖియైన సంగంబు లిడుకు మును వె
దారి నుఖు లొట మనకు దృష్టంబు గాదె ?

34

క. అతనివగు దీర్ఘ రాజ్య

ద్విరీయము నినుఁజేరు; నెట్టినెరవున నైనన్
క్షితిపురి కరిజయము ధనో

స్మృతియుఁ బ్రజానదయరక్షణము ధర్మంబుల్.

35

క. అన్యాయంబున దుస్సహ

మన్యుం డగు ప్రబలరిపుని మడియించిన ధ
ర్మన్యకృతి కగు నిష్కృతి
స్వాయంబుగఁ బ్రజాశి సంరక్షింపన్.

36

క. తనరాష్ట్రము చెడ వచ్చిన

ననిమిషపరి విప్రశ్చరణక యాచార్యుఁ
ద్దనిఁ దునుమఁడె ? విడువుము దయ;
నిను నమ్మిన వ్రజలు నవయ నీ దయ యేలా ?

37

క. శిష్ట నిను నింతఁ జేసిన

దుష్టాత్మునిఁ బిలుకు మార్చి, దురితము పెదపఁ
నష్టంబుగ, భూవల్లభ,
యిష్టావూర్తములు నేని యెనఁగఁగ రాదే ?

38

తే. ఇంక రెన్నాళ్లు నూచి, నీవంకఁ దెగువ

గలుగ కుండినఁ బ్రజ లూళ్లు దంఁచి పోవ
మౌని వగుటయె యొందె, విహీనసంధి

నతనిఁ గనుటొందె గా కొండు మతము గలదె ?

39

క. జనవర, తపమునకుం జొ

చ్చినఁ గన్నులు మూసికొంటె నెరి; వింతియకా
క నిదిధ్యాసకు బ్రహ్మం
బెనయునె వరిభవపుకల్ప మెదలో మెఱుఁ ?

40

క. అవమతిఁ బితృఘ్ను లగు భూ

ధపురి వెదకి పిల్లపిల్లతరము దునిమి భా

చ్చిచ్చున లాచెచ్చగ వి

ద్యుచ్చలదాపమునఁ దూపు దొడుగుచుఁ బలికెఁ.

౨౮

మ. 'ధన దాన్య ద్విర దాక్య గోగణ నమేతం బెల్ల సామ్రాజ్యముఁ
గొనియుం జాలక తాటకేమ పరిభు క్కూటాకృతిం జింకతో
లున నాచ్చన్నుఁ వై ప్రణాంతుగతి మాలోఁ జొచ్చి ప్రాణంబులుఁ
గొన నేతంచెదె? దుర్మతి, కెడవెద స్థూరంపు భల్లంబునఁ.

౨౯

మహాస్థగర.

అనినం, జేర్చుచు, "యోహో,

యలుగక విను; కా నాతతాయి: స్ఫూహదం

బున వై కల్పంబు యాగం

బునకు టొడమ, నే భూసురశ్రేణి మేడఁ,

నిను నావేదించి వంపెఁ:

'స్థవ, యతఃసెఱుగు న్నిష్కృతి; స్వేదు బోపా'

మృని, కోప మ్రొన రోప '

మృయిన విడుపు; మె దైన మే లింకొన్ననఁ.

౩౦

వ. అనిన, నతండు తరుషంతులు సొచ్చి, ముత్రి పురోహిత ప్రభృతి సుహృ
జ్జనంబులకుఁ దద్వృత్తాంతం బంతయుం తెప్ప, మంతనంబునకుం జొచ్చిన
మంత్రు లిట్లనిరి.

౩౧

క 'పాలు గం వాడు మన కొక

జాలి యిడక తానె తారసానకు వచ్చెఁ;

వేళ యిదె, తెమ్ము, స్థవ కృప

దాలు, నారాకు మేమి చంపకు ప్రజలఁ.

౩౨

ఉ. అంటలు గట్టి చెక్కిరికు నాంధ్రును బిడ్డలుఁ గూరఁగోయఁ బోఁ,
గంటకము ల్పదాబ్జములఁ గాడ నొదర్చిన నొప్పిఁ గూయిడఁ,
గంటికినిద్ర గాన కొదుఁగంబడి మేగెద మిందు; నొక్కమా
కంటయ కాదు; నీవు వడునట్టియవస్థ వదిల కక్కమే ?

౩౩

దే. స్వా మృమాత్య సుహృ తోక జనపద బం
దుర్లములు స్వామి గలిగిన దొలుతఁ గలవు,

అంగి నుభయైన సంగంబు లిడుకు మను వె
 చాల నుభు లొట మనకు దృష్టంబు గాదె ?

34

క. అతనివగు దీర్ఘ రాజ్య
 ద్విధియందు నిను జేరు; నెట్టి నెరవున నై నన్
 షీతిపురి కరిజయము ధన్
 స్పృతియుఁ బ్రజానదయరక్షణము ధర్మంబుల్.

35

క. అన్యాయంబున దుస్సహ
 మన్యుం డగు ప్రబలరీపుని మడియించిన ధ
 ర్మన్యకక్రూరి కగు నిష్కృతి
 సన్యాయంబుగఁ బ్రజాఁగి సంరక్షింపన్.

36

క. తనరాష్ట్రము చెడ వచ్చిన
 ననిమిషపరి విఘ్నఁ దనక యాచార్యుఁ
 ర్దునిఁ దునుమాడె ? విడువుము దయ;
 నిను నమ్మివ ప్రజలు నవయ నీ దయ యేలా ?

32

క. శిష్ట నిను నింతఁ జేసిన
 దుష్టాత్మునిఁ బిలుకు మార్చి, దురితము విదవఁ
 నవ్తంబుగ, భూవల్లభ,
 యిష్టాపూర్తములు నేని యెనఁగఁగ రాదె ?

37

తే. ఇంక రెన్నాళ్లు నూచి, నీవంకఁ దెగువ
 గలుగ కుండినఁ బ్రజ లూళ్లు దలచి పోవ
 మాని వగుటయె యొందె, విహీనసంధి
 సతనిఁ గనుటొందె గా కొండు మతము గలదె ?

38

క. జనవర, తపమునకుం జొ
 చ్చినఁ గన్నులు మూసికొంటె నెరి; వింతియకా
 క నిదిధ్యాసకు బ్రహ్మం
 బెనయునె వరిభవపుకల్య మెదలో మెలమఁ ?

39

క. అవమతిఁ బితృఘ్ను లగు భూ
 ధవుల వెదకి నిర్లపిర్లతరము దునిమి ధా

ర్గవుడఁ ముని యయ్యె; మఱి వై
భవము వలదు, శాంతి కైనఁ, బగ దెగ కగునే ?

౪౦

తే. పగయు పగయును లేక యేపాటి గన్న
నలరు సామాన్య సంసారి యగుఁజుమేలు;
మఱి తగితెనేని శాంతిచే మఱవఁ దగదు
రాజ్యభూమికఁ దాల్చిన రాజునకును.

౪౧

క. పులి మఱి దిగి యూళ్ళకు న
ఘోరరూప రాజునము మాన్పుకోఁ బనిచి, గవీ
నెలకొన నురియలు గొని చని
పొలియునొ ? యూరఁ గుయిరేగి పొడుచునొ ? -చప్పమా,

౪౩

క. ఈవేళ బలియు నతనిం
బో విడిచితి పొమ్మ పాడిఁ, బోయినరాజ్యం
బేవిడిఁ గ్రమ్మఱు ? నావెర
వీవెర వని వ్రేలు మడిచి యేర్పడఁ జెప్పుమా.

౪౪

తే. అంసతఁ బరున్న మనుజుఁడు కలియుగంబు;
దావరం బెన్నఁ కూర్చున్న వాడు; త్రేత
యుత్థికుడు; యాయి మఱి కృతయుగఁ; మ టన్న
నముచిదమనోక్తి ఋగ్విష్ణుఁహ్మణమున పినమె ?

౪౫

క. చిత్రప్రహారి, రాష్ట్రో
పద్రవ పరిహారి, యాప్తభాషణ రుచి, వే
శోద్రికుండు నవేళా
నృద్రికుఁ, దనల్పకాల ముర్ఖి భుజించున్.

౪౬

వ. లే తెమ్మనుటయుఁ బ్రధానులను భూనాథుం డిట్లనియె.

౪౭

క. మీ నొడివినయది కార్యం
బొ; నివ్వని సేయ రాజ్య మంతయు మనకుఁ.
వానికిఁ బరలోకము జిత
మో నొక్కట; నిందు వాసు లరయఁగ వలయుఁ.

౪౮

క. పరలోక సుఖము కాశ్యత

మరయ ; మహిరాజ్యసౌఖ్య మల్పానేహః

పరిభోగ్యం ; బిందులకై

దురితము కావించి తొలఁగుదునె పరమునకున్ ?

౪౯

క. 'బద్ధాంజలిపుటు దీనుఁ

గ్రుత్తుండై శరణు చొరఁగఁ గూల్పుట కడుఁ గీ;

డుద్ధతి వరలోకార్జన

బుద్ధికి ' నను కణ్వవాక్యములు దలఁప రాకో?'

౫౦

ఆ. అనుచు వెడలి వచ్చి, యారాజు నడిగి, త

ద్వర్మ నైచికి వధ క్రమంబు

దెలిసి, తగన విష్కృతి వచింప నాతండు

మగుడఁ గ్రతువు సాంగముగ నొనర్చి.

౫౧

ఆ. అవధృతాప్తుతో త్రమాంగుఁడై : బుద్ధిక్వ

దస్యగణముఁ బూజఁ దనివి, విదవ

సూత మగధ వంది వైతాళికప్రభృ

త్యర్థికోటి కభిమతార్థ మొనఁగి.

౫౨

తే. మఱియుఁ గోరినవారి యక్కఱలు తీర్చి

యును మనఃపూర్తిఁచాం కొయ్యనఁ దలంచి,

'యకట గురుదక్షిణ యొసంగ నముతి' నంచు

మగుడఁ జని, శంక నతఁడు సంభ్రమపడంగ.

౫౩

క. వారించి, 'సీకు నెయ్యది

కోరిక ? యేదెంచినాడ గురుదక్షిణ యీ,

భూరమణ, వేడు' మనుటయు,

నారాజన్యండు మఱియు నాప్తులతోడఁ.

౫౪

క. 'గురుదక్షిణ యిచ్చుట కీ

నరవరుఁ డేదెంచె ; మీరు నా కనుర క్తుల్;

వరికించి పదింబడిగా

నరయుఁడు మది నెద్ది మేలు ప్రార్థించుటకుఁ.'

౫౫

ఉ. నావుడు, వార లమ్మనుజునాథున కిట్లని రుద్ది; “నేడుగా
వైవము గల్గె; వేగ గురుదక్షిణగాఁ జతురర్థవివృతో
రీవలయం బశేషమును వేడుము, భూవర; మమ్ము నందఱఁ
ట్రోవుము; బాంధవా ప్రజనపోషణకన్నను బుణ్య మున్నదే !

౫౬

ఉ. ఎన్నడు లావు గూడు మన? కెన్నఁ దగు స్థలి? యయ్యె నేని పో
రెన్నిక యొనె? పోయి జయింపనె చెప్పిరె? నీదుభాగ్యసం
పన్నతఁ జేరె గావ్య మిటు : బంధు సుహృత్తతి కొక్కకిడు రా
కున్నటు లుండఁగానె, నీరు లూరక చావక నోవ కబ్బునే ?

౫౭

చ. ఆనవుడు నల్ల సవ్వి మనుజుఁడవుఁ డిట్లనఁ :- “మీర లర్థసా
ధనపరతంత్రకోవిదులు దక్క, మహాసుఖదాయి మోక్షమా
ర్గ నయ విచారకోవిదులు గా, రతివంచల రాజ్యలక్ష్మి నే
మని చని వేడు వాడఁ, బరమార్థము వేరక యప్పుహమతి ?

౫౮

క. నిమిషకోశృన్నుల మఱి,
మముబోటుల కకట రాజ్యమా లక్ష్మము? వాఁ
దమలిన యోగాశ్రయుఁ; డు
త్తమయోగము గొనుట యురవో, ధరఁ గొను టురవో ?

౫౯

నీ. విడుఁ.” డని వీడు వెల్వడి వచ్చి ఖండిత్యుఁ.

దారాజుఁ గనఁగొని గారపమున,

‘గురునిష్క్రయంబు నిశ్కువముగా నొనఁగెదే ?’

యని పల్కి, ‘యిత్తుఁ దథ్యముగి’ నన్న;

‘నవసీతలేంద్ర, వీ వధ్యాత్మరతుడవు ;

దక్షిణ గురున కీఁ దలఁచితేని,

సకలభవక్షేళ సంక్షయం బెయ్యది

యవ్విద్య బోధింపు’ మనిన నవ్వి,

తే. ‘యహహ ! నిష్కంఠకాన్తదీయాధిరాజ్య

మడుగ నొల్లక యిది యేటి కడిగి తివుడు ?

క్షత్రియుల కెల్ల రాజ్యంబు కంటె మఱి వ్రీ

యంబు గలదె ?’ యటన్న ని ట్లనియె నతఁడు.

౬౦

మ. 'విను, కేశిద్వజ, ధాత్రి వేదమికి నావేదించెద న్నేతు : వ
జ్ఞునకుం గాక వివేకి కేం జనియించుక లొర్ని మెందు ? రజం
బునఁ బాడిన్ రిపు గూల్చువాఁడియుఁ బ్రజాపోషణు ధర్మంబు రా
జున కె; నైన నశక్తుఁ ద్వద్విజితరాజ్యం న్ను న్నమంబంటునే ?

౬౦

సీ. నరనాథ, యీ రాజ్యపరిపాలనారాతి
హననాదికృతరూప యగునవిద్య
యనధికారికి విసర్జనముఁ గావించంగఁ
గలుషంబు రా; దధికారి యైన
వాఁడు విసర్జింప వచ్చు వర్తాచార
లోపంబుచే నగు పాపలేప;
మైన నేనిత్తుఁ గొ మ్మన గొనుధరణి భో
గమునకుఁ గాక ధర్మమున కగునె ?

తే. కాన సత్త్వత్రియులకు బై యెంబు కిడు ;
మత్స్యరానులు వేడు సామ్రాజ్య మనెడు
పలుకు ధర్మచృలంపులోభం, బయ్యుక్త;
మిది యెఱిఁగి రాజ్య మడుగ నే నెచ్చగింప.

౬౧

తే. ఆనవడుదురె బుధులు, రాజ్యంబు, మమత
మానని జరాత్ముల ? ట్టహంమాన పాన
మత్తులకుఁ గాక యెది యే మాద్యకులకు ?
ననిన హర్షించి మెచ్చి యజ్ఞనకుఁ డనియె.

౬౨

అ. "వి నవిద్యవలన మృత్యువుఁ దరియింప,
ననమ, రాజ్యములు మఘాదికములుఁ
జేయుదున్నవాఁడ, క్షీణింపఁ జేయుదుఁ
బుజ్యఫలము భోగ దుక్తిదేత.

౬౩

క. మన యీ నిమిషంశము పా
వన మగుభాగ్యమున, మనుజువర, తత్త్వవివే
చనచింత నీకుఁ బొడమెను ;
విను మిఁక వినిపింతు నే నవిద్యావిధమున్.

౬౪

అ. ఆత్మకాని మేన నాత్మబుద్ధియును న
 స్వంబునందు మిగుల న్వత్వమతియు,
 నవనివర, యవిద్య యను మహాతరువు ను
 తృప్తి కీద్యయంబు విత్తు మొదలు.

౬౬

క. శరనాథ. పాంబభౌతిక

శరీరమున దేహ మోహ సాంద్రతమతము;
 పరివృత్తుఁ దై, 'యే. నివి నా
 వరికర' మని యవధి లేనిభ్రమఁ బడి తిరుగుట.

౬౭

క. జల మను ధాంబర పవన

జ్వలనంబులకంటెఁ దా నజస్రంబు వెలిఁ
 వెలుగొందు నాత్మ యుండఁగఁ
 గళేబరము నెవ్వఁ దాత్మగాఁ దలపోయున్ ?

౬౮

సీ. చవు రువభోగ్యముల్ నృప గృహక్షేత్రాదు ;

లవి బొంది పొగాక, యాత్మ వగునె;
 యట్లన వుత్తరీపౌత్రాధికములు నాత్మ
 కాని మైఁ బుట్టుటఁ, గావు తనపి ;
 గాన మృత్యువుఁ గను కాయంబుని జనించు
 పుత్రాదులెక న్వత్వబుద్ధి దగదు ;
 ఎవుడేని యాత్మ వేతే యనునప్పుడె
 యదరు భోగంబు లీయాత్మకంట ;

తే. వట్లుగా కీయెదలె యాత్మ యన్న నంటు ;

మధ్యహము నిల్చు నెట్లట్లు మృజ్జలాది
 నట్లు భౌతికభోగాశనాది భౌతి

కాంగములు నిల్చు ; భోగ మిం దాత్మ కెద్ది ?

౬౯

మ. జనిసాహస్రవిహ్వప్రయాణ మగు నంసారంపుఁ ద్రోవ నృదా
 చనుఘండు న్న్వన మోహభేద మంమ స్సంసారిపాంథుండు, వా
 నన లోక ధూళి మునుంగు గాఁగ ; నెవుడేఁ జ్ఞానంపు టుష్టోదకం
 బును దత్తాశన సేయు, వాని కవు కమ్మోహశ్రమంబుననుట,

౭౦

తీ. ఆట్టి మోహశ్రవం బాలు నాశరీరి

స్వస్థుఁ డై లా ననన్యోశయ మబాధ

మనఁగ విలసిల్లు నిర్వాణమును భజించు

ననఘ తొల్లియు నిర్వాణ ఖనియ కాన.

౭౦

వ. విను జనేశ్వర ! జరా బస్పృష్టదహనం బయ్యుఁ దదీయ యోగంబునఁ గల శోదరంబున నునికిం దా నతిశీతలం బయ్యు నుడికి; శబ్దాద్రేకాది ధర్మంబులం బొందున, ట్లాత్మయుం బ్రకృతి సంబంధంబున నహమ్మానాది దూషితుండై . ప్రాకృతంబు లగు ధర్మంబులం బొందు ; వీని కత్యంత వింశ్శబ్దంబు నక్షయంబు నాత్మ ; యట్లగుట నింత యనర్థమూలం బగు నీ యవిద్యాబీజంబు నీ తెఱింగించితి. నేవం విధంబు లగు నకల క్లేశంబులకును సంక్షయకరంబు యోగంబుదక్క మఱియెం దుపాయము లే." ధనుటయుఁ బ్రీతుండై ' ఖాండిక్యుండును "మహాత్మా, యిన్నిమివంశంబున విజ్ఞాత యోగశాస్త్రాగ్రీఢండు వీవు ; నాకు నయ్యోగంబు నమస్తంబు విస్తరింప వలయు." ననినఁ గేళి ద్వజుండు కృపాకుండై , "మహీపాలా, విను మెందేని సంస్థితుండై ముని మఱి పునర్వపంబునకు రాక బ్రహ్మసాధర్మ్యంబుఁ బొందు నట్టి యోగంబుఁ జెప్పెఁ, సావదానుండవై విను." మని యిట్లనియె.

౭౧

ఆ. "ప్రాణికోటి తెల్ల బంధంబు మోక్షంబు

చేరుటకును మనసు కారణంబు ;

విషయనంగి యైన, విను బంధకారి ; ని

ర్విషయ మైన, ముక్తివిభవకారి.

౭౩

సీ. విజ్ఞానమునఁ జేసి విషయాదివలన నె

మ్మన మాహరించి బ్రహ్మముఁ బరేశుఁ

జింతింపవలయు నిశ్చేయనంబున ; కట్లు

చింతింప నతఁడు తచ్చింతకునకు

నాత్మభావం బిచ్చు. నాకర్షకము వికా

ర్యశ్మసారముఁ దార్చునట్లు ; యోగ

మన, యమాదివిషయమైనది యాత్మవ్ర

యత్నంబున కధీన యైన సాత్త్వి

తే. కవుమనోగతి యెయ్యది గండు దాని

బ్రహ్మనఁబండినిఁగఁ జేయు ప్రౌఢి నూవె;
యిట్టి వైశిష్ట్యధర్మ మెందేని గలుగు,
నట్టి యోగంబు గలిగిన యతఁడె యోగి.

24

వ. మఱియు, బ్రహ్మచర్యాదులగు యమంబు లేనును, స్వాధ్యాయాదులగు నియమంబు లేనును, నిష్కామందై యోగి యగు వాఁడు మనోనైర్మల్యసంపాదనకు నాచరింపవలయు; నివి కామ్యంబు లైన, విశిష్టఫలదంబులు; నిష్కామంబు ముక్తిదంబు లగు, నట్టి యమ నియమంబులు వదలక భద్రాననాదులందు నొకటి నవలంబించి ప్రాణాభిదానం బు పవనంబు నత్యానవశంబున వశ్యంబు సేయవలయు; నదియే ప్రాణాయామ మనంబు; నట్టి ప్రాణాయామంబు సబీజ నిర్బీజ సంజ్ఞలగు బరంగు; నదియే ప్రాణాపానంబుల మిథోనురోధంబుల నుభయ నిరోధంబున రేచకాది త్రైవిధ్యంబునం బొందు; మొదల నా దెప్పిన సబీజనిర్బీజ సంజ్ఞలందు నంతస్థుల రూపావలంబి యగునదియ సబీజం, దితరం బిబీజంబు; మఱి శబ్దావిషయంబులం బ్రవణంబులగు నింద్రియంబులం ద్రిప్పి మానసంబున కదీనంబులు సేయుట ప్రత్యాహారం; బిట్టి ప్రత్యాహారంబు ముముక్షున కవశ్య కర్తవ్యంబు; దీనివలన నతిచంచలంబు లగు నింద్రియంబులకు నాత్మవశ్యత గలుగు; నివి గన వశ్యంబులు గాకుండిన నాయోగి యోగసాధకుండు గానేరండు; ప్రాణాయామంబునఁ బవనంబులు, ప్రత్యాహారంబున నింద్రియంబులు, వశంబులైన విమృటఁ జిత్తంబు కుఠాశ్రయంబునం దిడునది." యనుటయు ఖండిక్యుఁ డిట్లనియె.

25

క. 'మనమున కెద్ది కుఠాశ్రయ

మనము, యెఱింగింపు, మఱి సుకుస్తాదారం

బనఁ జను యద్వస్తువు ? య

న్యూనన మశేషోరుదుఃఖ మందలిఁ జెలుచున్ ?'

26

తే. అనినఁ, గేశిధ్వజుడు వాని కనియె ;' బ్రహ్మ

మాశ్రయంబు మనంబున ; కిదియ వరము

నపరము ననంగఁ బొలుచు; నం దవర ముగఁ

మూర్తము, పరం బనంగ నమూర్త మనఘ.

27

మ. మును నాచెప్పిన రెండిలోఁ బర మనఁ ముక్తాత్మః దూరం బుపా

సనఁ గావింప నమూర్తః; మింక పరసంజ్ఞం బజ్జరాగ్గుది బ
ద్ధవిధాయం బది మూర్త మైనను బదిత్యాజ్యంబు శక్యత్తికా
వనలం గూడుట నారుదురు క సేవ్యం బీద్యయంబు న్నదఁ.

వ. ఆధావనాత్రయం బెద్ది యనినఁ చెప్పెదః- బ్రహ్మభావనయుఁ గర్మభావనయు
బ్రహ్మకర్మభయభావనయు; నందు బ్రహ్మభావనాయతులు సనందనాదులు.
దేవాది స్థావరావరుంగు ప్రాణు లందఱు కర్మభావనాభావకులు, హిరణ్యగర్భాదు
లుభయభావనావరు; లీమూఁడు తెఱఁగులవారు భావనాత్రయాన్నితులు గావున
నీతివిధాత్మక రూపంబు సేవ్యంబు; సనందనాదులును బ్రాగ్భూతకల్పంబుల
నంసరించుట భావనాబద్ధులె; యిభావనాత్మకంబగు విశ్వంబు సంస్థితీ నవధి
దేవమనుష్యాది విశేషజ్ఞాన కర్మంబులు క్షీణించుటయ; యట్టి విశ్వంబై
తోచు హిరణ్యగర్భాదులకంటె నన్యంబు వరాఖ్యం; దిది ముక్తరూపం
బమూర్తంబై యుండునని మొదల నూదించితిం గదా; తదాకారంబు దేట
వటిదెద; పూర్వోక్త దేవాది భేదరహితంబై తద్వేదరూపిత్యంబున నిట్టి దట్టి
దని వదించుటకు గోచరంబుగాక యవక్షయాది రహితంబును సచ్చిజ్ఞవాచ్యం
బును నాత్మసంవేద్యంబునై, జ్ఞానైకనిరూపణీయం బగుచు జ్ఞానశబ్ది
వాచ్యంబునుం దానయై, బ్రహ్మాత్మకం బగుట బ్రహ్మసంజ్ఞయుం గాంచి
యొప్పు; మఱి భావనాత్రయాత్మక విశ్వ వైలక్షణ్యంబె లక్షణంబుగాఁగల యీ
రూపం బధ్యస్యమాన యోగుండగు యోగికిం జింతింప నశక్యంబు; మఱి
యపరంబని చెప్పఁబడిన హిరణ్యగర్భుండు వాసవుండు వ్రజాపతులు మరు
త్తులు వసువులు దుద్రులు అదిత్యులు తారకంబులు గ్రహంబులు గంధర్వ
యశిరషో దైత్యాది సమస్త దేవయోనులు మనుష్యులు పశువులు అద్రులు
సముద్రంబులు ద్రుమంబులు వెండియు నేకపాద ద్విపాద బహుపాదాపాదంబు
లగు నితర రూపంబులుం దదుత్పత్తి పేతువులుగా విలసిల్లునట్టి ప్రధానాది
విశేషాంత భేదనా భేదనాత్మక ప్రపంచభావం బగు స్థూలరూపం బుప్రకాంత
యోగునకుఁ జింతింప శక్యంబు. శక్యమేనియుఁ దద్భావనాత్రయాత్మకం
బగుట నకుభాశ్రయంబుగావున ముక్తిసాధనంబు గా ; దీ చెప్పఁబడిన సకల

ప్రపంచంబును విష్ణుశక్తి సమన్వితంబై యతనికి శరీరంబునునై యుండు; నట్టి
విష్ణుశక్తులు మొదల నేజెప్పిన పరావరాఖ్యంబును దదతిరిక్తయగు కర్మాఖ్యనుం
ద్రవిధములై యుండు; నందుఁ గర్మాఖ్యశక్తిచేత వేష్టితయై యపరాఖ్యయగు
క్షేత్రజ్ఞశక్తి జన్మజరామరణాద్యనేత నసాఠితాపంబు లనుభవించుచుఁ దత్త
త్కర్మానుగుణ శరీరంబు లెత్తి విజ్ఞాన తారతమ్యంబుల నొందు; దత్ప్ర
కారం బొకటింపుము.

సీ. ఉండు నప్రాణులం దొక్కించు కాశక్తి ;

స్థావరశ్రేణిఁ దజ్ఞాతికంటె ;

నెట్లు రోకరిబంధ జెట్టి మన్నింకి ము

న్నగు సరిస్సృపములం దంతకంటి ;

ఖగములయం దంతకంటె మృగావలి

యందు నూహింపంగ నంతకంటె ;

దంతి గోముఖ పశురతి సంతకంఠ, మ

ర్త్యవపంబి ములయం దంతకంటె,

తే. యక్ష గంధర్వ నాగిని నంతకంటె,

నంతకంటె నిలింపులం, దంతకంటె

హరిహయనియంబు, దక్షునం దంతకంటె,

నాద్యుండు హిరణ్యగర్భునం దంతకంటె.

౮౦

అ. ఇట్టిరూపకోటు లెట్లు నవిష్టుని

తనుచయంబు నుహ్మ భద్రణీనాథ,

యతఁ దచింత్యశక్తి నఖిలరూపముల నా

క సమువోలె సేంపి యొసంగఁ గాన.

౮౧

సీ. ము న్నెన్నిన పరాఖ్య మనకు ద్విత్వయమై

విష్ణుసంజ్ఞానం నుద్వేతలేక

యోగిహృద్ధ్యయ మై యొప్పు సమూర్త రూ

పం బొందు ; నర్చనంజ్ఞ బ్రాజ్ఞకోటి

దాని వచించు; నేత్రదూపమె ననున
శక్తుల కెల్ల నాశ్రయతఁ బొంది,
ప్రాగుక్త విశ్వరూపవిలక్షణతఁ గాంచి,
కల్యాణగుణ భూతి గరిమఁ దినరి,

తే. యితిమహత్త్వంబుచే వెల్లు; నట్టి శక్తి
నలరు బ్రహ్మంబు దేవతిర్యజ్ఞసువ్య
నామచేష్టావ దవతరణముల నాత్మ
లీల జగదువకృతికిఁ గల్పించుచుండు.

౮౨

ఆ. కర్మభుక్తికౌఱకుఁ గా దిట్టి తల్లిల;
యతఁడు సకలజాతులందుఁ బుట్టు;
బుద్ధినట్టి యతని భూరిచేష్టితము ల
వ్యాహతములు రావడాదివలన.

౮౩

వ. అట్టి పరమేశ్వరునకు బద్ధముకాది రూపంబు లనేకంబులు గలిగిన ముముక్షునకు
జ్ఞాననీధికిఁ బరమవ్యూహ విభవాది రూపంబులే చింతనీయంబులు; వ్రక్ష్యలిత
శిఖండగు పవనసఖుండు నీరస నిఘంజంబు నెట్లు దహించు. నట్లు చిత్తస్థుల
దగు నవ్విష్టుండు యోగిజనంబుల సకల కిల్పిషంబులు నిర్దహించుఁ గావున
సకల శక్త్యాశ్రయం దైన యపురమాత్మనియందుఁ జిత్తంబు నిల్పుట
విశుద్ధయగు ధారణ యనంబడు; నర్వస్సంగంబునఁ జలాత్మకం బగు చిత్తంబు
నకుఁ ద్రిభావభావనాతీతుం దగు నదేవుండు కుభాశ్రయిందై ముక్తికరంధగు;
నేతద్యోతిరిక్తులగు బ్రహ్మదిదేవతలు కర్మయోనులగుట నకుద్ధులు గావునఁ
జిత్తంబున కవలంబనీయులుగారు; మఱి నిరవలంబధ్యానంబు పొందువడదు
గావున, ధారణాధ్యాన విషయంబై కుద్ధంబగు స్థూలరూపాంతరం బయ్యనం
తునకుం గలదు, దాని సవిస్తరంబుగాఁ జెప్పెద నాకర్షింపుము.

౮౪

సీ. శరదిందు చకచకస్మయజి త్ప్రసన్నాన్యు,
దొడ్డకెందమ్మి కన్దోయివాని,
నతికప్రమ గల్లిభాగాభోగ పాలాధ్యు,
మకిరాంక రిత్నకర్ణికలవానిఁ

గాంధవోద్యచ్ఛ్రీవిదంబి వృత్త శిరోధి,
 నీరి పొల్పుమచ్చ పేరురమువాని,
 నతనాభియుత వశ్రితయ శాశోదరు,
 జానులంది చతుస్సుజములవాని,

తే. గరివరకరోరు, రుచిరజంఘామనోజ్ఞా,
 నమరబొందిన పదవల్లవములవాని,
 హైమవససుఁ, గిరీటహారాంగదాది
 కలితు, శంఖరథాంగాదు లందువాని.

౧౩

సీ. శ్రీవిష్ణు నీగతిఁ జింతింప వలయుఁ ద
 నృయుఁ డయి యోగి క్రమంబుతోడ;
 నొక్కయంగమై మున్ను చిక్క లోలావించి,
 యది దృఢంబగుటయు నవలియంగ
 కము మఱి చింతింపఁ గాదగు; నట్టి య
 భ్యానంబువలన నయ్యవయవి మఱి
 నడచిన నున్న మానక మిద్దియేనియుఁ
 జేయుదున్నను మదిఁ బాయఁదేని.

తే. యశనిసామ్యంబు గని ముక్తుఁ డగు; సురాది
 భేదనంజనకాజ్ఞాన మేదఁ బిదవ
 నలము కల్యాణగుణముల హరికిఁ దనకుఁ
 లేని భేద మెవ్వఁడు కల్పింపఁగలఁడు?

౧౪

క. నరవర. యిటు బంధద్యుతి
 కరమగు నంగావృత్తాఖ్య పునయోగము వి
 నరముగఁ జెప్పితి, నింకఁ
 గరిణీయం బెద్ది నాకుఁ గల్పింపు' మనఁ.

౧౫

తే. 'నృప, కృతార్థుండ నైతి; నా కింతకంటె
 వర్ధనీయంబు మఱి యెద్ది?' యనుచు నతని
 కర్చఁ గావించి వల దన్న నతఁ దొసంగు
 తనదు తొంటిరాజ్యంబునఁ దనయు నిలిపి.

౧౬

వ. పురోహిత ప్రధానుఁ నప్రాప్తయౌవనుఁ డగు నతని విసితుఁగా మెంచి
కొంతని వియోగించి; వారం దానసమ్మానాదులం బ్రోవు మని కుమారు
నకు నవ్వగించి; గోవింద చరణారవింద విన్యస్తమాననుండై ఖండిక్యులం
డుభయ కర్మంబు లుపేసి; యన్యనంబ తపోవనంబుగా గొంతకాంబు
కేళిధ్వజోపదిష్ట భక్తియోగానుసంధానంబున మధుమథన సాధర్మ్యంబు నొందె,
శేష్యజ్ఞానుడు దత్తుత్పత్తిఁ దత్ప్రధానుఁ దీర్చి రాజ్యపరిపాలన కనిచి,
మగిడి మిథిరాపురంబు ప్రవేశించి, యోశ్రయ్యుడై భోగంబులం బుజ్యం
బులు, తదితరంబులు దుర్యంబులు, ప్రక్షిణ్యంబుగా షోణితలం బేలుచుండెం;
గావున ముముక్షున కుపాశ్రయజియుం పఠోక్షజంబు; పాంథ్యక్షితిగా, నీ
వతని భజియుంపు, మిదియే భక్తియోగంబు. దీనియందు నొక్క కొఱతగల.
దంతరాయంబు నొందినఁ బునర్వనంబుఁ బొందించి మఱి ముక్తిఁ జేర్చు.
నట్లుగుట నింతకంటె సులభోపాయ బామోహనంబున నయ్యుద్ధోక్షజంబు
గాంధీవి పునఃజీవిన శరణాగతవర్మంబు నిరపాయవర్మం." విని పరిణతాంతః
కరణుఁ డగు నతనికి మూఁముత్ర వూర్వకంబుగా ద్వయము ప్రసాదించి
భాగవత ప్రధానుఁ గావించిన.

౮౯

మ. వకుళార్చితయోగిహృల్లీలయ, భాన్యత్పాండుభాన్యన్మయాం
బక, నాభీజలకాతనూత విధి సంప్రాప్తన్మరారిష్ట, ము
ష్టికతోరార్చణ కర్కటిఫలిత కేళి క్రూర రక్షోంగకా,
కృకవాకుధ్వజ దీర్ఘికాప్లవ తప క్రిడోత్పవామృత్యుకా.

౯౦

క. ఊరీకృతపాండవరథ

సారథ్య సయూధ్యగోపకాబకసహ కే

లీరత, భక్తప్రజ్ఞా

దారదితస్తోత్రపుకితాచితగాత్రా.

౯౧

నగ్నిజి. ఆస్థితాపాండ్ర శయ్యా, దవీయస్తర
ప్రస్థితాంఘ్రి, శ్రిత వ్రాత చేతోపదా,
కన్ఠప్రస్ఫుక ల్కాయ ష్మేక మూ
ర్ధస్తలీ నృత మత్తల్లి హల్లీనకా.

౯౨

మ. ఇది పాత్రప్రహరేశ్వరప్రభృతి ఐహిష్టోత్కలానీక గు
 వ్రదివిన్నుక్వటుయంత్రకొండవలి హృద్భాహాని కద్రూఱ దీ
 వ్యదుదారోద్యమకృష్టరాయస్యవ సంజ్ఞాన్మత్సరాముక్తః
 ర్యద నాశ్వాసము హృద్యవద్యము తృతీయంబై మహిం బొల్పగున్. ౯౩

తృతీయాశ్వాసము నమాప్తము

— : ౦ : —

శ్రీరస్తు

ఆముక్తమాల్యద

చతుర్థాశ్వాసము.

శ్రీమందిరభుజమధ్యమ,
గోమంతరకర్షి వేడుగుంభన, నృప్య
దౌమాహృతసురజనయి
త్రీమణితాటంక, వృషగిరిస్థ, ఖగాంకా.

౧

వ. ఆవధరింపు మానమయంబున.

౨

విష్ణుచిత్తుని విజయము

మ. బలిమి ద్రెంపగఁ బోతె బాయవడుమం బర్యాయభంగంబుగాఁ
గలనూ లెల్లను నంటు మోవఁ దెగి రాఁగా, గొంతనే పుండి, తాఁ
బెలుచ న్గంటు పుటుక్కునందునివి వే పృథ్విం బడె న్నాలె, మి
న్నుల మ్రోసె స్ఫురదుండుభు, యిరిసె బెన్నోనై విరు లోరునన్.

౩

కా. ఆవేశ నృతి పారితోషికము లీ నందంద పంపన్, భ్రమ
తేవుప్రవాతముచే ద్రుతస్థలిత యై దీవ్యస్మణిస్వర్ణకూ
షావానశ్చట జానుదమ్మి యగుచు న్నంసచ్చతుర్భాగం
రై వేష్మాంతరపద్ధతి స్నైరసె గోత్రాచిత్రమార్యం బనన్.

౪

ఆ. వేదవేద్య మైన విష్ణుతత్త్వంబిట్లు
వాడి గెలిచి, తెలిపి, వసుమతీశ
భక్తి నోలలార్చి, భగవత్రప్తపన్నుఁగాఁ
జేసి, లోకహితము సేయుటయును.

౫

కా. అద్దా వా గియిబుధం, బహోవదన కవ్యాహార, మాహావద
స్పిదం, బాః కృతతాం గతఃకలి నితి శ్రీనూక్తివివ్యాధరం.

దిష్టోత్తత్య మగా య్యం హి కురియా మిత్థున్నద త్కిన్నరం,
బద్ధిరాగ్రణి గెల్పుటత్సవమునం దయ్యె న్నతం బంతయున్.

సీ. నెంపులు నాకుచు వెలియంగులు నూద

కరిగి పాదూవాహు నరయువారు;

తమమ్రొం నుండునందలము గనక దాద

పేరెలుం గిడి బెన్ద జీరువారు;

నగరు వెల్పుడుదాక దెగి పోయి మటి నిల్చి

తోడివ్యాంనుల గూడువారు;

నెదురైన తమవాని గృహకృత్య మడిగి వా

డనునవి తప్ప నూకొనెడివారు;

తే. 'వాచ మేమామే?' నన్న, 'భూవరునిపక్ష

పాద మాదాసరికి గల్గి బ్రతికె, ' ననెడు

వారు; 'నా' లెం, డిటు విమర్శ దూరమైన

వాకిట వసించు నెవ్వ? 'దన్వారు ననుచు.

తే. కలిసి యొకకొంతసేపు శృంగాటకముం

నగరిదెనఁ జూచుచునె మంతనంబులాడి,

చనిది విద్వాంసు లింద్ల, క్షణవిడుండు

దూడి కతవి మహాగజారూఢు జేసి.

మ. 'పురి యేగించి తపీయ మైననగరంబుం జేర్చు' డంచు న్నడి

దొరల రాజకుమారుల బనుసంగ, దూర్వన్యనంబు ల్నిరం

తరవందిస్తులుం గజేంద్రహయమంటా వారకాంతామిగ్రనూ

పురము తొల్పియగఁ గొల్చి వారిరుగడం తో మార్గమధ్యంబునన్.

విష్ణుచిత్తునకు భగవంతుడు సాక్షాత్కరించుట

ఉ. ఇంగిలికంబునం దడిసి యెత్తు కనీనపు రెండెమో యన

న్నింగి గరుత్మతంపరనిగ్గున లేచొగ రెక్కె; నంత వీ

బెం గలొడ్డిమీగడం జి డ్డెఱిగించెను కమ్మగాదు; నిం

దెం గడు మ్రోతః పెన్నిరువడిం గని; రాఖగరాజు మూపునన్.

సీ. చివురుబొట్టవుదోయి జెంచుము లనఁ దార్జ్య
హస్తోదరముల దివ్యాంఘ్రు లమర,
సునుకప్పుమనఁ దోచెన తదూర్ధ్వచ్చాయ
లీలఁ దాల్చి పసిండిచేరి మెఱయ,
ప్రాలిగ యోగివర్గము నిర్మలాంతఃక
రణములువోరె హారములు దనర,
నినికిఁ బుట్టిందినెచ్చెలు లోట మనవికి
దాసె మకంకుడంఘం లమర,

తే. శ్రీత నీత చృద వాత్సాభిహత పరాగ
వలయమండిత కల్పకాళిలో యనంగ
శంఖచక్రాంబితోరునా న్తములు దనర,
దోచెఁ గమలేక్షణుడు చతుర్ముఖండు.

౧౧

క. ఎప్పుడు హరి గని రమరులు
ముప్పదియును మూడుకోట్లు ముని గనుఁగొనునా
రవ్వడు తత్కరముంతో
విప్పిన గొడుగులును మించి వేగమ మొగిడి.

౧౨

తే. సమ్మద దిదృక్షుఖన్ధ రషః పిశాచ
పుంజ మహిభు కృత త్త)వదంజనములు
సోఁక వెఱఁ బాఠఁ కళ్యాన శూర్యవాత
మట్టనలఁ బాటు వెనుబొల్లకట్టు వోరె.

౧౩

క. వీరంద్రకుసుమధారా
సారచర చృంచరీక నంకురి కం యం
కారానుకారి సంస్తవ
కారి మునిస్తోమ సామగానం బెనఁగెన్.

౧౪

తే. అట్లు ప్రత్యక్ష మైనవద్మాతు నంత
రిషిమునఁ గాంచి, ముని ప్రమోదాక్షిజలము
నిగుడఁ బూకింది, కరదీపందికలె లాళ
ములుగ నిట్లని యమ్మ హత్తుని నులిందె.

౧౫

విష్ణుచిత్తుడు శ్రీమహావిష్ణువును స్తుతించుట

కవిరాజు విరాజితము

జయ జయ దానవదానజకారణ శార్దూరథాంగగదానిధరా,
జయ జయ పంద్రపినేంద్రశతామృత సాంద్రశరీరమహాప్రసనరా,
జయ జయ తామరసోవరసోవర చారువదోజ్జితగాంగరురా,
జయ జయ కేశవ కేశ నిఘావన శౌర శరజ్జులకాక్ష హరీ. ౧౬

మత్స్యవతారము

మ. దివబద్ధేష్ఠి నుదారవారిచరమూర్తిం జించి చాతుర్య మొ
ప్ప వడిం జొకపుడెల్లఁ తొడుగమి దంభం బొంద మ్రొ దాల్చి, వే
దవిభద్రాక్షర వంక్రి గ్రమ్మఱంగ వేపం జేర్చెదో నాగఁ, ద
ద్భువనం బభినితాబుబిందు లామం బ్రోద్యద్రుచి న్నాటమే ౧౭

చ. ఎలమి యుగాంతవారి కెమరెక్కుతఱి వనీ దాబుగహ్వరం
బుం జపనీటివెల్లి బడిఁ బోవు నవక్ష నగోరువాశ్చరం
బులు దనుఁ దాఁక, దగ్ధతత మ్రోయు నజాంతమ దైత్య వేదపం
ర్తులు గొనఁ కూల్చినట్టి జయచుందుని జేసితి కా మురాంతకా. ౧౮

చ. మిది గడ్డవం దిమింగిత మెయ్యొయిఁ బెంచిన నీదు వాతఁ గు
న్ద్రతపరిలాశియైన బిటుజేఁ వది ద్రెల్లుబ నీవు ప్రమింగుదే ?
శ్రుతు లనుచువు ల్మృగం జొచ్చుతఱి న్నవదేధవైధనై
విత జవళ క్రి నీక్కికొని తెచ్చుటకాక తదలృతార్పణ ? ౧౯

కూర్మమూర్తి

మ. జలపూరప్లవహనమృణ్మయమహీసంరక్షకై గార యీ
బలె ముక్తామణికు క్రిశంఖనికురంబం బెల్లఁ జూర్ధంబుగా
బలభిద్రుజ్రసవృష్టిజోపరివర్తిభామ్యన్మహామందరా
చలనంపుష్టిఘరట్ట మైన కమతస్వామి న్నినుం గొల్పెదన్. ౨౦

వరాహమూర్తి

చ. ఒకమఱి బుద్ధగింప విలయోదకము ల్పయి కుట్టి, చివ్వు ప్ర
చ్చుకొని, మహాబ్రహ్మ జన, నూకరత న్మయి వెంచి, వెండి క్రిం

దిక్షిఁ గయివ్రాలు తత్సలింస్మింధార నడఁపరస్సుర
తృక్కుతికి నీ యజాండమునె బండ్లు ముంగఱఁగా నొనర్చవే? ౨౦

నృసింహమూర్తి

మ. అనురేద్రాశయకాకికాభృగుభిరవ్యాప్తస్యకచ్ఛాయఁ గాం
చి సముద్యత్ప్రతిసింహమత్సరమిశచ్ఛేష్టః దదుద్దామదీ
ర్హ సహాయముఁ బెల్లగించుగతి నాంత్రశ్రేణిఁ గిన్నఁ వెరం
జా నితకూర భవన్నభావములు ప్రోచు న్మర్త్యవందాననా. ౨౧

ఉ. మునుము నైపును, దూతమాట నుజీ కెంతు, న్నెండియుం దూఱఁ గం
దనగాయం గలనల్పుఁ, దోవ నఖకోణ శ్రేణిచే విక్రమం
బున వాడుగ్రతఁ గొన్నయట్టి విరసహృత్ప్రతయూతేజముం
గొను లీం స్వీకరింపవే యసురవజ్ఞోభితి చి త్త్యాహరీ ? ౨౨

వామనమూర్తి

మ. బలివై తేమ భయానకావధిత బ్రహ్మాంక గేహంబులో
వఱ బై మండెడితత్ప్రతాపమయదీపజ్వాల దింద, న్గడుం
దరిమై మింటికి గ్రక్కున స్సెగయు సువ్యతన్నహచ్ఛాయ నా
గం నీలాంగము శింశుర మొరయుగాఁ బెంపవే వామనా ?

పరశురామావతారము

మ. శమితక్షత్రకళత్రనేత్రజలవర్షావేళ నీకీర్తిహం
నము క్రౌంచస్ఫుటతాపకాంబకసుషిం జాగంగ విషింది, వ
ర్షము రా నంచలు నంద నేఁడు జప నిచ్చ న్నాటి తచ్చేష్టి వా
యమిఁ; దిర్యక్తతి దా గతాపగతికం బొఁగా కురారీ హరీ. ౨౩

శ్రీరామావతారము

మ. పవిధరావతనంబుఁ గైకొనని యహ్నింస్తుమై సప్తదా
తువులం దూలు పరిశ్రమంబునకు నుద్యోగించె నా ; సప్త సౌ
ంపిభేదం బొనఱించి నీర్వర సలీలఁ జన్న యుష్మన్మరు
జ్జవనాస్త్రం బొనఁగు స్ఫిరుల్ రఘుకులస్వామీ రమావల్లభా. ౨౪

సీ. స్వందనస్థితవిదోజుఁడు తృణావ్యక్త
 జ్ఞంఘామరుద్ధత జ్ఞాత్కృతములు,
 క్రవ్యాశివాద్ధాతకనదస్సగ్ధాహన
 స్ఫుటకల్యహవ్యభూక్పాతకృతములు,
 యోధవర్మితహృత్పాతకృతనిజపాత
 సాలాశ్మకృతముహాషాతకృతములు.
 వతితోగ్రరక్షణంధతారభృశార్తి
 భుగ్గుభోగపటోద్రహతకృతములు,

తే. శ్రాంతరథ్యనిరంతరద్యాయదములు,
 దివ్యతాపకామ్యుకోద్యేగితములు,
 కలుషము రదంతుఁగాతంకాపుతాంగ
 బాంబరచరిత్యంబుకదంబకములు.

౨౩

బలరామావతారము

ద. 'క్షితి హంకృష్టిఁ బుట్టి యునుగెఁగి క్షితియుదునె నీక' యామఁ ద
 తృతి విరహార్తిఁబొందిమముఁ దాలిచి రామశరీరమెత్తి. యా
 క్షితినినవత్రియ న్మగుడఁ జెందఁగఁ గాక, కళిందజాతటిఁ
 క్షితి దువ నేటికి న్నలమ చేఁగొని నీ కవశాత్మత న్నరీ ;

కృష్ణావతారము

౪. ఆయతయుష్మదాకృతి కరాగ్రనగాంచలవాంత వారిధా
 రాయతచంద్రకాంతఫలకావశింబిత యై ఛెలంగ, నా
 రాయణమూర్తిమత్సవచరత్నముచేఁ బరిరక్షఁ గాంచె నా
 నోయదుపిర, పృష్టిఁ బని నూఱునఁ బ్రోవవె సప్తరాత్రముల్.

౨౪

బౌద్ధావతారము

మ. తరుణతృత్సతపాణవంచకమునఁ బైత్యాబలాశ్రేణి త
 ద్వరసందోహము యష్మదాత్మకజడద్బాణం బొకంట నైడఁగా.
 ద్వరఁ గావించితి నేటికో? యహహ, బుద్ధం బయ్యె నీభావ, మ
 తరుణీలతనుత్ర మేరికి నసాధ్యం బొటఁ గా కేళవా!

౩౦

క లక్ష్మ వ తా ర ము

కా. మోరాపార మహాపంచకముఁ జక్క- త్స్వయంగా నేర్పు నా
ధారాపంచకధావనం జెలఁగు గంధర్వంబుఁ ద్రొక్కించుట
ల్పీరంపున్నెఱుఁతుఁ నీకడకరాశివారవాచిభవ
ద్దోడద్వార్గింతకృపాజికాద్వికయవిద్యద్ధగ్రించి నిన్ గొల్పెదన్. 30

చ. అవి ఏనులించగా హరి సుధాశనపర్వతిఁ జూచి 'పాండ్కుఁ డి
చ్చినదన విమ్మునీశ్వరుఁ డతేషము భాగవతాన్నదీయగే
హనివహసాత్కటించి, యకటాఁ కడు దిక్తత నొందు: నేతదీ
యనిలయ వచ్చుచి న్నజిమయఁబును సార్థముఁ జేయ' నాపుడన్. 31

తే. విశ్వకర్మయు నట్ల కావించె; సంత
నఁబుజాతుఁడు మమ్ముని నాదరించి,
యీషిడాగోచరుం డయ్యె; బుషియు నేఁగి
పౌరులు భజింపఁగానె పుతూరి కరిగె. 32

విష్ణుచిత్తని స్వపురప్రవేశము

క. స్థానికులు దన్మనీ దిర్బ
జ్ఞానందితు లగుచుఁ బురము గై సేసి. ప్రజ
త్తనడవ నాగవాసము
తో నెదురుగ నేఁగి; రంత తూర్వము బలియన్. 33

వ. ఇ డైదుర్కొని పట్టపవిత్ర భగవత్ప్రసాదభీర్థంబు బుపాయనంబులుగా
బ్రాహ్మణంబు లాచరించి లేచి. ప్రాంజలులై, భర్మపరికర్మవర్మితం బగుబ్రహ్మ
రథంబున నద్వాగవశవతంసంబు నునుచుకొని పోవునమయంబునఁ, ఇర
స్వరసమేతంబు లగు పౌరజానపదజనంబులు గలసి మెలసి నడచునెడః
మృదంగం బుపాంగం బావజంబు దండె తాళం బుడమ కిన్నెర సన్నగాకె
వీణె చుట్టవీణె వాసనగ్రాలు డోలు మారి భేరి గొరు గుమ్మెట తమ్మెటంబు
డుక్క డక్కి చక్కి చుయ్యంతి తోనగు ననంత్యాతవాదిత్రిత్రితయవరం
పరలు మొరయ; నెఱనెఱ బడఁతుకలు మలపుగోనఁ బట్టడాగతగజ
ధట్టమోట్టడమోటక మంటాకరంబుర్దుర మోషణంబు కనుప్రానంబులై, విలా
పిని మంజు మఁజీరఁబు లెలు / య్య నల్లనల్లనం బొగిరఱిఁగి గెలఁకులఁ

గవవితకు థాకర్పురి లగ్న కడివరికి రేణుకంధరలం గణకాంక్షశంఖులు కేలం
 బూసి సేవించి పోవు సామంతభూకాంతకుమారధర్మంబులం బిట్టు గాంచి,
 యెంతోరు గదవ సంత్రపించుచు, మ్రొక్కినిక్కి చేయెత్తి యెత్తిరి
 నేత్రంబు లుత్తానతరళతారకంబుల గా మగిడి మగిడి పొగడుచు బోవుతటి;
 దద్రాజకదంబకం బచ్చటిపదంతులకం దమకుం బురికిం జనదెంచునప్పు
 దెల్ల నెడకాం ప్రగట మేలమాడఁబోలు నాప్రోలిమేశంపుఁ గళావతుల
 వైచుకంబునం గ్రామగ్రామగ్రామలు లొనంగ నారంగ మాతులుంగ జంబీర
 కుంద కండుకాదులం బూర్వానుభుక్త లగునక్తంకరముఖుల వైవః ధశథశ
 తరళతాంకంబును నంకురితవిన్మయంబునుగా, నాతన్మృతప్రేభోశితస్మృత
 సాకూతవిప్రమాతేకరాపాంగ విలోకనంబును నాచలితథమ్మిల్లంబునుగా,
 మొగంబులు తివికొని నమ్మర్దంబునం జనుమార్దంగికం మూపుం మఱు
 గులం డాగి, యన్నాగవాసంబులు నాగరికివిలోకనంబునం జెలరేగి, మొగం
 బులు కిగింకొని, వేదు రెత్తినగతి నరిదియెత్తఁ బ్రతిపదంబును మర్దం
 ముఖాపమర్దనకుఁ గ్రుంకియు, బయడఁ బడి చేయనని లేత యకదకు మగిడి
 తులుము దిద్దుచుఁ దద్వారబాధినయవర్తరానినక రాజ్జలై నుడివడునెడం
 బొడము కర్ణమనుమ వతంసుఁ పోఁఖరశీకించిచ్చలనోపరిష్య వైరిష్యహాస
 కుందంబులు సాంప్రతరచంద్రికాకందంబులం దీటుకొలువఁ జాటూక్తివాచాజ
 లంజరతవనితలు తమకు మ్రొక్కం దారు మ్రొక్కి కొక్కించుక యోర
 మోమిడి, వారియరుపక్కియం నొడిగి తొంటియంటుఁ దలంచి తలవాంఛన,
 వంచనం గటాక్షించి యెక్కునక్కింబునకుఁ దమచేత మ్రొక్కించుకొనవేక్క
 నక్కడం బుడమితేడు లేమి సామాన్యమనవులం గైకొనక, సుమాళంబు
 వేద్యంబుగా విద్యావయోవృద్ధుల రగమీరు మ్రొక్కగా దారు మ్రొక్కమి
 యెట్లు మ్రొక్కింపుర దనుటయు; గ్రక్కవం బొడము మొలకనగవుల మోముఁ
 దమ్ములకు వే తొక్కవంత తెలివి యెక్కు, మ్రొక్క కక్కడఁ గెడఁగూడి
 నడచు తోడి చేడియం కద్దారంకుఁ దమకుం దద్దయుం బొందుగల దను పెద్ద
 తికం బెఱుకపఱుపఁ గెమ్మోవులు మలంచి తోలోన నాయ్యనాయ్యన నుచు
 క్కవ నక్కిలెఱింగి దక్కె సొమ్మని తమ్మ నమ్మదున్లు ముందఱికి నూతి
 'యక్కక్క, మ్రొక్కవే మనపాలివేలు' వని బుజ్జించియు, బొమలుగొని
 జంకించియు నెట్టకేలకు నొడంబఱించినఁ; ద్రపాతరశనయనలై విరళవిరళాంగు

కాండల బండలుగా మ్రోక్కి, కక్కసిన కట్ట మ్రోక్కి, పొచ్చి, యచ్చ
 య్యట్ట మెడవడకయ్యడంగా జిగడగండెలవోలె కట్టకొని గొల్లన వగు
 నల్లోలాంగనల గల్లకోవలన గొట్టి కనరుజూప నా రాజనంపలబుడిద
 నిగుడ, మగుడ మలుపడు కొమిరెహరిజలోచనం చలితకంఠనంకులకైకా
 రంబు లానామోదమేదురాళిరుంకారంబుల దింకంబు లంతవ; జెవులనంకులు
 లోవంకకుజంబులు కొంకిసిగలు గావిదువ్వుటలు నొప్పి. నిమ్ము దెప్పరింబై
 మువ్వున నవ్వురంబు జేరి, రసికజనబాంధవంబున బంధువియోగంబుమఱచి,
 గంధకలరాకును గ్రగ్గధరాదునాంధ్యంబు లే కలను నంద్రదేశియు లు
 గంధకారులు పాటిపాటి వద్యంపుమ్రొక్కుంతో వెట్టివెట్టి కైవారంబులు
 గొదిత త్రడులపై వచ్చు రాచవారిపై నాడువారిపై నాటవారిపై జల్లగా
 జల్ల, జెల్లెగని స్పృష్టియైన ముష్టి కరించుచు, నన్నవ్వు భేదయగువరిమళసమష్టిం
 బెట్టు విష్ణాతకంబు నబోమంతరికం జంధారకంబై చంకరకరజంబుల మాటు
 పలువల, బప్పియ నిందిన రప్పిరుతిత్తులొత్త; వియత్రలంబునం బాటి కై
 వ్రాలు దారం వాద్యంబులు దడిసిన విద్యోవక్షీరు పుష్కరంబులు గ్రావ
 నగ్గిరోయుచుండ; నమ్మొత్త మెత్తలో నృత్తంబు జూర నిలిచి మెత్తమెత్తన
 నకచుచుండు మింతతంకంబును దారు నప్పిండు పుండరికాస్య లవకాళంబు
 గాంచి కాళకునుమవ్రతిఫలనపాండురంబులై పద్యాతి హృద్యపార్శ్వద్యయో
 ద్యాన, పాదపంబుకుంబాటు చెంగలువకాలువలకుం డిగ్గి కానరీదధిమండ
 మానరంబులుగా, విసికి యాడంబెట్టిన నారంగళ్యంగభేరభంగంబులతో
 గట్టిన కలమాన్నంపుజలది పోకపొత్తులం గుడువ గూర్చుండ విషించి;
 కుక్షింభరిత్యంబున కుత్తాములై తిరిగితిరిగి వేనరి యొసరిన దాసరిగుంపు వారి
 పాల గోపాలభిషి విషించి భక్షింప దీరక్షోబుల నిలిపినకోరంపు దివెదారికోలం
 రంధ్రగోళంబుల మక్కిలంబులై ముండు ధగధగని జగజ్జాతిదీపజాలంబుల
 మద్య రూపకుండికాంగారంబుల వీరాట గ్రాచి, నాడు జంకింప వాయించు
 ధిమిరిమిద్వానంబులకుం బెదరి యీవలియువవనకుకంబు లావలికావలి యువవన
 కుకంబు లీవలికి దట్టంబుగా గట్టనితోరణంబులై వెలువ, దలలు పసరుచియు
 నోరు దెలుచుటయు గేలు సఱచుటయు చక్క మిక్కుటం బున న క్కొలా
 హంబున నేపాడియుం బాట వికరాక మూకగట్టిన భాగవతజాతంబు లేతేర;
 నూయారినంతనంతకుం దిరుగ జెద్ద లిందించనంతరించిన విలుకువాడుగోటి

గల జావదోబులకుం బుట్టి కల్గిటి విదవ నెత్తఁబున మెత్తని గఱిక మేసి
 పోనఁదిచి మాపుమాపున మేపునజ్జకవఁంపు మేపున బిడుక గొఱవఁబు తోమ
 కఁబునఁబుడవుడవై కఱియకఁబడిప్రాకఁ గనియైన నీకం గనియైనం బెదరు
 కొదమ తట్టవగంపు కలికొఁదికి ప్రేలు లాఁకుఁదెలు గీరింఁనగవ్వదండం
 గండం నలంకఁదిచి, మోలుగ మద్దీం దోచి మూర కొక్కండునుజేవకొక్కండు
 నుగాఁ గట్టినదొట్లు టల్లారు బుల్లనీల్లంబల్లింఁదిని పల్లంబులవైఁ జిల్లలైం
 బురు వాసనకొడుపులం బూసినమబుంగుఁ జుంద్రకజేంరె రవణంబులుగా
 నెదురుగా వేడుకం జూడవచ్చిన యప్పిది మేదిసాలె యగసాలె పటుసాలె
 వానెనై జాతి సాఁకు లేతులకొమరులు తుములమై వచ్చు తుచ్చమూసామజం
 బులం జూచి యేచినవెఱం దమయెక్కిరింక లెక్కికొని వాగె లిరుగేం
 గుదియంబట్టిన నిలువ కయ్యుత్సవం బీక్షింపవచ్చినప్రజలం ద్రొక్కుచుం
 తోవఁ; దిన్మథ్యవృద్ధవద్యాతురాదులు దిట్ట నిట్టట్టనలేక ప్రాణంబులు విడి
 కిటం బట్టుకొని పోవుదు. నవీననవిధకేదారంబులం ద్రెళ్ళి చిట్టలు ధిగఁబడి
 వెతలలేకుండం దారు దిగ విమ్ములేక విమ్ముఁగొని నలుదెసలంజూడం, జూచి
 కేలు నఱచి కోహో యని గేలిసేయు గణికాకదంబంబుల చవ్వుటులు నిలిద
 నిమ్ముటవిటపిరూఁటంబులం బ్రతికల్బంబులు పుట్టింప; లిట్లనూనవిధవంబు దిగు
 రొత్త నత్తిరువతి సొచ్చి యచ్చక్రధరునగరిమోనల నిలుచుఁయు, నవ్విష్టు
 చిత్తుండు ద్రద్రతావతరణంబు చేసి, ధరణీధవస్థానికనమూహంబు వెంటరా
 నవ్వైకుండు సేవించి, తత్రసాదఁబ్బం బగు వరివట్టంబున నలంకృతుం దై,
 నానారంకారసహితంబును రత్నకాంబనమయంబులు నగు నాత్మీయభవనంబు
 గాంచి విస్మితుండై పుండరీకాక్షమహామఖిలబైభవంబుగాఁ దెలిసి తత్రత్య
 రాత్రీకత్రవర్గంబుల నవి ప్రవేశించి, తొందికంపె శతగుణంబుగా వాగవత
 పూజాప్రవణుండై యుండె నంత.

౩౫

మ. ఉలుపా లృప్తినయిండ్ల మజ్జన నృపాహ్లాదాకభుక్తిక్రియో
 జ్జ్వలలై, రే హరికొల్లునక వివిధరాశ్యస్సర్ది సుత్రాక్షుకుం
 సులవాదు ల్పరిదేర్పి పుచ్చి, మణివాసోభూషణగ్రామముక
 జంజాతామనకు సమర్పము నిష్ఠం జేసి, యువ్వైకువక.

౩౬

తే. ప్రభువు లరిగిరి క్రమ్మఱఁ బాండ్యనగరి,
 కమ్మునియు నట్లు వైష్ణవాభ్యర్చనంబు

దన చిరంతన తులసికాదామకరణ

దాస్యమును జేసికొనుడు; దత్తురత నందె.

౩౭

ప. ఒక్కనాడు మధ్యాహ్నమున మౌలికా నమరొవజానంతరంబున మంది
రంబునకుఁ బోవునతనిఁ బ్రసాదమందస్మిత నుండఁచకఁ బంజరకటాక్షంబున
పిషింపి వక్షివుంగవశేతనండు వుండికనిశేతన కిట్ల నియె.

౩౮

యామునాచార్య చరిత్రము

తే. 'యామునాచార్యఁ గొక్కఁడు నీమహాత్ముఁ

దొక్కఁడును గాదె దర్శనం బుద్ధరించి

రస్మదీయకృపాతిశయమున,' ననిన

నింపిరాదేవి తన తర్త లట్లు లసియె.

౩౯

క. 'ఇతనికథ యెఱిగినదె కా,

యతఁడేమి యొనర్చె?' ననిన నబ్బాక్షుం దా

శతపత్త్రసింహ కిష్టము.

'నడివ. కలం దొక్కఁడు మత్పదాశ్రితుఁ దాదీన్.

౪౦

ఆ. అతఁడు చిఱుకనాఁడె యాచార్యకులమున

వేదికాస్త్రముఖ్యవిద్య లభ్య

సింహు చుండ. నపుడు బెలువ. యిప్పటి పాంథ్య

సృవతి పూర్వమంత్యఁడే యొకండు.

౪౧

తే. వెట్టితై వంబు ముదిరి మద్వినుతి వినుడు,

నతి యొనర్చుడు మామక ప్రతిమలకును.

హఁదె పరతత్త్వ మను, మదీయాలయముల

నుత్పవంబుల కులుకు, నెయ్యురును నట్లె.

౪౨

సీ. అక్రాంత జంగమార్చాసక్తి వర్తిలు

వేదవిద్విజుఁపూజ విదీఁ గలిపి;

తౌమవారపు పిరభద్ర వశ్యర మిడు

గృహవై వతంబు లిట్టింకు లింక:

వజ్రవత్పితృద్రవయ మారఁ బెట్టు సం

కరదాస మయ్య భక్తప్రపతికి;

నాద్యంబు లైన దేవార్యంబులు వ్రాం
నవని నిరాళ మరాళి నిరవు;

లే: జందె ముత్తరతైవంబుఁ జెంది త్రెంచు;
బలితు రారాశ్య దేవళై ప్రావ్యులనుచు
నుపనిషత్తులు వారిచే నుమ్మి వినుచు,
వెండి యే జంగ మెత్తిన వెరంగువడును.

౪౩

క. శివలింగముఁ దాల్చిన జన
నివహం బేమైనఁ జేయనిది పాపము దా
నవుఁ గా దనఁ; దా నమయము
నవు నను విప్రులర యగ్రహారము లిచ్చున్.

౪౪

లే. ఆతఁడు రాజ్యంబుఁ బాలించు నవసరిమునఁ
దనవళం బైనయట్టియత్తానుపర్తిఁ
గలుగు నంపుటరాని ముర్తామణిఁ
లంబు మా హేశ్వరుల కందరికునె లీటె.

౪౫

లే. అప్పు కీచకులగచు బ్రాహ్మణులు కొంద
తాత్మజనిభూమి విడువలే కలికభూతి
గర్జముల నాన దుదురాక రిద్దసంది
నూతసంహిత లిటికించి చిరఁ దొడఁగిరి.

౪౬

క. శీరముఁ బట్టియు గంజా
హం బుపాంతుగ భుజింపనవముల బైటం
జాలఁడు వై వన్, విప్ర
స్థానిత్యము బై బుసేసి కనువిటవు సభన్.

౪౭

క. ఆరాజునుహిషి యేని హ
దారాధనపరక నుండఁ నట్లుంటియు దు
ర్వాణవ్యభిచారి గావడు
పారిహ, విభుఁ డన్నచల్లమిభక్తుఁడు గావిన్.

౪౮

వ. మఱియు నప్పుంధీరత్నంబు.

౪౯

సీ. వింగడం బై నట్టి ముంగిట నెంకొన్న
 బృందావనికి మ్రుగు వెట్టుఁ దానః
 దళిమినాఁ డేకభుక్తము నేని, యవలినాఁ
 డోర్పి జాగరముతో నుండు నిట్లు;
 బారసి పోసిదు, వైనిద్రఁ బాటుట
 క్కలుపాడు మత్పుణ్యకథలఁ ద్రోయుః
 నేమంపుమూనాబు కామింప దదినాథుః
 మఱునాఁడు కన్నులు మనసుఁ దనియె
 లే. నాజపువన్నెఁ బ్రియునెట్ల కరుగుఁ గూర్చి;
 నరుగుచో నాదిఁ దుడిచి కప్పురపు నాదిఁ
 బెట్టు; నిట్టల మద్యక్తి వృద్ధియును ని
 జేతునెడ భక్తి చెడదు మదిష్ట మగుట.

౫౦

క. వజజుల గుర్రాదులు మ
 త్రనువులె; తత్పూజనంబు తథ్యము మత్పూ
 జనమె; తదీప్సిత ఫల దా
 తను నేనె; యదైన గంపు తరతమ పృథుల్.

౫౧

క. కేవలశరీరదృష్టిన
 దేవతల నేక్షణ కలుగఁ దెలిసినజరుఁ
 నా వానుదేవతాస్థితి
 తావింపని పూజ సాంతఫలమై త్రివృణ.

౫౨

వ. మఱియు నీరహస్యంబుఁ దెలియ కబ్బాపతి తామనుండై. మామకీనంబులగు
 జనంబుల సామాన్యబుద్ధిం జూచుచుఁ దదబ్బుతుల కగుమప్రదవంబుల నుపే
 షించుచు, రక్షామిముఖంధై యుండ పిక్షించి; కలియుగంబున ద్రవిడ మంత
 రంబున గృతమారా తామవర్జితటంబుల మద్యక్తులు తఱచగుటను, దద్దె
 శింబున కొరయం దతంతగుటను, రక్షణశిక్షణంబులు రాజముఖంబునం
 గాక నేన సాక్షాత్కరించి చేయమియు, దద్రక్షితేవృ యస్మదాభిముఖ్యంబునం
 గాక పౌత్రమమియు, నాయాభిముఖ్యంబు సంవాదంబునం గాని పుట్టమియు,
 నే విచారించి; తదాభిముఖ్య కలఁజావంబుగ నాస్థానం బెక్కి వాదితయంబు

సేయఁజయు వన తరిం వచ్చివ్రకుమారునకుం బుట్టెఁప; నతం దేఁగి నానా
దేశాగతదీనానాథవృద్ధకుసురికటఁబంబులకు ధాన్యాజినవటాడులు, వటువు
లకుం బెండ్లిద, కనవసీతుల కవనయనంబులకుఁ, బంగర్వంధుధిరాదులకు
సొరఠేయాదియానంబులు: వఱియఁ జెటువు గదమవడియే ననియు; బేద
గుఱులకుఁ బాజ నడువ దనియు, నెడవునం జరివఁచి రిడియెద మనియుఁ,
దిథి చిక్కు ననియుఁ, తీర్థయాత్రఁ జనియెద మనియును, ప్రతీద్యాపన కని
యును, వ్యాధి మ మ్మతో ననియును, కెప్పి నంప, నారాజీవ నంబు గిప్రాగు వ
ప్రకారంబులం బంపుద్రవ్యంబుఁ దెచ్చి యచ్చు ముదన శృగుష్పథరంబేతు
లకుం గ్రండుకొని చే సాఁచిన సందిదితోరణంబులై తోచు నేకదండి త్రి
దండి బ్రహ్మదారుల యున్నమితదండంబుల నిందారు కాపాయకద్రువత్రు
కౌషీన పరంపరలం గ్రమ్మి, కావశ్యవదగంజాడఁగొని, కార్మజ్యంబు విద్యగాఁ
దక్కినవిద్య రెఱుంగక పేడు. సిద్ధుగ్నిధానేకప్రాణల కాధారంబగు పద
మడిద్యారంబుఁ జేరి. ప్రతదినాస్మత్పాదజన కథాశ్రుతపూర్వ యగు నా
యుక్తిదవుదేవి కాశీర్వచనాక్షరంబులు దోవారికమ భంబునం బంపి: 'వైదేశి
కుండ వైష్ణవ వటుండ, వాది గలిగిన విష్ణుతత్త్వంబె వరతత్త్వం బని
వాదించి గెలిచెద, వసుధావరుండు పుష్టభక్తి విముఖుండు, గావున వైష్ణ
వునిమనవి విన్నవించ నెవ్వారు వెలుతురు: సివుభక్తివరాయణవు, వతి
హితాధారవుం గావున నీకు విన్నవించి వంపితి: సివిభుఁడు నీకు విధేయుండు,
విన్నవించి నమ్మ రప్పించి వాదంబు నేయింప నోపుదేని వాదించి గెల్చి,
సిదుభక్తకు భగవద్భక్తి బుద్ధించి కృతార్థుం గావించె' నని విన్నవించం
బంఁచిన.

౫౩

త. గ్రీష్మ సమయనిరుత్సాహకేరిమణి

నమమనభ్యని కలరుచందమున నలరి,

యేకతమ నర్మగోష్ఠిఁ బ్రాణేశుకోడ

నతని, విథ మెఱిగింప, నిట్టటు వడచు.

౫౪

క. కూవల్లకుఁ 'దెట్టెట్టా!

తా వాదము సేసి శివమతంబు జయింపం

గా వచ్చెనో? చూతముగా,

రావింపుఁ మటున్న నాఁదిరాత్రి చనంగక

౫౫

వ. ప్రతాపంబుకం బరిమితజనం బగు నాస్థానంబునం గొలుపున్న భర్త మ్రోల
దా నుండి యయ్యుండువదన యతనియగుమతిం బ్రతిహరిచేక బిలువబంచిన,
నమ్మానిలింపకుమారుడు.

౫౬

- యామునాచార్యుడు పాండునభం జేరుట

క. ద్వారంబు సొచ్చి, కీలిత
గాదుదమహి వ్రజవేదికం జివురుల గెం
పారు నొకవిప్పంము గని,
యా రావి న్నాదసాక్షి కై వలగొనుచున్.

౫౭

నీ. వసిడిగ చ్చమర సోపానముల్ మూటఁ దుం
గిత విశాలితయుఁ జిత్రితయు నైన
నభ మహామథమువై శార్దూలచర్యులం
దావృతుల్ జటిలులు నైన జరత
మాహేశ్వరులు చుట్టరా, హరనంధి రు
ద్రాశ్చయతముఁ దాల్చి యశికభూతి
సురదీగాధురం రాం, నరుణాయతాక్షుడై
కుటుగద్దె బిల్లఁ బ్రకొన్న మునిచి,
నంది ముద్రితపాణియందుఁ జెక్కుఁది యీ
గమములు వినుచు, హేమము పొదివిన

తే. యంతి రుద్రాక్షగమి కుట్టలంబు మెఱయ,
వెలితపారంబు మించ దువ్వలువ గప్పి,
యడపమును వాడివా లొక్కయతివ దార్చి.

భార్య వింజామ రిక, నొప్పపాండుఁ గనియె.

౫౮

వ. కని విసిరుండై చేర నరిగి యశ్లాపవీకంబు గాను కిచ్చి కూర్చున్న నాదరిం
పక నంరంభియై య వ్యశ్యంభరాభర్త యిట్టనియె.

౫౯

తే. 'నంగతియె యోయి, యినుమంత తింగజావు,
తత్త్వనిర్ణయవాదంబు దరమె నీకు ?
నోడిలేనియుఁ బట్టి, మొట్టో యనంగ
లింగమును గట్ట కడుగ, మెఱింగి నొడువు.

౬౦

- తే. వాదుల ముందు జెప్పించి వత్తు; రోట
మైన దయ నీరె యేమైన నని విలబ్ధ
జూటుదనమున నభ లెక్కు చొరవకొండ్రు;
పాణువారలనుద్ది నెప్పంగ నేం ? ౬౦
- వ. అని పలికి దరహానాబుతో దేవిదెను జూచి యిట్లనియె. ౬౧
- క. 'అన్మన్మతస్థుఁ డోడిన
భన్మము రుద్రాక్షములును బాని యితనిచే
విన్మయముగ సాప్తము ముర
మన్మరచక్రాంకితుండఁ గాఁ గలవాడ౯. ౬౩
- తే. ఉచిద, యీసిద్ధువిద్యాంసుఁ డోడెనేని
వీకు నితని కే నన్నపూనికయ' యన్న,
'నొప్పితిమి దేవ రాసతి దప్పకున్నఁ
జాలు మఱి పంచభూతము ల్పాక్షిగాఁగ. ౬౪
- వ. అని పలుకు నయ్యురువున వ్రతిజ్ఞ లాకర్ణించి. ౬౫
- తే. అతఁడు మృగకృత్తి పెళ పెళ యశగ, బనువు
గోచి కట్టిన మోదుగుగోం నెగయఁ,
బ్రాంజలి విసీతుడై విన్నపం బబంచు
నర్థముకొననత నిట్లు లనియె ధృతిని. ౬౬
- క. 'దేవా, యిట్లని యానతి
యీ పరి, దేఁ గడువుఁగూటి కిట రా, నాదం
బేవారిఁ బ్రోవ ? బిషా
జీవిక వర్తికిని విరి నృజించెనె గాదే ? ౬౭
- తే. ఎవ్వఁడే సర్వభూతస్థుఁ డిరైఱుగు
నకును బ్రేరేఱె, నతనియానతియై తెచ్చె,
నెఱిగినవి నాల్గు నొడువ నేమియున లెస్సః
యతఁడ బొంకిన నేమిసేయంగ వచ్చు ? ౬౮
- తే. పంతమైనను గానిమ్ము పార్థివేంద్ర,
యుక్తులను నిగ్రహస్థాన మొదవెనేని,

యమ్ము దెచ్చినవిద్యాంనుఁ డనఁగ వలచ,
దెట్లు గావింప వలయు నట్లట్లు చేయ.

౬౯

వ. అని యులుకు విడిచి పలికి, మగుడం గూర్పుండి, యతని యనుమతి వాదం
బునకుం దొడంగి.

౭౦

అన్యమత ఖండనము

సీ. అందులో నొక మేటి కభిముఖుండై యాతఁ
డనిన వన్నియును ము వ్వునువదించి;
కొడఁగి యన్నిటి కన్నిదూషణంబులు వేగ
వడక తల్పిత యొకఁడఁగఁ బల్కి;
ప్రక్కమాటల నెన్న కొక్కొకమాటనె
నిగ్రహస్థాన మనుగ్రహించి;
క్రందుగా రేఁగినఁ గలఁగ కందఱఁ దీర్చి
నిలిపి; యమ్మొదలివానికి నె మిగిడి;

తే. మఱి శ్రుతిస్మృతిసూత్రసమాజమునకు
నై కకంత్యంబు గల్పించి, యాత్మమతము
జగమెఱుంగఁగ రాధాంతముగ నొనర్చి;
విజితుఁ గావించి దియ వాని విడిచిపెట్టి.

౭౧

క. 'నీ వేమంటివి రమ్మం'
చావలివానికిని మిగిడి యట్లనె వానిం
గావించి, యొకఁడొకఁడు రా
నావిప్రుఁడు వాదనరణి నందఱఁ గెలిచెఁ.

౭౨

వ. ఇట్లు జయించి విష్ణుదేవుండె వరం త్త్వం బనియు విశిష్టాద్వైతంబు
నగుటయుం బ్రతిష్ఠించిన.

౭౩

క. అయెవను నొక్కవలు కెడు
రై యుండెడు పిప్పలమున నాయెను విన, 'నో'
హో, యిది నిక్కము, స్పష్ట, నా
రాయణుడె వరంబు. కొల్లుమతసే' నలంచుఁ.

౭౪

వ. అప్పులుకులు విని విన్నంతై యక్కూడినపాషండపందలు దంపమకొని పోయిన, నాయుర్వీధవుండు నతని మాహాత్మ్యంబునకు సంతోషించి సాష్టాంగ మెఱిగి, హర్షామృతరసోత్తరంగితాతరంగుండై, భుజగళయన చరణకుశేళయభక్తి వౌడమి కృతార్థతం బొంది, పాండ్యమండలమునకు తాగినేయుంక పట్టాదుండు గావునఁ బాతంబని బ్రహ్మచారి యగునతనికిఁ దన కడగొట్టు చెలియలిం బరిమయంబునేసి, యరబాబుగ నమ్మహాత్మునకు దాహావ్యర్థకంబుగా నర్థరాశ్యం బిచ్చి, యువరాజుం జేసి, యభీకసాంగవే దుండగునతనిపి సుభక్తశీరస్సభ్యస్తం బని యెఱింగి, యందు దివ్యాస్త్ర మంత్రంబుం కలిమియుం దెలిసి, యమ్మహాత్మున కెప్పరించి దుస్సాధం బగువిరోధియాధంబు సాధింపు మని దండయాత్రం బనిచిన, నయ్యాము నుండును నన్నుద్ధుం కరుతఁగి తక్కురోహక ప్రదానమంత్రవర్గంబు నన్నిహితంబులగు నివ్యాప్తిక కిరంబులు గడచి శరత్సమయంబున విప్రిషత్సంహారం బునకు విజయంబు సేయు మనుచు, నత్రైకంబు రాజున కెఱింగించి తత్సమ్మతంబున నిలిచె నంత.

౭౫

వర్షాకాల వర్ణనము

ఉ. కర్కశుఁ డంబ కోర్క, కువకంబులు వాపతి గూర్చినట్లు ని
య్యొక్కఁడుఁ దానుఁగూర్చి. మఱి యానలిరాధిపచిహ్న హావతం
బేర్కల గంగ నాతఁ డెరిమి న్మకరస్థిపఁ గన్ననీర్ష్య, దా
కర్కటకస్థుఁ డయ్యెనన, గర్కటకస్థిపఁ గాంచె నత్ర బిజ్జ.

౭౬

తే. వనతలి వరాహ వాహ రి వాయుకుగ్ని
రోధి వారణ వర్షాభు లాధిఁ దొఱిగి
నెండ్ర రవి చేర; మూఁడవ యెడకుఁబెరు.
తరణి ధరణిం బ్రమోదసంధాయి గాఁడె?

౭౭

తే. వనధిగమనజగర్పార్కజనిత మృణులు
మఱి ప్రనూతికి నతనిధామంబు జేరె;
మనతఁ జొచ్చినయింద్రును దనుట బుండ
తాన్మనకుఁ బుట్టిని లేచెరుక్రమము గనమె ?

౭౮

తే. ఉర్విఁ గాదంబినుల యలయుమ్మనీరు
దొరుగఁ గేసులు కేకలు తోన నేనె,
ద్విజన రాజ్యకర్షణి వి నగఁ జేసి
గర్భము సుఖద్యుతము నేయఁ గడఁగె ననగ.

౭౯

మ. అంపర్వన్యఁడు బాపఁ డనొలిమిలో న్నభ్రంపుఁ బెన్నొప్పెరఁ
జల మోగఁ బిసుగుక్కుజాత్యపుటయన్గొంతంపు నత్తున్క తో
పరిఁ జూప, స్మహిమీదిలోహరజముల్ వైఁ బర్యే నా, లేచె వా
త్యలఁ బ్రాణావమషు లొగి లొరల గ్రద్దంతై దివిన్ లేచినన్.

౮౦

తే. ఇలకు డిగి, చుట్టిచుట్టి చు మ్రొత్తి, యెగనీ,
పోయి, తము ముంచునుగిగాలిపుష్కరములఁ
గడలిసి రభ్రకంభము ల్గానె, ధరణి
నభ్రకరిశిక్ష దివిఁ గాంచెట్టికంజి.

౮౦

తే. కృతవయఃపాననవమేషుపుకుకములకు
రాలె నొయ్యన వడగండ్లపాంపండ్లు;
మఱి బలాకావ్యజాశిసంప్రాప్తి గలిగె,
బెరుగఁ బెరుగంగ ధ్వనియు గంభీర మయ్యె.

౮౧

మ. తనతోయం బిరుంజ్మ లెత్త, నిల వాత్యారేఁబుమూర్తి న్మహేం
ద్రునకుం జెన్నగ, మ్రుచ్చుఁ బట్టి దివమందు న్విల్లిటింపం, భయం
బునఁ చద్రశ్మినహస్రము న్నెస డిగెం బో దాగి వే గ్రుమ్మరిం
వ, ననం ధారలు దోచె మించు వెలిగింప న్మబ్బుల న్నెల్లివై .

౮౨

చ. తొలితొలి వచ్చుధారల నెదుర్కొని, తచ్చుటఁ దీగచుట్టగా
నలముచు. ధాత్ర లేచి, పొలుపారె మలీమనబాష్పవల్లు; ల
త్రొలితొలిధారకే వెఱచి; తోన ఁనోఁపుము వానకాళ్ళకుం
బరివుఁ దాలయాభ్రముల భంగినె సంతెరి లూన్యెనో యునన్.

౮౩

చ. ఎడవక మున్ను మింటిపయి నేతగులంబును లేక మూకతఁ
వెడలెడుచోఁ గఠోరఘనబృందము లంధము వడ్డ, వానిమే
యిడియ జవోష్ణఁ బాటెడు రపిందులవట్టపుబండికండ్ల చ
వగుడుగతి, మ్రోసె రేవగులు భూరిభయంకరగర్జ లత్తబిణ్.

౮౪

చ. దినములపంబడిం జడసిధి స్మృను గ్రోలిననీరిలోనఁ బే
రినలవణంపుపుట్టముల దృవ్యదిరమ్మదదావము ల్దవు
లొగ్గని పెటిలించునార్పటు లొకో, యన నౌ సతిబిద్యయంకర
స్తవితములఁ నృజించె సతిసాంప్రభునామనగర్భగోళముల్.

౮౬

మ. ఇసుకశ్మల్లైష వార్ధి జేరి జల మెక్కిం తాన, నాత్మోష్మః జు
య్యని పెంటం బొగ ముంకికో నెగసి, వాతాధాతతత్సంధురం
గన నౌచు. గళద్రుతై వడకురేఖం దిక్తటప్రోత్తిత
స్తనయిత్తుచ్చుఁ జందం ద్రైతనె నాసారంబు దోరంబుగన్.

౮౭

మ. ఇంకను గల్గిరజీవనంబుల నిజానిష్టోగమార్తంధమం
దం మానం, దయ వైరివైరి సఖుఁ డౌటం దద్రవిం బీల్చి, య
య్యిఁకొప్పుమ్ముడిఁ గుమ్మరింపఁ దగుఁ దా నెంతైన, నంతైన మం
దలముఁ రాహం పొసంగఁ దాల్చగతి మింటం బర్యే గారాద్రముల్,

౮౮

క. పుట్ట వదలి నభోబిల్లి బట్టు శక్ర
కార్ముచిపుఁ బెద్ద వలువన్నెకట్టజెఱ్ఱి
పై న నడచెడి కళ్ళగుం పనఁగ గాలి
గార్కొని దిగంతముల వానకాళ్ళు నడచె.

౮౯

చ. చుంచుకు న్నసన్య యగు మర్రికి డిగ్గఁగ నీవు మూఁగి చా
తకము, లుండు లోఁ గనలి దట్టముగా నలమేఘుఁ డాడు చుం
డక చన నూడఁగా దొరఁగి నాశపుటుండలు వోలె రాలె ద
క్కర పడువర్షధారల ముఖస్థము లై కరకానికాయముల్.

౯౦

నీ. ఎరిగోలుజల్లు ము నైశవెళ నేటవా
ల్పడి గాలి నట్టింట్లఁ దడిపి చనఁగ;
నట్టె తో వడగంట్ల కట్టాపులు దుమార
మాపుల రేచి రెండవదియుఁ జన;
మఱి మూడవది నిల్చి మెఱుని బిట్టుఱిమి శీ
కరవారి స్పృష్టిఁ జీకడిగ నలమ;
నుయ్యెలచేరుం యోజు బైవై వెండి
జల్లైజల్లు వెల్లల్లుకొనఁగ;

తే. భూభిదాపాది మర్పరాంభోభరంప

పతి మరజ్జుంఝుఁ దెలలిక కడవ వంచి
నట్లు హోరని దారెమ మైక్య మొంది

పిన్న మన్నుడు నొకటిగా వృష్టి బలవె.

౯౦

మ. అపర్వస్థుఁడు కేకిపాత్రములకుం పాడించుచో మేఘమం

డలపుడ మ్మక గ్రుంగ లేవను, మరుశ్మార్దనికుం దర్శి నొ
త్త లలిత నేలపట్రాలుచు న్నెగయించుం దారాడనతైల్లజ
ల్లలుఁ గొంపులు నయ్యె, దారలును దట్టోలేంద్రగోవంబులున్.

౯౧

ఉ. ఓహరిసాహరిం బ్రథమ ముల్కెడుధారల గాద్య లేటవా

ల్లా హతి నీడ్చి, వీగుప్రజలం గలవ. న్మౌగి లొందె నంబుభృ
ద్వాహచలద్రథత్వము, మొద లైఱుఁ గన్ ద్వజ మెత్త నొకగా
నాహదనం జెలంగుజవ మాంతము నూన్, పరామియున్,

౯౨

తే. మిగుల నామనిఁ బచ్చ చాపేయకముల

నమ్మి, కడవఁ దము వైచి, నాడు మగద
నానపడువారి నప్పున డ్లల్ల విచ్చె
గలయ మూతులు కేరికేగహనతతులు.

౯౩

చ. అనయము నందనంపు దివియందునె యుండి, ప్రసూనవాసనల్

గని, పలకెంచిపోవు నలకారుమిటుంగులె పోవ రాక చి
క్కెనొ నవగంధలుబ్బభుజగీపరివేష్టన నా, మొగళ్ల పిం
డునఁ జెలంగెం బసిండితగడుం దెగడుం బుపురేకు మొత్తముల్.

౯౪

చ. బలుసెక నించువి ల్లడుఁ బట్టినదే యిపు దాకుబూది గెం

పులఁ ద్రిరుచిత్ర మూది, మరుముష్టిఓగిన్ దివిఁ గ్రాయు మౌక్తికం
బులజడి జుమ్మనం దొంగుఁ బో; యిది యింద్రునిదేని, పుట్టరా
గెలనమె నాగ బో ల్చిలుజగిం గరకాస్రుతి నొప్పె మేమముల్.

౯౫

చ. అతిజల మర్థిఁ గ్రోలెఁ నితఁ, దంతయు రా నరపుష్టిదోష మా;

మితి నిపు దబ్ధతం బరిణమించినతోయమె చాలుఁ జంట; క
న్మతి నలదాత గట్ట గగనంబున, పర్తులత న్నమంతతో
వృతి యగు నేతుమండలము శ్రీ పరివేషము సుద్దెభాసునిన్.

౯౬

- తే. గగనరంగస్థలంబున మిగులఁ బ్రౌఢి
మమునఁ గాళిక నీలికోలము నదంపఁ,
బొరి మొగంబునఁ రాలునిప్పుక లనంగ
గుంపులై తాలె మహా నింద్రగోపకములు. ౯౮
- క. ద్యుమణికరాళి మొగి శ్లయి
యమవస శశి గలయఁ గూర్చి హద నొటయు, న
య్యమ్మతపుడించులె క్రమ్మఱ
సుమినెడు నునఁ గలయఁ గరక బుడుగక రాలెకా. ౯౯
- చ. పురణ మొగిళ్ళపై మొదిలఁ బొల్పిఁ జలస్రుతి నాడునాటికిం
గిరఁగుడుఁ బుట్టుచుండుమణిశార్మకరక్తిమ యెల్ల వెల్లిఁ గె
న్నురుపులు గట్టిన్నట్టులు గనుంగొన నొప్పె దడింద్రగోపముల్
గరఁగినవిండ్ల య వృనమకై వడిఁ దెట్టువగట్టుపచ్చికా. ౧౦౦
- చ. వెళ వెళ మఱ్ఱు బిట్టులును, భీతి విదూరశిలాంకుర చృబో
త్పులకిని యై ప్రేము నిడురవోపుహరి న్యడిఁ గొఁగిలింపఁగాఁ,
దలరి ధరిత్రి సాచుగఱుదాబుపుఁగోళ్ళనఁ గంకణంపుమ్రోఁ
తలఁ బులు దేం వండు పయిఁ దాల్చి నదు లె్వసఁ జొచ్చె వారిఫికా. ౧౦౧
- తే. కేకిశ్చంబె దక్కఁ గోకింపుఁబం
మం బలుకఁ, దోయిపదరులు మఱి పొసఁగమి,
నదియుఁ బ్రియుఁ గూర్చ నదులచో నమ్మత మయ్యెఁ
ప్రతోషితం చేరువకు నంపుబోటివోలె. ౧౦౨
- తే. తతతసువు రాహు పోమామ్మతంబు మ్రింగఁ
జక్రి దునిమినమెఁగంటదాయఁ బొలిచె,
నసిమేమఘనమణిధను వాసుదర్శ
నం బనఁగ నింగిఁ బ్రతిహార్యబింబ మలరె. ౧౦౩
- చ. న్వరుఖంతాబ్రసాహరిపుజాలమదాచిరుక్కిప్రవా
కరకబకాచృవాస్రతులకై లవణేషుసురాజ్యదధ్యుదా
కరములు దుగ్ధశుద్ధజలకంధులు నాఁ గలయట్టి నప్రసా
గరములు మేఘుఁ దానెనొకొ కా యనఁగాఁ గనుపట్టె వీరిచేకా. ౧౦౪

మ. తనిమం బచ్చ మెఱుంగుగోరియు మణిపన్వోజ్జ్వలాపేషముం
గొని. పుట్టం గొడు గబ్బ నెమ్మిపురియాకు తీర్వీ శబ్దము మిం
చ, నరస్సారజోబలిత్వమున నచ్చన్నూర్తి మిం దన్ని వే
మననీలాంగడు గాంచె బాదవతోమంబు మరుత్సృష్టమున్ (౧౦౫

క. మనవృష్టికతన ఫణు లే
పున నలవల్మీకరంధ్రములు మూయగ నె
త్తినగొడుగు లనగ చల్త్రా
కవికాయం బవని నెల్లకడలం బొడవెన్. (౧౦౬

ఉ. సారెకు మింట మేఘుడు నిజస్ఫురణం బఱు గ్రూరమౌ పురోం
గారకయోగ మూడి తిరుగ, స్వకుటుంబము దద్గోహంబు నెం
తే దుష ద్రొబ్బ నంతలును సంతలునై పడు తన్నదభ్యుతాం
గాంశికుప్రతానములకై వడి రాలె సురేంద్రగోపముల్. (౧౦౭

క. కాకోదరాపాతుల వ
ల్మీకంబుల దూర్చె మెఱసి మేఘం, డసి గం
పై కనగొని పొగడె ననన్
భేకధ్వను లెనగె వృత్త భేదానుక్యతిన్. (౧౦౮

తే. మొగిలు మైదీకటుల నెక్కు జిగిమెఱుంగుల
బగలు రాతిరి రాతిరి వగలు చేసె;
నకలమును నిద్రపుచ్చు కేశపుని నిద్ర
పుచ్చుమనునకు నిద్ది దద్దురమె తలంచ ? (౧౦౯

తే. ధూళి యడగిన మఱి మింట దోచె శంప,
జంధరద్రోణి మన్ను పర్వత్యుఁ డెత్తి
ఖనది ఖశ్రీవికూషేచ్ఛ గడుగ మెఱయు
మృదుమహిగతవసురజోరేఖ యనగ. (౧౧౦

తే. స్థూపరివక్తకాననోదుంబరాగ్ర
రంధ్రముల ఎననీరు సొరంగ వెడలె
మశకవం క్తులు దావధూమంబు లణగ
రచ్చ సేయంగ వెడలె విశ్రాంతి కనుగ. (౧౧౧

సగ్ధర. గ్రావాలం గేతకీకోరికకుఁజరణోరాజి మార్వాంకురశ్రీ
 తో వీక్షింపఁ దినానుత్రుటి పుటుపడుచుం దోచు, చిట్టా తిరో
 వావిర్వావంబులం బాయక పొరయ నభిస్థాభ్రము లిప్పి, పై నెం
 తే వివ్రే వింభికల్ బర్హిణులు దిరుగఁ, బెల్లింద్రజాలంబుఁ జూపెన్. ౧౧౨

తే. గిరులఁ దటజంబులెరువులఁ దొరగి పండ్లఁ
 బుట్టె జంబూనదులు; గానఁ బొదవు మొగిలు
 మేన నవి సోఁకునెడలు గామితఁ దడిచ్చ
 లంబునను శుద్ధజంబూనదంబు లయ్యె. ౧౧౩

తే. సురభిబడిఁ జన్న సప్తలాశోకకమల
 కునలయామ్రాళిఁ గదంబ కుటజ నీప
 కకుభయాధిక లను సాయకములు మరున
 తెను గల్గి గేదఁగినురె యెక్కు డయ్యె. ౧౧౪

క. నటనపరకేకీపాత్ర
 స్ఫురయవనిక లన మొగిల్లు పొదవెన్ భూభృ
 త్రుల, నవి యాకు దిను చిట
 పొటరవము సెలంగెఁ దాళముల చప్పుడు నాన్. ౧౧౫

చ. జలధర ముప్పతోఁ బులు పొసంగు రసం బని యవ్వయోధి నిం
 పొలయఁగఁ గ్రోలి, పై దధిపయోవియుఁ గ్రోతఁగఁ, త్రాచి దొటఁ బె
 స్సలునుఁ గరుల్లు గ్రాయ, నవివో వడగండ్లన రాల్చె, గానిచో
 నిలఁ బడ వానిఁ దిన్నయపుడే చలిపండ్లు వడఁగ నేటికిన్ ? ౧౧౬

తే. అపు డనల్లకు డిగక మేహాళి పొదువు
 నచలములవైనె దొడ్డిక ట్టగుమ్మగాళి
 జాడ చూపట్టె మీడిపర్జన్యధన్వి
 నృపున కనుతెరివేటయాయిత మనంగ. ౧౧౭

చ. తడి తల డిగ్గి ముంప, జడతం దుదరెప్పులఁ గన్ను వీడి, పు
 త్పొరుచుచు నీరు ముంగలంబోలిక ముక్కులఁ గూడ, నోరఁ గొం
 తోడియరు గూటికట్ట సగ మొత్తుచు తెక్కవిదుర్పు మున్నగా
 పడకుటె గాక చేష్ట డిగె వక్షము పక్షులు జానువుల్ చొరన్. ౧౧౮

ర. చెందు నెఱసంజ కుంకుమ

క్రంచనఁ గెంపెక్కుదివికిఁ గాశ్మీరత రా,
నిందుశిలాత్వము రవి గని

యెం; దోయముఁ గిరియ నేల యటు గాకున్నా?

౧౧౯

చ. అలజలరాశిసీదఁ బగ లర్కకరావః చూలు దాల్చఁగా,

సల్పమిన యీర్ష్య రాత్రి ధవళాంశకరాకులు తాము దాల్చఁ, ద
జ్వలముల నాన మూఁగికొనుచాడున నాడి వహించెఁ జూలు మ
బ్బుల నిల ముంచునీలఁ ఘనపుంజవ వల్ల బలాశమాఠిరీ.

౧౨౦

క. ఉలుము విని యలకకై దివి

పఱఁ బఱచుమరాళపటలి విడిచినఁ బడన

క్కఱచిన బినలవవిసరము

తెఱఁగున వడగండ్లు దవళదీధితి రాలెఁ.

౧౨౧

క. తడిదుల్పారితఫణభృ

త్పటలి నిరన్నంబు లయ్యఁ దక్కిపు బిర్లుల్

నటన; మతిహర్షహేతూ

త్పటలాభం బిడునె మది శుభ స్మీర్లట్టుఁ?

౧౨౨

సీ. రవిఁ జూచి కుశుచువారలకును గృకలాన

ములకును దృష్టి మిన్నులనె నిలిచె:

సంద్యార్ఘ్యదాయద్విజ్రళేణి కిలు సేకు

మొదిపులకును త్రాంతి మది జనించె:

హలఱివినందోహములకు బలాకికా

వినరంబులకు మంచి వెగలు దొరకె:

నెలమిఁ బొల్పగుయూధికలకు నంతలకూట

ములకును మఱి విప్పుమొగ్గ లొవె;

తే. నతిఘనసంఘంబునకు నీనినట్టియెనువ

కడుపులేగలగుమికి వాకట్టు లెసఁగె.

మట్టిమిడ్డెలవారికి మరువనులకు

నెలఁతఁ బాసినవారికి నిదర చెడియె.

౧౨౩

ఉ. కాలునిదున్న నంది నయి గంటలు దున్నక మంటి నా. మహా
కాలునినంది దున్న నయి కర్దమమగ్నత లేక మంటి నా,
హాలికు లెన్నఁడుం దెగనియౌరులచేటును జొకుమళ్ళునుం
గా లలి నేరు సాగె రిలఁ గల్గుపపిం గొని పేద మున్నుగఁ. ౧౨౪

క. వరఁజుబడి రొంపిఁ ద్రొక్కం,
జరణంబులఁ జుట్టి పసిఁడి చాయకడుపులం
బిరి నీరుకట్టె లమరెను,
బిరుదులు హాలికులు దున్నఁ బెట్టిరొ యనఁగఁ. ౧౨౫

క. నాని శిథి వంటచెఱకుల
చే నట, నవి వెండి వంటచెఱకులె యంటుం
బోనంబు ప్రజకు జక్కుల
బోనంబులె యయ్యెఁ బ్రొయ్యి పొగయమి వృష్టిఁ. ౧౨౬

నీ. ఇల్లెల్లు దిరుగ నొక్కొం తబ్బు శిథి: యబ్బె
నే నిండిలోఁ బూరి యిడి వినరక
రాజదు: రాజిన రవులుకో ల్వాసాలఁ
గాని కల్గదు: మఱి దానఁ గలిగె
నేని కూడగుట మం: లైన బెన్నొగ నుఖ
భుక్తిసేకూర: దాభుక్తి కిడినఁ
బ్రాగ్మోక్తలతె తీటు బహుజనాన్నము: దీఱ
నారుం కొదవుఁ బునఃప్రయత్న:

తే. మాజ్యవటముఖ్యులయ మెన్న: రాలయాంగ
చారులయ మెన్న రంధిక: కారజనిక
వచన నాంధోగృహిణి రామిఁ బడుక మరుఁడు
వెడవెడనె యార్చ నొగిలి రజ్జడిని గృహాలు. ౧౨౭

చ. ఏడుగుల కల్కి లోఁ దొంచి భీరులు కంచముఁ, జల్లుదీడితు
ల్గవల వెళ్ళిరాఁ బొగంకావిరి బ్రుంగిన పుల్లుహంబు లె
ల్లెడఁ గనువట్టె నీళ్ళ నిలయెల్లను ముంచి రసాతలంబువై
విడియఁగ దండు డిగ్గిననవిద్యుదురు న్నవయిత్తులో యనఁ. ౧౨౮

చ. గొడుగుల గాలిఁ గూల్చి, నుటి కఱింతోడనె పాట, నాన్వేఁ జె
త్తడ జడి మేముఁ డ ట్లకట పాంథులవైఁ దన తెంతవైరమో!
తడిసిన మేన నింకి యది దారవియోగజవహ్నిఁ గొంత కొం
తుడిసె, విధాతరక్ష విష మొక్కొకమా టవృతంబు సేయఁగఁ. ౧౨౯

తే. దవులఁ జల్లని తూట నంతక మునువడి
జల్లునీ రూపి వచ్చునాజల్లు, మొదలి
గాలి యెంగోలుచే గొమ్మగదలి జల్లు
దలవడకమున్న వంగుళ్ళఁ దడిపెఁ దరులు. ౧౩౦

చ. రయమున వృష్టికై యొదిగి రచ్చలవై. విధియుంతు రుగ్రతఁ
హయవతిఁద దంతివతి నాతనివై నృవతిం గజాదిని
ర్షయముల మొత్తలాడుదురు, ప్ర బృక యింతయు విన్న విచ్చు మొ
గ్గయి మఱి పాసిపోదురు నమస్తదిశాఁతు లైన యధ్యగుల్. ౧౩౧

క. తనరె బలికు క్రతులు నిం
డినగ్రామశ్రీం కటితినీలము లగుటం
గనియె దృణగ్రాపాత ననఁ
గొనుకనవులఁ జై త్యతరుల గూం డ్లిహభవణఁ. ౧౩౨

మ. వనతు ల్వెర్పడి, వానకై గుడిసె మోవఁ రాక తా నాని యే
వనగా నిల్చినజమ్ముగూడఁ బొం మంబి శ్లోచుచుం బట్టి పె
న్మనురు స్నేగెడుకావుగబ్బెతలపెన్గుబ్బ బ్బునాన ల్వెలిం
బినికిబ్బుం బినికిబ్బు హలికుల కర్పించె న్నభన్యంబునఁ. ౧౩౩

మ. గురుగుం జెంచలిఁ దుమ్మి లేదగిరిసాకుం దిండ్రిజీవల్లవో
త్కరముం గూడఁ బొరంది నూనియంతోఁ. గట్టవికుట్టారుగో
గిరము తృక్కి, తమిం కనుల్పొంము వోఁ గ్రేవు తృయి న్నాక, మే
తెరువుం గుంపడి మంచ మెక్కిరి ప్రభులైకొత్తి రె ధ్లజ్జడిఁ. ౧౩౪

సీ. మణియష్టిఁ గేలిబర్హిజవృద్ధసుధ ఏను
లోలాడఁ బ్రతొ డ్దెక్కి మేలుకాంచి,
గమగమవ త్పుమగంధరాజాంగమ
ర్ధవపైఁ జిరోష్ఠమజ్జనము లాడి,

మిసిమిదువ్వలువ బన్ననరంబు మొగిలితే
 కులు దాల్చి జామెక్కి కొలు వొనంగి,
 జొంగలామిషముతో శాల్యన్న మధిక హై
 యంగపినంబుగా నారగించి.

తే. మృగమదము మించుతములంపుటిరులుమోవి
 దశముగా సాగరుహసంతి వెలుగ, సౌధ
 శిఖరవాతాయనాగతాదిరగుగంతు
 నతదృగవరోధములతోడ నగిరి నృపులు.

ప. ఇట్లు సాంద్రనలింధరాసారమానరంబు లగు వార్షికవానరంబులు ప్రకాంతం
 బగుటయు; దదనంతరంబు. ౧౩౬

శరదృశు వర్ణన

ఉ. రాజమరాశలబ్ధిగిరిగంధ్రము, శాలివనీశరావలీ
 వైజననంబు, యజ్ఞహుతవాజహుతాశము, బాన్దవించిరాం
 భోజనమాగమం, ముదతబోధక్షుణ్ణంగయోవచారనీ
 రాజనపుహల్లకనరం, మువయించె శరద్దినం బిలన్. ౧౩౭

క. కరము పొగ రెక్కె నంబర,
 మురువిద్యుద్ధీవకళిల మినిన ధూమ
 స్ఫురణ బొగచూరె ననగా
 హరిమణిజంబూ ఫలానీతామలరుచులన్. ౧౩౮

ఆ. సాంధ్యవాగలహరి సామిరంజితము లై
 తిరిగె మింట సిదుర తెలివినట్టి
 యందిరాధిపతికి నెత్తు కర్పూరనీ
 రాజనంబు లన శరద్దనములు. ౧౩౯

మ. ఆశిగరుదంచలామల తదంతరబింబిత మయ్యె బాకని
 ర్దశితమహాఫలామహావీరచృతకర్మడికావనాలి నా,
 గలమవనభ్రమచ్చుకనికాయములోపల సాంధ్యరక్తిమం
 బలంతిగ దాల్చి మింట గన నయ్యె విపాండపయోజనంబుల్. ౧౪౦

క. ఘుణగణవిహరణః జీవికిన

మణిభనువుఁ దొరుగు నుని సమానము లై ద

ర్పణనిభనభమునఁ బరిణత

శణకణహరిణములు పొందుజలదము లొలసెన్.

౧౪౧

క. రవిశశిముకురములు శర

ద్యువతి మెటుఁగుఁబెట్టుదూతియో యనఁ బర్వెన్

బవనాహతన ప్రచ్ఛద

నివహపరాగంబు వివికి నిర్మలకాంతిన్.

౧౪౨

సగర్గర. సంభూతజ్ఞ ప్రివతాశనశయనము విశ్వంభరుం దూడి కేవలం,

గంభీరవ్రక్రియామగ్నత డిగు జగతిం గ్రంధుగాఁ దోచువర్షా

దంభోశిస్థూలరంగధోధతనితప్పభుపాతాశజాతాఽబుధారా

స్తంభంబు లొప్పలె నెన్న ల్పశరరుచి శరస్తంబవంత్రిం జనించెన్. ౧౪౩

తే. నీరజేక్షణః ధవ్వేళ నిద్ర దెలిసి

యడుఁగ దనఁగి మోపనో యవనింమణి

కంటకితగాఢ్రి యయ్యె నాఁగా విపాక

పరుషకంఠకాలిమంజరులు వొలిచె.

౧౪౪

మ. స్ఫుటభూయోహృతిశంక వార్ధి నిసరిశ్మ ల్మిన్ను చేర్చుం, దటి

చ్ఛద లౌర్వంబుగఁ గారుకొంచు, పనమై, శ్మాః దీఱ వర్షింప, న

చ్చొప్పనుం దోచి గ్రనింపఁ బోలుఁ గలశిసూనుండు! గాకున్న నొ

క్కొండఁ దాగ్రహణస్కరేందుమణిశుక్తు ల్యైక్తమై తోచునే? ౧౪౫

చ. అలమలయాద్రి కుంభభవుఁ పన్నతకంబు శరత్తు కుండమం

దలి ప్రతిబింబ కైతవమునం దమ కిచ్చిన. పారిదేవత

ల్లోలఁకులకేలఁ దావ నడి తోమఁ గలం కడఁగెల, దనీయత

త్పలతకు హ్రస్వమౌచె కరి, తారక లంబువు దేర్పునే యనన్ ౧౪౬

చ. ఇలకు సుధాసమత్వము రహింప శరజ్జలజాక్షి కుండమం

దలి సలిలంబుఁ గల్పవృక్ష మదంగ మెగిల్చిరియెండఁ గాచువో

జిలుకు నిశారజుపటలి చెన్ను వహించెఁ దరంగవంత్రిపై

వళ దరవింద కైరవ కదంబ పదార వరాగపూగముల్. ౧౪౭

ఉ. హెచ్చినమైత్రిఁ బద్మినుల కెల్ల పునాత్యయకారుకండు సౌ
మృచ్చువదంగఁ జేయఁకనై యలక్రౌంచనగంజుపేరి క
మృచ్చున నీడుపుకర్మగిరియందలి వెండిశలాకపిండు నా
వచ్చి మరాళమాలికలు వ్రాలెఁ గొలంకులఁ జక్రచంకృతిన్. ౧౪౮

తే. కుంభజుడు శార్థితోఁ గ్రోలి కుష్ఠి నున్న
మించుముక్తాచ్చటలె క్రుమ్మరించె ననఁగ
జలజదళములఁ దేటలుఁ జవులు నయన
యంబుకణములు వొలిచెఁ బద్మాకరముల. ౧౪౯

చ. కెరలు స్రవంతిఁ బై యిసుక క్రిం దగువేళ నినుండు మేఘవుం
దెర సునఁ జల్లఁగా, విరహదీప్తకంఠుత మౌ నజీరకౌ
త్కరగద మట్ల వద్మినులఁ గ్రమ్ముఁ సకేనరమాధ్వి పొల్పెఁ, బైఁ
గర మరుదారఁ దేట్లు సెకఁగందినము తైవునేనలో యనన్. ౧౫౦

చ. జలజదళనృత్యోయములు సందులఁ గ్రందుగఁ దోచుమింటినీ
దలుఁ గనుపట్టె నల్లఱిఁ దటాకముల న్లమిమంబు రెంటిలోఁ
దెలియఁ దరంగ బై కెగము తేటులఁచేరులఁ దూన్యఁ దోయము
ల్పలుచనఁ దేలిఁ మిన్నడుగఁబట్టె గడుం దళమౌటనో యనన్. ౧౫౧

మ. ఇలకు న్నేర్పిఁగఁ బండి తీరవనవుండ్రేఘచ్చట లీపు ల
గ్గలమై వ్రాల, నురున్వనంబు లెసఁగంగాఁ ద్రివృ రాట్నంపు గుం
త్రలు నాఁ దేనెకొలంకులం బొరలి పాఱ న్నిచ్చు పంకేరుహం
బుల నాడెం బొలునంజు దేటివలయంబు ల్తారయంకారముల్. ౧౫౨

సీ. హలనపత్కదళ కందాభ తిర్యజ్నతా

నృమనఁ గొ మ్మొకటి మో ననఁగఁ గ్రుంగఁ ;

గటముల డిగి చిబుకమున రే పేరిన

మద మంజనగ్రంథిమాడ్కి, మెఱయ ;

చిద్రోతృహతవలత్కద్రూజ మనఁ జుట్టు

తో విప్పుతోఁ దరిఁ దొండ మాడ ;

తెల్లుబెళ్ళలు నీటి ద్రెళ్ళ పేనము వండు

నయి వున్నప్రావృదాశయము నొనఁగ ;

తే. పునరజోవృష్టికై మీదికన్ను మొదలచు.

గటిదెసలు నిక్క, బరితోలు గదలఁ, గిలు
మదముతిక్తత నమల కీఁ, దదనుకృద్యు
షాశితో దేంట్లు వఱవఁ, గోదాడె గరులు.

౧౫౩

కా. గండద్వంద్వగళతకరాళమదరేఖల్ పుల్లనవచ్చదా
ఖండజోదనీత లృక్ప్రకములై కర్ణద్వయి న్మించఁగాఁ,
గొండల్లివైననున్న కత్తులగతిం గొమ్ముంగొన ల్ముంప, వే
దండంబు ల్పువదంతు లొఁ ధెలివెం దందెత్తభూపాలికిఁ.

౧౫౪

తే. అప్పు తనోన్యవిజిగ్మ లనదొరల
కవ దొనలనుండి లబ్ధలక్ష్మ్యతఃఖనీన
న్యకులశరపాశిచే గీర్తిచారఁగనెనొ
యన వనాశిఁ బ్రపుల్లశరాశి మెఱసె.

౧౫౫

తే. దరులతడివండు పొదుపుమూఁపురము లంటు
తెల్లగంటల నాబోకు లల్లనిల్లె,
గిరుల మోరుల నవి సముద్గీర్ణనలిం
జలదరచ్చేదములు వ్రాం మెలఁగుకరణి.

౧౫౬

తే. గగనలక్ష్మి నిజోరు నక్షత్రమాలి
కలు వియన్నది జలములఁ గడుగఁ బిసుక,
నెఱయు కుంకుడుఁబండులములుపు లనఁగఁ
బలవలని పాండురాంబుదవంత్తు లమరె.

౧౫౭

కా. అప్పు ల్వారిధిచేతఁ బుచ్చికొని, కార్యంబైన, మున్నోన్నయ
య్యవ్వు ల్లో చనియు న్నవృద్ధికముగా నవ్వారికే తీర్చఁగా,
నవృన్యాతివిశుద్ధజపులు నిజాద్భాంగంబులం దోయన
ట్లోప్పారె న్సగిబింబగర్భితములై ద్యోచారిశ్రాత్రముల్.

౧౫౮

చ. విశద వయోదపుంబొరంవేష్టనచే నొకమై నభోమణిఁ
లకునపటంబు వొందుట మనంబున నారని, కాంచి, విష్ణుఁడ
య్యశివతకై వదంబు వలయంబునఁ బావి, యవస్త్రలోభక
త్కళతఁ బ్రబోధ మొంది, నీరిఁ గాంచి చెలంగెఁ బయఃపయోనిధిఁ.

౧౫౯

ఉ. అంబరవాసు లగ్నిఁ గ్రెయ్యకై ద్యుమణిస్సృటికోపరంబునం
దుం బడయ న్సృరజ్జలదతూణపరివరఁ గొంత వై ఘటెం
వం, బెలుచం జనించి, యొక మట్టున నిర్వృక యాక్రమించెఁ గా
కం బరితాప మూన ననఁ గానె మొగి ల్పిరియెండ లత్రటిఁ. ౧౬౦

క. కంజహితాస్తోదయముల
సంజకడం, నడుముఁ గప్పు, సంధిల, మి న్నొ
ప్పెం జూడఁ బ్రకృతిశబరీ
గుంజానాసావిభూష కొమరు భజింపన్. ౧౬౧

లే. గూండ్లకై శాలిమంజరు ల్గొనుచు, మూఁగి,
యంబరంబునఁ బలుచు కీరాళు లొప్పె,
బసరుటొండొంటియాకుతో బండఁ బాటి
చేదభయమున నెగసిన చే లనంగ. ౧౬౨

సీ. శ్రీలు దా రొక నాశ్రితపద్మకర్ణికా
కృతిఁ జెప్ప ల్కమలకర్ణికల మెలయః
నతనుసారథ్యకృద్రతిరేఖ మంచెపై
నడలించు రొద చిల్క వదుపుఁ బలువ;
దోగ మొగ్గంను వై వ దూర మేగిమఁ జెట్టు
చప్పట్లఁ జన్నులు జడలు గదల;
పెడత్రోవ మును చెప్పి, వడి నవ్వు, దిరుగు న
ధ్వనుకొలందినె యపత్రవయు మరల,

లే. నధర రదనప్రసాదంబు నడుగ నోరు
దెఱచె ననఁ బండి ప్రీతి ముత్రములు తోచు
చెఱకు జంఘలఁ బోలమి శిరసు పాల్పు
రాజనముఁ గాచు గోపికారాజి వొలిచె. ౧౬౩

లే. నింగియత్రటిఁ దా మహానీల మైన
గరిమకుం దగ బహుతృణగ్రాహి మయ్యె.
ననఁగఁ బరిణత కలమాది యవసరాశి
తతులు గిరు లన నత్రంకషతఁ జెలంగె. ౧౬౪

మ. అయస్థిన్ దవశాతవప్రి దగనయ్యాగంబు పాగంగ, నం
చు యమిశేబులు రాగఁ, బుంగవకతుత్థం దల్ల వర్షాదినా
త్యయరాముండు సరిష్ట్యం దినున కోజోవాప్తిగా, విల్లు ని
ర్దయతల ద్రుంవఁ, బ్రభగ్నశాల్యవని నీతాల్చి గాకుండునే.

౧౬౫

క. మొగిలువిరియెండ్ వేడిమి

నిగుడ, శుక శ్రేణి పనరు నింగి న్నిండఁ,

బెగడఁ బ్రజ. హరితవాఱు

గగననుడిస్యందనంబు గదిసెనె యనుచుఁ.

౧౬౬

తే. భువి నరకైరవశ్రేణి పోవదోల,

దివి గనద్రోహనక్షత్రదీప్తి రఱుమఁ,

గృష్టపక్షిపువాని లే కిరులు దనదు

నలువునను గూడె నన నై ర్య మొలనె నభము.

౧౬౭

క. శ్రేపుఁ దలంచి పని మేయుచుఁ

జేపినపొల్లయ నెడచే బాంధజుల్

దూపింపమి కజుఁ డంపిన

యాపాగా యనఁగ నదుల నంచలు మెఱిసెఁ.

౧౬౮

తే. వెదమొవవుకూడఁ దోలేనినెచ్చ గ్రొవ్వు

కల్ప మెడదాప నెడలెనో యనఁగ, నెట్ట

కేలకును గ్రుంగి తెచ్చు అంతెలు నిగుడఁగ

మందగతి గున్మె వృషభము ల్బొందవీఱుద.

౧౬౯

తే. శరభిజం మెల్ల రిత్తగాఁ గురియ, నుహ

దొక్కఁ బేరిన, నత్తెల్పె చిక్కి మీద

గాన నగుచున్న దచ్చతచే, నవంగఁ

బఱచు శరద్రభములమేని పాండు వమరె,

౧౭౦

క. శరనిధి మును గ్రోలిన ని

ర్పరజంములు గురిసి, మేఘభావం బఱి, య

క్కరిములు కరములె కా, జిగి

నొరిమె, ననఁ రవియు మెఱిసె, నుడిగెను మొయిలుఁ.

౧౭౧

క. ప్రాశించిననీ రంతయుఁ

భో, శరదభ్రములు మగుడఁ బూరింపఁగ, నా
వేళించెఁ గొలంకుల ననఁ,
గాశప్రతిబింబపటలి కడు నొప్పారెఁ.

౧౭౨

తే. కొంఁనఁ గరిదంపతులు పద్మకళిక లొడి

కొకటి యీ నెత్త, మకరంద మొలుక, నమరె
నం శరత్పద్మనిలయకు నెంమితోడఁ
గవగ నభిషేచమున కెత్తు కడవ లనఁగ.

౧౭౩

తే. వంక మడుగంటి తేఱిన బావు తెల్లఁ

బంకములె చేసెఁ గ్రమ్మఱఁ బంకజములు
గళితమకరందయుతరజఃకర్పమునఁ;
గారణగణంబు గలుగదే కార్యమునను.

౧౭౪

క. ఒసఁగి రంగస్త్రాస్థ్యర్థములం

గొనరి జను, ల్పార్థి నీరు గ్రోలితి పీనీ
ర్పనీకై మా కి మృని క
స్మి-స రుడుగం గావ నవ్వగించెడు కరణిఁ.

౧౭౫

క. పరుషాశపత్రం బగు

ధరణిపాత్రమునఁ బడుట దళ మయ్యెఁ జమి
వరివక్త్రంబై, యనఁగా,
శరదందుఁజ్ఞోత్పన్నురేం సాంద్రతఁ గానెఁ.

౧౭౬

తే. వృష్టితఱి నిర్దశెనఁ ద్రావఁ గ్రిందనుండి

తేట నదిసీఁ దనవెండఁ దేలుమీరి
తకుకుతో నాచులత దోచె వెలికి, జమిడి
వెండి మీ లెక్కు వెండ్రుకవిల్లువోలె.

౧౭౭

క. హంసము క్రౌంచముతోలి తా,

మాంసంబుచి వచ్చెఁ దాను మలయము శిఖఁ; బాల్
హంస విలువ, నీ ర్విణిచెను,
హంసమున కగ నీ పరమహంసం బగుటఁ.

౧౭౮

తే. క్రొంచ మొకకొన్ని గ్రుడ్డులు గాంచె మింట
నవి యహంసచ్చదాద్యాదనాఁబూతి
హంసతతు లమ్మెఁ, గా దన్న, నరుణ చూడ
గువ్వుజుగానామము లులులు గావె?

౧౭౯

చ. కంఠుఁగ వారిదేవతలు గామ సరోవరదంభదర్పణం
బుంపలు దట్టపుంజులుము వోవఁగఁ దా ముం, మ గీయఁ గా
బరి నలువంకలం గలయఁ బామక తేలుచుఁ బద్మరేఖపు
తెఱఁకులఁ బాసి పోఁ జెఱఁగి గ్రొక్కతు లిచ్చె చూడమాలికల్.

౧౮౦

సి. అర్కమండిలి కభ్ర మధ మ్రుంతనె.

యెఱ మాని మోముది దైత్తి చూచి
మునుమునుద్యని గాలి గుహఁ జొరఁ, బురి యొకిం
చుక యెత్తి కని తలంచుకొని వండి;
నిప్పువృతేతః నేత్రాబు వొత్తి, భే
కవుఁడెంతి పడియవోఁ గర్ణ మొగ్గి;
తేకకుఁ ద్యువనతగ్రీవ మై రాక యొ
క్కిం తార్చి, వాత నేమేము కమిచి;

తే. వెనలు వీతొకమను శరద్వృక్ష మీఁగి,
వార్షికమె యెక్కి, త్రోడి నిర్వంకఁ బక్ష
తులను నిపురుచు, వెళ్లిమాపుల నురంబు
తెఱఁకులఁ గనుంగొనుచుఁ గానఁ గేకు లుండె.

౧౮౧

క. వెలుతు రస లంటి యెండియు,

లలి, విప్రుమిఁ, జెడక, శిఖికలామము వని వ
ర్తిలె, బర్హన్యుడు నచన
మ్ముల మెచ్చి మెఱుంగుఁగానె ముద్రించె ననన్.

౧౮౨

సి. చక్ర న్నప్రకాశమునకు ఫేనంపుఁ

గొం గిడి గొనగొనఁ గోళ్ళ గొణఁగి;
యళ్ళనితంబులు హంసహారమును బ
రాగరేఖాన్వర్ణరశనముగను

జంకాదీపులిసంపుటమనంబుపై జాణ
 వ్యస్తవేతనకుజన్మనిక మిడి,
 తనిమితో వెచ్చనై తటశరప్రతిబింబ
 హాసాశీబాష్ప బుద్ధ్యానములకు

తే. నగుచు, జెందొవకంటను నలిగి, త
 లంటు కైయొత్తు పవనతి నలర, కువల
 మధురహరి నల్లి జెంది వై మగతనముల
 నొక్కెకలఁ గూడుచు స్రవంతు లుబ్బు పెనిదె.

౧౮౩

యాముచవ్రభుని దిగ్విజయము

వ. ఇట్లు శరత్పుయం బెరుగిన నంగీకృతక్షత్రివర్ముండు గావున దిగ్విజయ
 యాత్ర ధర్మం బని యాసితబంష్కంబుగా నాకృష్టసామంతరాట్కంబుగా
 వెకలి.

౧౮౪

మహాసగ్ధర

గజమోటుస్యందనాశీకబళితధరణిం గాద్రవేయాపిరాజ్ఞా
 ర్థజరత్నశ్రేణు లంతర్మజుంసవతు లై మ్రగ్గఁ బాదాతకుంత
 ధ్వజవారాఘాతఘోరదర్శనదురవము ల్వాద్యము ల్మీఱఁగాఁ, ద
 ద్విజరాజస్యండు విద్విద్విదశన మనిఁ గావించె ద్విక్రయాత్రన్.

౧౮౫

క. జన్మములు చేసి, దానము

ల న్నానాదేశవిప్రలం దనువుచు నం
 పన్నత ననిశము బహుభో

గోన్నతుఁ డై, యావే మఱచి యుండె నశంకన్.

౧౮౬

వ. మఱియు నతని రాజ్యంబునఁ గనవుఁ గఱచి చేయెత్తి మొఱపెట్టుట కరుం
 యంద, యట్లుట్లువడ మెడఁ బట్టి శ్రోయుట వెడవెడం బోవుకల్లవులం
 బంకువంబులకు నింటికిం దెచ్చుపట్టాంగనాభ్రాతల పరిహాసచేష్టలయందః
 సున్నమోముం బట్టుకారులంబట్టుయను సౌభసౌవర్ణభూషాదినిరాంబుల
 యదః గానెకట్టుటయుఁ గత్తిదాల్పుటయుఁ గృతవాకుల కలహంబుయందః
 యతుల్య సురవాసిమర్షణాదోషంబులు జాంబూనద పరీక్షామయందః
 యేదేసియుం గన్నువేయుట మృదంగాదివాదిత్రంబులయందః; ధాతువాచంబులు

తఱి దగ్గర శాబ్దకులయందః కాక, యితరస్థలంబుల లేకుండ రాజ్యపరిపాలనంబు నేయుచుండె.

౧౮౭

తే. తత్ప్రతామహః దైవనాథముని శిష్యః
దైవ శ్రీపుండరీకాక్షునన్దః శిష్యః
దైవ శ్రీరామమిత్రాక్షుః ధార్మికదనదు
పరమగురుహృత్ప్రసక్తు నిట్టిబంధ మెట్లు ?

౧౮౮

ప. యా సామ్రాజ్యంబు మఱివి సామ్రాజ్యంబునం దోనకుఁ దయ్యె; నట్టి మహాక్షుమహంబునం బుద్ధిపట్టి యితం దిట్లగుచు మత్స్యతిక్రమంబు.

౧౮౯

సీ. వృషత్తైలయురవారిఁ ద్రిషవణస్సానంబు
స్వః గావించి, యాహ్నికముఁ దీర్చి.

యేతాంతగుహత త్తటికుశాననమున

౧౯౦

నుండి, లక్ష్మీశాంఘ్రిపుండరీక

మంకురత్పురక హర్షాక్రమైదహరపు

ష్కరమున భావించి, నవిల దిరుగ

యజ్ఞోపవీతపద్మాక్షమాలకలతో

యోగపద్ధికఁ గూడి యురము మెఱచు,

తే. శాంతిఁ దద్దండీద్రవాస్తవ్యుఁ గొలిచి,

సతియు నారక్కశాక మంచితము వండ,

విల్బుకుందున కర్పించి. వెల్మిఁ దీర్చి,

యిట్లు తనుయూత్ర వకపు మున్నితనితాత.

౧౯౧

క. తొగిఁబడి, విషయాతురు నవి

విడు మనియెడుకంబెఁ గలిదె వెతే వగ ? నే

ర్చిదరఁ గథాదుల నొకవెం

బడి దోఁపం బలికి మైత్రిఁ బాపుచు యొప్పు

౧౯౨

క. వసుధం బుత్తాదికదు

ర్యగ్గసనమునైతమును దండీ వారించుటకుఁ

వసవడ దండ; మఱి రాజ్య

వ్యసనము వారించఁ నెంతవాఁ డెవ్వఁడు ?

౧౯౩

ఆ. నల్ల గ్రోల నిచ్చి మెల్లనె చివ్వంగి
 నోటి జింకఁ దివియుఁ నేరు పొదవు
 వేడుకాడువోలె విషయాశివలనఁ ద
 తృప్తఁ డీజు నిచ్చి త్రిప్పు టొప్పు.

౧౯౩

వ. కాపుర, నల్లముర నితని విక నుపేక్షింపరా; దుపాయుంబురఁ జొచ్చి యొక్క
 రీతిం ద్రిప్పవంయు, నుర్వి నాహార దోషంబు విజ్ఞానరాశంబురకు మూల
 కారణం; బని వితర్కించి.

౧౯౪

క. ముల్లు దరికొనని నవకవుఁ
 బల్లవములతోడ ముక్తిభామ చెవులకుం
 బల్లెరుఁబువ్వలగు పువు
 బల్లనిలు నరక్కాక మొదుగుగఁ గొనుచున్.

౧౯౫

తే. తెచ్చి, యొక వైష్ణవుఁడు గానుకొచ్చె, ననుచు
 బానసపు బాదబులచేతఁ బంపుటయును,
 నతఁడు ప్రియపడి పండించి యారగింపఁ
 దెప్పు నిచ్చఁ, గొన్నాళ్ళిట్లు తెచ్చుచుంక.

౧౯౬

ప. ఒక్కరాఁ దతండు భోజనరమయంబుర నకలజానాస్వాదనంబు నేయుచువచ్చి,
 తచ్చాకంబు నంజుచుం దలంచుకొని, 'యేత దానేతయగు బాగవతు భోజనా
 సంతరంబు మమ్ముం గాన్పింపు' డని పలికి, పాశిసావప్రజాశ నాదమ నాసంత
 రంబు గాన్పించుకొని, నమస్కరించి, వచ్చిన ప్రయోజనం బకుఁబటయు, సంతం
 డిట్లనియె.

౧౯౭

౩. "మీ పెద్దలు గూర్చిన ని
 జేప మొకటి సహ్యజాత సింధు జలాంత
 ద్వీపమున నుండ నీకుం
 జూపంగా వచ్చితిని వనుమతీనాథా.

౧౯౮

క. నా కేటికి నిజేపము
 నాకు, నిధియు నాకరంబు నరనాథుల సొ
 మ్మే కాన విన్నవించెదె,
 నాకర్ణింపము తదీయ మగువిధ మెల్లన్.

౧౯౯

సీ. నృపతి మణుల్లాం కాంత మై శ్రేత మై
 నట్టితాఁ చొక్కటి చుట్టియుండు;
 కక్షోగృహీత మన్మథ తొల్లి గల, దది
 పొలయ దం దే రాటు నెలలు గాని;
 యేపాడిబలి యైనఁ జేపడుఁ చ్రాడిపిం
 సాదిపూజనముల కానవడదు;
 తనవెలుం గొగి విరంజనదృష్టికినె లక్ష్య
 మై యుండు నయ్య నింతంత గాదు;

తే. రత్న మొక్కటి పై ననర్థంబు వెఱుయఁ;
 గలదు పద్మంబు శంఖంబు; పలుకు లేదీ
 కక్షయ, మనంత, మాద్య మేకాంతమందు
 భూవ, సీకొక్కనికె కాక చూపరాదు".

౨౦౦

వ. అని విన్నవించిన నంతసేపి, నేనాసమేతుండై యతండు మున్నగు శ్రీరం
 గంబున కరిగి కావేరిచంద్రపుష్కరిణిఁ దీర్థం బాడి భంగనాథుని నేవించి
 సాబ్దిప్రాయంబుగా నతనిం గటాక్షించిన సతం డిట్లనియె.

౨౦౧

క. "మీ పెద్దలు గూర్చిన ని
 జేవ మ్మిది గొ"వ్వుంచు శ్రీరంగవతి
 శ్రీపదయుగ్మముఁ జూచిన
 నాపృథ్వీపతియు హతనిర స్తభముడై

౨౦౨

వ. గర్జునఁ దనపూర్వదశఁ తలంచి యిన్నాళ్లు దన ప్రమాదంబునకుం బరమ
 నిర్దేదన నొంది 'నీ వెవ్వండ ?' వనుచుయు, 'నే మీ విరామహం వని నాథ
 ముని ప్రశిష్యుండ; నయ్యాగివరుండు భావి భవజ్ఞన్మం బెరింగి భాగవతవతం
 నకుం వచ్చినచేత నివ్వెశిష్టాద్వైతంబు సకలభూతహితంబుగా వెలయంగలయది
 యని నిశ్చయించి, నీకు ద్వయం బుపదేశింపు మని, తన శిష్యుఁడగు పుండరీ
 కాక్షున కుపదేశించిన, నతండు భోగాసక్తుండ వైనని స్మృప్తాయంబున దెలిపి,
 నీ కుపదేశింపు మనుచుయు, బనివింటి,' ననిన, సాష్టాంగంబుగాఁ బ్రణ
 మిల్లి, యతనిచేతం బంచసంస్కారసంస్కృతుండై, యత నిబువక తురీ
 యాశ్రమంబునకు రాఁగలవాడై స్కంధావారంబునకు మగిడి వచ్చి, కుమారనందు

రాజ్యధారణఁ బెట్టి, బంధుమిత్రామాత్యసమేతం బగు బలవతుష్టయంబును
బ్రతుకొనవల్లంబును నతని కొప్పగించి యిట్లనియె. ౨౦౩

రాజనీతి

క. ఏవట్టున నినువక ర

శాపరుడవు గమ్ము ప్రజలచక్కి; వివస్వ
ల్లాపెట్టిన విని తీర్పుము;
కాపురుపులమీద విడకు కార్యభరంబుల్.

౨౦౪

తే. రాష్ట్రపర్థన మెదఁ గోరు రాజు మేలు

రాష్ట్రమును గోరు; దానఁ గార్యమె యనంగ
రాదు; బ్రహ్మోత్తరము లైన ప్రజల యేక
ముఖపుఁగోర్కిఁ దదంతరాత్ముం డొసఁగఁడె ?

౨౦౫

ఆ. లిజ్జవలయు నృపతి, కాభీరబిల్లాది

కంఠకోరి నూరి నాజ్జ చెల్లు
నంట; సార్వభౌముఁ డైన భూవతి యాజ్జ
తెల్ల వారుఁ దల్లడిల్ల వలదె ?

౨౦౬

క. దుర్గము లాత్తదిజ్జవర

వర్గమునకె యిమ్ము; దుర్గవత్తతతి క
త్యగ్గళ దరాధిరాజ్య వి
నిర్గతసాధ్వనత పౌడమ నిలువకు కొలఁదిన్.

౨౦౭

ఆ. మొదలఁ బెనిచి, విదవ గురియింత, నెవ్వఁడుఁ

దనదు తొంటిపీనదళఁ దలంపఁ,
దలుగు; గాన శీల మరయునుఁ గ్రమమృష్టిఁ
బెనిచి, వేళవేళఁ బనులు గొనుము.

౨౦౮

ఆ. అనబిజాతు, కీకటాయు. సక్రతు

నలుకు మాని బొంకు వలుకువాని,
నాతలాయు, గడును, నన్యదేఖ్య, నధర్ము,
విడఁము విప్రు నేర్పి వేడిరేని.

౨౦౯

క. తక్కుము మిగులఁ బథిమృత

వక్కణవర్తితులఁ; దొల్లి భ్రష్టగు విప్రుం

దొక్కం. డలుగఁడె ప్రోచన

కొక్కెరపై నొక్కపూట కూబికిఁ గాఁగన్ ?

౨౦౦

చ. చదివి యధర్మభీతి నృపశాస్త్రవిధిజ్ఞతల న్నయన్సు దె

బ్బసిటికి'లోను నేఁబడితి బాహ్యము నై యరుజన్యపూర్వలై ,

మద మతి రాజుప్రార్థన నమ త్యతఁ గై కొని తీర్పు పాటువా

రొదవిన నంగము ల్మిగుల నూర్జిత మౌటకుఁ బూట సాలదే,

౨౦౧

వ. అట్టి మంత్రవర్గంబు దొరక దేని.

౨౦౨

శా. నీతిం దాన తలంచి చేయఁ బని గానీ కాకపోసి, బం

వ్రాతాధ్యత నెమ్మి నంక కొనుఁ బ్రోవన్మంత్రియంచుం గుణా

తీతుం, గుమ్మడికాయ యంత యగుముతైం బై మనం బేర్చు. న

ట్టి తా నాతనిచేతిలో బ్రదుకువాడే యో జుమీ మీదటన్.

౨౦౩

క. ఒక్కనివిరివికినె దొర

లైక్కండ్రే, నొక్కనొకని వెంబడి ననుగు

లైక్కండ్రు నిలువఁ బను లగుఁ;

గక్కనము గుడింపఁ; బెంపఁగాఁ గాకుండున్.

౨౦౪

క. ధనముఖ్యము కేవల మే

వనియుం గా, దాస్త గలిగి పలుపురు ప్రభువుల్

వనిసేయక, తద్యత్యం

బునకు నలోభాన్యశంన్యముల్ బుతముఁ జెలుల్.

౨౦౫

క. భాండాగారహయాద్యము

లుండియు నను వగు మన ఘృ లొదవమి నవియన్;

మండలి నవయ నరి కొదిగి

యుండిన సింహాననంబు లుర్వి నిన్వనమే ?

౨౦౬

తే. బాహు జాంఘిజ ముఖవిడంబనకు నయినఁ

గొలిచి మను విప్రధర్మంబు దెలిసి యైనఁ;

బూని నంకట్టముల నిల్చు గాన; దఱచు

బ్రాహ్మణుని బ్రతు జేయుట వతికి హితము.

౨౧౭

ద. ఆయదికాని కికు మమరాయముఖ్యము, లాతఁ దర్థత్వ

ప్తాయతుఁడై నిజోర్వి నగునప్పికి దర్థనముం దొరల్చి, రా
జాయితనఁబు జేర్చు; మఱి యట్టి దపథ్యము, కాన నొంటిగా

డే యధికారి గావలయు, నిందుక తిన్నను వాడె రూపణుకా.

౨౧౮

చ. మను దనసీమ చేసికొని, ముల్లిడి, గుద్దట వెండి చేనిమె

త్తనకయి పేరు పెట్టి కియఁ ద్రవ్వెడు కర్షకునట్లు, శత్రుతో

నెననియ యైన దుర్గబలమే కొని యైన, నిజాత్మ చింత లే

క నెగడఁజేసి, లోన మఱి కంటకశోధన జేయు దొప్పగుడ.

౨౧౯

క. మొదలనె యెరుదలకాని

జెదరంగా నాడ కాత్మఁ జింతింపు; పదిం

బదిగ మృష యేని మఱి విడు

ముదస్తుఁగా గాక యుండ నొక్క మతమునఁ.

౨౨౦

క. ధరటి నసాధ్యునగాటవు

లిరవుగ భూపిత సేయు నెలుకుల పొరుగు

ల్లెర వగు నస్థిలికూరుల

తెరవుగ నిచ్చనది, మితము నెట్లయిన నురుకా.

౨౨౧

వ. విశేషించియు నప్సార్వభియబలంబు లోనం గూడకయున్న రాజునకుఁ బ్రజా

పాద దఱుగ; దెట్లెని- బెదరు వాపి వారలం జేకూర్చుకొనవలయు; నవిశ్వా

నంబును విశ్వానంబును, నలుకయు నెంపియు, వతివై రంబును నత్యానుభూ

యంబును, నల్పంబున నల్పంబున యగు; నెట్లంటేని.

౨౨౨

క. విల్లుం దానును బిల్లుఁ దొక్కఁ దరుగ, నిం దింట దుగ్ధాన్నమున

బిల్లుం దన్యఁడు వెట్ట, నారయుడుక స్వీక్షించి, దొబ్బించు వా

దెల్ల న్నమ్ముగఁ జేసి, త న్ననువ రా, నెందఁ దెగం జూడఁగా

నుల్లంబై, 'చన నంపు, నార చెడు' నా, నూపించి పో నంపఁడే.

౨౨౩

క. అపాంకుటనే నిజ

మేపాటియుఁ దప్ప రాదిరే; నెరనునఁ గొం

తేపాటి గన్న నలుగుడు;

రీపని యెం తనక వెడఁగుటెద నాటవికుల్.

౨౨౪

తే. ఆటవికవశ్యకంన నత్యమున, వైరి

మనుజువతిమైత్రి దూతనమ్మానమునను,

గూర్మ దఱి భృతిఁ గాల్వరకును. నపారి

తోషికవుసేవ నెలమి రౌతులక్షఁ గలుగు.

౨౨౫

క. మే లగుఘోటకమును శుం

దారంబును నాప్తనుభటనకె యిమ్ము; తఱి

నౌ లగుమెలవున మందురఁ

బాలింపుము; దొరలపాలు పలువకు మేపుడు.

౨౨౬

తే. కార్య మొక్కఁడు గనిన మాత్సర్యమున నొ

కండు గా దని ఖండించు; గ న్నెఱింగి.

యిరువురను గా దనక కొల్వ విరిసి, మీద

నల్లవాఁ డెన్నినది సేయ నగు శుభంబు.

౨౨౭

క. వగ వెలిఁ గొని, లో దన్యులఁ

జిగిరింపఁగఁ జేసి, నృపతి చిక్కువడఁ బను

దైగి సేయక, తారే ది

క్కుగ నడతు రళంక నల్లకొని దుస్సచివుల్.

౨౨౮

క. ఇప్పింతు రాత్మవశుంకుఁ

దప్పింతురు పదం, కార్పి తప్పింతురు, 'రా

జిప్పగిడివాఁడె' యని వే

చెప్పిన బెరవారు నమ్మి చేరకయుండఁ.

౨౨౯

అ. వాడిఁ బొదలు జతరవైశ్వానరుఁడు గప

ప్రముఖదోషయుక్తి బలిమి చెడిన,

వెలి మహాషధంబు బలి మిచ్చుగతిఁ బ్రతి

సేయ, వాడిమదముఁ జెలుచుఁ బరుఁడు.

౨౩౦

వ. వారిమిగిలి ప్రతిసేయన్బ్రంఁదేని,

౨౩౧

క. భండారముతో హయమచ

భండారమాటా? దనదు సొమ్మై పాగా

నుండిన, నాతడ వాయదె

పండితుడును బిరుదునైన పతికిని బయల్చె.

౨౩౨

క. కడుపున నొకకిడి దణిగిన

జెడఁ జూచుటె కార పతికిఁ జెలియుం గలఁడే?

ఒడి దండ విడువఁజెల్లునె?

నడప వలయు నేర్పినట్లు నమ్మకయె కృపన్.

౨౩౩

చ. ఒకటికి రోయకుండు గను మున్నవియుం, ద్రువదుండు మారణ

ప్తికిఁ బనిఁ జూపి వేడ మునిసింపఁ దొకండు తమన్న వేల్పు? బం

దొకఁ డపవిత్రదూమిఁ గని యెల్లక యే జనఁ దా గ్రహించె రో

యకనియె. దాన న ద్దెలుంగ నొ. జనునర్హముఁ గాన శక్యమే?

౨౩౪

క. పీఠ డెడరునఁ గి తెన్నిన

వాఁ డని, జయ మైన, హింస వదలి కొనుడు శ్రీ

పోడి; యహి యేమి గొలు బ

తొడి సెడిన, నట్టిదయకు వైరియు నమ్మున.

౨౩౫

తే. దేశవైశాల్య మర్థసిద్ధికిని మూల,

మిం యొకింతైన, గుంటకాల్యలు రచించి,

నయము పేదకు నరిఁ గోరునను నొనంగి,

ప్రబలఁజేసిన నర్థధర్మములు వెరుంగు.

౨౩౬

తే. ప్రజ నవసి చన్నఁ బిలువ, కప్పసులఁ గొలుచు

నమ్మి, యిండ్లింధనఁబుల కాయె, ననెడి

కలని నక్కైన యధికారిగం నృపతికి

నేడు దీవులు గొన్న సమ్మిది లేదు.

౨౩౭

మహానగర

ఉరవోదాగంబు భోగం బుభయము నొకపా లుగ్రసేనావనార్థం

బిరువా ల్పిందారుబందారిలు చొర నొకపా లిట్లుగా నాయ మొప్పుం,

జరదృష్టి నైర్వివక్షణము నచివషష్టస్యవక్షణంబుం

ధరణీనాథుం తౌనర్పం దగఁ, దగఁ దున మం దన్కరాశి న్నితోర్విక. ౨౩౮

క. లాలన నారపుంగమి

నేలి, తెలిసి మ్రచ్చు, నాజ్ఞ యిత కరఁడు చెఱుం

బో, లాఁతి నిద, నయశ మెం

లే లేవదె కూలవృథువణిజ్ఞాన్య మునన్.

౨౩౯

చ. ఎఱుంగ నగున్ స్వక క్తి నవనీకుఁడు నాలుగుపాళ్ళ మూఁడుపా,

లైఱుంగక మోచినట్టివని కిష్టనుహృత్తతి దెల్ప నొక్కపా.

లెఱుంగ నకు న్నయాధ్యమతి, నిట్లు నిరాగ్రహం దైనఁ జేయు నె

త్తటివిపదుగ్రదండవరతంబ్రతుఁడు గక చిరంబు రాజ్యమున్. ౨౪౦

తే. క న్నొకటి విద్ర వోఁ బెఱకంట జాగ

రంబు గావించు భూరుహాగ్రంబుమీది

యవృథల్లంబుగతి భోగ మనుభవించు

నెడను బహిరంతరరులపై దృష్టి పరియు. ౨౪౧

డి. అక్షిరవక్షపాతమున నర్థము నూళ్ళ నొసంగ, నుబ్బునన్

బిళ్ళుజటాధరాదికులు బిన్ననిజవ్రతు లు; రైన దు

ర్పిక్షరుజా శిశువృతులు పె క్కగు; భక్తియ చాలు, గానఁ ద

త్ప్రీతుభితత్వ మేయమముఁ దార్పదు, శంకఁ దలంగు మయ్యెడన్. ౨౪౨

క. మును వారత్రయవిజ్ఞా

పన కోర్కెము వధ్యకోటివట్టునఁ, జెవరం

దన కవృదె కి డగు నను

జనముం బట్టుటకు మునుపె శత్రువు చాలున్. ౨౪౩

క. కూరాలాపములకు నతి

కూరుఁడు దా నయ్యు నృపతి సోఁ కోర్కె దగఁ;

వా రుబ్బుదు రందున, నిజ

కూరత దొరలందుఁ గనుటనూ కార్య మిలన్.

౨౪౪

కా. రేవు ల్కావు మరంగజంబును మణిశీఖండముకాదియున్

రా. వాణిజ్యము పెంచి యేలంగ నగు; స్వర్ణంపుదెవ్వన్ గుఱన్

హవశ్శూ దిగుఁ నన్యభూప్రజల రా జాయాయిత్యైచిత్తి

ద్రోవంగఁదగుఁ; బోలు దొడ్డి గను లాపు ల్పాడఁ బంపం దగున్. ౨౪౫

ఆ. హదను వచ్చుదాక నవరాధిపై రోష

మఁగి చెఱువవలయు హదను వేచి,

లక్ష్మీనీధి దాక లావున శర మాఁగి

కాడ విడుచు సంపాడువోలె.

౨౪౬

కా. పోవం బోలు లఘువ్రయాజిత దీనంబుల్లోన్ని, యుండొంట నే

కా వైరిషితి, కంబువు ల్వలద రాఁగా నిల్పు జాలుంబలెం,

ద్రోవన్ నైన్యము గూడ; వైరి బరిసాంధ్రుం దె నఁ బూజాదులం

బోవం బోలుఁ, జరోక్తిచేత నసదేఁ బో కావరింపం దగున్.

౨౪౭

చ. ద్రవిణము నొవ్వఁ గొంట, నొట ద్రాబంతో నిడుచుంట, భూమి గొం

తవలికి విచ్చుచుంటఁ బ్రథమాంతర జూడక శంక నుంట, లోఁ

బొవయు నృపాశితై యభయము నృణిభూషలు గుప్తిఁ బంపిఁ, భూ

ధవుఁ డరియం దిడం దగు బిదం, దనయం దివి మాన్పుకోఁ దగున్, ౨౪౮

క. అపిఠుఁడు వేడిన, నేలెడు

మహి నగమే నిచ్చి, తెగనిమైత్రి గొని, విభుం

దహితయము మాన్సికోఁ దగు;

నహితయ మహితయముకంటె నధికము గాదే.

౨౪౯

చ. పలుకులు వేయు నేమిటికి? బార్తివుఁ దాత్మభూకాభృతక్షమా

తంమున ¹ గుట్టుకీడు బహుధా యరయించి, యడంచి చంచలా

పుంగుమిలో మెలంగు పురుషుండును బోలె నశంక నించుచున్

మెలంగఁడ యేని, రాజ్యఫలమే యిది? రాజ్యము దుఃఖంబితే?

౨౫౦

తే. బెదరి చేరని బలియుని బిగియఁ బట్ట

కతనిమైవడినే వచ్చి హతఁ జేత

క్రమము, పెనఁగెడు బలుమీను త్రాటఁ జేదు

నొడ్డుగారంపువేటకాఁ దుపమ గాఁడె?

౨౫౧

సీ. దండపారుష్యంబు, కొందెంబున నతర్క,
మరిసంది తెడయిక మరలఁబడుట,
యవలి తప్పెన్ని కన్న విదేశ్యుఁ జెఱచుట,
ప్రతిప్రవర్తకున కే ర్పడఁగఁ జేత,
జను నవిశ్వాసంబు గనుఁగొని మెలఁగుట,
విశ్వసనీయుని వేర్పఱుచుట,
మోమోట మంత్రంబుచో మిక్కిలి కుడుకొంటు,
మంత్రభేత్తకు నాజ్ఞ మఱచియుంటు,

తే. వింత వుట్టినఁ గనుగల్గి చింతసేయ
కుంటు, మాన్యులపట్టున నొక్క చూపె
చూడకుంటు, విహీనులఁ గూడుకొంటు,
వ్యసనియై యుంటు, చలముంటు, వలదు పలికి.

౨౫౨

క. త్రివిధోత్పాతము లొవవిన,
వవనివిభుఁడు విడువవలయు నధికద్రవ్యం
బవనీసురముఖ సురముఖ
వవనసఖముఖముల భుక్తిబలిహోమవిధిన్.

౨౫౩

ఉ. స్వర్గ పరస్వరంబు దొరపట్టున యోధునిపట్టున స్నృపువుల్
స్వర్గన మొందఁ జేయఁ దగుః వాసిహితాహితచర్య లొంద వం
తర్థిః మిత్రోవ్యభావహ హిత ప్రథమానసమానతాప్రథా
దుష్టరతామణం చగిలి ద్రోహపుణింతఁ దలంప రేమియున్.

౨౫౪

సీ. పాడి దెందురేఁ దగదు లాఁగన, నూతన కొక్కనిం దగుం
గొర నొంది పంప నరి దుప్పుచే జెతఁ, దాతఁ డర్థభూ
రతు స్వర్ణ లేక కొఱగాఁ, డటు సేయ ద్విజాన్యుఁ డర్కకున్
నెరవ. నాతఁడున్ వలయు, నిండినదుర్గబోర్పి యీ దగన్.

౨౫౫

క. అకవుఁ గడి దేశములవి
దతము గాఁ జెంపు; చూత్మ ధరణీస్థలికిన్
నకుము ల పొప్పుపొప్పుగఁ
బొడివి ము దన్యుదాన పొందిక యుండన్.

౨౫౬

చ. షము గరుమన్నెవుం గహనచారి జనంబెక దోషదృష్టి కు
ద్యము గడుగంగఁ బున్కి; దెగ దల్లివ సర్వము: బాస ఏగి వ
శ్యముగ నొవర్చి చాడి కగు: నౌ గడి కొల్లంకు; నృతాపరా
ధమును సహస్రదండము సతర్క్యము సర్వము నేలువానినీన్. ౨౫౭

తే. నిండుర మహాశ్యముఖ్యము లేర్చు దొం
దీవి వజ్జిలం కూర్చు సద్గృహములు వుడి
గొలుపుఁ దేజంబు వెం మేలు గలుగఁ బ్రాతః
వారిగాఁ జేయు, నరి నవి చేరకుండ. ౨౫౮

తే. గడి నృపులరాయబారుయొడఁ గొలుపునె
సరస్వతావములు రాజు సలువవలయు;
గార్భఖర్గము లనుచరు ల్గాను బలుక
వలయు; నవి మైత్రిఁ దాఁ దేలఁ బలుకవలయు. ౨౫౯

తే. తా వవంబుగ దొరఁజేయఁవాచి మంత్ర
మునకు వేగమె లోఁజేయఁ జవదు; వాఁడు
క్రొత్తమన్నవ రహి ననుఁగుంకుఁ జెప్ప,
నయిన నదిచెడు, మఱి వాఁడు నడఁగుఁ గాన. ౨౬౦

సీ. హితవిహితకృతధర్మరతకూరతాన్యహ
ర్మతల మన్విజ్ఞాని దుర్గముల నిలిపి,
పులిజున్న మొదలుగాఁ బురుషాయుషావధి
కం దుండ నవరణ ల్పొందుపఱచి,
చిహంత యైనను సామంతకోటికి
మితము దప్పక యుండ షితి లొసంగి.
యాయాధికవ్యయా నధికంబునుం బ్రజా
విరుజంబు గాఁగ బండరువుఁ గూర్చి.

తే. షిజిరిపుధాత్రిఁ జరదృష్టి చేతఁ జూచి,
బకహతగతిగ్రహించి, లాఁ బ్రజయు నొవ్వ
కయ వగఱగాత్రములనె చీకాకుపలుచు
నృపతి దెంచానఁ జేయిడి నిద్రవోవు. ౨౬౧

క. ఎవో గజఘోషక్రియ
తచ్చర్వణసుభటజీవితద్విజనురహ
జోచ్చనిజభోగముల కగు
వెచ్చము వెచ్చఁబుగాదు విత్తంబునకుఁ.

౨౬౨

ఆ. ప్రతిస వ్రామ వై రిపట్టన నృపతికి,
దండువెనలఁ దీయకుండుఁ దీయఁ;
గాక యుండిముండి కాలాంతరమున నొఁ;
గార్వకాఁడో యంకకాఁడో నృపుఁడు.

౨౬౩

క. పోరానిపట్టఁ బొడుచుట
వై రిబలము దిరుగ జయమొ స్వర్గమొ యగు; నా
నారూపయంత్రతత్త్వా
కారాదులపట్టఁ బ్రజనె కవియింప నగుఁ.

౨౬౪

చ. మనమున కొండు రెండు మణుమంత్రముల న్మరిపోవఁ జెప్పినం
జనపరు లాతనిం బిలువ సాగదు; రాగతి సారె బిల్చిన
చ్చన్నవనకే ధనాదె గొని సంగతి గానివి క్రొవ్వి చేయఁ జె
ప్ప: నృపతి దదృహిశ్చరితముం జరుచే బరికింపఁగా దగుఁ.

౨౬౫

క. గడివాఁడు చెడునయే దగుఁ
జెడఁ జేయుట; చెడఁదయేని చెల్మియె తగుఁ; బై
గడివాఁడే పనికగుఁ దన
గడి వాఁ దరియైనఁ, దనకె గడి కావఁబడుఁ.

౨౬౬

తే. రాష్ట్ర మెరియింపు, కొనుము దుర్గములు, తదవ
రోధ మగపడ్డఁ బుట్టింటిరూఢి నెరపు,
వరునములు తద్రిపులరాయబారు లెడుటఁ
బలుక కుము, సంధి యొక వేళ వలనియుండు.

౨౬౭

ఆ. ఆభిచారి ఘనగరాంబుదూషితరుజ్జీ
రంతరాద్రిగహనదంతురోగ్ర
కీకటోర్వి మేరుగిరిసమార్థము వచ్చు
నేనిఁ జోరకు, వంపె యిసుము కొనఁగ.

౨౬౮

క.రాజింపఁ బలి తనవని

జాడై కొనుఁ గొలుచు సంతనపుడటఁ, దొంగుం

ద్రాణ చెడఁ గవుడుమానివి:

నాటె మెఱుంగ బచ్చు గాఁగ నరపతికిఁ దగున్.

౨౬౯

సీ. తజ్జమండలిఁ గూర్చి, రాతువుత్ దెలిసి, పే

మాదులఁ గొని, ప్రకృత్యనుగుణార్ప

జీవనాహృతులచేఁ జెరింగి, మహాబలో

ద్రేకంబు మర్దన రిత్తజేసి,

న్నేహార్ద్రుఁ డగుచు నశేషంబుఁ బోషించి,

నరవర్ణములతప్పుసరణు లుడిపి,

సతతద్విజప్తతిష్ఠాశాలియై బలి

యించువట్టులు బలియించి, వలుచఁ

తే. జేయుపట్టులు పలుచఁగా జేసి తేజ

మెనఁగ శోధన మటవక యెనఁగ వలయు

సాంగరాజ్య మొకెత్తుగ స్వాంగరాజ్య

మొక్కయొత్తుగ నృపతి యాయుష్యవరత.

౨౭౦

సీ. సౌఖశాయనిక భిషక్పూర్వకము కల్య,

వేళఁ గార్తంతిక ద్విజుల గోష్ఠి,

జాము వోవ నమాత్య సామంతపూర్వకం

బర్హానస్థకాయస్థగోష్ఠి.

దినమధ్యమమున మర్దనమల్లపూర్వకం

బగుసూద సూపకృ స్మృగయుగోష్ఠి.

యవరాష్ట్రమున దేవతార్చనాపూర్వకం

తార్యధర్మాధిక్య ద్యతులగోష్ఠి,

తే. భుక్తిమీద విదూషక పూర్వకము పు

రాజకవిగోష్ఠి. చారపూర్వకము నంజ

జాము గాయకగోష్ఠి, నిశన్ సుషుప్తి

పూర్వకము ప్రేయసీగోష్ఠి పానగుఁ బతికి.

౨౭౧

క. హితులు హితహితులు నదో

హితులునునై రాజునెడల నిటు త్రివిధమునన్

క్షితి ననుచురు లుండుటో నం

తతమున; మతి వారిఁ దెల్పెదన్ విను మనమా.

చ. హితులు బిష గ్గిహజ్జుబధబృంద కపింద్రపురోహితుల్లితా

హితులు దనార్జనాడినృపకృత్యనిత్యక్షులు బైరది కేవల

హితులు దశావశ్యాత్సమృద్ధిరహహరిణ్యు; లౌట నా

మితమును నట్ల కొఁ జతుర వృత్తి జరిగెదట నీతే తేనికొన్.

౨౭౩

ఆ. పాత్రభూతు లెన్న బరికించి. యతఁడగు

గకయు నొకఁడు సెప్పకయు ముగియగల

జననవండ్ల దిగిన వరిగ, నృష్ణము గన్న

నెఱిగ, నొసఁగి వెఱఁగుపలుచు చోచ్చు.

౨౭౪

క. వితృదేవక్రియలను విదఁ

వితృక్రియలె నూక్ష్మి లగుటఁ వితృదకుఁడ వై

త్రుతిశీలతపశ్చాంతా

మృతభక్తుల కొనఁగి వసువు మున్నఁ తొలికికొన్

౨౭౫

క. దానము ద్విజరక్షణకను

జానము నిజరక్షణకుఁగ శరణము బొందు మెం

తే నారాయణుఁ రాజ్యా

నే నరకిం ద్రువ' ముందుఁ దీటునై యుండున్.

౨౭౬

తే. ఆలిపతిభక్తి, శ్రీపుంసపాళి వావి,

యతి వశిత్వము, దిగుజాతు లగ్రజాతి

ననుసరించుట, హితవృత్తి నధిపువనికి

భృత్యుఁ దొదవుట, నృపదండభీతిఁ జుమ్ము.

౨౭౭

ఆ. చంపి దార్మికుండు, సతిఁ బొంది మతి బ్రహ్మ

చారి, బొంకి నత్యశాలి, యార

గ్గిరిని నదువహన, కేడిరెచి శోచుఁడు,

చిందఁ ధీతియు, నగతి విషయసరణి.

౨౭౮

అ ప్రణిధి స్వపురగృహాయు, తాపావిదుః ప్రణి
 ద్యంతరావిదుండు నగు ; నతండు
 లింగమాత్రకృతుడు లిప్పాతిగ ద్రవ్య
 దానధనియఁ గాక అతయఁ జొరఁడు.

౨౭౯

క. తనుభృత దమనజ సుకృతము
 ధనద తిన కొనఁగవలయుఁ ద తదృతుకమ
 ర్తన మజ్జన బోజన రే
 వస వసన ప్రసవమహన వరతం బతికె.

౨౮౦

క. నానావిధపాతబిముల

నాను నృపాహర మెవుడు, నవరాష్ట్రమునం
 గాని మఱి కుద్యక్తపథః
 గాని తమి న్సుక్తిమెవుడుఁ గడుఁ బత్యమగఁ.

౨౮౧

క. విను, వర్గసమత నృపుఁ డు

న్నను, ధర్మాంశంబె హెచ్చెనా, జెఱుమడి తె
 తిననీరును దెగి యెలరా
 జనవుమడికి నెక్కినట్లు చను ముద మందన్.

౨౮౨

క. వెలయించు నట్టి యొకమణి

చలుఁ గానం గొనుము, ధరణి వెండి నువేషో
 జ్జ్వలతకు వందే వాసర
 ముల మణులవిభూషణములు భూపతి దార్చన్ ?

౨౮౩

క. చేయునది రాజ్యమట, యమ

మే యవధిగ నీఁగువార మే, మనఁ జన ; దా
 మ్నాయంబు సకల్యాసు
 వేయముఁ జెప్పడు ; స్వశక్తిఁ జేయఁగఁ జెప్పన్.

౨౮౪

౪. మనుదంతధరాదులు విశేషించి దోషం బెఱింగి దండించియె ధర్మవరు లన్,
 బరఁగిరి; ప్రజాపాలనంబు పనిగాఁ ప్రజానాథుండు బహుముఖంబులం బుద్ధిఁ
 పం బుద్ధి విరాట్పుమాట్పుత్పతి వేదోదితశబ్దవాచ్యుం దై దేవసదృశుం డగు
 మూర్ఖాభిక్షుడు సోఁకొర్పి యింకు నగునలఁకు తీర్చినగాక జన్మంబు నప

లం బగునె; కేవలేంద్రియప్రీతి బందీకృత వరకశత్ర పథికపరిషత్సహరణ
ప్రాప్తవిత్తమ్ముల బాటచుర ప్రభులకు జగదే? యింత లాంఛన్య మేమి
పని యని యవనియెక నవన వైముఖ్యంబు చెల్లె; దెట్లనినఁ దొట్లకృత
యుగంబునఁ గృతవీర్యులందనుండగు నహస్రబాహుం రాత్మీయదోస్త్రుండ
సంభృత యగు నీవిశ్వంభర నేష్టిపంబున నేనాట నేపీట నేత్రవ నేత్రవ
నేజేళ నెవ్వఁ డేమి నేయం దలంచు నప్పు డందఁడు ననే ముసల చాపాది
శస్త్రాస్త్రదాదియై తోచి యాజ్ఞ యిడు; నట్లాజ్ఞ యిద నంతిమం బను నీయుగం
బున యుగానుసారంబుగా మితసారం బను రాజులోకంబునకు శత్రుంబుగాదు
గదా? యొక్క రాజులోకంబున కన నేం? యిక్కారంబునందలి భూసురులకు
నక్కారంబునందలి భూమిదివిజాలకుఁ గల శక్తి యున్నదే? యొక్క బాద
బుండు కడిలిసీడు గ్రుక్కంగొనియె, నొక్కవిప్రుడు న్రష్టసృష్టికిఁ బ్రహస్రష్ట
యయ్యె, నొక్క బ్రాహ్మణుండు బ్రహ్మదండంబున బ్రహ్మత్రయంబు వారించె,
నట్టియనుష్ఠానంబు మాకు లే దిందేమి ప్రయోజనం, బని శక్త్యుష్ణానంబు
పీఠి విరువవచ్చునే? ఏ రితరుల కుపాసనీయులు గావోయిరె? కావున సావ
ధానుడవై శక్తికొంది శ్రుతదృష్టంబు బువేక్షింపక రక్షణశిక్షణంబు లాద
రించుచు నశత్రుంబున కార్తశరణాగతరక్షకుం డను పుండరీకాక్షునిఁ దారం
బిది యనహంకృతిఁ బ్రవర్తిల్ల నెల్ల సంచీర్థులు కరిన్థంబులగు. నడియట్లుండె,
నట్లయిన వట్టబట్టండగు రాజు దమ్మంబునంద దృష్టియిడి నవవలయ; పరుణ
వైశ్రవణ వాయు వైశ్యానర వానవదుల జన్మంబులును బహుభవారిబ్రిక్రియా
ంబులంబు భూర్భువస్వరామలగు నెజ్జగంబులును ధర్మప్రతిష్ఠితంబులు
కావున దదావరణవణుండవై బుజ్జత్రయంబును నీగి నమానులం ధర్మ
శ్లోకుండవై రాజ్యవరిపాంసంబు సేయు మని యభిషిక్తుం జేసె. నీది మదియ
తక్తిప్రధానం బని యంబుకాయ కానతిచ్చె.

౨౦౪

ఆశ్వాసాంతము

౧. దుగ్ధాంధోఽమహాగృహోత్పక, సురాంధోబృంచమాదామటి
దుగ్ధాశబలీకృతాంమియగ, కారుద్యాంబునిఁ ధూభవ
ద్భృగ్దాహ, దృతమంథ. సింధురవరా రిషేవిదోశృక్ర, శ్రీ
ముగ్ధాలపరసాదరా, కృతవలాన్మూర్చన్యనోద్యద్దరా

౨౦౫

క. కథధృతదదారివితరణ

వదిపాలిత తొండమాన్సు పాదక, పునరు

త్రుతిత నరస ప్రహంక,

శరణాగతమేపర్చి, కుజంగాక రిది.

అరణ

మ త్త కో కిం

కుండలికిషమదగ్రకేతన, గోత్రభిర్ముమ హరిదో

శృండిమోక్షులకికృతాంగకసత్య, దౌత్యకుహక్రవా

కృండితత్య, యశోవిరీకృతపాంశవేయ, కవర్తి కో

దండఖండనేపాపివాందదుదారదారనేమాగమా.

అరణ

కా. ఇతి నింహదలరంభకేసరిపదాభిష్టాన్సాపుజ్యం

బిదురుప్తంకణ పొట్టుసూరివిజయ సంతోషభోగితాం

కదృఢేష్టాక్షర కృష్ణరాయన్మవసంజ్ఞాన్మతస్కృతాముక్తమా

ంధ నాశ్వానవరంబు నాలవది హృద్యంబై మహింబొల్పున్

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అరణ

అ మృత మూర్త్యు

వ రోజు మూర్త్యున మునుపటి

శ్రీ సీతా బాంబుల బాంబుల బాంబుల బాంబుల

మానస రామరన విహారమాణ మిందూ

రా నద్యుదయ కళింధామయ రోమిత

నానామిరోష శ్రేణి నగ ముట్ట

వ. అవరతింపు మవ్విష్టతుండ.

మహాస్రగ్ధర

ఒకనాఁ డా మాంకు రొమం బురుగుసుపురుగు గోరరక్షోర్ధ్వ
వ్రకరం బై కాంక్షచే ము న్నకురుతిరేరొవై బోదోవాటింది నిట్టూ
రైకదొట్ట తన్ని పీయార కుటి పుటిటాఁగెట్ల ము న్నట్ల యైనా
యికలం గందర్వ రోటం బెఱిగి తఱమిపి పేనెనా నంటు రోటన్.

గోదాదేవి

ఉ. వింగడ మైన యొక్క వనపల్లెగఁగొనె నీడ సున్నపున్
రంగుటరంపు శున్నయరంగుల పో వెలిదమ్మి బాంకిం
జెంగట నుల్లనీల్లు తుంసీ వన సీమ కుదాంగి చొక్క బా
లం గురువింప కడక దళ వ్రతిమాంబు రోదరాదరన్.

చ కనుగొని విన్మయం బొదవఁ గాఁ గదియం జని సొకుమార్తముం
దనురుదియు స్ఫులక్షణ వితానముఁ దేక్షముఁ జెలుఁ గొంత నే
వనిమిష దృష్టి జూచి యహహ? యనవత్యున కమ్ముకుండు లే
తనయగ నాకు నీతికువు డాఁ గృప నేనెఱుదెఱుకు హృష్టికై

క. కొనిపోయి దర్శనము

కనురక్తి నొనంగఁ బొంగి యయమయును తే

పు నిజస్తన్యంబున లలి

బెనెచె న్నో మొప్ప నిట్లు పెరుగఁ గ్రమమునన్.

౬

సీ. వాతెఱ తొండికై వడి మాటలాడదు,

కుడిలివృత్తి వహించెఁ గుంతలములు

అప్పులు నీరులు రా నటగంటఁ గనుగొనె,

నాడించె బొవగొని యాననంబు,

ననగొమ ల్పెగయ వషి ముప్పేక్షఁ గడకొలై.

బాణిపాదము లెఱ్ఱబాటఁ దొడఁగె,

సారెకు మధ్యంబు దారిద్ర్యములె చెప్పె,

తొ చోర్య కిటు తోగఁ జొచ్చె మేను.

తే. వట్టిగాంభీర్య మొక్కఁడు పెట్టుకొనియె,

నాది, నానాటి కీగతి నాది ప్రేయము

చవుకయైనట్టి యిచ్చటఁ జనదు నిలువ,

ననుచు జాతినకఁటి బాల్యంబు జాతె.

౭

కా. పేమాభాంగ విభావరారుణిమవత్త్రేంద్రు ప్రభాశిం ద

చ్చామారత్నము వొంద దయ్యె మును దత్తద్యక్ష యుక్తాఖ్యరిన్.

శ్యామాంకం బిగి గర్వధూర్వహకచ చ్చాయాచ్చటం గాంచె నొ

గా మున్నుర్వి 'శిరఃప్రధాన' మను వాక్యం బెమ్మెయిం దవ్వనే.

౮

క. ఆయత భుజైక చక్రం

రా యదువతి దొమ్మి గెలువ నడచు మరుసి కా

లాయనచక్రవరంవర

లోయన సుంగరపుంగురులు యువతికి నమరున్.

౯

తే. సకంసీమంతినీలోక నమతిశాయి

బాగ్యఽర్థాపకులు వ్రాసెఁ బద్మగర్భు

దనఁగఁ గర్పరతింక రజోవదాత

ఫాంఘములు గుంతలక్రేణి ఫణితి కళలు,

౧౦

౯. సైరంధ్రుల్యయితైత్తి కజ్జరముఁ బమ్మశ్రేణికం దీర్చ వా
లాడుం గన్నులి మీదు చూచు తటి పాలించ వృతుఁబానిశా
స్సారేందుఁ గనె వక్త్ర; మక్కన్నట గాఁ బర్యేందుఁ దాత్మ ప్రభా
చోరుం డుండఁగఁ తన్నుఁ దగ్గతవిభా చోరం బసన్ లోకముల్. ౧౧

చ. కనుగమ దన్నుఁ గెల్వఁగ మృగం, బం సూతున కిందురేతు నే
నని రుచిదక్కఁ దర్పరిమళాద్యత లేమి నతండు గొంకఁ, దా
వినుపఁ జనన్ 'బగం'దనదు సత్తుటఁ బొద్దిడుకొంట కాక వా
ననఁ ?' యనన్మృగం బమరుఁ జానకు పారిము పచ్చికస్తురిన్. ౧౨

తే. కడివివిలు చేది గుటి కింకఱి నిజపు
మరునికువలయశరముకంపములఁ బోలుఁ
దార కడకందిపై సారె చేరిచేరి
వేగ మగుడ సరిజ్జ దృగ్విభ్రమములు. ౧౩

తే. నవ వయస్సిరు మదముచే శ్రవణ కూవ
ములఁ బడెడు శంక నలువ చావలము లుడుగ
విడియె శృంఖల లనఁ గాలు కెడిన దీప్తుఁ
పమ్మరేఖలఁ గనుదోయి పడఁతి కొనరు, ౧౪

చ. అనయము రాగ మొన్న నహాననచంద్ర కటాక్ష వంత్రివ
ర్చిన నను శంకఁ గణఁ మను శ్రీ మణుపెట్టుఁ జెంగి చెందుఁ గొ
ట్ట నవనిఁ బద్ధ కమ్మ మగుడం గొను నంతకు నంసపాళి నం
గన యిది దాడు వేగఁ బెర కర్ణము కమ్మ పము దళుక్కనన్. ౧౫

౯. నాసా చంపకత స్సృగంథ మచటర్ రా భృంగముల్ గ్రోం నం
త్రానం బాదియుఁ, బల్కుచో నలము వక్త్రం లే నా నేటి ? కం
దే సౌరభ్యము లేదు. కుందములు గావే దంతము ? ల్లానినాఁ
దాన క్తిర్ బ్రతిబింబ దంభమున నే లా వ్రాఁ దజ్జాతికి ? ౧౬

తే. శంఖ సామ్యంబు రా మున్ను జరిజభవుడు
నరసిరుహవత్త్రినేత్ర కంధర యొనర్యె,
జవ్వనము వచ్చి వెండి సాక్షాత్కరించు
శంఖమున భేసె నున్న గంధసారచర్మ. ౧౭

౬. కమరద శేషిణ నంగి

తమున నేగడు మంద మధ్య తార త్రిస్తా

నముంకు దీర్చిన రేఖ

క్రమ మగు రేఖారయమున గంఠం బమరక

తే లలన వృద్ధా హ్ను యుగ్ధనిసం తమి గదాది

దినలతాశ్రీల నెల్లను వెన పూరించె

మఱి హరింపంగ వని నెట్టి విజ్ఞాన భద్ర

సారె దనుయార్య దంతులు జ్ఞప్తుమందు

మ. తటకొత్తు నుజ్జిరి వజ్రమణి మూత క్షూత హతస్వర

త్కళికా చిత్ర కుదవ్యమౌపరి క్షాతప్యంబువిస్తార

మృణాలన తీర్థగర్వంబు నిను వివాహంబ న్మనోజాత పా

టంబలచంద్రబోధచావకముదంబ లోత్తెగ్గేల్లి శిల్పికిన్

చ. ఒకవెను జవ్వనంబు వెలికొత్తంగ, బహ్మధ నిగ్గంబునుదీ

ట్టదుమగ, లేత లాట దిగ నాకను మీజును లేక పక్షపా

జదుమున బ్రక్కంబు నెఱుఁగి చప్పులై మఱి తావు గూడకట్టె

1 బొందల ననంగ, దిక్కటిలె బొందుచున్నులు వాడపాటికిన్

తే. దృత రమూత్తమ శాస్త్ర మొక్కిస్తూర విదేలి

విడిచి కదలేగ నప్పు పప్పులు కలిమెరు

చక్ర యుగ మన శ్లోమిల్లి నాకమిలె

గొమిరె వన్నులు లేగవు కొన్నల మఱ

క. తా రె ట్లట్లగ దమ్మి

జేరిన ముత్రంబు సమంబు జేయి చన్నుల్

లోరెంటు లుడిపె నున ము

వారు నిజార్వము జేయవారికి నీరే ?

తే. విరహితవిదగ గోపన మరును దుయో

వేగమై వైడి యెఱుకొన విసం, గుట్టు

దునిసి బైటికి ననిధార దోచెనెడగద
కనకరుచి మధ్యలత నారు క్లాంబ కందురు.

౨౪

క. అంబజ గామిని యూరువు
బిందువంపు లాన నాబిలింము వెదలి చ
నొంశం నడుముగఁ బ్రాకెడు
కుండలియో యనగ నారు కొమరొప్పురు.

౨౫

క. అంగన నిలిచిన బాహువు
లుం గొనును నేబువలుచు లోకమునకు ర
శ్నాంగద కాంసిభేదము
లుం గెళవుల నడుమ నునికియు స్పృగ్గారుడ.

౨౬

క. తనుమధ్య వశీభంగము
లనుగూర్చగ నవ్వెము దేవులమూల యెడ గం
తుని యిడిసేపైతే కన
జను నొద్దాజును గొను లోమకు న్నమరుడ.

౨౭

క. లే గొ డీగ నితంబము
ప్రేమనఁ ద్రెంపుటయుఁ గని విరిగి విడిగవ
లోగి ముడి యిడియె వదలుగ
నా గోక నని గభీర నాబి చెలంగుడ.

౨౮

క. వెండి కటిపేర నిం నొక
పులిసము దిగఁబడియె సింధు వులిసవు పంక్తి
నలువ యది వకఁగఁగాదే
తెలియుట కం దంచపదము దిరముగ నిలిపెడ.

౨౯

లే. కదలి దివియించె నాగ్రాంఘికంబు లొరల
పెనువు నెట్లన్నఁ బొరల స్తోధవ మృంధు
కొన్న యాదోఁకపాటును గొప్పు విప్పు
మెలయు గోర్పుచ్చలును గెంపు గులులు గావె.

౩౦

లే. వనువలో నెట్టి శ్రీ గం వాధివేని
కరభములు దాన్యములు సేమో సేయిసాక్షి

యాదువుల కెట్ల ఓన్నఁ బైఁ దారు మోచు
గొడుగులును నల్ల కలశముల్ గుఱులు గావె.

30

క. వలరాజు కుటుంబము న

గ్గలముగఁ బోషింప కలమ గర్భము లయ్యెన్
బొలఁతుక జంప లతిక్కా
మల మంజీరన్త నిదిత మరకతకాంతిక.

31

తే. ఉభిద నిద్దంపుజంపల సవతుఁ గోరి

కలమగర్భంబు లదఁచు లోఁ గంటకములు,
దాతురుల మించి మఱి దివసక్రమమున
నిలువ కవి బాహిరము లైనఁ దలలు వంచు.

33

చ. ఇలఁగల వస్తు సంతతుల కెల్లను గచ్చిదు మాన్యభావ పా

టల రుచి కేమొ వేఱ యొక దా లిక వచ్చునో లక్కనీట మ
మ్మలమిన దెంత ముగ్ధ యిది యంచుఁ బదాబ్జము లంగుళీముఖం
బుల నగు నట్లు మించనభిము ర్మైటయన్ గొమరారు నింతికిన్.

34

క. లలనోవరివద కచ్చప

ములు జలిమిమెయిన్ గజ వ్రభూతగతి శ్రీ
విలసనముఁ గొనఁగఁగాదే
కలిగెన్ గజకచ్చపోగ్ర కలహం బుర్విక.

35

తే. భరుణి తనుకాంతియెదుట నూతనహరిద్ర

తులకు రాలేక యత్కంత మలిన యయ్యె;
నెటఁగా తాత్రియన నిక యనఁ దమ్మిస
యన విశేషిని యన క్షవ యనఁగఁబరగె.

36

సీ, అయ్యిందువదన ధరాంగన గావునఁ

బ్రాహ్మేత్రిఁ బొరుగుల భాగవతుల

గృహములందు మరాళి కై కావళి హరి

జీ మనోజ్ఞా స్రగ్విజీనమాఖ్య

లమర అనించి వయస్య లై నాగక

స్థులు పుత్రికాభివాళాముఖ్యుండుఁ

బాదు పద్మారయా వరిణయామేయగే
యముల ననంతు కల్యాణగుణము,

తే. లద్దురం బొప్ప విని విని యతనిఁ గవయు
బుద్ధి ప్రాగ్గన్మ నంస్కారమున జనింపఁ
దదవతారాసుమేయ కథాసుధాను
కలిత రీలానుక్యకుల వర్తిలుచు నుండి,

32

సీ. తమతండ్రి శ్రీశ దత్తశ్రీలు గృహమునఁ
ద్రవ్యితంకములయ్యఁ దనిదు తొంద
న గ్రవినిర్మాణ దాన్యం బనుట్నేకత
జరపుచుఁ బ్రజ్ఞ వైష్ణవపురాణ
నంపితావ్యాఖ్యా రచనఁ బ్రొద్దుఁ గడుపుచుఁ
గద్దెడుకమ్మచెంగలువ విరుం
తోడూరె లలకలు దువ్వి కండునకు ¹ బా
ర్హనిబద్ధభేదకం బనఁగ నీల

తే. వృషకకుద్రేణ నెడమ కొక్కింత యోజుగ
నిడిన దమ్మిల్ల వలయఁ బు నకుగ నందుఁ
గొంతనే పర్తిఁ గీలించి కూపవారి
వీడ వీక్షించి క్రమ్మట గూడ నునుచు.

33

ఉ. ఆ నవలా యులంతి పసుపాడి, దుకూలముఁ దాల్చి, శుద్ధిచా
గోనలఁ దావు బువ్వతిలఁ గంతుమ తేటల నిగ్గుదేరఁ గ
ప్రాసన నాథి దీర్చి, విత్త బద్ధ లలాతము లర్చి, గొప్పనక
బూని యొకింత నే వునిచి, వుచ్చి చెలిం గవి వెచ్చ నూర్చుచు.

34

క. మీ పాడిన హరిచందము
లే పాడిగఁ దలఁవ వచ్చు? నితఁ దేనకులం
గాపాడినవాఁ దనుఁగై
ప్రోపాడిను దన్ను వదిలి, తొయ్యబులారా?

35

¹ కూర్మరబద్ధభేదకం

లే. తాను సురమోని నృపతనుల్ దాల్చి యొకడు

కామినీతతి నుడికించుకంటె నశ్చ

గండెయును నల్లదానరిగాడు క్షిరియు

హరియు నై పోవుటయు మృచ్చి దనుయుగంబు.

5
60

క. ఆతనువుల లేరు గదా

నాటులు; మఱి కాక కలిగితి, వ్యగ్ర దిర్భ

గ్నాతికి నీజాతికి గల

యీతివ్రత గలదె? యెఱుంగ కి దె లందె?

5

లే. “ఆత్మవ త్వర్వభూతాని” యనుట భౌతకే?

ముద్దియల కైన వలవంత ముచ్చులును

నాట పాటలగతల గొం తభ్రష్టుగాని

నోరు లేని జంతువులకె నొప్పి మనము.

63

మ. దరవై నీతఁడు పూర్వ కల్పముల సక్తస్త్రికాలాదులకాం

బురుహక్రేణి జలంబు మై బురకలు బూతయిదువేద్యు దు

ర్వకర్మం జలమంగ వచ్చు జలజత్వ సజ్జరోమత్వ కే

సరిత ల్పూర్వవతార దింభమున నాచ్ఛాదించు దా బ్రోడిమై.

క. అనిమిష ముని మనుజాదిప

జననంబుల నీతఁ డెట్లు జలజాతుల గ్న

ర్చిన వాని నేచె దయలే

కనిన వినుడు మీదుపాట లంద తెలివెదె?

64

చ. ముదల నుచ్చేష్టమై యిక్క నమోమహతిక భృగువత్పి ద్రుంచి, య

మ్ముమనలి నేర్పి విరహము దన యటన బొందు మన్య, నా

కవియును దేవకార్యమున కయ్యెడు నంచు వహించి, తోచు లా

గెద వటువయ్య లచ్చి మది కెన్నఁడు బాయని జాతి నొంపఁడే

మ. ప్రళయార్థగ్ర కురార కోడిమొవ్వపర్రే విద్యవత్సరీకా

ఖిలం బ్రస్థానము లేడుమార్లు వరునక పడించు దోళ్ళకై గీ

రలనదల్లాలి తొయ ర కయియ యెంతో వేళ్ళయిట కూ నె

తిలకంబుం దుడి ద్రోడ గళ్ళవున కా రిం బిడ్డ మొట్టవడే.

65

మ. తన పొంత ర్యము జెప్పగఁ గలఁ గొఁచుచు పొంతంబు విన్నవించు
 హాసకంజంబున వైచిత్ర్యము దిద్దు నెయ్యక బొప్పి బైకొన్న మే
 తి నృకంజత్యమునఁ బొతుంగి పసఁ బెట్టిం బెనెఁ గ్కుతున్ నుండె
 న నీలంపూరివిదారిత్యుల ములుఁ బెడ దానర్పించింపుట.

చ. పోలువముఁ దొర్చి త న్గయఁ జేరిన రాగిణి రావణ నృసం,
 పరువుదో నొస్త న క్త్రుణ్ణానర్పక యేలన, పయ్యోమ యేతర
 కలుగఁగ, నీర కిట్టి తలఁ పాత్మ చలంపక యామోహ స్వభా
 కలహమునం దనం దొత్తునున్నాఁడను న్నాడుకు లోను ప్రేమఁ జే

కా. పిక్కర స్రవద్రసమై చెప్పెడి గంపింపఁ జూడఁజేర్చి ప్రా
 వృత్తులారఁజుద వీర్ణ గెల్పఁగ నుచు వలనఁ బ్రకృతకాణానీత
 త్విట్టుంబీనసరేఁ గే లనిలతా భృద్భావం జెప్పింప, ము
 రాక్కుంఠీరవ మై యునర్చె పడి సోదా, లంట ఘాదాచ్చిధర

౫౦

తే. ఒల్లఁ బొమ్మన్నఁ బోదె, తా న్తుల్లనముల
 నేఁప? నది రక్కసియయౌట యెగ్గి? పలచి
 శ్రీలు దలవంపఁ దాన పచ్చె, నడ్చి చాల
 కాటదాని ఁజీతు నే యగవలయునె ?

౫౧

మ. తను నంటఁ నకు లోయఁ గోర్చ ముష్పిందంబు దదాపాపి వ
 ద్వనజతోదము గల్గియు, నెఱుజనిం దా వల్లవ శ్రీలుగా
 జననం బందఁగ జేసి కూడియు, వృష్టంసక్తాత్మర్థా గాంధిని
 తనయప్రేరణఁ బాసె బోజపుర యాత్రాదంభ సంరంభి యై

౫౨

చ. హతలనొనర్చ మోహితం నల్ల యయోముఖ నాపురస్థురూ
 సుతను, విరూప లాబఁ ననుచో, మునలి న్నెన్న నిట్ట తాళిమై
 యలివ రమించె దో ముఖలి య్యయ్య, రంహ న్నెఱుగఁజేర్చి ప్రేమ్యై
 భృతి నెడి యుగ్ర సేనునీకఁ బ్రేమ్యైత నొందయ్యే దిద్ది యీలఁదే ?

౫౩

తే. తనకు నందఱుఁ గూర్చ బృందామమును
 నొకతె రతిఁ దేల్చి, కాక నొందకఁ దేల్చి
 యంత రాధకు మేలువాఁడై మురారి
 యెల్ల నతులకు నెద నుడువఁ జేరుదుడె

౫౪

హ. అని యిట్లు త్రపాథదంబున నుపాలంభదంభంబుగాఁ జేయు పునఃపునస్సృ
రణంబున నంతఃకరణరాగంబు దేవదం దెలిసి బోలు బీబోది తైటతారియేక
నాటుకొన్న కన్నెకూర్మి లక్షా వశంవదయై వెలివిరియఁగానీక పుటపాక
నితాళం బగుతాళఁ జీతాకువడి నాడువాదికి నగుదున్నట్లు గిటగిటనగుచున్న
దింత నియ్యంతి యెరవు మాన్చి మనలను గుద్దెలుంగనీయని యింగితం
దెయ్యక వలుతుకొని చింతావనోదనంబు సేయకున్నం బ్రమాదం బని నవ్వచు
నర్కగర్భంబుగా నిట్లనిరి.

౫౫

డి. ఎవ్వరీ వట్లపో నెరను లెన్నకమానదు ప్రాశస్త్యం
దవ్వరి నున్నఁ గాఁకకతన, న్మఱి బారలు వఱ్య లైనఁ దా
లెవ్వరీ నొల్ల కొక్కటయి యింద్రుడు చంద్రుఁ డబుద్రు. బోది దా
నివ్వలఁ దేరకఁ ద్రె యగు, నిద్దివి నితల వెగెనే చెలి.

౫౬

క. అనుచు నెలనగ వడఁచుచుఁ
గన లిందుక తెచ్చి యాడు గఅమచ నయ్యం
గనలక కందుకనికరముఁ
గొనిఁ ప్రేయచుఁ గెలను చూచుకొనుచుం బలికె.

౫౭

క్క. విడువక మీ గానము సొగ
నిడుటయు, మఱి పాడుఁ డనుట యెగ్గి? పానె
బుగను వారే పేదలె!
కొటిమేలు గట్టుకుడి యతనిఁ గొని పవే యేదా ?

౫౮

గా. పోసిం దన్న, వయస్య లిట్లవి, రగుం బో నిక్క, మిం కిప్పుడె
కాచి, మ్మిం కొక కొంత సేవడికి నే కాచి, సరీ, యెల్లియే
కాచి, పీనుడు దన్నునొక్క గుణము త్రాచి, తదవ్యాయము
త్రాచి, చిందినఁ జింత వీ కతనివైఁ గా తెవ్వరిం దెప్పె దే ?

౫౯

గీ. నఖముతోడ్పి త వరాజ్యామృత బాష్పంబు
వదిమ దీవఱు, జిందలు దెలువ,
బొరి నుపాంశుత్పవ్త పుత్కూరు ల్కొకమర్క
పొర్క యుహావ్రకంవమాలు దెలుప,

నొదవెడు గాధదృశ్య మదిరిపాటునఁ బల్క-
రింపఁ బుట్టెడు కేకరితర దెలువ,
వంవంత వినువు కాంతం పుట్టు దూషించు
కారణముల తొంటి కతలు దెలుప.

తే. నంతఁ బానువుపైఁ బొరలాట దెలువ,
దెగువ లోలోననే నవ్వు నగవు దెలువ,
గంఠముమీఁదివనిలేని కనరుదెలువ,
కొంతి రేలు వీయున్నియే పులుగుగాదె.

౬౦

చ. ఎఱుగరుగా యొకద్యుతము ! వీడెలి దీర్ఘికఁ దీర్ఘ మూడ నా
యఱుతఁ దగిల్చి పోవుఁ దన హారము; వోయిన నేనుఁ బోవుదు;
న్యఱుకువ వెంటఁ బోవ జరమగ్నుత నౌ నదిసున్నఁ మైనఁ దాఁ
గఱకఱఁ బెట్టి సొమ్ముదుగుఁ గాని నికార్తి యొలుంగ దేమియున్

౬౧

చ. అనిన మరాఁ పల్కు, ఏన వా హరిణి, యొకనాఁడు కస్తురిం
గొనియిడు బొట్టు నా కనుచుఁ గూర్చి నొసంగిన? బెట్టుచుండఁ, జ
ట్టుచు మొగంబు వ్రేసినటు లౌ తన యూర్పుం నింకి యింకి పో
యిన వలుబెట్టు గోరఁ గొని యెత్తనె పట్టెను మాదిమాదికిన్.

౬౨

మ. అనినఁ స్రగ్విణి వల్కె, దన్ను జెలులారా, నేంఠాదోంఁ జి
క్కన సూఁపం దెగి వ్రాం, దీని చనువ్రేకం బ్రేకియఁ దాల్చినో
యని పట్టం, దిన మధ్య మార్క రుచి శీర్షన్మంజరు లోనిని వా
దిన పాలిండ్లను బెండుబొమ్మగతి నుం దె న్నందింఁ జార్కనై.

౬౩

వ. అని తన యవన్మఁ దోప నాదిన ననాదయ్యుంబోరె వారం కిట్టనియ్యె.

౬౪

క. అర్చుగఁ దీర్చుగ మిక్కిలి
నేర్పు గల వయన్య లట్లు నెంతలు మీ మీ
నేర్పునఁ బలికెడి రక్కబ
యేర్పడ మీ కి విచార మేదికి జెవుడి.

౬౫

వ. అని మేంబు సేసికొని తేలి పోఁబలికి వుటపాక ప్రహరంబగు వియోగ దవధు
భరం బవ్యచూరత్నం బవంఁకికొని యుండియు నుండలేక నిశానమయంబు
నొక్కొకమాటు తనలోన.

౬౬

నీ. అభినవ కువలయ కృమకృమలమైన

దామూపు మకర కుండలముఁ డాల్చు

నిన్ను లాస్యశ్రీవయః సంత నిశ్చిత్త

నింజవృద్ధ ధూపుఁనిక్కన్తుత్త,

పరువంపు మంకెఁ విరి వంపు నరవంపు

వారెఱ బంధ్రంపు వాన సురియ,

నద్దంపు మెఱుగు వారారు కన్గవమాడ్కి

శ్రవణకుండం కాంత సవతుగాఁగ,

తే. న ప్రభువ నాంగ నానురంజనకు న ప్ర

విధ పరీవాహముగ గాన సుధ వెల్లార్చు

మాడ్కి వేణువువై వెక్కు మార్చి మార్చి

మరులు కొలిపితె గోవింద మందనతుం.

ఉ. అక్కట రాధ నీకుఁ దగవా మగవారం న తమామరిం

దక్కి ముకుంద వేణు కలనాదపు టిలకు లేదమొ తమె

త్రక్కొనుకాకమై నడికి రే లరుదెంచిన గోవికావళి

బొక్కఁగ జేసి తద్రుచిర బోగము గుత్తగ నీవ కై కొనఁ.

ఉ. అక్కమలావుఁ డొక్కతె నిజాంసమునం దిడి కుంజపుంజపుం

జక్కికిఁ గొందుఁ బోవఁ బెఱ చాన లినాత్మజవెంట వ్రేఁగుట

న్మిక్కిలి దిగ్గుపాదనరణం జని రోయుదు రదై! రోసి తా

రక్కితఁ గాంచుదేమి! వరి దా యభిమాన మొకింత యింటకిఁ

చ. ఇలు గలనైన నెల్లెత్తని యిలుపుటాంతకుఁ దావిక తైవై

యులు కెకలించి తొలి తను యోగపు వాదవిఁ జూపి మీదఁ

ల్లంము వియోగవహ్ని భవ దంతర నైకతవంక్తి పొంత వం

తంఁ తొరలించి. తాదు శమనస్యన పుగ్రమయూతనఁజనీ!

వ. అని యెంటి పాటునం దినలోనం బలుకు పలుకు బాటించి పొందెయిన్ను

వయస్యఁజాన్యంబు. యమాస్యవర్షికాతుంధింబులుగాఁ దోచి పాము

యై మేమి? నీ మనం బెఱింగియేకదా మునుమున్ను యరనిమాటలు మానలే

మదే! మని మూదలించినం గించి దవనలాననయై నెమ్మొగ్గంబు వెల్లివెం

పాటు లేనగవున నడచి మఱి మొఱంగ ననువుపడక యందఁబుగూడుకొని
వారి కిట్లనియె, 20

తే. 'నాడు మన మున్న నెట్టొ పూటోడులార,'
యసిన, వారలు మఱి నా యమకు వనిరి
'యింత, నా దుండ కెందు బోయితివి నీ?' చ
ఉన్న నచ్చెరువడి వారి కలవ పలికె. 30

తే. 'నకియలార, త్రైకాలిక జ్ఞానవంతు
లైన ఋషులట్ల పలికెద, రంత యెఱుక
యెదఁ గలిగెనేని యెఱిగింపు, ధేను మొదల
నెవ్వతె' మున్న; మఱి వార లిట్లు లనిరి. 23

మ. "దివిజుద్రవనవంబుఁ గాంచిన సవత్సరిం జూచి, చూ పోవ. కిం
తవుజిల్లుంబని యంత నేనీ, మది నీ ద్వారాఁ దెచ్చిం దొందడిం
వ, విరిం బోక, ద్రుమంబుకై కొని, వలి న్నందన్ను ప్రూ నెల్లఁ దే
నవడిం బెట్టిన సత్య నీ పమాహ; ఇం వా యామిసీ!" నాపుడఁ. 24

వ. గ్రంకునం బ్రతుత్పన్ను విజ్ఞానయై, గృహదీపికారోపణంబునం గృహగతి పదా
ర్థంబు లొక్కమాటై దృగ్గోచరంబు లగునట్లు. జన్మాంతరంబున నయ్యనంతుని
తోడి క్రిదాప్రపంచంబు సద్యస్సమనభూతం బైన తెఱంగునం దోచెను. 25

ఉ. వాలిక కిన్నులం బొడము వారి నకజ్జల మూత్రిత్రవో
గోళక మై తదంతికపుఁ గుంతలవల్లికి దల్లితోడుగా
మైలవలి న్నన ల్నిగుడు మైఁ బులక ల్నిగుడఁ శ్లథాంగియై
సోలినుఁ జూచి దెందములు సుఱ్ఱున హయని బోటు లర్మిలికా. 26

ఉ. ఎంతకుఁ దెచ్చెనే నరసిజేషణ చెయ్యము; లిందుమీద జ
న్మాంతర వర్తనంబు హృదయంబున కిత్తటి నెచ్చరించి గో
రంతలు గొండలంత లగు నట్లుగఁ జెసితి, మంచుఁ గూపికో
ద్వాంత సతాశవృంత మృదు వాత హిమాంబుక జాళిఁ దేర్చినన. 28

క. తెలిసి కను దెఱచి వెండియు
జలజేషణ తన్నుకుంద చరణస్మృతిని

- శృంగార గను మొగిచి మణి యు
 శ్రులు తెప్పలఁ ద్రోవఁ దెలుచి జూచి నఖిలతోన. ౭౮
- క. మీ రెవ్వ రనుటయును, శృం
 గాడితే, మే మురగకన్యకల, మితకు ము
 న్నాదుడే తెప్పెదిట: మన
 నారామలఁ గొగిలించి, యూర్తి స్ఫులికె. ౭౯
- ఉ. అట్టి మురారి కప్పు డనుగై, మణి యాశ్చర్యవేళఁ గ్రమ్ముట
 బుట్టి వియోగవేదనలఁ బొక్కెడు ని తను వెం? తండ్రి దా
 నిట్లు నన్ను నిం కొకని కియ్యక తొల్లన. యోగశక్తిఁ బో
 బెదైన దీని, వెండియు నుపేంద్రవదాంబురుహంబె వదైదక. ౮౦
- క. అది యెందె భక్తి, యెవతే
 నెద విశేషైకభీరు పృథ్విభ్రయాల
 భద్రశన్మయఁ బొంగించిన
 హదనన యదిగాక యున్న యెవ వై? ముత్. ౮౧
- తే. అనిని వారలు వల్కి. “రా యదువతంస
 మెందు జన్మాడు? విను, రింగ మంద విచ్చె
 వెకపా లేల? యతఁడ నీ విటుఁ కగుటకు
 నర్చనాదు నివ్వెడి హరి భజింపు. ౮౨
- చ. అలుకకు” వన్నఁ దేతః మణి యంతటనుండియు వేళవేళ నెచ్చెలు
 చెల్లు లిడు తెల్లులు న్మగడఁ జీతల నంతమనఁబులు స్వమా
 కలితక మింబె సొమ్మిడని కార్మమునక హృదయంబున న్నదా
 వలవలగాఁగ నీలమల బన్నసరం బయి నిర్మలాంగికిన్. ౮౩
- తే. ఎనిసి యేప్రాద్దుఁ గనువొంద నీక మరుడు
 కలహమున కంకకాడయి బాలు ద్రోవ్వఁ,
 బాండుబహుళపాపరంపరలు వెదల
 కిందిలో నేడుముల్ల య్యె నిందుముఖి. ౮౪
- మ. తలిరుంగైదుపుజోదువానతి వధూ రైర్యంపుఁ బెన్గోటఁ గం
 దకి రాహుక్కుయంత్ర కాదు డలుక న్నావాడికిం ద్రెళ్ళఁ గో

మలమా ర్తంజమరీచిదీవకశికోష్ఠం జూతి యే యుం దళ
ర్థక పాతోపహహోహ గాళమహారోష్ఠ్యచ్చంబరీకాశ్శముల్.

౮౫

౯. పొంత మటయంత్రనరముఁ ద్రవ్వచు జవించు
మగువధృతి దూల మధ్యాహ్న మంత్రవాది,
నురుచిరవితానదంభ కొనుంభధారి
తుహినధారాగ్నహోగి బిందువులు నెదర.

౮౬

౧౦. తామరసావ్రతామముఖి దంష్టిగ్రత విస్ఫుట మల్లి హల్లక
స్తోమరజశ్శటాంగక మధుద్యుక్తతార వియద్భ్రుచక్రమో
ద్ధామ విత్పవనూ ప్లవః దైన్యరుతోత్త రథాంగ పోత చిం
తామయ నిద్రలం తొలెసి తాపమునేయఁ దొడంగె నింతికిన్.

౮౭

౧౧. ఇతైఃకంఠిన సకలకాలంబుల నారటంబునకు నూరటఁ గానకుండియు
నప్పుండరీకాక్షి యందుండు సప్తండరీకాక్షు నాదాధనంబున నా రాధారమణుం
గ్రమ్మఱఁజెంద డెవంబునం చలంచె.

౮౮

౧౨. వద్యాస్య ప్రతిదిన ప్రత్యూషమును మాన
నియతి మేల్కొని, నభీచయముఁమ్రో
హేమస్పాతిక హరిద్రాపలక్యాదిక
స్నానీయవస్తు వ్రజంబుఁ గొనుచు,
దౌతాంకుకంబులు తడియొత్తులును దేర ?
నంతఃపథంబున నరిగి, నిజగృ
హరామదీర్ఘిక ననుసంహిత ద్రావి
దామ్నాయయై స్నాన మాచరించి,

౧౩. పర్వనీలేళ పూర్ణసౌభాగ్యదాంగ
ధూతి చకచక లీలెంతతోడ మాటు
యె, నిడువెండ్రుకలగుంపుమలఁచివైచి
వేగ వెడవెడ దడి యొత్తి, విధియుతముగ.

౮౯

౧౪. కుంచదాగ్ర నెన్నోనల గుమ్మడిగింజతెఱంగు పాండుమృ
ద్భిండువు దీర్చి, చెందిరము వేచకశీర్షముపై బలె న్గచిం

జందుర కావిజీ బమరఁ, జల్లని రేయిచి తట్టున్మనఁగి
నిండులందేల్పు, నూనెముడి వెండ్రుకలుక దడితావు లీనఁగన్.

౮౦

తే. తోడి గట్టిన వెంగల్య పూవుబెత్తుఁ

దరు వరిణ తోరు కదళ మంజరియఁ గొనుడుఁ,

తోయి, గుడి నంది విజనంబుఁ జేయ జొచ్చి

మ్రొక్కి వేదికఁ బలువన్నె మ్రుగ్గు వెల్లి

౮౧

తే. కవీలగవి సర్పిఁ బృథు దీప కళికఁ దీర్చి

ద్వయముతో వక్షమునఁ గల్వదండ నేర్చి

యగరు దూపంబు లిడి శర్కరాజ్యయుక్త

హృద్యకదళీఫలాః నై వేద్య మొనఁగి.

౮౨

క. ఖండిత పూగీ నాగర

ఖండంబులు ఘన శకాంక ఖండంబులచే

హిండితమగు రాంబూరి

మ ఖండిస్థిరభక్తి నొసఁగి కదలి చెలులతోఁ.

౮౩

తే. చెలువ గర్భగృహ ప్రదక్షిణముఁ జేసి

వినతయై మౌళి శతకోపమును ధరించి

చరణతీర్థముఁ గొని తత్ప్రసాదలబ్ధ

మైన మ్యాముఁ చాలి గేహమున కరుగు.

౮౪

క. ప్రతిదినము నిట్లు చని య

చ్యుత పూజ యొనర్చి వచ్చి సుదతి వియోగ

చ్యుతధైర్య మును నయ్యదు

పతిసుఖములు ద్రవిడభాషఁ బొడుచునుండఁ.

౮౫

తే. మొదల నామృతమాల్యద-మదనరావ

తరణి పెనువెట్ట వేఁగిన దక్షిణాశ

మత్కృతోష్ణకుఁ దుదముట్ట మాఁడు నశునుఁ

దొంగె నన శుత్రరాకసు, దొంగె దుఁజి,

౮౬

వనంతర్ముఖ

చ. తెలియఁగ నచ్చె నట్టితఱి దిగ్మక్తరుండు ధనాధిపాశక్తై
తొలఁగినకాఠిణం, జతివ దుర్వహ దీర్ఘవియోగవహ్ని పె
ల్లరిమిన తద్దిశం దగ్గిలి నట్టి తనూప్మ పసిభవన్మహా
జలమయశంకర శృంగర శైలము కోసరి చల్యఁ దీర్చుకోన్. ౯౩

తే. కినిసి పఱఱేడు దండెత్తఁ గేతు వగుట
మీన మిఁ దోచు టుచితంబ, మేష, మేమి
సని యనఁగనేల? విరహాఘ్న బాంధయపతి
దాహమున కగ్ని రాఁగఁ, దత్తదియు రాదె? ౯౪

చ. ప్రియ పరిరంభణ ద్రధిమపెల్లెక నామని వచ్చి చేయుఁగా
వ్యయ మని సీతునందఁ చెలువ ల్పెదవు ల్దడువంగ వచ్చెఁ దా
రయమునఁ బేర్చి యా బుతువు : రాఁ జలి విచ్చి తొఱంగ ర య్యవ
స్థ : యచితమే కదా 'వివది దైర్య' మనం జనుమాట యింతకుఁ. ౯౫

ఉ. సృష్ట బహువ్రణం బయిన సీతున కిల్కి నిక్షోప్తపల్లవో
చ్చిష్టముఁ గొన్న దిమ్మడు వి సీయన కింతులు మోవి దన్మధూ
చ్చిష్టముఁ గొన్న యొచ్చె మఱి జేసిన. వారు కృతం బెఱింగి వి
సృష్టముగా నొనర్చిరి పసంతున కూటబు దోహదంబులక. ౧౦౦

మ మునుపే చంద్రబలంబు గల్గి మరియంపుంగమ్మ లేగాద్యుదే
రున నేతెంచు లతాంత బాణునకు సూర్యుండు నృపిం గ్రోత్తగా
ననుకూలించె జలంబున స్విరహిణి ప్రాణాపహరంబు సే
యన యూహించు విధాత కృత్య మది యేలా మాను నెప్పట్టనక? ౧౦౧

క. మరియ కటకోఽజస్థిత
కంఠీసుత సేవ నిట్టు గనెనొ తదాశ
నిలఁ తనఁగ నలనవృత్తిన
షలఁగుచు నాపోశనించె విహికాజులక. ౧౦౨

క. మరియతరు న్నాయఁఁ యిలఁ
గం తదవులకెల్ల జేయఁగా నలఁజే జమి

యభరించు నెపంబునఁ బరి

మఃతములుగ ననగ నచటి మారుత మొనినెఁ.

౧౦౩

ఉ. కుప్పనము ల్వఁల్చి, చలి బుల నొత్తిరి వాల్చి వేఁజా

మివ్వ లింర్పు గాడ్పుల కదీకుఁ, గ్రమంబున మఱి శంక మై
నువృత్తిలంగ దోమతెఱ బప్పర మెత్తిరి, దక్కి రూపుముల్
దెప్పరమైన లోహశకటి ప్రకటికరణంబుఁ గామినల్.

౧౦౪

మ. అరుణాంకురు హిమర్తుషా రజని డీ రై క్రుంకి వువ్వురు వా

నఁ కల్పోతిరుఁ దెయ మున్న యిడుట న్నామకదారేప నం
కరసాంప్రాప్తినిబావుజప్రళఁ గొనెఁ; గాకన్వఁ గాంజ్ఞుప
త్తి రుతం బెట్లు వెలంగు మానకవిత శ్రీ కర్ణ డంబోయె.

౧౦౫

లే. మృగవదారేపమును మాని రగరుకలనఁ

జుప్పగవ మీది కొప్పిరి బన్ననరము,

నొంది కుదవేయ పోచకుఁ గంటగింప

రై రి తుజిమెను సరపువులం దటవలు.

౧౦౬

చ. చిలువనుదారసాదరిం చెల్పుఁ బుక్కిటితాపిఁ డీయ నై,

చలివుల నందు తట్ప్రియిల వక్త్రవిషజ్వలనొప్పి నొజ్జి నై,

వెలువడి తద్గుణద్వితయ వేదఁ జూచి యన ప్రాసవట్టుటల్

తలిరులు పుట్టుటల్ గలుగఁ దార్కొనెఁ జందనశైలవారముల్.

౧౦౭

మ. మదనస్యందనతా న్యవృత్తిఁ దెలివెం, బాటిర బూభృద్వల

స్థృఢవాతం బడివక్త్ర పాదప లతా వృంతాపి మూలం

ద్రదళ తృంకజకర్ణికాగణ హరిద్రాధంగ బా బాసుర

చ్చదన చ్చదృవివర్తి కాంచన కన చ్చక్రచ్చటానీతృతిక.

౧౦౮

వ. తదనంతరంబ.

౧౦౯

సీ. శ్మా వళా రక్త రాంకవ, ముఁజ్ఞానీమ

ధూది తాదేమ, వల్లూరగరససి

కోగ్గతి. తగుగరుత్మ ద్గరు ద్గణము, క్రీ

దాహర్యజీమూత రోహితంబు

నవ మిళింద స్రాహణక నిమంత్రణ శోభ
నాక్షత్రవ్రతతి, వాయన విభక్త
పరభృతౌపప్రాప్త పత్తిక, మాంతి
త్రాసామయావహర్షిక్షితజము,

వే వ్రమదవన వనదేవతా నమిదయాగ

రా.గే. మినజ హరిజ్యోత్పాద కాణ

కషణదళితదళాంతనంక్రాంతకాంతి

మనమణిశలాక, దిగురాకుగలయమెలిచె.

౧౦౦

తే. శరవిధుల మావ్యములు దీతె మరున, కిద్ది
యనరున జయింతు మని కదా యద్దినాగి
గ్రూరతిథిఁ గృష్ణరజసిఁద వైరి గనియఁ
బెద్ద లివురాకుఁ బడైనపెట్టు వదిలి.

౧౦౧

తే అసి నపుకు నవోదితుం దైన యట్టి
మరునకిం గనుమర్తు వ న్మంత్రిసాని
బొడ్డుగోసిన కొకవలి వోలె విలహి
దారకం బయ్యెఁ గింతుక గోలకంబు.

౧౦౨

చ. ఉనుమములెల్ల గామినల కొప్పుల నెడ నటుండ లేమి నీ
గ్గెసఁగఁగ వలనట్లు జనియించె నస ల్మతి వంగి, జీవితే
శ సమితి గొమ్ములం గరచి చల్లఁ గిచ్చజీ కాంగరాగ మో
డనదె యడంచు రాగిలినయట్టులు రాగిలి విచ్చెఁ గింకడిదా.

౧౦౩

ఉ. నైపుణిఁ జందనాత్రి గహనద్రుమ సౌరభ పీడి దామ్రవ
క్లివరింబ మోక్షిఁవజీప్రకరంబులు దోచి చక్షిణా
శావనఁడు నల్లవెడఁ జల్ల జనించెన. కాకి పీనకే
లా పొడవంగ నప్పొలన మన్నడు నా వని దోచెఁ గ్రొన్ననల్.

౧౦౪

ఉ. పిగ ద్దుగ్ధమిథునమేళన

తై చరిపతి యేయ రస్మి హరితద్యుతిఁ బై

నారేయఁ బొడమరించిన

నారసముల తుద లనంగ నన.లవి వింబెదా.

౧౦౫

చ. తనయందరింబునం బొడమి తామరుచిచ్చట బుల్లనిల్లఁ గో
 ల్కొను ధణీజ సంతతికిఁ గొంక దంతము లిందుకంతని
 క్కినయది యాదిగాఁగఁ జెలఁగె వనలక్ష్మి; గడుం జెలంగఁగా
 జను, బ్రియుడైన మాధవుని సంగతి మీదటఁ జాలఁ గల్గుట. ౧౧౩

సీ. మును నన ల్దమిఁ బట్టి, ముంగాళ్ళు, ముక్కజ్జో
 డనలఁ బీలిచి పసర్కొనిన విడిచి,
 పరువంపు విరి గొందు లరసి, చాలైత్రోవఁ
 జెట్టి యీరము లిఁగు విండుఁ దగిలి.
 క్రొవ్విరి దొలుత దొలుత నొక్కొను గని యది వ్రాలు
 తటి దాని విఁజ బహు దాకిగ్రోలి,
 యాకురాలుపుగండ్ల నానెడు నాన నిం
 తడు గూడి బం కంటి యంగలార్చి.

తే. యెట్టకేలకుఁ నొక డబ్బు బొట్టనిండఁ
 గ్రోలి యెరిగిలిఁ గదలిసఁ గూలు. నగుచు
 బ్రహ్మదవనపాలికలు వేడ్కఁ బట్ట నగుచు
 మధునినాది శుద్ధాశ్రమ న్మధుపచయము. ౧౧౪

సీ. మరుదూధ మలయాపి గర్భధామ్య లనుగళ
 స్మనవిజ రథవ దాంజనకళికలు
 త్రాన దాప చ్చిశిరత్యక్త బాష్పముల్
 వికవందమస్వరోద్భేద విణ
 లబ్ధాగమన్మరం దాసార జంబువుల్
 హిందోళ సాక్షా న్మృకుందరోచు
 లభిసారికాంతుకోద్యన్నిలగళికలు
 జాత్యనుల్లిననాత్త కావతతులు

తే. చెత్రసంజీవనాషదీ జాతచేత
 నాత్మజని హేతు తరు పునర్యాయ యువతి
 కఃవిధూత హసంతికేంగాల చయము
 లఖం వంతులు పనుం నజ్ఞాతఁ దొడఁగె. ౧౧౫

తే. ద్విజులఁ గాంచియు మధుసేవ విడువలేక

జాతి బావిన లేట్లనిన్యనము గూడు

కొనుటన్ యనఁ గోకిల స్వనము సెలఁగె

దనకు మఱి పంచమత్వంబు దప్పకుండ.

౧౧౯

ఉ. పూచినమాపులం దవిలి పూవిలుజోడున కమ్మె మాధవుం

దేచిన శంక; నాతఁ డవియే కొనియే పథికావశిషయ

శ్రీచక్షుఁ డయ్యె; నట్టిద; యక్రత్యముచే నొనర్చి పీడయుం

గోచర మౌనె, రై వ మనుకూలము నై, పరుమేలుఁ దీజినన్.

౧౨౦

మ. ఉరుశక్తి న్మధుమాసదోగ్ధ పిదుకన్ జ్యోత్స్నిగవీచంద్రమన్

స్ఫుర దూధః ప్రవిముక్త మైన నిజఁడ శ్యోత్స్నావయఃపూరమన్

విరియంతాటినగొజ్జఁగ ల్లరియ ము స్మితై న యక్రమృనీ

రు రహిం గూడిన నేర్పరించు గమలై రోంబకాదంబమల్,

౧౨౧

ఉ. దిగ్గియ నంద చూడు గొవి తీర వనేమవువంకమీడుగా

నగ్గెడ పుల్లకేసరమునందు వసింపఁగ నెక్కనూలి ను

న్యగ్గము నందఁగాఁ దరు మరంద సరోమకరంద గోష్ఠికిన్

వెగ్గల మాడు లేట్లు మరు వింటికి చూనె గుణద్వియత్వమున్.

౧౨౨

చ. నిడుద మధూళిక ల్నిడుమనే కొని తీగలు సాగఁ జుట్టుకొం

చడరి కదార కావకలకాకృతి సుళ్ళ మెరింగె గాడుపుల్

జడగతి నధ్వసినవరిషత్పటునిశ్వనితానలం బెదు

ర్పడ మఱి సార్కులై చుర చురం దుద సుట్లగ స్రుక్మెనో యనన్.

౧౨౩

చ. కురిసినక్రిందిపుప్పొడులఁ గొంచు నగంబుల మీదికై విశం

గరుదులఁ గొన్ని పెల్లెగనె గాడ్పులనుళ్ళుతి మాధవుండు రా

నెరవుఁగఁ బూవు సొ మ్మిడి వనేందెర భూమికి వెండి మెట్టదా

మరరవణంబు లాఁ గొన, భ్ర మద్గతులౌ మలుచుట్టలో యనన్,

౧౨౪

చ. తరుణు లదోనిదాన మధు ధార నన ల్యకళాళి నింపఁగాఁ,

దరుణుల మేము గామె యన తద్గతలౌ వనదేవత బురన్

ధర వకుళాప మెల్లను న న ల్లనఁ గ్రాయఁగ నించుబుగ్గలన్

ధొరనె మధుప్రపూర్ణత మధూకములం బృథు పాండుపుష్పమల్,

౧౨౫

చ. తరుణం కౌగిలి న్ననుచు తమ్ము వృథా విరు తెల్ల జేసె మో
వరులుగఁ జైత్రుఁ డందఁ దదభాషమనోభవహ్ని వెచ్చె ని
ర్పరమధుపాహిదామము వరాఁపుఁ నీటును దేనెగదైదాఁ
దరుదుగఁ దాల్చుగాఁ గొరపు లై యెఱుంగంబడెఁ గొన్నిట జమల్. ౧౨౬

ఆ. పలకలాటు లురుం, నటులకై తప కూడు
చేటువ, మాపు లంటి చెలువ పిండు
మగుడ ననలు నింప, మొగముఁ గన్నులు నెఱ్ఱ
బాటె మిగుల శౌక వైకములకు. ౧౨౭

మ. అతుఁడ్రేమఁ సాక్షి యొర్తు శ్రియహస్యక్రీడ సంకేత వం
చిత యై తత్తజ్జాంగజంబరవిశ చ్చిత్రక్షమం బూన్ప నా
వతి నోవృక్షమ కావవె యన నపువ్పం జయ్యెఁ గొ గంఠలో
నతఁడు స్తోఁడన నవ్వడు స్వీరిసెఁ బ్రాంతాంచ న్నమెరుద్రపుడ. ౧౨౮

తే స్థాయి వొక్కండు మగవాడు రలక కవియ
ఫల మొసఁగె నదై కినియక ! వద్దవదన
చడననురఁ గూర్చి నొనఁగ నీ వడె పువ్వు
చైన ననుమాడ్కి నుపిసిన సలకె బొగడ. ౧౨౯

తే మధువు గాఁతంపుక్కిరి మధువు బేళ్ళ
య్యార్వఁ బస నూపఁ బొగడవై నెలయ, దాన
విడిసెఁ బొల్లది దళములు. విరులు జడిసె
దీన, నగ్గెల్పునకు నెచ్చి తేటు లార్పె ౧౩౦

ఉ. వేకొని తాఁడనం ద్భూవు వెచ్చిన వానికి మర్త్య భార్య లో
క్రీడి నవాన మై చెలిమి సేయుఁ డిట్టిప్రకాంతి గల్గె నో
కా కనఁ నాది డన్నిన వికాసము నొంది, పనసంస్థితా
శౌకము సేసె మెచ్చునఁ బ్రసూనఁజుకనకభిషేకమద. ౧౩౧

మ. అత లేతవద్ద నేందురాగ విశనా ప్రాదుర్భవతోరకం
బుల తేనె ల్పద లంచు రా, నొకతె నె మ్మొ మెల్లఁ జైత్రంపులు
పులఁలోఁ దద్గుణ జయ్యె గండపఁ బువ్వు లుట్టె. పోదోర నా
చ్చెం చేనై, తణిచెండుఁ దల్లిబడికొ ర్చెట్టాయేకా వపాక. ౧౩౨

చ. అలరె బ్రియాట వోర్తు ప్రియ మౌట వనఃతముఁ బాద, నవ్వు డ
వ్వెయిడి నవత్తు 'భక్తిని వేల్పులు వెత్తురు గాన రాగమఁ
చలమునఁ దన్నుఁ బాదఁగ వనంతుఁడు రా దయచేసెఁ గాక, యా
యలె నిజశక్తి నా' యనుచు నావనకం గొదవెట్టె నీనునఁ. ౧౩౩

తే. ఆధరసుధఁ బ్రాణజితఁ బ్రాణి యగుచు మౌక్తి
కాండమాలిక నిదెను నూగ్రహౌక్తి
కంబ యనఁ జాలు ను లిచ్చె గతజరిల్పు
మంపు వాచిలి మొగ మూర్పు నింప నోర్తు. ౧౩౪

చ. మన మగు నాకు ర లి. తిలకం బతిరిక్తత నున్న, నోర్తు, లోఁ
గవికర మూని, కిన్నుఁగవఁ గాయజుఁ గిల్లడ యిద్ద తూవుచే
యనువుగఁ గించెఁగాక, మఱి యంక ముట్టక యొక్క చేష్టలె
క నెగడఁ జేసె నంట యిది కల్లనఁగా, నూరించె జూపుంక. ౧౩౫

తే. సాంద్రమకరంద పృష్టి రసాతలంబు,
దొరఁగు పువ్వుల భువియు, బా చూళి నభము,
నీక్రిమత్రయి మాధవుఁ వాక్రమించె
నురు విరోచన జనిత మహావృక్ష చంద్రగ. ౧౩౬

క. తిలక కొనఁ బదు మధూళిక
యొడికలకుఁ గ్రిందఁ గ్రహి యుండెడు లేట్లక
నీదలు దిరిగియుఁ దిరుగని
జాడఁ దరు లొలిచె నవ్వసంతపు వేళక. ౧౩౭

చ. శతదశమంజరీ ధవళ చైత్ర నిశామల చంద్రికామూర్త
ధృత వియదంత కేళి వన వృక్ష లలాతరజశ్రు ప్లగ్గం
కితఁ గని కామిని కమన కేళియఁ దో జెకవా నగాడిపి
కతక వరాగ మొక్కడెనఁ గ్రహి యనచ్చత మాన్పకండినన్. ౧౩౮

శ్లో. శైత్యపాండిమలు దుపారాంతమునఁ జేరె
నిరులుకొ స్థాగ్రవందిరుల విరుల,
వలయ గానము లయ్యుక్తం కార్క్యమునఁ జేరె
సుఖయంపుఁ గిమ్మపీవలుల నలుల,

సౌరభోల్లాసము హ్లాది గ్రుంగగ జేరె
నలరారు గొదమ క్రోవులను నెలను,
స్పృట జటామస్కరంబులు వ్రతచ్యుతిఁ జేరె
నందన ప్లక్షి నంతతుల వృతుల,

తే. స్వభృతపరభృత వినుత రసాలవరిష
దహరహాక్షుప్త బహరహాప్రహరవిహర
మాణ మానవతీ పరిష్టాని మాని
వారి వారిజవన గంధవాహ మొలసె.

౧౩౯

ఉ. సారెకు గీరము ల్పొర సాలము కాఖలలోనఁ బ్రిమ్మరం
గా రహిఁ ధన్య ధూళికకుఁ గా నశివంతులు వెంట గ్రుమ్మరం
గా రొద మించె నందుఁ జీలుక ల్యసలక్ష్మియుఁ దద్యచస్సుధాం
ధోరుడు లానఁగా సరవణు ల్జనుల ద్దీడి పెంపఁగా బరెన్.

౧౪౦

సీ. వ్రతహంతృతాత్త కీటర చన్న భృంగనం
ఘవుటంగములచేతఁ గాయమెత్తి,
యమదిశాగత మరు త్ప్రాణియై దడకిరం
గ న్తలాల్పినిఁ దమ్మికన్న దెఱచి,
ప్రాంతపుల్లారూ సంశ్రయి తచ్చటాహతో
ద్ధతి లేచి చెలిఁ జైత్రుఁ గొగిలించి.
యరు పరాగపుకాటి నుద్దండ వాఘ్యత్వ
లనవత్సీధు రత్యన ముడిపి,

తే. క్రమ్మఱఁ బలాశ కటకాముఖమునఁ గీర
చలితకాథాస్ఫుటాశోకశరముఁ గూర్చె
ద్రదతికిఁ గాఁగఁ జలికాలఁ దన్ని మంచు
పాండురాంగండు విడిచిపో బిడికి మరుఁడు.

౧౪౧

చ. చిగురుఁ బికాళికి, న్నలముఁ జిల్కరింపునకు. న్మధూళిఁ దే
దీగమికి, దావి గాలికి, విడివిటకోటికిఁ బువ్వులుం, దలం
బునఁ గృప నీవియు న్సుందరి వుంస్త్రముఁ బాంథులచోటఁ బూనె; న
ట్లగుఁ బ్రజ్జ కోర్కు లిచ్చుతన కార్యఁ చలంఛన దబ్బ దే యనన్.

౧౪౨

సీ. నహకాఁ ఫలరస సౌరభ్యములఁ గూడి

మాధ్వి మోపులఁ గదంబముగ వలవ,

మలయజ్ఞోదరత జంభల ఫలత్వగృత

శ్రీ మించుచెవులఁ గొజ్జెగలు మెఱయ

శశికదళోదర చృదవుఁ బావడ లూరు

చకచకఁ బట్టి పాలికిఁ బెనంగఁ

ద్రొక్కు తేంటకుఁ గాఁక లెక్కింపఁ జెరిపెన

గందఫలీపం క్రిఁ గజరు లలరఁ

తె. గేలఁ గలవండుకవుఁడావికిని బులిమిన

మాన్యుణములు మించ, ననలఁబేరెనఁగవవన

ములు నమేరురజ్జోవృష్టిఁ బూడిఁ జఱవ

నింతుఁలెనెరి పూఁబొద రింద్రఁ బతుల.

౧౪౩

వ. అట్టి సమయంబున.

౧౪౪

ఉ కామిని మేఘరంజి మధు గర్వ మిడంతు నడంచు. లో నిజ

శ్రేమముఁ గఱి, పాడి, మణి చీత్ర మరు త్రుణతా చరద్యుతి

స్తోమ వలాహకావలులు దోఁచి, ప్రపుల్ల కదంబ కేతళి

ద్దామ సమీరణాహతులఁ దాపము నీ నొఱగు స్విచేష్టతన్.

౧౪౫

తే. అతివ పూర్ణేందుభీతిఁ ద దశ్మశాలఁ

దెండి యతఁ తందు వికమడి తీండ్రఁ దోఁప

మిండివయి నుంట గా దిని యింటి వైకి

దెచ్చుకొంటి నటంచు బెళఁ జిచ్చ వెడలు.

౧౪౬

తే. భ్రమరగీతక మాయ విపంచి మీట,

దాన శ్రుతఁ గూడి మిగులఁ ద ద్రక్తి హెచ్చ,

వేనివారింది లేచి, 'దైవికము నెదుట

యుక్తులు ఫలింప' వనుచు బి ట్టూర్చి నవ్వు.

౧౪౭

తే. వెండి కతితావదం బయ్యె విరులపాన్పు;

మును దదంఘ్రహతాది భర్తనలుగన్న

తరుల, బొడవిన పూలు దన కొసగునె,

పొంచి తటీవేది మిగులనొప్పించు గాక ?

౧౪౮

౯. పూజాదంభమన నృరాకమెయి మున్నుఁబోడి నేర్పూడి చే
 తోజాతానం మార్చ కాట్రసఁజేగ దూలి న్నరి న్నావిం
 జ్జాజాద్యాకుండ్లపైఁ బ్రత్యవయవేషం జేయుచో నెండి వ
 షోజాద్రమఁ గాంచి తల్లిదిలు సీను న్నావముఁ మీఱగన్.

౧౪౯

౧౦. కమదరన న్నట స్ఫటిక కూం నవోత్పలకయ్య వ్రాలి, పూ
 ర్తిమలఁ బిఠాశిఁ గట్టనురు లైక్కొన ధర్మపుదార వట్టు శే
 షము రెయి మల్లికాగరుతి చక్కఁగఁ జేయకయంత నిల్పు, నా
 యమ మఱునాటికిం గలుగ, నాంతగళ చృహ గుండితాశువులే.

౧౫౦

తే. నెంతఁ గచకుంభ యుగళ ముండియు వియోగ

జురిది యీదింప లే దయ్యెః సఖులు వంచు

చున్పు పన్నీటి వెల్లి లోఁగొన్నకతన,

ముంప కది లాపవమునఁ దేలింపఁగలెదె.

౧౫౧

౧౧. చంచలనేత్ర దాల్పు జంజాతవృజాలనరంబు వెగ న
 శ్పించినఁ, బాటుతెంచి కలశింప తరువ్వుకు సంగలాల్పు రా
 యంచ కచేష్టఁ గాంచి, యిఁక నైనను గందుమె యంచ మోపె వి
 ష్పించినఁ, దోచు లేనగవు నేరుచు బోట్ల కొకింత ప్రాజమున్.

౧౫౨

౧౨. శ్రీవతి మీది గీథముం ప్రేమ వివంచక నండఁ, బాణి నం
 తాపము సోకి మెట్లమయినంబు గరంగిన. దీంఁటి, పాడ నా
 లాపిసఁ దాల్చి. పెన్నెమటల న్మఱి తంతులు జజ్జుకోఁ గలా
 లాపిని దాన పాడును, గళంబును గద్గద మైన, మ్రాన్పడఁ.

౧౫౩

తే. ప్రతిక్షసుమతల్యమునఁ జాటి వడిన తప్త

వలయ మలిసాంకయగము వర్తులఁ బొలిచె,

జూడ నిక మాన ధైర్యము ల్పున్న రినుచు

సుదతి బోట్లకుఁ ద్రవ వ్రాని చూపె ననంగ.

౧౫౪

౧౩. ఆ వనజాక్షి కాకఁ బొరలాడ, నలంగిన సొమ్ముఁ జీరలుక
 వే వెన నూడ్చి యూడ్చి మఱి వేఱ పహించుటఁ వాంక ప్రపిలే

గా వనమాలి సేవయెడఁ గాంక్ష నొడుంగక, కల్లతెల్లతో
నే చలవంత దాఁగఁ జరియించిన. దాఁగమిఁ జూచి నెవ్వగన్.

౧౫౫

క. పుత్రియఁ దాఁ గామిని నొక

పుత్రియు నట్లందుటకు సబుధేక్షుధనః

వత్రి యగు విష్ణుచిత్తుఁ డ

పత్రివ లే కదియు నేతవంఠో యనుచున్.

౧౫౬

వ. తలపోసి దినదిన ప్రవర్ధమాన తనయా తనగ్లాని కత్యంత దుఃఖితుండై
తత్కారణం బెఱుంగక వల దని మౌగ్యంబున వారిచి చూచి యంత కంత
కగ్గలం బుండు గుడికిం జని పూజాంతమ ననుస్కరించానంతరంబున, దన
మనో నిర్వేదనం జన్మగరి వెన్నునకు విన్నవించం బునర్నమస్కృతిం జేసి,
“దేవా దేవరదాని యగు మదీయ పుత్రి యేమి గఱించియో విచిత్రంబగు
వ్రతచర్యం గాత్రకోషంబు నేయుచున్నది. వల దన్న విని, దపుత్రికుండ
నగునాకుఁ బుత్రియైనను బుత్రికుండైనను దాన, యే నేమి నేయుదు; మఱి
తన తపశ్చర్య తెఱుంగు మా తపశ్చర్య తెఱుంగు గాదు, ఏము భవద్వివస భవ
జ్జనిదవస రాత్రులం దక్క గణరాత్రజాగరంబు తెఱుంగ, మేము బినబీశాక్ష
వలయంబులు, దక్క జీనవలయంబు తెఱుంగ, మేము ప్రసాదకనుమంబు
జెవిఁ జెరువుటఁ దక్క నవి గప్పుకొన నందు శయనింప నెఱుంగ, మేము
చెంబుల భవత్ప్రీతింబు గ్రోలినఁ దా నంగంబులు దడివి కొను, మేము చాంద్రా
యశంబులఁ జంద్రవృద్ధి బడిఁ గడియెక్కించినఁ దా దీంచు, నెము నివిద్యాస
నిశ్వాస నిరోధంబు నేవీనం దాఁ దద్ధానదశ వెలికి నిగిడించు, నేము చిన్మృద్రితై
హృదయంబునం గేలు సేర్పినం దాఁ గపోలంబునం జేర్పు, పల్కలోత్ర
రీయంబు లేపు వహించినం దాఁ గిసలయోత్తరీయంబులు వహించు, నేము
నితపక్ష నూత్నేందుఁ గీర్తించినం దాఁ బూర్ణేందు నుపాలంబించు; నిట్లుగా
బ్రవర్తిల్లుచున్నయది; యది యేటితపం బుష్పాదంబు గానోవు, నెంత భవదీయ
భక్తి గలిగిన మాదృశులకుఁ బ్రకృతి సఃఖంధంబు విడుచు; దంతర్యామివి
నీవెఱుంగని యది లేదు; దీని తెఱంగెఱింగింపజే;” యనవుడు, ననుకంపా
తిశయంబునఁ ద చ్చందనంబునకు మందస్మితంబు నేని మందరధరుం
డిట్లనియె.

౧౫౭

ఆశ్వాసాంతము

ఉ. కండర సీలవర్ణ, మధుకైటభ నాగ సుషర్ణ, యోగహృ
 ధ్గ్రింథిదోత్య భోగిషసీతా స్వసవ చ్చవ్త్వనన స్రవ చ్చిర
 స్వంది వన స్నిశాపతి రస స్రుతి దుగ్ధవయోధి వీచికా
 మంథరకేళి కాదర, నమాశ్రిత పంక్తిరోశిసోదరా.

౧౫౮

క. ప్రపదానిశ నతిచర్యా.

త్రివదాచనచర్య, నాః దేవాద్యమర

ద్వివ, దానవాహితోదిత

విపులాత్మభవా, భవారివిశ్రుతనామా.

౧౫౯

తోటకవృత్తము

ద్రుహిణాండకరండపి ధూర్వహగ

ర్వ, హరార్పక దుర్వర పక్షతవః

కుహనార్చక, వార్చిత కోనిరి హ

రి హిరణ్మయ హర్మ్యచరిష్టపదా.

౧౬౦

మ. ఇది యంద్రోక్తి యథార్థనామ యపవాస్యకుర్వర్ణ కేంబావి వా

రిది వద్ధ త్యైవోధి ఉప్రవలయ శ్రేణిషేఘతత్రయా

స్వద సేనాగ్రగ కృష్ణరాయ మహిధృ త్సంజ్ఞాస్మదాముక్తమా

ల్యద నాశ్వాసము పంచమం బమరు హృద్యంబైన పద్యంబులె.

౧౬౧

పంచమాశ్వాసము సమాప్తము

శ్రీరస్తు

ఆ ముక్త మా ల్య ద

పష్టాశ్వాసము

శ్రీకారి కృపార్ద్రక్షణ,

వైకుంఠ, యకుంఠ, భక్తివరద పదాబ్జ

స్తోత్ర మురిందాయిత గం

గా, కాకోదర నగోదయస్థ పతంగా.

౧

వ. ఆనందరిపు మనంతర వృత్తాంతంబు.

౨

మాలదాసరి

చ. కలఁ దొకరుండు పేరుకొనఁ గాని కులంబు మనీయభక్తుఁ డి
య్యిల మును వాఁడు వామనత నే వనీయింప నొ వుద్వాహిమి, నం
దుల కొకయోజనత్రయపు దూరస్థటూర పనించి, బ్రాహ్మవే
ళలఁ జనుదెంచి పాడు మము లాలన మంగళనామ కై కికిన్.

౩

ప. అహరహంబు నమ్మహాత్ముఁడు.

౪

క. జాత్యుచితవర్తితమ

మత్ప్రీత్యర్థం బూడి తనదు హృదయము శుచితా

నిత్యంబుగఁ ద త్తనుసాం

గత్యము మనీపాల మానితంబై యొదుఁగన్.

౫

నీ. చమురైన తొల్కబునంబు తెక్కియను ని

త్తడి శంఖ చక్ర కుండలము లమర,

దివెదారికొమ్ముఁ దోల్లితియు దోడమ్ము

మెదమీడి మెగలాను గొడుగుఁ దనర.

మత్పదరదయ మాపు వెన్నెలకఁ గను
 ట్టిన యోటి తివీరిదండెయను మెలయఁ,
 జిదితాళములు సుక వుటిక నొక్కొకమాటు
 గతిరయఁబున, దాఁకి కఁసి మెరయ ?

దే. వలుద వనమాలవంఁదెరువు మలిన తనవుఁ
 బట్టెతిరుమన్ను బెదరుగెంపుట్టుఁజూపుఁ
 బనువుఁబోడితోలువల్లంబు నెనకమెనఁగ
 వచ్చు సేవింప సురియాప వై న్నవుండు.

౬

క. గఁదాభోగముల స్మృతశ్రుహరు ల్గప్ప న్నుతు ల్పాడి యా
 దంక నేర్పఁగులు దించి భక్తి జనితో ద్యత్రాంతవం బాడు, నా
 చందాలేతరశీలుఁ డుత్పలకుడై చాందాలిక స్మీటుచుకా,
 గుండు ల్పీరుగ, నెంక గాలి వని తాకుం జూక, కాప్రాహ్లాదుకా

౭

తే. అట్లు దడపుగఁ గొల్చి సాష్టాంగ మెఱుంగి
 గర్భమండలి గడిగిన కలఁకజలము
 తోని తాతొట్టి నిండి కాలువగఁ జూగి
 గుడివెడలి వచ్చునది శూద్రుఁ డిడఁగ గ్రోలి.

౮

ఉ. అతఁడు ముఖ్యజాతిఁ గని సంతన పాయుచు, నెండ గాలి నెం
 తో తడవుం ప్రసాద వినియోగము వార్చి వసించుచుం, ద్రివ
 స్థితరజాతి మెచ్చి దయ నిష్ఠ ప్రసాదము దండె సాచి శ్ర
 ద్ధాభిశయంబునకా వినతి నంది, భుజించుఁ, గొనుం దదంబువుకా.

౯

వ. ఇట్లు చన దివాక్తి జని నకు పరమార్తి నై చ్యంబు సకలజన శోచ్యంబుగా
 గుడి లావరా తూపాణి కడ నిలిచి బహిరావరణ ప్రదక్షిణంబు కావించి
 ప్రొత్తికక్క నిజవక్కణంబుననుం బోవుచుండు, నిట్లుండి యొక్కనాడు.

౧౦

క. అద్దమదే యద్దాసరి
 యద్దండ బిడంగాహి తాలయ కృకవా
 కుత్తండ రదము విని చను
 ప్రొద్దాయె ననుండు బాదఁ బోవుచుఁ ద్రోవకా.

౧౧

అ. మరులు దీగ మెట్టి యరు లన్న నో యని
యెడు తమిసన గానుపడి పొంబు
లెల్ల దిరిగి తూర్పు దెల్ల నొతటి నొక్క
శూన్య హనవాడి జొచ్చి చనుచు.

౧౨

సీ. ఇడినిన యిడుపుల యెవలం బొద్రే నుత్త
రేమ గనెద కోకిల పొవలం,
గెడినిన గిరినిల క్రింద లాగలం గ్రున్సి
యదవకాపురముండు నాటతరుల,
సగము దుమ్ముప బూడి చిత్తరింత వామూయ,
బెరిగిన నూతిపాతర బొటియలం,
జీమలు ప్రాచీద్యం జవికిన వెలుగవ
ట్టున బండి యెండి క్రింగిన గునకలం.

తే. బెంటదొగ్గల్లో గడు వండి శృత్రు
చలనముల గ్రుక్కు జీర్ణరుపుల బొంబు
దుండుగల మళ్ళ యొరులం దూలి వాడు
చిక్కునేతలం పాదలు నీమ జనుచు.

౧౩

క. అవమార్గత నరుగుచు మా
ర్గపు దామార్గావపు గంటకంబులం గాళ్ళ
వివరీతత నూర్చుచు నే
రువున న్నల్లెచు లీర్చి త్రోయుచు జనుచు.

౧౪

గా. కాంచె నైర్వృష్టపు దర్శ యోజన జటా మాబోధకాభోపకా
ఖాంచజ్జాతి వరన్మరుద్రయ దివీయః ప్రేషితోద్యచ్చదో
దంచ తీర్చుకృత ప్రణచ్యులన లి ప్యాపాది తాధ్వన్య ని
స్సందారాత మహాభరోపమ ఫల స్సాయన్వృట్కృజము.

౧౫

ఆ. కాంచి యాతః దొక్క కాలిత్రోవయు నంతః
గాంచి యందుఁ దెరువు గాంచినదియ
వరమంది గాన ద్వరితంపుగతి నవ్వ
టావనీజ మంత నంత గదిసి.

౧౬

సీ. ఎరిసిది బొంబలంబులు వోలె

మెదడెల్ల జాణి వైచిన దొల్లు పుట్టె గములు,
నెఱచి గీతిన జీర లేర్పడఁ దుదముట్టఁ
జీరిన నలివచ్చి కీకనములు,
దొనదొన యను నీగెతుదైల రూ పేరు
వడక క్రంపలను వ్రేలెడు గరుసులు,
దూళ్ళ మక్కెక్కి మంగళ్ళతిప్పలు రేగు
వడుపున గాలి నాడెడు నెఱకలు,

తే. దుసిన నరాంగకములఁ బొత్తులను గమిచి

పోక యొందొంటితోఁ బోరి పీకులాడు
శ్వాపదంబులు, బదహతి ప్రస్నివలుచు
వరుగు దఱచగు ముఱుత్రోవ నరిగి యెచుట.

సీ. ముంగాళ్ళఁ జాఁగి వై మ్రుచ్చుఁజూపులు పర్వ

బొమిక లెత్తుచుఁ బాటి పోవు కున్నడఁ.
బలంతోరణములు పెట్టి బిట్టెగయ శా
బాధూతి నెగయు కంఠములరొదరి.
నడ్డంబు దిరిగి తలాహతిఁ బడి రొండి
హస్తంబు లిడి యంగ లాచుకపురి,
దబ్బాటుమై నొక్కెడలు నూపి.యవి మాయ
నడగఁ వేలెడఁ జూపు వ్యాప్యతులను.

తే. కచి యెవడొ యొక్కరుం డిందుఁ గలఁడు, వాడు

నరుడు గాఁ, డింధనాదికాహరణమునకు
వేళయును గాదు. పొలగారి పిఱె, దెగువు
నెడ, పనుచు జాలిగొని సంశయించువేళ.

౧౮

సీ. మృతమర్త్యు రెంటిని నిర్ధఁ బాలక నెత్తు

రంజిల్లు పెనబొడ్డు ముంజివానిఁ,
బల్లచిమరి వక్రబల్లకకియొ జోలె
నెఱుచుప్పటి నొప్పు కట్టివాని,

వ్యత్యస్త హస్త మస్తాథః బాయగు గర్భ
మును దంష్ట్రీకరు బొల్పు మొగమువాని,
గడుఁదుర్ల నిడు తుట్టెగఁగి జొంగలో బాండు
రథ మిండు కపిలకూర్చుబువాని,

రే. నెఱకఁదెలువఁగి గన శాఖ లెక్కజాఱు
ప్రేవుజందెఱు గసరి వై బెట్టువాని,
ప్రేలు డగబొట్ట గం బూరగాలివాని,
జెంబువలవాని నవటు కదలువాని.

౧౯

రే. కంఠకన్నులవాని, నాకటను బండ
తిట్ట బేరఱికఱ సారె డిట్టువాని,
నగగరిమవాని, నన్వర్థ నామఁ గుంభ
జాను వనునొక్క ద్విజనిశాచరుని గనియె.

౨౦

ఉ. వాడును గఁటిఁ బోకు మసె వ్రాలె మహి స్వెటపాళి నగుగా,
వీడును మున్ను రే వగటి వెళు మొనిసి యొడు, బోరిలో
వాడిమిఁ గొంతకాల మిం వ్రాలుట. లావరి యోట, నిల్చి య
వాడిశరంబుచే నడఁప, వాఁ డది ద్రుంపుడు వీడు నుద్ధతిన్.

౨౧

సీ. తిగిదిన నడుగులు దెమంక తొమ్మవ్వు
లించి యవ్వలికిఁ జూడించి దాటి,
చఱచిన వండించి చరచ బాగమనకై
తిరిగి, తత్క్రియ కగు దృష్టి నిలిపి,
వైబిత్తఁ జనుచుర వల్ల కొద్దుదనండు
పిడికెళ్ళ బలిమి లోబడిక నిలిచి
చొరఁబూర గ్రంగి ముష్టఁబిగి కోటగాఁ
జూపిక తిరిగెద చొన తిరిగి

రే. యసుర వధసాధనము రోయు నపుడు గ్రుడ్డి
తాచి తిరిగినఁ గృతమున్మి దండ నిలిచి

యెడకొండి * వెన్ననడ నొయ్య నడిచి యడిచి
మత్తదన్మృతి యాత్మ నేమటక యతడు.

౨౨

తే. తాచి పోజూరఁ దన రాక్షసీచయంబు
నెల్లఁ జీరిన దిగ్గి వా రేగుదేరఁ,
బోయె నదె వాఁడు రాఁ రారే యటంచుఁ
బాటి వాటను దానును బద్ధికొనుఁడు.

౨౩

క. బంటో తద్దానరి య
వ్వుం బదహతులను గపోడి పోటుల నిరుమై
లం బొడుచుచుఁ బెనఁగ చుఁ బో
వం, బట్టి వటంబుఁ జేర్చి వాఁ డిట్లనియె.

౨౪

క. సారాస్వోదనఁ బ్రాణపంచకము తృప్తం బాని నంతర్పణ
న్మూరింతో ననీఁ ద్రుంచి పొంగెడు భవ న్ముండలంబు ధారోష్ఠ మిం
పారం గ్రోలి, విశాచి నీదు కఱకు ట్లందీ, నదస్త్రాంకం
తారాంత ర్మృకపాం కుండ విగళ నై త్రేయముం ద్రాగెదన్.

౨౫

క. న న్నిం తలయించిన బలు
ని న్నే ఋజువిధి వధింతునే యని యార్పుర
విన్నందఁగ బునకొట్టచు
నన్నిచుఁడు దిగ వెలువడు నవ్యక్తోక్తిన్.

౨౬

తే. ఆసియుఁ బాత్రియుఁ దేఁ బంచి యాంత్రవల్లి
గోలఁగగ్గఁఁ ద్రోయ నక్కుజముతోడ
నొరగి రక్కసుతో దైన్య విరహితముగ
ధర్మ మెఱిగించు సూక్తి నాతండు వలికె.

౨౭

చ. ఏను మొకమాట తాత్రిచర, వేగిర మేటికి? నిక జయింతురే
యనిమిషులైన? బాజన గలాన్నమ నే నిక నెందుఁ బోయెద? ?
బెనఁగక ప్రాణరక్షణ ముపేక్ష యొనర్చుట పాప, మిందు కై
కనలకు, నాకు మేనియెడఁ గాఁక్షయు లే, దిది వొప్పుదే యురు.

౨౮

అ. హీనజన్మ వఱుట, యెవ్వఁడే నొకప్రాణి
సంతసీలుట, ముక్తి పొంత గడుట,
మేలెకాదే ; శిబియ మేల్పొంతిగాఁదె న
శ్వరపుడేహ మమ్మి వరము గొనుట.

౨౯

చ. తెవు రయినం, గ్రహం బయిన, దే రయినం, గర మైన, నాత్మ పెం
దెవు రయిన, స్థలం బయిన, దెక్కలియైన, మృగాగ్నులైన, మే
ర్తవు రయిన, స్వణం బయిన, ద్రాఁ చయున, నిర్గుఁ గైన. దీర్పు పే
లవ తను పూర కే చెడ కిం స్సకు నొక్కసఁ బ్రోచు తొప్పదే.

౩౦

వ. అది యట్లుండె, నింకొక్క పాఠంబు నెప్పెద, నదియును బ్రాణభయంబున
నాడు కార్యవశంపు మాటగాఁ దెలియక, మాధ్యస్థ్యంబుకాఁ దెలిసి, వినుము.
వినకున్న భూతపాఠంబు గోరి యుచ్చరించు మాట కీశ్వరుండైన మెచ్చు
గదా? వ్యాప్తనింహ వరాహ వృక్ష జంబుకాది శరారుపులయం దొక్క తిర్య
క్కపుగావు; దేవయోనివి, నీకును మాకుంబలె గర చరిణ ముఖావళునం,
బులు గలవు; మాటలను మాయట్ల యక ర్తవ్యతాపదాంబులు సమానంబ
హ మఱచి యుండి; స్థావరంబులకంటె గీటాదులకు, వానికంటె మఱ
మృగాదులకు, వానికంటె మఱి వకు పతంగాదులకు, వానికంటెను మాకును,
మాకంటెను మీకును, గరణ కళేబరాది పాపం బెక్కుడు, విజ్ఞానంబును,
పునం; బిట్టి నీకేంత పుత్నావహంబున బీభత్స వద్యావద్య పథ్యావద్య
భవ్యాభవ్య పేమాపేయ వివేకంబులు లేకునీ యుత్తమే? రుచి గాదు,
కుచిగా దీదురాహారం; బిడెయు సకల దురితావతంస యగు హింసనొనఁగూడు
నది. హింస పరలోకంబునం గదా బాధకంబు, పరలోకంబు ప్రాణాంతంబునం
గదా; టరస్థిరప్రాణులమగు మాకేం హింసాభయం బనవలదు; ప్రాణ
భయంబు మనుషుల మగుమాకు నేదైన, మీకు ములుకాడైన నవలి
నాడైన మద యుగాంతంబునందైన నిడుపు గులుచరి నెప్పుడు దప్ప,
దంతవ త్తంబుకకు దారతమ్యం బేమి; మున్నీటనై నను మునుంగుట సరి
యగుటఁ బర్యతంబునకుం బరమాణువునకు నేమి యంతరంబు? మీదు
విచారింప వలవదే? తపోబ్రహ్మరాదులం బూర్వంబునం గీర్వాణుల మదం
బదంబి చెచ్చిన హిరణ్యకశిపు దశమఖాదులు శతసహస్ర సంత్యాక సంవత్స
రంబులు జీవించియుం బంచత్వంబు బొంది తారు మున్ను ఒయింఁగెన షము

చేతనే చిక్కరే? యిక్కడికి వీరు ప్రబలులరైన నక్కడికి వాడు ప్రబలుండు, నకల భూత తారతమ్యంబును నిజ నిజస్థానవిశేషంబునన వచ్చు, నచ్చందాంతు సుకుని పీట, మేర, చప్పిన మాకుం చప్పనియట్లు బాధ పాకుం దప్పదు. వీరు నాసౌరిముఁ బర్తి ర్ముఖులు జాలి దంపియ తాత; లట్లయ్యం బంబున పీరు వారు బాధ్యబాధకితల నొందు చున్నా డీతైజనంబగు తార తమ్యంబునకుం దమన్వత్వంబులు హేతువులు, వాని కాహృతులు పేతువులు, వ్యాహృతులం గ్రుతువుల చదవురోదాళాపతుల భుక్తులం బవిత్తులై యమర్త్యత మీకంచె నతిస్థిక్తకాలంబు వారు జీవించెన. రప్పాచనత చూచి కదా చతుర్ముఖాంశజుం దగి సుధాంకుండు గరింగి నకల రనముం శువది యగు సువాసంబున నాప్యాయనం బొనరింపబట్టెన్వార. దేతచర్థంబు మా కుచ్చరించరాదుగాని వేదంబు ప్రథమకళ యనలుండు త్రావు నని చెప్పు మఱియు నాయాకళ లాయా వేల్పులకుం గ్రమంబునం జెప్పు. నింత విదారించి రుచించినట్లు నకువు; మనె, సహకహ స్వ. యద్ధానరికి సురద్రోహి యిట్లనియె

౩౦

క. చంపకు చదవుల, మేము న

లింపని కాత్తములె? మాచలింపని క్రగులే?

యింప వని నమ్మవే 'అథమాం

విలలే వహ్ని' యనెకమాటలు గాదే

౩౧

మ నిమ మోహో మము వారి బ్రాత లిరుదుగా నీవంటి, వార ల్పురా
కు లిహుతాకులు గా రటంటి, ప్రతిప త్సౌహంశము స్తోలు ముగా
జ్వలకుం దం, దీర వొంతు ని న్నడిగెదరా? నన్యాకి గాదా, యతం
డిల చక్కాయమ చాలు, మాకు నిమ మే? వృద్ధాకదారం దిక్క. ౩౨

తే హాకి నఖండును రథమును నగు గరుడుడు

దొరకి నమృతంబు సురలకు మరం నిచ్చి

యప్పులు గూడుగ వరమున నడిగిజానరె?

యమృత మైనను జవుల జాత్యన్న నమమె!

౩౪

చ. నిదురయుఁ గూడుఁ దోఁ జిదివి, నేనిటు గన్పడియేమి? యెప్పుఁ ది

చదవుల యర్థవాచపు స్ఫుష ల్పిని జేర్చుడు, నీవు మాయెదగ

జదువురమాట లాది కనఁ జాం వొకానొక మెచ్చు, నొక్క 'దీ
చదివిన కూర వింతచవి, చాఁగఁ, దె' మ్మను మెచ్చు దక్కఁగఁ. ౩౫

వ. అని గీప్పతి మతం మహంబించి నిజలావహేశనవరుడైన రక్కసు కుఠ
రొక్కకులకుం గృష్ణస్మరిజంబు నేని యిందుఁ బొందుచుడు ప్రత్యుత్త
రంబుల వీని గెఱఁగిన బుద్ధి షోధంబుగా, నింతకంటె నేమి యబద్ధంబులు
వినంబడునో, మీదఁ గార్యంబు గల మాకు దీని గాదనం బని లే, దని
యందంబు గూడ కొని. చందోనవర్తనవరుడై, నీచనంస్కృతి రోసి.
తన్మఱోల్లానంబునకు శబ్దవర్ణంబున నంతర్గతంబున సుగతు నిడుకొని నీవు
సర్వజ్ఞుడ, నేను నడుడ. హీనకులుండ, ననభ్యంతరాస్త్రిండ, నీ
కుత్తరం బీ శక్తుండనే. మవ్యచనస్థాలిత్యంబులు నహించి దయదేని నమ్మి
మక్ ప్రార్థనంబు గావింపుము. ౩౬

గా. ప్రత్యాకుండవు కై త్యులండు మును, పా వై నొక్క నీకా యశో
విఖి న్నేనును జేర్తు. మే యొగఁగ 'దప్పింప, స్వతం బొక్కఁదే
ముఖ్యంబై యొనరింతు, దాని నపరాః బు న్నేయఁగా లేవుగా,
'సఖ్యం సాప్తపసీన' మ న్మన విధ స్సాంగత్య మూహించుచుఁ. ౩౭

వ. అది యెద్ది యంటేని ౩౮

దాసరి యొట్టువెట్టి తప్పించుకొని కై శికసేవకు పోవుట

క. ఈకఁజగటి యీకఁజుగిది
వై కఁతని బాది కత్తు ప్రతమ గఁ. దత్తే
వాక్యతికదవట నశనము
నీ కొడు; న్ముఖ్య మిదియ నే హు దుదకఁ. ౩౯

ఉ. అందు నతండు పల్క, దరహానిక జెక్కిరిగొట్టి రెన్న వం
డించి వోయి దాసరి. వనిం దెఃవాటలు గొట్టికొట్టి మే
స్వెంచి విర క్తి దాసరివి, నిన్నగదా యయినాడ, ఏ మమున్.
గొంచెము జేసి త్రాగ్గొటికికో గఁబోనెడు, మెచ్చితి న్నినున్. ౪౦

గా. ఏకాజ్యంబు నరుండు నోరి కదవో నీవోర మాలించు ? నిం
కేకాజ్యంబు నరుండు బాసకయి మే నీ దాన యేఁఁఁడు ? దీ

పాక వేగ జననీమియు నృగికి నీవా రామియుం దెల్ల; మే
లా రంతు, లృలుపల్కు-లంత్యకుల, యేలా చింత, లేలా వగల్.

౪౦

లే. అనిన జెవిఁ మూసి నారాయణా యటంచు
నతఁడు నచు నమ్మవేఁ బిలితాశి? యొక్క
శపథమున నమ్ము మని వాడు సమ్మతింప
వేనవే లృత్యములు వల్కి విసకయన్న.

౪౧

ఉ. “ఎవ్వనిచూడ్కిఁజేసి జనియించు జగంబు, వనించు విజ్ఞగం
బెవ్వనియందు, దిందు మఱి యెవ్వనియంద దిది, యట్టి విష్ణుతో
నివ్వల నొక్క వెల్పు గణియించిన పాతకి నాడు సేద నే
నెవ్విధివైన నన్గదీయనేని,” యన న్విని బంధ మూర్చినన్.

౪౨

దాసరి మరలుట

చ. అతఁడు తదలృపావళి మందుట నుంకము దీటి పోయి, త
చ్చతదశవత్త్రనేత్రునకుఁ జాగిలి మ్రొక్కి, రణద్రివంది యై,
సుతీలితప్రబంధములఁ జొక్కఁగఁ బాడి, యసత్యభీభర
ద్రుతగతి వచ్చి, రాత్రిచదుతో వ్రతపూర్తి గతార్తి నిట్లనున్.

౪౩

ఉ. నీ చెఱు బాని, పోయి, చచనీచర, చక్రి భజింప, ముక్తి పొం
దేవెర, యే చెఱుం దవులనే, నిక నుండఁగ జూడు, పంచుచో
నేచఁజంబు లేయుదర మేయుర మేళిం మేకరంబు, లీ
వా చరఁజంబు లాయుదఁ మాయుర మాలిర మాకరంబులున్.

౪౪

లే. అనిన దత్తత్యమునకు నేత్రాంబు లురుఁ
బ్రమద పుంకితగాత్రుడై పాటుపసుర
యినని మధ్యందినపుడెంత దనదు పెద్ద
బట్టతల మిందఁ బల్లవఁ జేరఁ బాటులెంచి.

౪౫

దాసరి బ్రహ్మరక్షస్సుననుగ్రహించుట

ఉ. కొండయుఁబోలె భక్తి వం గొంచునె, వాడు నిజద్రుమద్రమి
పొందవ వ్రాలుపాకలపు ధేన్వఁగుఁబోలె, నొన రందంఘులం

దుండ, రొద న్మహాగిరులు హోరనఁ, బ్రస్తుతి వ్రాలి, దంష్ట్రీ కా
దండము తెత్తి వట్టిన పదం, బొక్క దొక్కడ నెత్తి జేర్చుచున్.

౪౭

౪. “ఈసర్వంనహ దేవదానవమహీభృన్మౌనివాదాతప

శ్రీసర్వస్యము నేతదన్యకృతులం జెప్పఁబడు, స్తోర మా
నీసత్యం బురరీకృతాంత, మిం నెం తే వృద్ధనై మండి నే,
నానత్యం దిశ నిన్నుఁ బోలు కృతసంధా ధూర్వహు ల్లేమికిన్.

౪౮

౪. ఇతరులు నీకు నీడె మఱి ? యీవృత్తి, నీన్మృత, నీఋతేరిత
స్థితిగతి, నీమురారివద నేవన జీవనన్మృతిన్, సమా
దృత కలిగాన సింధు లహరీ వ్లవన వ్లవభావ భా గురు
శ్రుతి తత బద్ధ తుంబికి గురుంగుడినంటి కృపావలంబికిన్.”

౪౯

౫. అనిన నాతనిఁ గొఁగిట నునిచి వలికె,
వ్రత మొనర్పించి తని భాగవత వ్రతంన
“మోయి రిజనీవరేంద్ర నీ యురుకృపాక
టాక్షమునఁజేసి దహ్యుడ నైతి ననమ.

౫౦

౬. బాసలు బండికండ్లు, మఱి ప్రాణభయంబున రక్ష సేసినం,
గ్రాసము కృత్రులబ్ధి, ముడుగ న్నరమే ? యిది నీక చెల్లె, నో
భూసురవంశ్య. పుణ్యజన పుణ్యజనాంకము దావకీనమే
పో, ననుకూరెడిం గుఱము పొత్తుర లై త్యులకెల్ల నంకరన్.

౫౧

౭. కడుపు మహాక్షుధ న్నకనకంబద న స్సృతకృత్యుఁ జేయఁ బో
విడిచితి, వేము జాత్యముగ వేధ విధించిన కూడు మీకు, నీ
యొక నొకకీడు గల్గి, దిశ నే మనిన, న్మఱి నీకు నాన నూ,
బడలిక దీట నితనపుఁ బార్థణసేయుము మైత్రి గల్గినన్.

౫౨

౮. ఈమాట న్నొరపొచ్చెము
లేమికి నీశ్వరుడ కరి నిలింపఁబోదీ,
నామెయి మేదోమయ దృ
ప్రామిషములు మెనవు” మన్న, నతఁ తను నార్తిన్.

౫౩

౯. “ఎట్టా? యిట్లుగనయ్యి పల్క దయలే ? కిన్నాళ్లు నీకూడె యీ
పొట్లం బెట్టి, మహాఘంభిఁ దోపుం బోషించి యెన్నొక్క కే

నట్టి నొక్కతవన్వి యొక్కవ్రతి రాదే, చూడదే, తత్కృపా
బుట్టు స్నిగ్ధ దీని, నా నొదవి, యో పుణ్యాత్మ యిట్లందివే?

౫౪

క. మీవంది భాగవతులుం

బావనులుగఁ జేయరేని మఱిగతి యేదీ

మావందివారి కిఁక మా

యేవము వెనకబడి నూడ కీక్షింపు కృపా.

౫౫

లే. నృదితియైనను ద్విజుఁ డిన్న శత్రు మైన

సరియకాఁ గాంచనమ చేయఁ బరనవేది,

యాయసాదాఽణన్యాయ మెన్నఁబడె

మాదృశులచోటఁ గదియు భవాదృశులకు ?”

౫౬

లే. అనిన దేహార్పణము నొల్ల కార్తి బలుకు

కృపజత కఠఁ డభిప్రాయ మెద్ది యనిన.

“సత్తుఁ డను వంట యనుకంప యే. ? మదాత్మ

కనఁబుఁ బావుటయే యనకంప గాక.

౫౭

గా. మంతాకర్ణుని మించుకర్మ మెకొ నా కర్మయి ? మోసిండులం

డంటి ల్పేయఁదె ? మాన్సి యాఁడె భగవంతుం డిట్టి శ్రీ ? యట్టి శ్రీ

కంటె న్నాగవతుఁడు మించ నొనఁగం గా లేదె ? యీ మేలు నా

కిందింప న్ముఠి రాదె ? పూజనము గాదా ప్రాణిమే ల్నక్రికిఁ.”

౫౮

చ. అనిన విని మాతంగుం డాతెఱుం గేతెఱంగైన నంగఠం బగు ననిన, నాతంఁ

“దే నొక్క బ్రహ్మరాక్షసుండఁ, సుంభజానుసంజ్ఞుండ, సుగ్రకర్ముండనై,

యాస్యగ్రోదం బాశ్రయించి వంచనం బఖిః పంచజనదర్పణంబు సేయు

చుండును. పూర్వంబున సోమశర్మ యను భూబర్హిర్ముఖుండఁ, బ్రాగ్జుని

ద్విజుండఁ గాన దయనీయుండన ; యొక్కడపర్మంబుననిచ్చెఁటి. నీవు కైట

భాతిం బాకిక నేటి పాట ఫలంబు సజలంబుగా నాకిచ్చి లేని బీకర్పకుఁజ్ఞార్థం

బగు నీజన్మంబు వేగు. నీకు నా రక్షణంబున వగు సుకృతం బనంతంబు

నిద్దించు, నత్యంత ధర్మసాధనం బగు నిమ్మేను నిల్లనేరు; ” ననిన, నమ్మేని

పాటంకుఁ గల కల నప్పి యవిష్టదాసుం డిట్టియే.

౫౯

క. "ఇటువంటివి యిట తెక్కుడు

నిం దిగుడువి యెంద నెన్ని యే, నిదియును నొ

క్కటి, యొకనాటిద కా దొక

ప్రతి గీతఫలంబు నొనగుదునె యిమ్మెయికిన్ ?

౬౦

నీ. దిక్కాలతను వెత్తి తిరిపతనవు దొన

యెన్నిమా రైత్ర మీ యేను నీవు ?

గేసరి తను వెత్తి కీటతనువు దొన

యెన్నిమా రైత్ర మీ యేను నీవు ?

మాతంగ తనువెత్తి మళకతనువు దొన

యెన్ని మారైత్ర మీ యేను నీవు ?

ధరణిశ తనువెత్తి దానతనువు దొన

యెన్నిమా రైత్ర మీ యేను నీవు ?

తే. సోమయాజురిమెన్ని మార్గాము, శ్వవచ

ఖగకులు మెన్నిమాటులు గాము, పాము

గాములము నెన్నిమాటులు గాము వెండి

కంసపుభక్తు మొకంకె కాము గాని.

౬౧

అ. ఊతనీరు చెరిది నేతమూటయిది

దూది యెందపనువు దొట్టియక్క

రంబు మెను, దీని రహి బుచ్చు మమ్ముట

కవ్వరంబు వెట్టి యుప్పు గొనట."

౬౨

ప. అనిన దనుజుం దిట్టినయే.

౬౩

క. "సంతఫలంబున గో

సంగీ సగమైన దయ పొసంగ నీవే మీ

ప్రమింగినగ్రక్క న్నారిధి

కిం గొఱతయే? కొదయే విష్ణు కీర్తన" కనినక?

౬౪

గా. "ఏలా నొంచె దదేహ మిట్టడిగి? యెం తే బాస మేనం బలం

దో, లీలావటు గీతకీర్తనఫలం దో, నీయెక న్మున్ను? పా (బే)

తాళప్రశ్నలు మాని మెల్లొనుచు; బేతాళ చులోక్తి యిం
దూరింపం దలఁతేని. పుట్టు వలె నూ తు ల్లివ్వ బేతాళముల్.”

౬౫

వ అనిన సారాళుడు కడయెందు సారం గడకడకడి, కార్యేచ్ఛం గన్నీరు గ్రుక్క
కొని, “కటకటా! కైటభారి కనుంగులగు దింగరీలు ఏయాబువులు గావంవదే?
తొల్లి దర్శన ప్రవర్తికుండై వైయానీంబు లగు సూత్రంబులు వివరించి పిష్ట
రక్షణపు నెవ్వైతవై శిష్యులు బ్రతిష్ఠించిన లక్ష్యజాఖ్య యోగిండుండు, చిర
కాలనేనా నంతుష్టదై నిజదేశికుం తగు పూర్ణావ్యయం దనకొరులకీడు మని
విధియుక్తంబుగా దనకుఁ బ్రసాదించిన గీతాచరమార్గంబు, శృపాతలంగి
తుండై రంగేశరామ రామోదరనామ చామీకరగోపురం బెక్కి, యెచ్చైస్సవ్య
నంబున నచ్చరించిన గురుం దిలగిన, ‘దేవా! దేవరయజ్ఞ పీఠి యె
నొక్కరుండ రౌరవంబునం బడుట మేలో? తాగవలపరిషత్తునకుఁ బరమపద
మగవడుట మేలో? యని వితర్కించి నీ వుచ్చరించుట గా నుచ్చరించి’ నని
తదభినందితుం దయ్యె నతండ నిజచ్ఛాత్ర నత్త్రంబునకుఁ బ్రత్యహంబును
గల్యంబున మూల్యం బొల్లక గవ్యంబు సమర్పించి వేడిన వల్లపి వల్లపులకుఁ
బరమ పదంబుఁబ్రసాదించె; నతండ బంధముక్తుం తయ్యు నపితాతాతరంబునఁ
గాలాంతరంబు నంకుడితజ్ఞానరై విషయవరు లగు నరులకుం బరమనందరి
ఓపించి నుండరజామార్త నామంబున నర్పిరాదిగతి విశదీకరించె; నతండ
యిటపీఠ యాదవగిరిచెంకణంబు పాషాతసంకులంబుగా వచ్చిన దమ్యు
లికి శతకోపనమాఖ్య సంభవించి నీలింద్ర వాదంబున నంధ్రాదివిషయ విద్యు
జ్జనంబుల నధోక్షజవిజయవాద భిక్షవేడి దిగ్విజయంబు నేని గరుడరథం
గుహాకుంత నృకంఠీరవంబు కుహనాశ్రయింబయై బ్రుసి కనుఘంటంబరాంభః
కుండిత లొనంగి నంగిక్యతాంతమాశ్రమండై, పడివ కణకు గక్షపాద బాద
రాయణ కవీరి జైమిని శాననంబులు మత మహానన మహీసురులు మున్నుగా
నెంతేవాని నంతేవాసులకుఁ దెలివి నటువం బరమహంసాన ప్థాన వరకావ్యయై,
పదయుగ ప్రసన్న భువనప్రవచసంచలనహృదయ భవనంబులం బద్మాచర్మా
కులు పల్లెర్లు దుడిచి పాడెక్క భక్తి బోధించి భూతంబుఁ బాపనంబు సేయం
గలవాడు. మఱియు హయవదనవదారాధకుండై వేంకటేశుండను సింకొక్క
మనీషి మధుమథనమతప్రతిపాదకం బగు ప్రబంధశతంబు రచించి శిలోఽం
వర్తనంబునం దపంబు సేయం దనకు జరిచ్చదన కాకాదానంబుసేయు నగ

స్తోర్యీర్విరుహంబునకు నిర్వాణంబొనంగం గలం ; దీర్ఘ యేవ్యంబులు మదీయ
 దివ్యబోధనంబున నెఱింగియుందు, నేతాదృశం బగుత్తైకాత్మక జ్ఞానంబు కలిమి
 నిమ్మేను మానసియంబుగదా యంచేనియది జాత్యంబుదక్కడవన్నత్యశమద
 ఘాది లబ్ధంబుగాదు ; నిపాది భవిష్యదర్థంబులఁ జెప్పచున్నది. అది కుదియే ?
 తోకకంబు ధబ్బిగాటి గబ్బులును గోళి కనుంబెంటి వైడికంటి లోనగు
 తిర్యక్కులు బావిప్రయోజన సూచకంబులై యున్నయవి ; యవి తవన్ములే?
 యట్ల మావిజ్ఞానంబును ; నెట్లనిన, నాచీక్యంబువలన శాస్త్రంబులెడ నదీతి
 బోధంబులు దక్క నాచరణప్రచారంబులు లేమి ధర్మంబు దూరం, బది
 నిమిత్తంబుగా నిత్రెఱుంగఁజుంగక భవోత్తరకంబుగాదు, గావున గలుష
 రహిత కాయంబునంగావి కల్యాణంబు ల్బంబుగాదు. గాఁబట్టి యివివిరుహ
 విగ్రహం బనుగ్రహంబున నుడిచి కృతార్థం జేయు ; మని పాదంబుల వ్రాసి
 పాటం బాతికపాలేని యీవే యనిన, సతం దదియును నీలేనన్యఁ బోని
 మ్మీప్రభాతనమయంబునం బాదిన చరమగీతంబైన నిచ్చి ప్రసన్నుండ నగు న
 'న్నవిపన్నుంజేయు'మని లేవకున్నం బరమదయార్థుడై, 'యట్ల కానిమ్ము లె'
 మ్మని యతని లేవనెత్తి. యత్రనుప్రాప్తి ప్రకారంబు నవి న్నరంబుగాఁ జెప్ప
 మనిన నవధరింపుమని యప్పొందింది దుఃఖార్తుడై యిట్లనియె. ౬౬

ఆ శ్వా సాం త ము

మ. అజ చౌర్యావహ్యతాత్మ తోక నముదా యాభీరకాంతామణి
 వ్రజగోరాజిమనఃప్రమోదికర తద్వత్ప్రాప్త రూపానురూ
 వ జని ప్రాభవ, ద్రోణిజోదర కన ద్వాణాగ్ని వృత్తి ప్రకో
 వ జలాసార. నరోజ బాంధవ శశి ప్రాంచ ద్విశాలాంబకా !

౬౭

క. ఆనవఁత నవ రతాదృత

విరుతప్రేమాత్రవల్లపీజనజాలా,

మననపర మోనిమానన

వన వసితృ మరాళవర, సువాసితమూర్తి.

౬౮

ఉత్సాహ. సలిముఖాది చక్రవర్తి నాథ వనసమర్పితా

త్యంఘ్రుమకుట ముఖ్య హా ర్యుపాయశా, యనావిలా

జరి సురారిహరణ నిజ వశీకృతాభిలాంత ని
 ర్మలగణా ! యమేయదూత రంజితార్యపోషణా.

౬౯

మ. ఇది నైలామన యావనావని ధవాహీనాభ్రచుంది స్ఫుర
 ద్విదితాభిం మణిగృహా'దళనో ద్వేలోగ్ర హన్తి వ్రజో
 ద్య దనీకాగ్రగ కృష్ణలాయమహిభృ త్సంజ్ఞాన్మదాముక్తమా
 ల్యద నాశ్వానవరేణ్య మాటవది హృద్యంబైన పద్యంబులె.

౭౦

షష్ఠాశ్వానము సమాప్తము

శ్రీరస్తు

ఆముక్తమాల్యద

న ప్రమాణానము

శ్రీమదుమాసురభాంగక

సామజహర సక్ర దళన చక్ర సదాశి

క్షేమంకర చరితాంబుజ

హైహేజ్జ్వలవాస! వేంకటాచల రవణా!

బ్రహ్మరాక్షసుని వృత్తాంతము

వ. అవధరింపు మప్పొంసుసిండి చుకభార్తుండై యిట్లనియె.

ఉ. ఉండుదుః ఖోళభూమి నొకయూరఁ గళల్ పడుకాల్లు నేర్చి వా
కృండిమఁ జర్చ గెల్తు మడుకాసుర, శ్రౌతుఁ డిప్పు పట్టుచున్,
ఖండలముష్టి విప్పుఁ గని నప్పుడు, వెండి ప్రయోక్తకా సుధీ
మండలి గ్రాంథికత్వ మరమానము నీ యుదు జ్ఞాపించెన్.

వ. ఇర్నకవడిం బ్రదిర్నగండం బగువేదండంబునుంబోలె మదాంధుండనై,
యల్పవిద్యాబట్టి. విడువ మునున వేసరని పిసఁబుగల రెడ్డియుండబోయె, నచ్చ
దువె వరబ్రహ్మంబై, పెర్లలంజెరకి యోడియు సరియైతి ననియును, సరిపేయి
జయించితి ననియు, నబద్ధంబు లాడి చిల్లరప్రభువుల ప్రమియించుచుండి,
దీక్షితులం జూచి యియక్షివోమి ద్రవ్యభిక్షాగ్నినై మధురకుం బోయి
యప్పురంబున.

నీ. బహివద్దద్విజున కల్పవుఁ బాచితం బిడి,
పసిడికై లా వాని బంతిఁ గడిచి,
కలసి వడిప్పురోధంకోడఁ బుద్యాహ
ముం బియ్యమునకు నై మొత్తులాడి,

శశి రవి గ్రహ జవస్నానాదికము రెల్ల
 దొరలవాకిండ్ల కే దొడ్ల యిచ్చి,
 వచ్చిట్టితో లృప్తై చు చ్చాలమె ట్లండి
 కొను దాన యూరెల్ల గుత్తపట్టి,

తే. దర్శపొటులఁ దిని, లేని తఱుఁ మెత్తి
 నంది పితృశేషము భుజించి, యడియు నెడల,
 నక్కవాదల నరకూళ్లు మెక్కి, మీద
 వీనిశేఖర మొక భారార్చిజ్యము కొని.

ఉ. ఇ ట్టొనఁగూర్చి వై శ్యునకు నిచ్చి, చన న్మఱి వుచ్చి, చోకము
 రెట్టుచు, వడ్డిలెక్క లటు పెట్టుచు, భారణవానికై కొదర్
 పెట్టుచు, వాడు రేగి మఱి 'పెట్టుడుఁ బెట్ట' ననంగ, మిట్టఁ గూ
 పెట్టుచు, నిట్ట పోరఁ, గనిపెట్టుచు, నొక్కరుఁ డుండి వెండియుఁ.

నీ. వెలివాదఁ బనిక్రొత్త మంకడా ల్గొని నూనె
 యిది తంగెదాకు గద్దెడు తహతహ.
 కూర్చుంటు గొరిగించుకొని యవ్వతోయంపు
 టంగడిఁ దలగడగాడు రెడవు,
 మంట పూడింది కెప్పండికందెను బాలు
 పెరుగు నే గూర లంపెడు రెగవలు,
 సంబోళ విదలించి తాంబూలదళ పూగ
 నివహంబు జూలంగ నించు నుబ్బు.

తే. బ్రహ్మచారిభుజంబు మాత్రకు సడింపుఁ
 బ్రాలు, నాలికి మేలుచీరలు. గొనియెడు
 సంప్రదమంబును, బిఱపాంథజనులఁ బయన
 మడుగు ప్రశ్నలుఁ, గని మర్చియాణ మెఱిగి.

క. హత్తుకొని యొక్క కొండఱ
 నెత్తెవుం గట్టఁ బనిచి, యందఱక్రియఁ దా
 దిత్తి యొకటి, గొని శ్రేణి మ
 ట్టుత్తర ముత్తర మటంచు నొకప్రొద్దుకడఁ.

తే. లేచి పోవంగఁ ద త్తట మేచి తోడి

వారు నన నేను ముడెమోపు వటున కెత్తి
పోవ వాఁ డిందు రంభని త్రోవ యడవి
బెట్టి యొరివఁగు డిగ నీల పెట్టుటయును.

౯

క. అఱచేర వ్రాలు గను న

త్రఱిఁ ఁడె నొరయంపకటై, దానికి నిలువం,
బిలుబిటున జాలువడెం
దెఱవీయుఁ గనలేమి సాతు దిరుగడవియె.

౧౦

మహాస్మగర

కవివె స్థానాంతజులు గ్రసర భృశ బుభుక్షా తల్లర త్రృష్ణ పాశ్చ్య
వ్వవమా నోత్పాత ¹ బేలాంశల వదేమ హాలాహు స్ఫర్తి హేలి
చ్చవి రేఖానేకరాహూ చృతత పులు రక్షిశ్శిమూషి తుకింద
వ్వవంబులఁబల్లినివ్వల్యడిఁ బొకపాశు మన్వల్కులు స్మల్కులు ప్రా.౧౦

వ. ఇట్లు చెట్లు వెతలి విఘ్నవంతులొని ముంచుకొను సన్నల్లద్రవం జూచి
హల్లకల్లోలంబై విఘ్నంబడు నెవ.

౧౧

సీ. పనలేదు నింరోయి పాతకలాంబి

దేవాయుధంబులు జూపువారు,
వ్రేడి బాసము జెట్టఁ బడవైచి దుడ్డుపె
ట్టకుఁ బాటుచునె యొలె ల్మైచువారు,
బరువు డించి కటారి వరుఁజొచి నిల్చి యిం
దెందు వచ్చెద రని యెమిరువారు,
వస్త్రంబుఁ గొండు దేసర యొయి యిది చన్నఁ
బస్తసి దయపుట్టఁ బలుకువారు.

తే. కలని మామూత నిప్పింతుఁ దొంగఁగు, తొకటి
యాడదాని జె నంటకుఁ దనుమఁ బెద్ద

తనము సలిమానమును దెంపు గనఁగ బలికి
నిలిపి దోపిచ్చువారు నై తొంగి రవుడు.

౧౭

నీ. తొడువిండివాడు సన్నోవఁ బోవక యెడు
రృదుశాంత్రఁ దొడిఁబడఁ బదరి పొడిచి,
పినుఁ గీళ్ పెనఁగినఁ బెద్ద నొంపక యెట్లుఁ
బాటించి చేఁ గలవాని నాచి,
యాఱుతంబై చించి యరిగెడువాఁ దేటు
నకు మీటి చన్న వెఱ దపులు మీడిగి,
పొడుపు చే లేకయ వుటవుటయాను నై న
పాని శోధింప నవ్వలికిఁ బనిచి.

తే. పొసఁ దూతిన నీచి దాపుం వెల్పి,
గట్టుబట్టులు గొని ప్రాతఁబట్ట దయను
గోఁతుంకు నిచ్చి, గనవరాకులు నిగిడ్చి,
బెప్పుటట్టులు శోధించి నిగలు విప్పి.

౧౪

వ. ఇట్లు పొచ్చరులు పెప్పుపెరిగి విచ్చరించి సుచ్చావచంబుగసా ర్థంబు
నర్థంబు లవహరించు సంకులంబున.

౧౫

నీ. కడినుండి చతుమతి గడి గాఁగ బిగియించి
కట్టిన నిడు నీలికాసె మెఱయఁ,
దిల్లిగడ్డిము మించఁ బెరిగి మీనలు కుక్షి
గోళంబుమీఁద నుయ్యాల లూఁగ,
బూడి బ్రుంగిన మొగంబున గోదకిట్టు మై
నపుమైల ప్రాజౌరు నాఁజెలంగఁ,
జిట్టివేలి పూసవై పుటియిల్లు వెడఁబట్టు
చిమ్ముల సురియ దా ల్ముమ్మరముగ,

తే. నూరనుండియుఁ గనుపెట్టుచున్నవాడు
దప్పిపో నన్ను తప్పాటు దా బొడగని
యట్టివేళఁ గాకశృత్రు వనెడు నొక ప్ర
చంద చందాల చోరభటుండు దఱిమి.

౧౬

చ. కవ పటు దించి యే గునుకఁగాఁ, నురే గొంకులఁ దార్చి, కూలుడు,
న్నివిధిన బొజ్జపై మిగుల నిద్రపు దోపరి దట్టి దొల్లిరా,
దివిది, పెనంగ, వల్లువముఁ ద్రెంచి, యశఁతుని గంట్ల కూనవుం
తెవులుగ గొదకట్టు గనెవరుల డెక్కియు దోపు నొల్చి పోఁ. ౧౭

క. నోరినని నుండ, కే 'నో
రోరి, యకట! మా సమీప పూరనె మనియుం,
దూరము వోయితివే! సో
మృరీతిని నీకు దక్కునే కాసిరా.' ౧౮

తే. అనిన లాఠుగఁ గోల్పోక యతఁడు రిద్దు
రాజుఁ గను నని కొదయుఁ దీర్చంగ మగిడి
యంత వరియును బైవ్రజ కలికి పాతి
పోవ వాడును వెకపోట్లు పొడిచి చనియె. ౧౯

ఉ. అంతట కొంతఁ బెన్నెరువునం దరుడెంచు విజిందిమంది మ
క్కార నహోదరుండును నొకం దరుడొరుచు సాక్ష వర్త వృ
త్తాంత మెఱింగి నన్నుని లాఁ గని యాత్రి నొకండు దా నతి
క్రాంతుని నన్నుఁ గావట దినంతులు గొట్టుట మోచు చేసెచోక. ౨౦

సీ. కొంగవా ల్పొలుకు లొగుకులఁ బట్టుచు ఒబ్బ
లంటఁ గుట్టిత వెళ్లి నరయవారు,
తలఁ బక్కపడియ వ్రప్పులఁబ్రాఁత మనీ యిడి
యంబలి గం జిండ్ల నడుగవారు,
తమనేగఁ జెప్ప లో దయమీఱ విని నీరఁ
జించి యియ్యంగ దీవించువారు,
నొంబర్త నెఱమును గంఠేని నీరఁ జప్పి
చుట్టలపై దాడి వెట్టువారు,

తే నైక పాంథుడేతఁ గ్రంగవైన యూళ్ళ
బాకగా నిలు దెచ్చి యన్నీర దించి,
పాటు నీ రాను బోవ నూర్పాటి మగిడి
పచ్చనాలోన నీరూపు వచ్చె నాకు. ౨౧

వ. కయ్యంబునఁ బాటఁబాట గాయంబు నేని వెఱవేకిగొలిపిన కాకళ్ళకుఁబాట
 ధేమచందాలు కరాళవేషంబు గన్పులం గట్టినట్లుండఁ గడఁ గనదు నిట్టి
 కరాళవేషంబు గలిగె; గై శిశిగాన ఫలదానంబున దీని మానువవే? అనిన
 నతం దేకు ఫలంబెఱుంగ, ఫలంబు మమేశ మఖోల్లాసంబు, యజ్ఞాకైంక
 ర్యంబులకు ననుమతి కైంకర్యంబులకు ఫలవరిమాణగణన ప్రవన్నుల
 కెక్కడియది? కాన బంధకంబగుట ఫలం బింతంత యందుఁ గొంతఁ
 గొమ్మనవెఱుఁగు, భగవతుండు ఁక్షించు, నూఱుడిలు మన్న నన్నోరిమాట నోరడ
 యుండ నతండు.

౨౨

నీ. స్పృగ్ధ్రువాగ ముడితఁ శిరశ్శీతోడ,
 హిమధవళోపవీరములతోడ,
 బుద్ధాప్రదీప్తయోధ్యై పుండ్రవల్లులతోడ,
 దులసికాబ్జనగా వెళునతోడ,
 గంధీర కటిసూత్ర కాషాయయ గిహోడ,
 జలహర్దశుభకమండల వుతోడ,
 బాణిన్య దివ్యప్రబంధసంపుజితోడ,
 నుత్తరవా క్షూర్య కోక్తితోడ,

తే. బసిడిడిగితోడ బ్రహ్మవర్చసము వొల్పు
 భాగవతలక్ష్మిగో దూమపటలిసుండి
 చెడలు శిఖివోలె నమ్మేను వెడలి చూడఁ
 జూద వైష్ణవుఁడై నిర్వై సోమశర్మ.

౨౩

వ. కట్టు బాగవత వరిచయ ప్రబావంబున బ్రాహ్మణ్యంబెకాక భాగవత శ్రీయనుం
 గలిగి యుప్పు ఁది యిరుచుడియగు చందంబునం బరమహర్షభరితుండై
 స్వయాపాదుమానంబుగా నతనికిఁ బూజఁ గావించి.

౨౪

నీ. జయ దురుత్తరణ సంసరిజాబ్దక నీర,
 జయజయ గాయక సార్వభౌమ,
 జయ శౌరి గాథా రిసజ్ఞ పూర్వరసజ్ఞ,
 జయజయ తత్త్వసంజయ పరిత్ర,

జయ జనార్దనీన జని నంగ పంచక
జయజయ దేశిక చరణ శరణ,
జయ యుక్తవాక్రక్రటిష్ఠా తృణీకృతదేహ,
జయజయ భగవదాజ్ఞాకృతస్థ,

తే. జయ నకలజంతు నమచిత్త జయ దయార్ద్రా,

జయముకుందాన్యదేవరా శాస్త్రబధిర

జయపతుర్దయభ క్తిరక్షణచితాంగ

జయ మూర్తిప్రవన్నాంప్రి జలజమధుప.

౨౫

వ. అని ప్రస్తుతించి ప్రదక్షిణలు గావించి పునర్వవధయంబున భవన తార్కా
ప్రముఖ సుఖ విముఖుడై బహిరీవనాదిపురుషోత్తమాధిష్ఠిత పూజ్యతాముల
బౌనాపున్యంబుగం దీర్ఘయాత్రఁ జరించుచుఁ బరమనిర్వృతం బొందె, నివృణ్ణ
కథ వహననమయంబునఁ గహనావరాహంబువలన మహిమహిళ మదీయ
పూజోచితోపచారంబుల విశేషపరిదంబు గానంబ యన విని వైష్ణవియం దా
గావున దదాకలన కుతూహలంబునం గూతురై నీ కొదవి యహరహంబును
విప్రలంభదంభనపీఠితాకార గాఢాస్థనమేతగిరరిసంబునం బ్రొద్దుపుచ్చుటగాని
వేటొండగా దేమి తపంబు సేయ చున్నదియో యం దింతకంటెఁ బంప
తపంబున్నదే? యన్నియును మేలయ్యెడు, శ్రీరంగంబునకు రంగేశు సేవింపఁ
దోడుకొనిపోయి యిమ్మునుటయఁ, బ్రసాదమ్మని ప్రణామమ్మ సేసి పసిండిపల్లకి
నబ్బాలికారత్నంబునుంచి పరిచారికాశతంబును భాగవతవరిషత్తునం గొలిపఁ
బ్రయాణపర్యాయంబులఁ బరమానురాగంబునంబోయి.

౨౬

గోదాదేవి శ్రీరంగమున రంగనాథుని సేవింతుట

మ. చని కాంచె నిర్విరజాబిదాంతః వపు స్సహ్యాధ్యపాతీర నం
దననాచి పరియద్రుమావళి దళాంతర్భాగ్య పాపాళి కం
జన రాంపేయసుమాయమాన విషమస్వర్ణావృత్రాత ర
శ్చి నభస్సృష్టిభాగి దీపకాశా శృంగంబు శ్రీరంగముఁ.

౨౭

క. పాళి హల్లక చిత కవ

పాళి పాళితవ ద్విపంగి స్థలన భృం

గాళి కవేరదహిత్య మ

రాళి ధ్వను లెనఁగొచ్చు ప్రతివప యుడివెళ్.

౨౮

తే. ఆతఁ డమమర్షణస్నాన మమ్మరుద్యు
తాఁబులు నాటి, మాధ్యాహ్న కాడి దీప్తి,
స్నాతయు నలంకృతయు నొ తనయకు
దోడుకొంటు పై వ్రవవడివత్తు గొలువ నఁగి.

౨౯

సీ. చఁడంపు సరవణి మొరవంటు పెన్నదం

తుంకట్ట యెదురు నింతులకుఁ బొంగి,

యిడినట్టి మణిముద్ది గృహంబు యారతి కెంపు

రాంనే కలయ ద్వారాఁ జల్లి,

ప్రసవాది తావికిఁ బ్రతిగృహేశ్వర

శ్రిష్టవచ్చునకె పోలె శ్వాస ముడివి,

నృతగీతోష్ఠిశాస్త్రుఁ గీర కా

రిజయట్ల యర్థోఽరీకృతి వివి.

తే. వంది రత్నాంకువుల గట్టు తెలుపు చిత్ర

మగుట కోర్కక దిగదగ వరిగి రాన్య

మడిగెడు విరక్తభాగవతాళి వంన

వెల్లిడివిని వోని యప్పీడు సొచ్చి.

౩౦

ఉ. గోపురకంఠిరాళికడకు నృశివుష్కరిణి కణాట్టి నం

తావహరానిరంబులు విమానరణ నృణికింకిణి కలా

లాపముఁ న్సుఖం బడగ లాంసఁ జొచ్చి యకాండ గాహనా

రాపంకిన్మరుద్గజముఁ జండుఁ దదలెడు లోనవాకిఁ.

౩౧

ఉ. వేల్రముఁ గేర బూని పడివేసి గుఠంబు పయి నిృతాంబురు

జ్జేతుని ముద్రవేల్పెఁజయ నెక్కులు లై యిరుప్తు పున జ్జుమ

ద్లాఘుల చంతవక్త్రులకలఁబు విసిరి దణిప నొప్పు ర

య్యుర్రపిఠికు వంసఁ మురొఁ గని యుతఁడు భక్తి సేయఁగఁ.

౩౨

తే. అవితితపురందరాయుధం బైన కనక

కళియ్యఁ బోలె నెఱిఁగి పిఁగెఁ బెసం

నింగి నీరెండఁ గాయు వేదాంగు వినత

నుతుని నతిఁ గాంచి మగుడఁ దన్నతియుఁ గాంచి.

33

5. అతనిచే విజ్ఞాపనంబు సేయించి యనుమతిగాంచి చతుర్భుజులు జలధర
 క్యాములు శతవత్సరలోచనులు చపలావిశంగవనములు వనమాలికాబద్ధవాహన
 మధ్యులు నైన మధుకుంభన ప్రతిబింబంబులం బోని పారిపార్శ్వకులఁ బరాంకుశ
 ప్రవృత్తిముక్తుల సేసింపుడుఁ దదటనంకితులై చని మహావకాశంబును మణి
 మయ స్తంభ సంకృతంబును శాతకుంభకుంభకోటిత శేఖరంబునునై చిత్ర నేత్ర
 విలాస లాభహాస నానాప్రసూనదామ ముక్తానుభవాచ్చదామరంబును నుద్యేం
 కాలాగరుదూప దూపితంబు ను మహాహనమధ్య విధుకాంతవిత్తరీకారం
 బునఁ జరపముఖత త్తత్రుతీకాపిషిత ధర్మాధిసూరిషదాత్మకంబును దేవోమ
 యంబును నను విభూ విభూ పీతంబునఁ బరిమళారోంఠిజాలంబగు నంబు
 రుహంబు జాంబూవర ట్ట చుత్తమృత్తవిస్తీర్ణకర్ణి శోవరిపిఠి సూదన్యపాథోని
 దానంబునకుఁ బ్రథమ పేతభూతం బు భూతగర్వాత్రయుం బోలెఁ బారద
 సృజిత బహిర పాండురుచి పుండరీకంబు వసకు మనసునక దెనకొల్పు మిసిమి
 గం బోగిబోగ లాంబునకుం బరలాగంబు మిగులఁ దదాత్మకంబు యగు నుప
 బర్ణంబున మహాకేయుఁ మణి శ్చరంబు కూర్పరం బూని మననవర
 మునిమనోరాగరస మార్జనంజేరి మును ననుజీను వహించెనోయనఁ జాలు
 తెఱగేను కపోతంబునం గవియు ద్రిదళ తరు కునును కంచుత కంచుతికంచు
 కాత్మకం బు దుకూం విరోశంబున నొగ్గిలియున్న వానిం, గరిం గజతటిం
 బెట్టి టిట్టు దనవేతి చక్రంబునం దెస నక్రంబు పూజ్యం బగు సాయుజ్యంబు
 నొందెనో యన నువరి వరిసృశ్యమాన గంతస్థంస్థ మణిమకరకుంఠల ప్రతి
 టింబ రుచి కంబంబునం బరమ సౌందర్య మకరందనిష్యంది యగు
 ముఖావలింబున నందంబు వాని. నిర్మిమేషదృష్టి నెట్టుకొని రూపురతి
 నీలావదాతయు తెప్పవట్టు తటి నిద్రెదర్కొను కంఠత గౌరగౌర మహా
 మహాపూరంబున మునింగి దుర్నిర్మితయు నగు విజయదేవి మూర్తివలనఁ
 దనదు సాకార నిరాకారతలు వారికిఁ జూపు రూపున దీపించు వారి, గళత్రంబు
 లగు క్యామాద్యాదులచేతఁ బ్రేమకుం బొమవఁబడిన యట్లు కప్పులు దొంగలు
 నగు వక్రకాలిం నొప్పు సోమ సూర్యాత్మకంబు లగు వెండ సిరువారు
 దెట్లనెనం కప్పులు గెందమ్మితేళి వెడఁజల్లువాని, మంకెన విరి తింకంబు

సింకించు నభరణోదయ నెవఁబున వెలుంగు ముఖజనితచూతాశనుతోఁ
 రత్నఖం దగు గంధవహుం గూర్చి నిక్కెనన నొక్కెంత నిక్కి చొక్కపుఁ
 తొడువఁ జూపట్టి తిరి కనుచు వినిననాపహాని యను నాన భానమానుం దగు
 వాని నుదరజాత శ్రేష్ఠదామతామరసంబుఁ గనుంగొని మహద్దాశ్రయంబు
 గనిన పూర్ణిమాశకాంక్షదను శరక నాతనికి నాకు వైరంబు మాన్పు మని
 తత్సహృదరిగావున రత్నకాంచనంబులు లంచంబులుగా నివేదించి యుడుగు
 లొత్తు నిందిరకు పరమం బడియన్న రాహు ననం గేయారికటక మణి
 ముద్రికాంకితం బగు దీర్ఘ బాహు పరిఘంబు కటితటోత్పంగంబున మెఱయు
 వాని నుదఃస్థల న్యస్త సిస్తులాస్తోక కౌస్తుభ గభస్తి మండలంబున నిండోల
 గంబుండు పుండరీక వికెతన తనుద్భాయ యన నద్భాద్రపం బగు శ్రీవత్సంబున
 లోచనోత్సవంబుఁ గావించువాని, విజితమృగనాభినాభినౌరభ్యంబునకు నెఱయు
 నుత్తుంగ త్పంగ మాలిక యన మెఱయు ననీత పేశలరులసీపలాశ దామం
 బున నభిరామ కౌమలాంకృతి యగువాని, గిప్ప కరటి విరోధియై యసుర
 యునుఱుం గొని మగత మనుజాంగంబు నంగికరించునెడ దిలంపఁబడమి
 నట్లనయందె నన బడుగు నడమ పసఁ గడనొడిక మగువాని, పునఃజన చర
 మేతర ధరాధరాధిత్యకాతలంబునం గాంచన కాంచితామణిమకుట గగనమణి
 గాయు నీరెడ మెం ఉనఁబరఁగు మెఱుంగు పీతాంబుంబునం బొదువఁబడి
 దాని సన్నదనంబునఁ దన నన్నదనంబు వెలువరిం దోవఁ గనక పుష్ప
 రాగంపుఁ దెరవారు వైదుర్యమణి న్నంభ యుగంబునుంబోలఁ గించిదామీలిత
 నీలిమం బగు నూరుయుగళంబు వాని, ద్రైవిక్రమం బగు విగ్రహంబుతో
 నాగ్రహంబున మీదికిం జూచు తఱిఁ జంక్రమణరయంబునం దగిలివచ్చిన
 మణిమయన్యర్పువన జాంబూనద ప్రాణారవరయంబునం దీండ్రించు నుద్గంధ
 గంధ పెండెంబునం బొడము నఖండ ప్రణామంతలంబునం బలిహిడితంబులై
 మట్టివండుల నడువుగల మడమల బెడంగుపడి భావి నిజ కమరావళార
 నూపకంబులుం బోలెఁ గొదమ తామేళ్ళ మేళ్ళనగు మీఁగాళ్ళతోఁ గోనద
 మృదూదరంబు లమర మెఱుంగు జుక్కల జిగి మొక్కపలుదు నఖచక్రివాళ
 చంద్రికల భక్తజన మననమోవిదళనంబుఁ గావించుచు హంకిలిక కలక
 కమల మకరాంకుశాంకితంబులై లక్ష్మీకుచ కుంకుమాకలన నరుజారుణంబు
 లగు భరణంబులం దావత్రయావహరణంబు నేయువాని, నారాయణుం

బురాణపురుషుఁ బురషోత్తముఁ బ్రణతార్తిహరు వానుదేవు హృషీకేతు
నీశుడు విభీషణవరదు ననంగజనకు రంగరమణుం గాంచి సహ నమాగత
భాగవత పరిషత్సమేతంబుగా దానుం దనుజాతయుం బ్రమద భయ భక్తి
రిసమ్ములై జయజయ శబ్దంబులతో నర్వాంగాలింగిత షోణితంబు లగు
సమస్కారంబులు గావించి నిలిచి నిమిరతపఘటితాంజలియై ఇట్లని నుతి
యించె.

౨౪

తే. విభిన్న హృదయ విత్త సేవకి శరణు
చిరకృతేష్యాకుప్యారాశిని బ్రణుతి
ఁనవతిత్రాత్పరులదేవతను జొహరు
నతమృదాపిక సుమరన్నుకు నమస్సు.

౨౫

తే. కొలుతు సర్వేకు నర్వాత్మకని ననంతు
నప్రకాశ నభేద్యు నమస్తలోక
నముదయాధారు నానమూహములకును న
ణియు నిప్పు నారారు నిత్య సత్యు.

౨౬

క. నారాయణు ధూ వ్రభృతిక
గౌరవవ ద్వస్తువిరతకంఠె మిగిలె పెం
పారు గరిష్ఠత గల వర
హురుషు శరణంబు వేడి పొగడిర నిప్పుణ.

౨౭

తే. ఆశివాదిక మను సీసమస్తజగము
నెందుఁ బ్రభవించు వర్తించు దిందు నట్టి
మహిమ శిమ్మైన నిత్యు నమస్తతూత
మయుఁ బరులకంటెఁ బరు మహామహునిఁ గొలుతు.

౨౮

సీ. వరపురుషునికంటెఁ బరుఁడనఁ జనువాన్య,
ఒరమాత్ము. ముక్తికై వరమయోగి
పరిషత్తుచే సదా భావించఁబడువాని,
నెవ్వనియందుఁ బ్రాకృతము లైన
నర్వాదిగణముల సందడి లే దట్టి
విమలుని, నర్వతూతములకంటె

నాద్యుడు కుద్దుడు నావాని, విడు, గణ,
కాపానిమేషాది కాలనూత్ర

తే. ముయన యెవ్వాని శక్తి యింద్రియవిరచి
గోచరము గాదొ నిర్లెపుఁ దై చెలంగుట
నతివికుద్దుడు దానయ్య నౌపదాః
పుల్లె బామేకుఁ దగు నిన్ను విష్ణుఁ దలఁతు.

౩౯

వ. అని పరస్పరూప సురసేవ్య భవ్య దివ్యాచారరీతిలం బ్రస్తుతించినఁ గొన్తు
బాభరణుండు కరుణాతరంగితంబు లగు నపాంగంబుల నమ్మునిం గనుంగొని
కుశలవ్రహ్మంబుఁ గావించి కంఠజాలంతార క్రేంకాంబు లంకురింపఁ బదవంక
జంబులకు, గునుమాంజలులు సమర్పించు నకలసీమంఢనీసీమంత ముక్తామణి
యగు నాముక్తమాల్యదరూపు నెలఁబ్రాయంబు సాధిప్రాయంబుగాఁ జూచి
తనలోన.

౪౦

సీ. దీనిమా పురుచెక్కఁ గానెకా నీతిపద్ధి
కిని బోర బిరుదుఁడెక్కెంబు గలిగె,
దీనికొ నల్లాడఁ గానెకా గర్వింబి
యుర్విఁ జైత్రునకుఁ గాలూఁడ గలిగె,
దీనిపాలిం ద్లుబ్ధుఁ గానెకా రతి చేతి
కిన్నెరమ్రోతకు వన్నె గలిగె,
దీనిమో మొప్పారఁ గానెకా వాణి రా
యందలేమకుఁ గలాయంబు గలిగె.

తే. దీని పెన్నెలు లేపారఁ గానెకా ప్ర
పోషితమయూరికి విరారి పొందఁ గలిగె
దీనియడుగులు రంజిల్లఁ గానెకా పి
పానఁ బడుతేఱులకు మెట్టపంట గలిగె.

౪౧

తే. అనుచు సువ్విలులూరి మురారి తమక
మానలే కాత్మ దివ్యకథాంతసీమ
కన్నెలఁతఁ దార్చి యొక్కమాయావధూచి
నట్ల కావించి బాధన్లుదనియ యుంధ.

౪౨

వ. పూజకులచే బావత్వప్రసాదపరివేష్టనంబు లిప్పించి విడిది కనిపిన గుడిచెవలి
కాంబీతనుసంభవం బాలకిం బెట్టి గృహంబునకుం జని వంజరంబు సడలించి
యచ్చంచలాక్షిం గానక.

కా. అబ్రహ్మణ్యము! లోన వైచికోనె నశ్శాయంబున న్మత్తుతం
దా బ్రహ్మదురి మేర నిల్చియుఁ బ్రభుత్వం బూదియుం దోతురే
యీ బ్రహ్మక ద్విజుఁ జూచ రయ్య నభవా రీరంగభృతంచ దుః
ఖాబాళిం బడి బాష్పకంతుడు నముద్యద్యోపలాలుడు నై. ౪౪

కా. అంతేమేకుకయైన బెంగుగుట కీ నా, దేహము స్వామి
సంతానంబు నిశాంతము స్థనము నన్యంబు ల్పశ్యశ్రేణు లే
కాంతస్సస్యఃసార్చనంబునక కాదా కూర్చుంటే, మీ, కయో
వితే, యీ బుడు తెంత. న స్తులుచఁ గావించం దను న్మత్తురే? ౪౫

చ. శివుఁడు విరించి వానవుఁడు జెప్ప నశక్తులు, కొల్చునట్టి వా
రవుట, నిరంకుశుడ నని యక్కట పాడి దొంగఁ జెల్లునే!
భువనములెల్ల నీ వయిన బొంత దయాసిది యమ్మ లేదే? భా
గవతులు లేరే? నా కొఱకుఁ గాఁగ వహించుకొనంగఁ గేశవా. ౪౬

ఉ. నెట్లన యెల్ల లచ్చి యల నీశయు భూసతి యుండ, నీకు నీ
నెట్టిక నీంపై మనసు నిల్చుట కే మనవచ్చు? వెత్తి యో
నట్టుగఁ జేద నన్ను బ్రహ్మసము సేతకుఁ దక్క, వింత చూ
పెట్టిది? దిద్దు నెవ్వఁ డిం నేఱులవంగు వారిదొంకలు. ౪౭

వ. అరి యిట్లు భరణీసురుం దదవెట్టి భాగదత్తభోజునకు భువభర్తయు
భయంపడి తచ్చాంచనంబునకఁ గేలిసేయు చున్నవాఁ డను భావం బననికిఁ
దోష మకరకుంఠలమంకితంబు లగు గండదర్పణంబుం జిలుక వైలెల్ల
నిట్లసమే. ౪౮

చ. ముది మహిదప్పితోట మునిముఖ్య! భవతనయ స్సహంబునఁ
బదింము చేసి వచ్చి మఱి బట్టబయ ల్పెడదూరు దూరే, దా
నదన మీ కొక్కమా టరని చంచలలోచనఁ గాన కన్న చూ
రెదు మఱి కాస, బుద్ధిపరీకతఁ బొంకక పోయిమామమా. ౪౯

తే. అనిన నాశండ్రియాయేనే యనియె నేమె

ఱుంగమే యార్తిగడవు చల్లంగఁ బలికి

కరుణచేసితి విజయివి గమ్మబంచు

బాష్పల మాఁగి యింటికి, బరువువాటి

౫౦

ఆ మ్రొక్కినట్టి శనయ మూర్ఖంబు మూర్ఖుని

ప్రమదతాప్ప మరుల బ్రాహ్మణుండు

చేత వెన్న నిమిరి నాతల్లి నీరఁ గంటఁ

గా యచుచు నింటి కింప వనింప.

౫౧

తే. రంగవతి బ్రహ్మ రుద్రుం బ్రాహ్మి గౌరిఁ

దనకుఁ నక్కన్య నకిగింపఁ బరువునమును

వాడు సేనేశ సహతులై వచ్చుటయు

విష్టుదిత్తుండు నుత్రమా స్మితుఁ డగిచుఁ

౫౨

వ. విష్యక్తేనపూర్వకంబుగా వినయంబున నాతివ్యంబు లొనంగి యుచితాననఁ

బుల నానీకై యున్నవారి యామనప్రయోజనం బడిగి తెలిసి ప్రమచరన

భరితాంకరంబుండై యిట్లనియె.

గోదాదేవి శ్రీరంగనాథుల వివాహము .

క. దన్యుఁడ నైతిం దన కి

కన్యక సిఁగాంచి బృగువుగౌరవముఁ బయ్యె

దిన్యాయము నొడవె నిదే

నన్యాయంబే? చమూవ హర విధులారా.

౫౪

క. వినఁ డీ దను నంబంధవు

దెనయికఁ గని మోచి తెచ్చి యిచ్చె ననరె చు

ల్కని శరులు; గాన మావుర

మునకు నిజయంబు చేయఁ బుత్రిక నిత్తుక.

౫౫

తే. ప్రదుతఁ బరమేశ్వరుం దెనఁ బర్యవన్న

జనమాన కొనంగు మీకు నీ చనపు. శౌర

తానెక్కట్టినభూమికఁ దాల్చు మాకు
మనతయిది మమ్ముఁ జేయుట తనదు మనత.

౫౬

తే. అనినఁ జని విన్నవించ దయారస్పార్ధి
చిత్తుడై విశ్వభర్త పక్షిప్రధాన
పౌపవాహ్యంబు నెక్కి బ్రహ్మాదినుకలు
బలని తమతల్లడల నెక్కి కొలిచి రాఁగ.

౫౭

క. నానీరుఁ దగుచు నూతన
తీనఖం దడుపిథిఁ బొఁజుఁ దీర్చిన ప్రజ భూ
షాని శతకోటి శతకో
టి సవిత్ప్రభలు దిశల దెప్పర మలమఁ.

౫౮

ప. శ్రీవిల్లిపుత్తూరికింజని విశ్వకర్మ మణిమయంబుగాఁ గట్టిన విడిది వట్టన విడిసి
యయ్యాదిమవరుండు వివ్యాప్తసలు హంద్రాదికస్నానీయ మంగళ ద్రవ్య
మౌదనం బొనర్చు బెండిలికొడుకై దివ్యవాదిత్రంబులు నారదాది దివ్యముని
గానంబులు వెలయం గలదౌత ధవళ దారాధరంబులు గురియు నుధాధారం
నభిషి క్తుండై ముక్తావళి కౌస్తుభముక్త కంబుకంధరుండును గేయూరకఁజి
లంకృతుండును మకరకుండల మకటాది భూషావిభూషితుండును దిశ్యాంగ
రాగ రూషితుండును బీతాంబర నంపితుండును దుంసకల్పితరు ప్రసవప్ర
గాక్రితోరస్కుండనై యుండు నతఁ, నక్కడ నటకు మునుప గృహప్రవే
శంబునేని సంభ్రమామృతం దలు విష్ణుచిత్తు ప్రయత్నంబున.

౫౯

క. శర్వాణి వాణి ముఖ
గీర్వాణికోటి జానకీరఘుసులరా
ఝార్వాదలత వివాహ
ఖర్వ సుగీతములు పాడఁగా విభవమునఁ.

౬౦

తే. నెమ్మి నేకావళియు స్రగ్విణియును జామ
రంబు లిరుగెన నెక హరిద్రాద్రవమునఁ
బెట్టిరి నలుండు లక్ష్మీన్యఁ బెండ్లికూతుఁ
జేయ ఋషిపత్ను లర్థి నాశీర్వతముగ.

౬౧

తే. అట్లు వైవాహికపురీక్షయమరఁ గమ్మ
నూనెఁ దలయంటి నెఱులు గందానఁ బులుప
న్దర్శమణికుంభహిమవారి జరిక మాడి
నట్టి జగదీశ్వరికి వేల్పు టబలయోర్తు.

౬౭

క. తడియొత్తి నన్నవలెపం
బిడి మణిపీఠస్థయైన యింతి మెఱుఁగు పె
న్నిగదకురు లార్చి ధూపం
బిడి తుఱుము పుడించె నొక మృగేశ్వరి నెమ్మిక్.

సీ. యావక ద్రవమున నరుడాంఘ్రి నశివంతు
లభ్య క్తములు నేనె నతవయోర్తు.
నయ కల వ్రెళ్ళమట్టియలుఁ బిల్లాం దిడి
పాయవట్టముఁ బెద్దెఁ బై నొకర్తు.
నెఱివట్టి వసిండి నీటివ్రాతఁ జెఱుంగు
వెలిపట్టు రిహిఁ గద్దె వెఱిదియోర్తు
కడినీమఁ గనక మేళుఁ జేర్చి తాఁచు
రములు గీలింఁచె గంఠమున నోర్తు.

తే. కడుకములు మా న్నననము లంగదము లంగు
శీమకములును బాహువల్లికల వ్రేళ్ళ
పిలిపి తాంకనాసామణుల నమర్చి
చొబివె నీమంతవీఁ జేర్చుక్క యోర్తు

౬౮

క. కలికి తెలిగన్నుఁగవఁ గ
జ్జలరేఖలు దీప్తి మేన సారంగమదం
బలఁది లలామక మిడి చెం
గలువలు క్రొవ్వెదకు వేతొకర్తు పడించెఁ.

౬౯

వ. ఇట్లంకృతయైయుండ లగ్నం బానన్నఁబయ్యె నసి విన్నపించుటయుఁ బన్నగ
శయనుండు మార్తంధ మందలంబులు వండెండును దివియలై వెలుంగఁ,
దారకల గంపు జఁజంపుగా శతవత్త్రీశత్రుం దా తవత్త్రీత యంగీకరింప,
సింధువతి సౌగంధిక దళోపహర సహితంబుగా విపణిఁ గలయంపిఁ జిరికింపఁ

బ్రహ్మతీతాంత క్రంత నురతాంతలం గూడుకొని నంతరింప, మాతవహం
 డగరుదూవంబు రేవఁ, బర్హస్యుం దులైడయిడఁ, వ్రాచిన పాతంబులు పాత
 కౌమంబులయి దీరుద్రప్రబంధంబులు వరియింప, విధినందన ననందనాదులు
 సంగీత మాంగల్యంబున నంతరంగంబున శింపొసంగ, విహంగవుంగవుండు
 మత్తమాతంగంబై బచితమణికల్యాణం బగు వల్యాణం బంగీకరింప,
 నప్రాకృత వైభవంబునం జని, వరమనంబ్రమంబున బాగవతవతంబు
 భక్తికలిత బహుప్రణామపూర్వకంబుగా నెదుర్కొన నెక్కిరింత దిగ్గి విష్వ
 శ్నేను కరం బవలంబించి కశ్యాంతరంబులం జంచలావులు గడుగు నడుగుం
 బలంబులకుం బయివయిం బడి గీర్వాణ సిద్ధ సంఘంబు లహంపూర్వి సుర్వి
 నిత్యార్థిగా నూర్చికొని ప్రాశంపఁ బ్రవేశించి తదీయ నిర్దిష్టం బగు జాంబూనద
 పీతంబును నువవిష్టుండై యతండు వెండియు బంగారుభృంగారుకంబులఁ గనక
 తాజననిషి వ్రంబు లగు కుశేయ పేశల పదకినలయంబులు గడిగి షోడశోప
 చార నహితంబును నవరిష్క్రియంబు నగు మధువర్కంబు నొసంగం
 గొని యయ్యాక్వారు దేవేరియుం దానును ధారవోయ నా కన్యకారత్నంబుఁ
 బరిగ్రహించె ననంతరంబ.

౬౬

మ. కలదొరద్రవ చిత్రము ల్మెఱయ ముక్తాన్యూత మౌ మేదకాం
 చరివుం బెందెఱ వారి లగ్నము సమాసన్నంబుగా వేల్పుఁబె
 డ్దలు పంపఁ గుడ జీరకంబులు నముద్యత్రేమ నన్యోన్య మం
 జాల మస్తంబుల నుంచి రర్థిఁ గనుమించు ల్పిఱుము జ్ఞాడఁగఁ.

౬౭

చ. మఱి వనశూలి చూడమున మానిని ముతైపుల్రాలు వోయుచో
 మెఱయుఁ దదంగుశీకినల మేకనఁ జక్రి చెమర్చ రాలి మై
 నఱిమఱి మర్మబిందువులు నమ్మబులు న్మొగిందునుండి దా
 లిఱిగొన జాటు ధారల బలె న్నడగండ్లబలె న్ననుంగొనఁ.

౬౮

తే. ఇంటి దోయిట సేనత్రా లెత్తుచోట
 గుబ్బపాలిండ్లతేవ గ్రక్కున మురారి
 గన్ను వేయుటఁ గని లజ్జ గదుర బాహు
 లెత్తక కరాగ్రములన వై కెగరఁజల్లె.

౬౯

క. గళమునఁ గట్టెను హరి ఘం
 గళ నూత్రము పులక లలివ గాత్రముఁ బొదువన్
 నెలఁతయుఁ బలియును గరముల
 నంపఱిచిరి కంకణంబు లన్యోన్యంబున్.

౭౦

సి. లంపచే నివృత్తో రాజులు వేల్పించి,
 శార్గి మెట్టించెను నప్తవదులు,
 తెలువఁ గూడి యరుంథరీ దర్శనముఁ జేసె,
 బ్రహ్మరుద్రాది గీర్వాణికోటి
 యధ్వింశు నుడుగుర లనుకంపఁ గైకొని
 యనిచెఁ ప్రసాదభాజనలఁ జేసి,
 యాత్మవట్టణమున కతివఁ దోడ్పొని విజ
 యంబు సేసెను మహాహర్ష మెప్పు.

తే. నహ్యకన్యాతదోద్యాన చందనద్రు
 కుంజముల నీలకుంతలఁ గు న్తరించి
 కంఠసామ్రాజ్యమేలించి కరుణఁ జిత్త
 మెలయ జగములఁ బాలించుచున్నవాఁడు.

౭౧

ఉ. స్కందసర న్నదీరమణ కందర చందన కుందవాటికా
 మందనమీరలోల వనమాలిక, నిర్మలదివ్యవిగ్రహ
 స్పందవిలాధరీకృత నభస్సురు కాళిక, వల్లవాంగనా
 బృందమనోలిమాన దృశి భేదన, పేశలవంశవాదనా.

౭౨

క. ఆరిధారాఖండిత మధు దరిసంఘ, విహంగవాహనా, యుదరమహం
 బురుహ వృక్షధరిత మధుశం బర భర జలమానుషాయమాణద్రుపాణా.

౭౩

నగ్నిజి. వాలినిర్వేదనా వారిజాతేక్షణా
 శైలకన్యాస్తుతా శార్గచంచద్యుజ్ఞా
 పాలదృక్పద్మభూపాక భేదిస్సుర
 న్మౌళిమాణిక్యరు జృంధితాంఘ్రిద్యయా.

మ. ఇది నీలాచలనీలచేలక సుభద్రదేవీవరాభాషి కో
 జదృగంచద్యుజ్జవీర్యధుర్య జయసన్నాహార్పణీవాద్యభి
 త్యుధిరేభేశ్వర కృష్ణరాయమహిజాన్యూర్పాదితాము క్రమా
 ల్యద నాశ్వాసము సప్తమం బలరుహృద్యంబైన పద్యంబులఁ

౭౪

సంపూర్ణము

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు

ఓం తత్ సత్

కొన్ని శబ్దములకు

ప్రకరణోచితార్థములు

(GLOSSARY)

అ

అంకికాడు = చలపాది
అంకెవన్నె = రోతు కాబుంచి యెక్కుటకు
గజ్జమునకు పార్శ్వమున ప్రేంగదైడి
యినువలయముతోడి వారు.
అంచవదము = వ్రాతలో నడుమ
అక్షరనష్టి సూచక చిహ్నము.
అంజనము = 1. ఆపేరి యేనుగు.
2. మాల్వ్యము.
3. కండెన.
అంట = గంభీర
అంతిక = ప్రాయ్య
అందంబుగూడుకొను = వానితో తానును
చేరు
అందు = అందుచున్న, అనుచున్న
అంధయంత్రము = ఏలాము
అగప = అజక
అగపడు = అగము (= స్వాధీనమువడు)
అజగ్రము = నర్హుడు
అడవెట్టు = మొఱయిడు
అడుపా = మొత్తగా
అంత్రము = వికలము, భగ్నము
అతర్కము = ఊహింపఁబడి, అరయఁపి
అదట = గర్హము
అదవకావు = అస్థిరపుగావు
అనరు = బిల్వంబి

అనిష్ఠుడు = నైరి
అనుగళి = మాటిమాటికి పడుచున్న
అనువు = సుంకము
అభిమారము = వైని (నూనె, నేయి)
పోత
అరి = ధనరూపమైన పన్ను
అతితియైడివి = గొంతుగండి
అలము = అక్రమించు
అవిద్య = 1. అగ్నిహోతాకి కర్మ
2. అజ్ఞానము
అహంమానము = అహంకారము
అహి = 1. పాము 2. తనవాడు
అగ్గలిక = ఉత్సాహము
అగ్గెడ = అక్కిడ
అగ్నిశిఖ = కుంకుమపువ్వు
అద్దా వాక్ = 'నరి' అనుమాట
అల్లు = శయము
అశ్మసారము = ఇసుము.

ఆ

ఆక = నిరోధము
ఆకర్షకము = సూదంటురాయి
ఆతలాయి = (తన్ను) చంపవచ్చిన వాడు
ఆపాగా = తబేలం (= గజ్జముల నుంచు
చోటు)
ఆమని = సుఖివీడి (వసంతఃకుసుమము)

ఆయతీకాడు = భనమార్జింప వలసిన

వాడు

ఆరు = తృప్తిపడు

ఆలాపిని = తంబురా

ఆవులు = ఆవిరులు

ఆద్యము = శ్రేష్ఠ మైనది

ఆర్పు = ఆడించు = పలికించు

ఆర్తి = కబ్బించి

ఇ

ఇంగారము = బొంగు

ఇడియు = చిడుగు, కూలు

ఇడుపు = ద్వాంపార్శ్వము

ఇతరేతర = ఒండొరులతో

ఇనుడు = 1. సూర్యుడు 2. రాజు

ఇరమ్మదము = మేఘములోని జ్యోతి

ఇచ్చకులు = ఇచ్చకముగా నడుచువారు.

ఈ

ఈఱము = పొర

ఈలకఱచు = ప్రాణము లిగబట్టు

ఈలుపు = మానము

ఈషి = చూచు (= తలచు) వాడు

ఉ

ఉదస్తు = పని నుండి తొలగింపబడిన

వాడు

ఉదార = పెద్ద

ఉదుటు = ఉర్ధ్వతి

ఉపాంకున = రహస్యముగా

ఉబునుపోక = విరామకాలక్షేపము

ఉరవు = ఉచితము

ఉలుకు = జంకు

ఉలుచ = చిన్నచేప

ఉలుపాలు = కానుకలు

ఉచ్చాసము = కలుజ

ఉత్పాతము = లోకస్వభావమునకు వివరితమైనది

ఉత్సేకము = గర్వము

ఉద్ధారము = శ్రేష్ఠ

ఉమ్మవీరు = ఉబ్బనీరు, ప్రసవజలము

ఉల్లసము = పరిహాసము

ఉల్లెడ = మేలుకట్టు.

ఊ

ఊడు = ఊను

ఊర్జస్వలుడు = మిక్కిలి తేజోవంతుడు

ఋ

ఋతుశీత = ఋతుస్నానవేళ

ఎ

ఎగకాడు = కుండెనకాడు, తార్పు కాడు

ఎడవు = దూరము

ఎరవు = సొంతముకాని, లాఠితనము,

రాత్కాలిక జీవనము

ఎఱ = మేఠ

ఎలగోలు = మొదట కురిసిపడి, వాన

ఎత్తు = దండ

ఎవ్వ = ఏవ, లేవి

ఏ

ఏకాంగి = ఆలుబిడ్డం వలన, కావి వస్త్ర

ములుదాల్చి భగవంతుని కర్మము

చేయు ఏరకుడు

ఏతరి = నీతిమాలినవాడు

ఏవిడి = హద్దు

ఏరుసాగు = దున్ను

ఐ

ఐకకంఠ్యము = ఏకాభిప్రాయత్యము

ఒ

ఒండె = ఒక్కదె

ఒదర్చు = ఊడలాగు

ఒదుగుగా = నమ్మద్దిగా

ఒరుము = చుటుకెక్క

ఒరుదలకాడు = కొండెగాడు

ఒఱయిడు = ఆలోచనచేయు

ఒట్టు = అంటు

ఒడ్డు = నిడువు

ఒల్లబోవు = మూర్ఖిల్లు

ఓ

ఓటము = పరాజయము

ఓహరిసాహరి = తండోపతండము, నేను ముందు నేను ముందు అని.

ఔ

ఔరు = పెల్లగిల్లరాని గంట

క

కంకణము = 1. గాజు

2. కంకణాయి పక్షి.

కంకము = గడ్డ

కంటకిత = 1. గగ్గర్కొన్న

2. ముండ్లుగం

కందనకాయ = గుండెకాయ

కందు = నొచ్చు

కుండము = 1. నరస్సు

2. కుండ

కక్కనము = కరివంతము

కటకాముఖము = బాణముపట్టుకొన నను

తగు విడికిలి

కట్టవి = 1. పొగ, 2. విక్కిలివేడి

కడ = చావు

కదార = వసువువచ్చు

కదార కాచకటకము = వచ్చని లక్కగాజు

కనరు = ఒగరు

కనుగులుగు = చక్కగ పరికించు

కన్నినరు = అనూయ

కన్దకు = నేత్రధారదశ్యము

కన్ను = 1. మృదంగవద్యముఖపు లిస్స

2. జూడ

కపోటి = మోచేయి

కమన = కామించువాదా

కరక = వడగల్లు

కరభము = మనికట్టు మొదలు చిదికెక

ప్రేలివలుకు గల చేతి బయటి భాగము

కిరవటము = బంటి

కిరి = సాక్షి

కిరుళ్లు = గడ్డలు

కర్కటిక = దోన

కఱ (ఱ్ఱ, ఱు) కట్టు = ఇనువసరాక

యందు గ్రచ్చి కాలెడు మాంస

ఖండము, శూన్యము

కల్లు = కరంచు

కవురమాసిని = కపటముగలవాడు

కనీనము = వైలుతుత్తపు నలుపు

కాంబవ = కింబు (= శంఖము)యొక్క

కాడుపక్షి = దారితప్పి, చిక్కినచెంది

కానక = ఎఱుంగునట్లు

కార = చెఱసార

కారుకుడు = శిల్పి

కావులు = కావివస్త్రములు

కిటకిటన = కృశము

కిట్టు = తగులు

కిరి = పరాహము

కికటులు = ప్లేట్సులు

కికనము = వచ్చియేముక

కిలుమదము = కిలా (వన్నె-నలువైన)
మదము

కిల్కొనక = నాటునట్లు

కుండము = కొలను, కుండ

కుట్టునురు = కొఱపాడము

కువ్వసము = అవిక

కుబుసము = చొక్కా

కుటు = చిన్న

కూపెట్టు = మొఱుయిదు

కెలనము = వని, హేతువు.

కెళవు = ప్రక్క, పార్శ్వము

కేదారము = శిరస్త్రము (helmet)

కేరడము = పరిహాసము

కైజా = కళెము

కైశిము = టక్కు

కొట్టికాడు = వేగులవాడు

కొడిమె = నింద

కొదనెట్టు = లోపము కల్పించు

కొప్పెర = కటాహము

కోటియిదు = పేగు ఉంచు

కోరు = రాన్యరూపమైన పన్ను

కోలము = వేషము

క్రంత = పెండ్లికొడుకువారు పెండ్లికూతు

నకు తీసికొనిపోవు ప్రధాన ద్రవ్య

నశవదాయము

క్రందుగా = దొమ్మిగా

క్రాయు = ఉమియు, క్రక్కు

ఖి

ఖంజన = కాటుక పిట్ట

ఖని = గని

ఖనిత్రము = గుడ్డిపాట

ఖలారిక = గరిడి

గ

గంటు = వైరుదుంప

గంటు = ముడి

గండె = మత్స్యము

గంధర్వము = గుట్టము

గచ్చు = పూత

గడి = ఎల్ల

గనెలు = ఖండములు

గరిగ = చిన్నపాత్ర

గరును = వచ్చిలోలు

గల్లము = చెక్కిలి

గామిడి = శ్రేష్ఠము

గిరిక = చిట్టెలుక

గిఱవు = కుదువ

గుట్టుకిరు = గూడకత్రువు

గుఱి = గుఱురు

గుడ = బుట్ట

గుంతుక్రోరి = కంఠనాళము

గోవిక = కావలియాడుడి

గోము = సొకుమార్గము

గోంగగైర = కాట్లచేతులు వనరమువలె

చేర్చి కట్టుట

గొడకట్టు = చెంపలను మూసి కట్టినగుడ్డ

ఘ

ఘరట్టము = తిరుగలిపై తాయి

ఘణ = మానుతోలుచు వురుగు

చ

చందాతకము = చల్లడము

చంద్రము = నీలిదూరము

చక్కజేయు = ముగించు, చంపు.

చదుము = చదును ప్రదేశము

చనుముఱు = చన్నునలుపు

చరి = 1. సీతు 2. జంకు

చల్లువెన = విడికిళ్ళతో చల్లకము

చవి = 1. స్వాదిమ, 2. ముత్రము బరువు

చాగు = పిగు

చావట్టు = పలుచని యట్టు

చిట్టకము = కపటము

చెందాడు = చెందు, కొలుకు

చెడదు = విడదు

చెఱకడము = బెల్లము

చెల్మ = బీజినేరి

చేమమడి = చేమకాడం పొంము

చొచ్చు = ఇచ్చునందు

చోరు = కల్తాయి

చొదంతి = నాలుగు కొమ్ముల యేనుగు

చొదకొట్టు = వాసనకొట్టునట్లు నమలు

ఛ

ఛత్రాకము = వుట్టగొడుగు

జ

జంభలము = నిమ్మ

జక్కులబోనము = మిథ్యాబోజనము

జజ్జుకొను = జజ్జువడు

జడను = ఆలస్యము, జాహ్లము.

జల్లులు = జాలరులు

జాంగలము = మెట్టచేను

జానుదీపు = మోకాలిబంటి

జాలి = ఘోరము, వెఠ

జిలుగుపని = స్వర్ణవార్జ్యము

జీలుగు = ఒక చెట్టు పేరు

జూటుదనము = మోసము

జెన = ప్రదర్శనమూహము

జోదన = జంట

జొకుమడి = బురదకయ్య

జువి = నిద్రనుండి మెఱకువ

ట

టంకసాలవాలు = నాణెములు

డెక్కి = దోపి.

డ

డంబు = వేషము

డింగరీడు = భక్తుడు

డాక్కుటము = చేదు చేవ

డోగు = డోగు = మోకాళ్లపైన నడుచు

డ్ర

డక్కుము = విరుము

తగడు = రేకు

తగులము = అడ్డు

తడ = విరోధము

తడుకు = వెలుగు

తతము = వీడె

తమార్వచ్చాయ = వైకి వ్యాపించు అతని
కాంతి

తని = సన్నని

తనుపారు = చల్లనైన

తపారము = దోపి

తరవాయి = ఉపక్రమించి జరుపుచున్నట్టిది

తరకనము = అమ్మరిపొది

తటియ = చొచ్చు

తల = మీద

తరిరి = ఉంకించి

తాన = చెక్కిన

తావలు = మెట్టు

తిమ్మనము = మజ్జిగ వులును

తియ్యము = ప్రియము

తివియించు = యదోపదేశయింపు

ఘనీకలు = జొలు

తూగింపు = నెలువేర్పు
 తూవరాణి = తూము
 తెంవేట = తెరలతో ఆవరించిన చోటి వేట
 తేట = 1. సిడితేట

2. ముత్యగ్రాంతి
 తేకత్రై = వనిలేనిది, అక్కఱలేనిది
 తొగరు = ఎలుపురంగు
 తొడిబడి = రాట్రువడి
 తొలరు = అల
 తోమాలె = ఆకులు పువ్వులు చేర్చి కట్టిన
 మాలె

తోయి = మేఘము
 త్రస్తరి = క్రింద ; వరిహనము
 త్రోపాడు = త్రైకొను

ద

దండనము = పెద్ద పీఠంగి
 దండ = భుజము
 దండెత్తు = విజయార్థము సేసతో లరలు
 దళితము = మలుపుదార్చినది
 దడములు = దట్టములు
 దళ = కోత

దాత్ర = కొడవలియైనవాడ
 దావట్టు = దానముగొను
 దీము = ఆకర్షకము
 దును = దున్ను
 దూపించు = దప్పించే పీఠనొందు
 దౌ = దప్య

ద్రుహణజ = నారద
 ద్వయము = రెండువాక్యములు (వైష్ణవం
 యొక్క నారాయణ రహస్యము)
 ద్వైతము = జీవేశ్వర భేదము

ధ
 దర్శము = రక్షణము

న
 నంది = పూజారి (పెద్ద పూజకుడు)
 సప్త = మనుషుడు
 నయము = నులుపు
 నల్లదాసరిగాడు = తాబేలు
 నాకు = అనకు
 నాగరము = సొండి
 నాగవానము = వేశ్యంమేళము
 నాటి = పాడుకొని

నిగ్రహస్థాన = వరాజయ ఫేతువు
 నిట్టు = శుష్కోవహనము
 నిమితిగాడు = బోయవాడు
 నిర్వాణము = మోక్షము
 నిశారజస్సు = వనువుపొడి
 సీరాజనము = నివాళి

నీర్వట్టు = డప్ప
 నెత్తము = 1. జూదము
 2. ఉమ్మడిబీడు

నెరవు = అగ్గము
 నెసనెనా = వ్యాపించెను
 నెఱి = 1. విధము 2. ఆచారము
 నెఱిక = కుచ్చెళ్లు
 నెఱికురులు = కుదలకంతరములు
 నెఱియలు = బీలికలు
 నెఱుగు = ఒరుగు

ప

పంజరంబు = మరణ, గవునెన
 పండించు = వంచించు
 పట్టము = తిరువ్పరివట్టము
 పదరులు = గడ్డింపులు

ప్రకరణోచితార్థములు

వదువు = తండము
 పనంటి = కుండ
 పనిపెను = వచ్చు
 పరి = 1. విధము 2. తోడిదండు
 పరికరము = సౌత్తు
 పరుణించు = నిర్దముచేయు
 పరిపరి = ఇంచించుక ఎడము
 పలామము = గడ్డిపోద
 పల్కాడి = కోటల రైత్యము
 పాకలము = ఏనుగు రోగవిశేషము
 పాత్ర = అటవెండి
 పిచ్చుగుంటు = కూడివాడు
 పినుగు = పినిసవాడు
 పిష్టాతకము = బుక్కా (గంధపుబొడి)
 పీలుపు = వః మాఁపు
 పులుగు = గుఱుతు
 పుష్కరము = గజతుండాగ్రము
 పూగము = సమాహము
 పృథుకము = పిల్లి
 పెండెము = వలుకాడితలుపు
 పొగచూటు = బుగచే నలు పెక్కు
 పొగరు = నలుపు
 పొదుపు = ధనము
 పొరి = మెండు
 పొలము = బొట
 పొల్లకట్టు = తఃక మొత్తము
 పొజులు = దండలు
 ప్రకీర్ణము = రామరము
 ప్రజానాథుడు = ప్రజావతి, బ్రహ్మ
 ప్రతివ్రతక్షణం = విప్రబిందినవాడు
 ప్రతిసూక్యం = సూక్యని ప్రతిబింబము
 ప్రయాణము = మఁగి
 ప్రౌఢి = నేర్పు

బి
 బంధరువు = బొక్కసము
 బండికట్లు = చక్రము
 బంబోతు = బలిసినవాడు
 బంహిష్య = మిక్కిలి బహుళమైన
 బచ్చు = సరాలు
 బజీతు = అల్లరి
 బండి = వెండి
 బరితోలు = ప్రక్కతోలు
 బారాది = పెక్కు
 బానికము = 1. బానికదండ
 2. డారుమూలము
 బిరుదు = ఉత్కర్ష చిహ్నము
 బీతెండ = మిడియెండ
 బొందీ = దేహము
 బొమిక = ఎముక
 బొమ్మరాయి = చిన్నచేప (తరిలోక
 మొనదేలి యుండునది)
 బోదైకచుందు = ముఖ్యబోధనచేత
 ప్రత్యాఘాతమైన

భ
 భందారము = బొక్కసము
 భద్రాననము = 'భద్రము' అని ఒక
 కూర్చుండు విధము
 భర్మపరికర్మవర్మ = బంగారు పనిచేసిన
 కవచము
 భిద = భేదము, చీలిక
 భూమిక = నేషము
 భౌముడు = భూదేవి కొడుకు నరా
 నుడుడు.

మ
 మందు = అరుదు
 మట్టు = పరిమితి

మధూశిక = మధువు

మరు తృణము = ఇంద్రధనువు

మర్కటము = సారెవురుగు

మలుచుట్టు = తిరుగుడు మఱలు

మహావధి = సొంది

మానిసి = కూరుడు

మాణుమలయు = ఎదిరించు, సాదికివచ్చు

మానరము = అతిశయము

మితము = వరిస్సరము

మిహిక = మందు

ముంజి = మొలకరాడు

ముణు = దుర్గంధము

ముల్లుచూపు = హెచ్చుగు

మూరింబోవు = అతిశయించు, విజృంభించు

మూలమంత్రము = (నారాయణ) అష్టాక్షరి

మృత్యువు = (మనుష్య) సామాన్య ప్రమాదము.

మైవడి = సమ్మతి

మొఱుగు = రాచు

మొగిల్పిరి = మబ్బు పడిచిన

మోటనము = నుగ్గునోముట

మోరు = శిఖరము

మోహము = అవిద్య

మ్రాన్పడు = ఏమియు తోవకండు

య్య

యమి = (పరమ) హంస, మువి

యవనము = గడ్డి

యవనరాశి = గడ్డిమేది, వామి

యామ్య = యమనఃబంధమైన

యోగము = 1. ఉంతించుటలో నేర్పు

ర్యానించుటలో నేర్పు

2. చిత్తనిరోధము,

రంతు = శబ్దము, రచ్చ

రసము = రుచి

రాంకవము = బూర్జిను

రాహూయమాణ = రాహువువలె (పాము

వలె) నగుచున్న

రెంటు = విరోధము

రెంటంపు = రెట్టనేరవత్తము

రెంటము = గోచి

రెయి = రేయి

రై వేళ్ళు = ధనాగారము

రోహితము = కొరకు, ధనస్సు

తీచ్చ = దిగులు

తోచ్చు = ఒరుం సంపర్కము

లక్ష్మణ = వెండిబెంగురు

లఘువు = గంతు

లద్దిగ = నన్ను మూటిపాత్ర

లవి = అనురక్తి

లస్తకము = విండిపిడికట్టు

లాంపట్టము = లోలువత్తము

లాచు = కాంక్షించు

లాతు = అధికము

లావరా = జలరారిమాయు వలక

లావణ్యము = ఉప్పుదనము

లోగు = వెనుదివియు

లోహండి = వంటిడిదె

వ

వంగళ్ళు = పిడిబొట్టు

వడిబెట్టు = శుద్ధముచేయు

వయస్సు = ఆయుస్సు

వరుగు = గడ్డ

వర్ణాక్షరాలు = కవ్వులు

వలపె ఒల్లె = సన్నని వస్త్రము

వశ్యము = వశపఱుచుకొనుట

వసి = ఉత్సాహము

వాచవి = ఆస్వాదము

వారవాణము = కవచము

వారు = వట్టు

వార్పు = కనుపెట్టుకొను

వార్ధవీక = వృద్ధికానులవాడ

వాహరులు = దున్నలు

వింగడము = 1. ఆందము

2. విశాంము

విచ్చుమొగ్గ = గుమి చెదటిపోవుట

విరాళి = వలపు

విలుగు = వరారియగు

విలుచు = తేచ్చు

విలుమంది = విలుకాండ్రు

వీచిగులుపు = నవ్వుము గావించు

వీవడము = కావడి

వీకుడు = ఈకుడు జగత్కారణము

గాదనువాడు

వృత్తలకు = షేత్రాధిపతినములకు

వృద్ధి = వృద్ధి

వెంట = కార్యము

వెడ = 1. చల్లకము, 2. గర్వాదానము

వెరంజు = జవురు

వేరువెల్లఁకి = మూలగర్థ

వై జయంతము = ఇంద్రప్రసాదము

వై యాత్యము = దీప్తతనము

శ

శకటి = చిన్నబండి (కుంవటి)

శణు = జనుము

శలాక = కమ్మి

శశాంకము = కవ్వరము

శశికదళము = కవ్వరపుటనాటి

శింశుమారము = మొనలియాకారముగా

నుండు ఒక జ్యోతులగుంపు

శుభాశ్రయము = మంగళమైన శాస్త్ర-

అనుగా ద్యేయము

శృంగాటము = నాలుగు దారులు శ్రులియు

చోటు

శ్రీవత్సము = తెల్లవెండ్రుకంతోడి మచ్చ

ష

షాడఖము = రుచి.

స

సంబడము = దారిబలము

నడి = నింద

నమయము = మత నిర్దాంతము

నరపణులు = ఇసువగొలుసులు

సరియగు = నవ్వుమగు

నవతు = సామ్యము

సవరణలు = సామగ్రి

నవి = అని

సాత్కరించి = అధీనము చేసి

సాత్తవి = శిఖాయత్తోపవీతములులేని

సాత్తిన = అవి (అనగా శిఖాయత్తోప

వీతములు) కలిగిన

సాత్త్వికము = సత్త్వగుణముతో చేసినది

సామి = నగము

సాహితీలు = రౌతులు

సిరి = 1. బక్త్యర్థము 2. కాంతి

సుంకము = ప్రతిబంధకము

సుమాళము = చిత్రోత్సాహము

సురియాలు = మాం

నూడు = వగ తీర్చుకొను కోరిక

నేరువు = ఆనకట్ట

సొమ్ము = ఆభరణములు

సోఁకు = ప్రయాస

సోఁదార్ = ముక్తైముకలు

స్థానికులు = దేవస్థానాధికారులు

ప్రనవంతి = 1. ఏఱు 2. ఇసుక గడి
యారము.

హ

హట్టము = అంగడి

హఠము = బలాత్కారము

హరి = కోవము

హసంతిక = కుంపటి

హవడి = ఉపద్రవము

హేవాకము = ఇచ్చ

శోధనము

పుట	బంతి	తప్పు	ఒప్పు
ఉపోద్ఘాతము			
2	3	అటి	ఆరి
9	26	డితో	డితితో
15	25	జన్యకీ	జన్యచకీ
20	23	సూరి	స్థూరి
21	1	వత్స	జిత్స
25	2	దజ్జీ	దజ్జి
26	2	కేష	కేష
29	8	రగి	రవి
33	9	చొఱ	చొర
35	5	నాపి	నాస్తి
37	19	పితి	పితి
..	20	వాదము	వాదము
38	25	రక్షి	రక్ష
		పుట్టి	పుట్టి
39	19	బరి	పరి
40	30	పెంచు	పెంచుకొం

అమృతమాల్యద

10	2	వీటి వీటి	వీటి వీటి
12	18	నగ	నగ
22	4	సూక్ష్మ	సూక్ష్మ
	22	మయి	మయి
	28	ద్దురు	ద్దురు
24	24	వేళ	వేళ
26	12	ర్పుర	ర్పుర
29	13	వాటి	వాటి
34	28	బోణ	బోణ
35	1	స్వన	స్వన
37	22	జ్ఞా	జ్ఞా
38	12	నొగ	నొగ
48	15	న్నన	న్నన

పుట	బంతి	తప్పు	ఓప్పు
59	14	వరమ	వర
63	9	నాలె	నాల్లె
66	22	రంబం	రుంబం
71	13	తప్పి	యప్పి
81	2	నేనె	నేనె
90	4	వీనఁబు	వీనంబు
91	9	ఝాఁగి	ఝాఁది
	11	పిత	పిత
110	2	లగ్గు	గడు
112	17	కల్య	కల్య
121	5	బ్రాతెడు	బ్రాతెడు
	25	దోక	దోక
135	8	మొరిచె	మొరిచె
140	27	వీవియు	వీవియు
	28	టగు	ట్లగు
148	24	వనుచు	వనుచు
149	4	రతి	రత
150	20	గగ్గెర	గగ్గెర
151	14	యాయట్ల	మాయట్ల
163	15	నెడ	నెడు
	22	బుఁగొండు	బు గొండు
165	19	గుదియు	గుదియ
170	1	నెపంబున	నెపంబున
	14	యసుఁబు	యసుఁబు
176	19	తాఁట	తాటం
177	5	రింప	రింప
	6	కేసు	కేసు
178	21	కృద్దు	కృద్దు

